

شرحی ابن عقیل به کوردی

نه گه ن ئیکدانه وهو اعراب کردنی سه رجه م دهقه کانی تورنان و
فه رموده کان، و پاقه کردنی سه رجه م دیره کانی نه نفیه به کوردی

به رگی دووهم

له بابته تی (کان واخواتها) تا (المنصوبات)

ناماده کردنی

سه ربه ست جه باری

منتدى اقرأ الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

سُرَّاءُ حَمَّادِ بْنِ عَقِيلٍ
دَا

به کوردی

له گه ن لیكدانه وه و اعراب كردنی سهرجه م دهقه كانی قورنان و
فهرموده كان ، و راقه كردنی سهرجه م دیره كانی نه لفيه به كوردی

به رگی دووهم

له بابته تی (كان أخواتها) تا (المنصوبات)

ناماده كردنی

سهر به ست جه باری

۲۰۱۳ز

چاپی یه كه م

سالی ۱۴۳۴ك

شرحی ابن عقیل به کوردی

ناماده کردنی: سه ره ست جه باری

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

چاپخانه: پی نوی

ژماره سیاردن: نه به ریویه رایه تی کتبخانه گشتیه کان ژماره

سیاردنی (۱۲۴۴) ی سالی (۲۰۱۲) ی پیندراوه.

نواسخ الابتداء^(۱)

كان وأخواتها^(۲)

- ۱۴۳- تَرَفَعُ كَانَ الْمُبْتَدَأَ اسْمًا، وَالْخَبَرَ تَنصِبُهُ كَانَ سَيِّدًا عَمْرًا
 ۱۴۴- كَكَانَ ظَلًّا بَاتَ أَضْحَى أَصْبَحًا أَمْسَى وَصَارَ لَيْسَ زَالَ بَرِحًا
 ۱۴۵- فَتَيَّ وَأَنْفَكُ، وَهَدَى الْأَرْبَعَةَ لَشِبِهَ نَفْسِي أَوْ لِنَفْسِي مُتَّبِعَهُ
 ۱۴۶- وَمِثْلُ كَانَ دَامَ مَسْبُوقًا بِ ((مَا)) كَأَعْطَى مَا دُمْتَ مُصِيبًا دَرِهَمًا^(۳)

^(۱) زانایانی نحو عاده‌تیان وایه دوای باسکردنی باب‌ه‌تی مبتداو خبر باسی باب‌ه‌تی (نواسخ الابتداء) ده‌کەن واتا ئەو شتانه‌ی ده‌ج‌نه سه‌ر جمل‌ه‌ی اسم‌ی و مبتدا لاده‌به‌ن ، بویه پێیان ده‌وتریت نواسخ چونکه مبتداکه لاده‌ده‌ن ، ووش‌ه‌ی نواسخ کو (جمع‌ی (ناسخ) ه‌وبه‌واتای لایه‌ر وه‌ل‌گر دیت ، واتا ئەم شتانه مبتدا هه‌ل‌ده‌گرن ونایه‌یلن، جا له ریزمانی زمانی عه‌ره‌بیدا نواسخ شه‌شن که ئەمانه‌ن : (كان وأخواتها ، إن وأخواتها ، كاد وأخواتها، لاالنافیه للجنس ، ليس وأخواتها، ظن وأخواتها).

^(۲) له زمانی عه‌ره‌بیدا فعل چه‌ند دابه‌شبوونیکی هه‌یه، یه‌کیکیان بریتیه له دابه‌ش بوون بۆ: فعلی ته‌واو (التام)، وفعلی نات‌ه‌واو (الناقص)، جا ه‌وی ناوانی ئەم فعلا‌نه به نات‌ه‌واو دووشته: - له به‌ر نه‌وه‌ی به‌ته‌نه‌له‌گه‌ل مرفوعه‌که‌یدا مانا نادات به‌ل‌کو پێویستی به‌ ناویکی تریشه- که خبره‌که‌یه - بۆ ته‌واو کردنی ماناکه‌ی. ب- نه‌وه‌یه که ئەم فعلا‌نه ته‌نه‌ا ده‌لاله‌ت له‌سه‌ر کات (الزمن) ده‌کەن ، به‌پێچه‌وانه‌ی فعلی ته‌واو که ده‌لاله‌ت له‌سه‌ر کات وپووداو (الزمن والحدث) ده‌کەن . وه ووش‌ه‌ی (أخوات) واتا هاوشیوه .

^(۳) مانای ئەم چوار دێره‌ی ئەلفیه به‌م شیوه‌یه: ۱۴۳- كان مرفوع ده‌کات مبتدا و ده‌یکاته اسم‌ی خو‌ی، وه‌ خبریش منصوب ده‌کات، وه‌کو نموونه‌ی عمر گه‌وره‌وسه‌رداریبوو، ئەم رسته‌یه‌هاوشیوه‌کانی به‌م شیوه‌یه‌إعراب ده‌کرین: كان: فعل ماضی ناقص. عمر: اسم كان مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة. سیدا: خبر كان منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة . ۱۴۴- وه‌کو كان وایه ئەم فعلا‌نه‌ش (ظل، بات، اضحی، اصبح، امسى، صار، ليس، زال، برح...) . ۱۴۵- فتی ، انفک، جا ئەم چواره، واتا (زال و برح و فتی و انفک) ده‌بیت بین به‌دوای نفی یان هاوینه‌ی نفی دا .-

کاتیک لیبویه وه دانه ره له باسی مبتدا و خبر دهستی کرد به باسکردنی نواسخی مبتدا، نواسخیش دوو جوړه: هه ندیکیان فعلن، وه هه ندیکیان حهرفن. فعله کان بریتین له: کان وهاوشیوه کانی، وئه فعالی مقاربه، و ظن وهاوشیوه کانی. ^(١) حهرفه کانیش: (ما) وهاوشیوه کانی، (لا) ی نافیه للجنس، و ان وهاوشیوه کانی .

جا دانه دهستی کرد به باسکردنی کان وهاوشیوه کانی، که هه موویان فعلن به یه کدهنگی زانایان، جگه له (لیس) ^(٢)، زۆربه ی زانایان پییان وایه فعله، به لام شیخی فارسی - له یه کیک له دوو بوچوونه کهیدا - وهروه ها ابو بکری کوپری شقیریش پییان وایه که (لیس) حهرفه و فعل نیه.

جا ئەم فعلا نه ^(٣) مرفوع ده کهن مبتدا، و منصوبیش ده کهن خبر، جا مرفوع کراو ده بیته ناویان، و منصوبه کهش ده بیته خبریان.

ههروه ها ئەم فعلا نه ده بنه دوو جوړه: هه ندیکیان ئەم عمله ^(٤) ده کهن به بی پی مهرج، ئەه وانیس بریتین له: کان، وظل، و بات، واضح، و اصبح، و امسی، و صار، و لیس. وه هه ندیکیان ئەم عمله نا کهن به مهرج نه بیته، ئەه مانیش دوو جوړن: یه کیکیان مهرجه بو عمل کردنیان نفی له پیشیان وه بیته (لفظا) یان (تقدیرا) ^(٥)، یان هاووینه ی نفی ^(٦) له پیشیان وه بیته، ئەه وانیس چوارن:

- ١٤٦ - ههروه ها وه کو کان وایه فعلی (دام) به مهجیک له پیشیان وه بیته (ما) ی مصدری، وه کو بیه خشه مادام بووی به خاوهن درهم .

^(١) دواتر له باسه کانی داهاتوودا، باسی ئەم بابه تانه ده کهن . إنشا الله .

^(٢) و اتا: ئەه فعالی ناقصه هه موویان فعلن جگه له لیس که زانایان خلاقیان هه یه ده باره ی ئەوه ی که فعله یان حهرفه وه کو باسی ده کهن إنشا الله .

^(٣) مه به ست افعالی ناقصه یه (کان و اخواتها).

^(٤) و اتا: مرفوع کردنی مبتدا و منصوب کردنی خبر.

^(٥) مه به ست له (لفظا) ئەوه یه که دنوسریت و ده خوینریته وه . به پیچه وانیه ی (تقدیرا).

^(٦) مه به ست له هاووینه ی نفی نه ی و دوعایه .

زال، وبرج، وفتی، وانفك، جا نمونهی نفی له پیشهوه بوون به (لفظا): (مازال زید قائما)^(۱)، وهنموومهی نفی به تقدیری فرموده‌ی خوی گه‌وره ﴿قالوا تالله تفتؤ تذكرو يوسف﴾^(۲) واتا: لاتفتؤ^(۳). جا دروست نیه ئەم نفیه حذف کریت به پیی یاسا مه‌گەر له دوای سوینده‌وه وه‌کو ئایه‌ته پیروزه‌که^(۴)، وه هاتووه حذف کردنی به‌بی سویند وه‌کو ووته‌ی شاعیر:

ش ۶۰ / وَأَبْرَحُ مَا أَدَامَ اللَّهُ قَوْمِي بِحَمْدِ اللَّهِ مُنْتَطِقًا مُجِيدًا.^(۵)

واتا: به‌رده‌وام سوارچاک ده‌بم و سه‌خی ده‌بم، مادام خوی گه‌وره گه‌له‌که‌م بؤ به‌ئیت، مه‌به سستی ئەوه‌یه به‌رده‌وام بینیازه تا گه‌له‌که‌ی مابیت، ئەمه‌ش

(^۱) إعرابی ته‌واوی ئم پرسته‌یه: مازال: فعل ماضی ناقص. زید: اسم مازال مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة. قائما: خبر مازال منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة.

(^۲) ئەم پرسته‌یه به‌شیکه له ئایه‌تی ژماره (۸۵) سوره‌تی یوسف. کورته‌ی ماناکه‌ی: ووتیان- کوره‌کانی یعقوب_ سویند به‌خوا وازناهیینی هه‌رییری یوسف ده‌که‌یته‌وه.... إعرابی‌ه‌که‌شی به‌م شیوه‌یه: قالوا: فعل ماضی مبني على الضم. وواو الجماعة: ضمیر متصل مبني في محل رفع فاعل. تالله: ت: حرف جر للقسم. الله: اسم مجرور. تفتؤ: فعل ماضی ناقص. واسمه ضمیر مستتر تقدیره (انت). تذكرو: فعل مضارع مرفوع. وفاعله ضمیر مستتر تقدیره (انت). يوسف: مفعول به منصوب، والجملة الفعلية (تذكر يوسف) في محل نصب خبر تفتؤ. له‌م ئایه‌ته پیروزه‌دا (تفتؤ) که مضارعی فتی یه به‌کار هاتووه و نفی له پیشه‌وه نیه به لفظ به‌لام به مقدری نفی لئیه و تقدیره‌که‌ش (لاتفتؤ) ه.

(^۳) واتا: (لا) یه‌کی نافیه مقدره.

(^۴) مه‌به‌ست ئایه‌تی ژماره ۸۵ ی سوره‌تی یوسفه که باسکرا.

(^۵) مانا و به‌لگه‌ی ئەم دێره: به‌رده‌وام به چاک‌ی ده‌مینمه‌وه‌ویاسی چاکه‌ی گه‌له‌که‌م ده‌که‌م وستایشیان ده‌که‌م وه‌میشه‌سه‌ی چاک ده‌که‌م، تا خوی گه‌وره قه‌رم و گه‌له‌که‌م بؤ به‌ئیت... به‌لگه‌که‌ی: ووته‌ی (ابرح) که مضارعی (برج) یه، بی ئەوه‌ی نفی یان هاویننه‌ی نفی له پیشه‌وه بیت، له‌کاتی‌کدا سویند (القسم) یش له‌پیشه‌وه نه‌هاتووه.

جواترین مانیه بو ئەم دێره. ^(١) ههروهها نمونهی هاویننه‌ی نفی _ که مه‌به‌ست (نه‌ی) هه‌کو (لاتزل قائماً) ^(٢)، وه هه‌کو ووته‌ی:

ش ٦١ / صَاحِ شَمْرٌ وَلَا تَزَلْ ذَاكِرًا لِّمَوْ تِ فَنَسِيَانُهُ ضَلَّالٌ مُّبِينٌ. ^(٣)
 وه نمونه‌ی دو‌عا ^(٤) وه‌که: (لايزال اللهُ مُحسِنًا إِلَيْكَ) ^(٥). وه هه‌کو ووته‌ی
 شاعر:

ش ٦٢ / أَلَا يَا اسْلَمِي يَا دَارَ مَيِّ عَلَى الْبَلَى وَلَا زَالَ مُنْهَلًا بِجِرْعَائِكَ الْقَطْرُ ^(٦).
 جا ئەمه بوو دانهرنا‌ماژه‌ی بو کرد به‌ووته‌ی: (وه‌هه‌ الاربعه _ تا کو‌تای دێره‌که).

جووری دو‌وه‌م: مه‌رجه بو عمل کردنیان که (ما‌ی) مصدری ظرفی ^(٧) له پیشیوه بیت، ئه‌ویش بریتییه له فعلی (دام)، وه‌کو: (أعطِ مادمت مُصِيبَا

^(١) مه‌به‌ستی ابن عقیل ئه‌وه‌یه ئەم دێره شعره به چه‌ند شیوه‌یه‌ک مانا کراوه، چونکه ووشه‌ی (منتظفا) و (مجیدا) چه‌ند مانایه‌کیان هه‌یه له‌په‌روی زمانه‌وانیه‌وه.

^(٢) (ع‌رابی ته‌واوی ئەم رسته‌یه به‌م شیوه‌یه / لا: ناهیه جازمه. تزل: فعل مضارع (ناقص) مجزوم و علامه جزمه السكون، واسمه ضمير مستتر تقديره (انت). قائما: خبر لاتزل منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة.

^(٣) مانا و به‌لگه‌ی ئەم دێره: ئە‌ی برا هه‌ولده‌و تیبکۆشه، هه‌میشه بیری مردنت هه‌بیت، چونکه له‌بیرکردنی مردن گو‌م‌پراییه‌کی ناشکرایه. به‌لگه‌که‌ی: (ولاتزل ذاکر الموت) لێرده‌ا تزل مضارعی (زال) یه‌و نه‌ی له‌پیشه‌وه هاتوه.

^(٤) که ئه‌ویش هاو ویننه‌ی نفیه.

^(٥) (ع‌رابی ته‌واوی ئەم رسته‌یه به‌م شیوه‌یه / لا: نافیة غیر عاملة. یزال: فعل مضارع (ناقص) مرفوع. الله: اسم یزال مرفوع. محسنا: خبر یزال منصوب.

^(٦) یاخوا سه‌لامه‌ت بی و لات‌ی خو‌شه‌و یسته‌که‌م و دو‌ور بیت له‌مه‌موو تیا‌چوونیک، به‌رده‌وام بارانی ره‌حمه‌ت ب‌رژێ به‌سه‌ریدا. به‌لگه‌که‌ی: (ولا زال) ع‌ملی کردوه له‌بەر ئه‌وه‌ی دو‌عا‌ی له‌پیشه‌وه هاتوه.

^(٧) مه‌به‌ست له (ما‌ی) مصدری ئه‌وه‌یه که له‌گه‌ل دوا‌ی خو‌یدا ده‌کرێته مصدریک، وه مه‌به‌ست له ظرفی ئه‌وه‌یه که بو (ماوه وکات) به‌کار دێت. وه‌کو له‌نمونه‌کاندا په‌رون ده‌بیته‌وه.

درهما^(۱)، و اتا: بیه‌خشه ماوه‌ی ئه‌وه‌ی خاوه‌ن دره‌می. وه‌وه‌کو فه‌رموده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا﴾^(۲)، و اتا: کات و ماوه‌ی زیندوو بوونم.

جا مانای^(۳) ظلّ: وه‌صفکردنی خبر لی‌دراوه^(۴) به خبره‌که له پوژدا^(۵)، وه مانای باتّ: وه‌صفکردنی خبر لی‌دراوه به خبره‌که له شه‌ودا، و اضحی: وه‌صفکردنی خبر لی‌دراوه به خبر له چی‌شته‌نگاودا، و اصبح: وه‌صفکردنی له به‌یانیا‌ندا، و امسی: وه‌صفکردنی له ئیوار‌ندا، وه مانای صارّ: گواستنه وه‌یه له صیفه تی‌که‌وه بو صیفه تی‌کی تر، وه مانای لیس: نه‌فی کردنه، جا لیس نه‌ گهر به ره‌ها (مطلق) ی به کار بی‌ت ئه‌وه بو نه‌فی

^(۱) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شی‌وه‌یه/ اعط: فعل امر مبني على حذف حرف العلة. و فاعله ضمير مستتر تقديره أنت. ما: مصدرية ظرفية. دُمْتُ: دُمْتُ: فعل ماضي ناقص مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. ت: ضمير متصل مبني في محل رفع اسم دام. مصيبا: خبر دام منصوب. درهما: مفعول به ثان ل(اعط)، و مفعوله الاول محذوف.

^(۲) نایه‌تی ژماره ۳۱ ی سور‌ه‌ی مریم، کورته‌ی مانا‌که‌ی: {....- پی‌غه‌مبهر عیسی فه‌رموو- خوای گه‌وره فه‌رمانی پی‌داوم به نو‌یزکردن و به زه‌کات دان هه‌تا له ژیا‌ندام و زیندوو.}.

اعرابه‌که‌شی به‌م شی‌وه‌یه/ و: حرف عطف. اوصاني: فعل ماضي مبني على الفتححة المقدره على الالف منع من ظهورها التعذر. ن: نون الوقفية. ي: ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. و فاعله ضمير مستتر تقديره هو. بالصلاة: جار و مجرور متعلقان بالفعل اوصى. والزكاة: معطوفة على الصلاة مجرورة مثلها. مادُمْتُ: فعل ماضي ناقص، و التاء اسمها. حياً: خبر مادام منصوب.

^(۳) لیره‌وه ابن عقیل دیته سه‌ر مانای فعله ناقصه‌کان.

^(۴) خبر لی‌دراو و اتا: مبتدا‌که

^(۵) ئه‌مه نه‌ گهر ظلّ فعلى ناقص بی‌ت، به‌لام نه‌گهر فعلى تام بی‌ت ئه‌وه به مانای مانه‌وه به پوژ دیت.

کردنی حاله ،وهکو: ((لیس زید قائماً)) واتا: ئیستا به پیوه نیه. به لام نهگهر کاتی له گه‌لدا باس کریت ئه‌وه به پیی کاته‌که‌یه‌تی ،وهکو: (لیس زید قائماًغدا). وهمانای مازال و هاویننه کانی^(۱): به‌رده‌وامبوون وپه‌یوه‌ست بوونی خبره‌که‌یه به خبر لیدراو به پیی حاله‌ته‌که وهکو: (مازال زید ضاحکاً، ومازال عمرو زرق العینین) وهمانای دام: به‌رده‌وام بوون ومانه‌وه .

۱۴۷- وَغَيْرُ مَاضٍ مِثْلُهُ قَدْ عَمِلًا إِنْ كَانَ غَيْرُ الْمَاضِي مِنْهُ اسْتُعْمِلًا.^(۲)
 ئه‌م فعلانه^(۳) دوو جوړن: جوړیکیان گۆرانکاری دیته سه‌ریان^(۴) وده‌ست کاری ده‌کرین، ئه‌وانیش جگه له (لیس و دام) ن.

جوړی دووه‌م: ئه‌وانه‌ن که نه‌گۆرن وده‌سکاری ناکرین، ئه‌وانیش بریتین له (لیس و دام)^(۵)، جا دانه‌ر ناگاداری کردینه‌وه به‌م دپره له‌وه‌ی ئه‌م فعلانه ئه‌وانه‌یان که (متصرف) ن غه‌یری ماضیه‌که‌شیان هه‌مان عملی ماضیه‌که‌ده‌که‌ن، ئه‌وانیش بریتین له فعلی مضارع، وهکو: (یکون زید قائماً)، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمی: ﴿وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾^(۶)، وه‌ئمه‌ر وه‌کو

(۱) مه‌به‌ست له هاو ویننه کانی { ما برح، مافتی، ما انفک }

(۲) مانای ئه‌م دپره‌ی ئه‌لفیه به‌کورتی به‌م شیوه‌یه: جگه له ماضی له‌م فعله ناقصانه وه‌کو ماضی عمل ده‌که‌ن. ئه‌گهر غه‌یری ماضیان هه‌بوو.
 (۳) واتا: ئه‌فعالی ناقصه.

(۴) مه‌به‌ست له گۆرانکاری ئه‌وه‌یه بکرینه مضارع و امر و اسمی فاعل و اسمی مفعول و..... هتد. واتا (متصرف) ن.

(۵) واتا: لیس و دام فعلی جامد (نه‌گۆرن) ن. ته‌نها ماضیان هه‌یه .

(۶) به‌شیکه له نایه‌تی ژماره ۱۴۲ ی سورته‌ی البقره . کورته‌ی ماناکه‌ی: {.... وه پیغه‌مه‌ریش چاودیر بینت به‌سه‌ر ئیوه‌وه...} . إعرابه‌که‌شی به‌م شیوه‌یه / یکون: فعل مضارع ناقص، منصوب لانه معطوف علی فعل منصوب قبله . الرسول: اسم یکون مرفوع . علیکم: جار و مجرور متعلقان بخبر یکون . شهیداً: خبر یکون منصوب . الشاهد فی هذه الآية: عمل مضارع من (كان) عمل ماضیه .

﴿كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقَنَاطِ﴾^(۱)، ههروهه خوی گهوره دهفهرمویت: ﴿قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا﴾^(۲)، وهه اسمی فاعل وهکو: (زید کائن اخاک)^(۳)، ههروهه شاعر دهئیت:

۶۳ش/ وَمَا كُلُّ مَنْ يُبْدِي الْبَشَاشَةَ كَانِنًا أَخَاكَ إِذَا لَمْ تُلْفِهِ لَكَ مُنْجِدًا.^(۴)
ههروهه مصدهریش وایه^(۵)، جا زانایان خلافیان ههیه له فعلی (کان) ی ناتهواو: نایه مصدری ههیه یان نا؟ رای راست وتهواو نهوهیه که مصدری ههیه، وهکو ووتهی شاعر:

۶۴/ ببذلٍ وحلمٍ سادٍ في قومه الفتى وكونك إياه عليك يسير.^(۶)

^(۱) ئەم پستهیه بهشیکه له نایهتی ژماره ۱۳۵ ی سورهتی (النساء) یه، کورتهی ماناکه ی {بهردهوام زۆر دادگهر بن...} . {عرابه کهشی بهم شیوهیه/ کونوا: فعل امر ناقص من (کان) مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة. وارجماعه في محل رفع فاعل. قوامین: خبر (کونوا). منصوب وعلامة نصبه الياء لانه جمع مذكر السالم. بالقسط: جار ومجرور متعلقان ب(قوامین). الشاهد فيها: عمل الأمر من (کان) عمل ماضیه.

^(۲) نایهتی ژماره (۵۰) ی سورهتی (الاسراء) یه، کورتهی ماناکه ی {ئهی ﴿يَبْيِئَانُ بِلِيٍّ ثِيُوبِهِنَّ﴾ به بهرد یان ناسن...} . {عرابه کهشی / قل: فعل امر مبني على السكون . وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت). کونوا: فعل امر ناقص مبني على حذف النون لانه من الافعال الخمسة. وواو الجماعة في محل رفع فاعل. حجارة: خبر کونوا منصوب. او: حرف عطف. حديدًا: اسم معطوف منصوب. الشاهد في هذه الآية مثل التي قبلها.

^(۳) {عرابی تهواوی ئەم پستهیه: زید: مبتد مرفوع. کائن: خبر مرفوع، واسمه ضمير مستتر تقديره (هو). اخاک: خبر (کائن) منصوب وعلامة نصبه الالف لانه من الأسماء الخمسة.

^(۴) ماناوبه لنگه ی ئەم دێره: ئەو که سه ی پوو خو شیت نیشان دهدات براو دوستی تو نیه، ئەگەر له تهنگانه دا فریات نه که وئیت. به لنگه که ی: عمل کردنی اسمی فاعلی (کان) یه که بریتیه له (کائن)، اسمیکێ نادیار ی ههیه و خبره که شی (اخاک) یه.

^(۵) واتا: مصدریش هه مان عملی فعله که ی دهکات.

^(۶) مانا و به لنگه ی ئەم دێره: هه موو که سیک به هۆی مال به خشین وله سهر خۆی وهیدی به بیته سه رگه وهی گه له که ی، ئەمهش بو تو ناسانه ئە کهر بته وئیت. به لنگه که ی: ووته ی-

وه ئهوانه‌ی دهسکاری ناکرین ونه‌گۆر(غیرمتصرف)ن_ بریتین له دام
ولیس_ وهئوانه‌ی که مه‌رجن نفی یان هاویننه‌ی نفی له پیشیانوه
بیته_ که بریتی بوون له فعلی زال وهاویننه‌کانی^(۱) _ فعلی ئه‌مر و مصدریان نیه.

۱۴۸- وَفِي جَمِيعِهَا تَوَسُّطَ الْحَبْرِ أَجِزٌ وَكُلُّ سَبْقُهُ دَامَ حَظْرٌ.^(۲)

مه‌به‌ستی دانهر ئه‌وه‌یه که خبری ئه‌م فعلانه^(۳) _ ئه‌گه‌ر واجب نه‌بیته
پیشکه‌وتنیان به‌سه‌رناوه‌کانیاندا، وه‌دواکه‌وتنیان لییان_ ئه‌وه‌ دروسته
بکه‌ونه نیوان فعله‌که‌و ناوه‌که‌، جانموونه‌ی پیشکه‌وتنیان به‌سه‌ر ناوه‌که‌دا
به‌واجبی: (کان فی الدار صاحبها)^(۴)، لیڤه‌دا دروست نیه پیشکه‌وتنی ناوه‌که‌
به‌سه‌ر خبره‌که‌دا، بوَ ئه‌وه‌ی نه‌گه‌ریته‌وه‌ جیناوه‌که‌^(۵) بوَ شتیک که
دواکه‌وتوو له لفظ وپله‌دا^(۶)، وه‌نموونه‌ی واجب بوونی دواکه‌وتنی خبر له
ناوه‌که‌ی: (کان اخی رفیقی) لیڤه‌دا دروست نیه پیشکه‌وتنی رفیقی_ و بکریته

= (وکونک ایاه) ووشه‌ی (کون) مصدری فعلی (کان) یه‌وه‌مان عه‌مه‌لی فعله‌که‌ی
کردوو، اسمیکی مرفوع کردوو که بریتیه له جیناوی (ک)، و خه‌به‌ریکی منصوب
کردوو که بریتیه له جیناوی (ایاه).

^(۱) واتا: برج وفتی و ما انفک .

^(۲) مانی ئه‌م دیره‌ی ئه‌لفیه به‌م شیوه‌یه: هه‌مموو ئه‌و فعلانه‌ی باسکران_ واتا کان
واخواتها_ دروسته خبره‌که‌یان بیته نیوان فعله‌که‌و اسمه‌که‌ی، وه‌هه‌موو زانایانی نحو
رینگه‌یان نه‌داوه‌ خبری دام پیشی که ویت.

^(۳) مه‌به‌ست (کان واخواتها) یه.

^(۴) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: کان: فعل ماضی ناقص. فی
الدار: جار و مجرور متعلقان بمحذوف خبر مقدم وجوبا. صاحب: اسم کان مؤخر مرفوع.

وهو مضاف. ها: ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه .

^(۵) واتا: جیناوی لکاو به‌ ووشه‌ی (صاحبها).

^(۶) پیشتر له شه‌رحی دیڤری ۱۲۳ ی ئه‌لفیه‌دا باس ئه‌م بابته‌مان کرد.

خبر چونکه نازانریت که خبره، له بهر ئه وهی إعرابه کهی ناشکراودیار نیه^(۱)، وه نموونهی خبر که وتنه نیوان فعل واسمه که: (کان قائماً زید)، خوی گه وره ده فه رمویت: ﴿وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ﴾^(۲)، هه روه ها هه موو فعله کانی تریش بهم شیوهیه ن_ ئه وانه ی (متصرف) ن، یان متصرف نین_ دروسته خبره که یان پیشکه ویت بهو مهرجه ی باسکرابی، هه روه ها خاوه نی کتیبی (الارشاد)^(۳) باسی خلاقی زانایانی کردووه ده رباره ی دروستیتی پیشکه وتنی خبری (لیس) به سهر اسمه که یدا، وه پای به هین ئه وهی دروسته، وه کو شاعر ده لی:

ش ۶۵ / سَلِي إِنَّ جَهْلَتِ النَّاسَ عَنَّا وَعَنْهُمْ فَلَيْسَ سَوَاءَ عَالِمٌ وَجَهْلٌ.^(۴)
 هه روه ها (ابن معط) باسی ئه وهی کردووه که خبری (دام) پیش اسمه که ی ناکه ویت، ونالییت: (لأصاحبك مادام قائماً زید) به لأم پای راست ئه وهیه که دروسته، شاعریش ده لیت:

^(۱) چونکه ناوی رفیقی واخی هه ردوکیان کۆتاییان حه رفی بزوین (عله) یه و اعرابیان به مقدر (نادیاری) ده کریت.

^(۲) ئەم پەستەیه بەشیکیە لە نایەتی ژمارە (۴۷) ی سۆرەتی (الروم). کورتە ی ماناکە ی {خۆسەر خستن و یارمەتی دانی بپرواداران مافیکیە لەسەر خۆمان پێویستمان کردووه بۆیان}. إعرابه که شی بهم شیوهیه / و: حسب ماقبله. کان: فعل ماضی نافیص. حقاً: خبر کان المقدم منصوب. علینا: جار و مجرور متعلقان ب (حقاً). نصر: اسم کان مرفوع، وهو مضاف. المؤمنین: مضاف إليه مجرور و علامة خره الياء لانه جمع مذكر سالم. الشاهد فی هذه الآية: حقا خبر کان وقد جاز توسطها بین الفعل (کان) واسمها (نصر).

^(۳) ناوی عبدالله ی کوری جعفره و ناسراوه به ابن درستویه نحوی.

^(۴) مانای ئەم دێرە بهم شیوهیه: پرسیار بکه_ گهر نه تزانى_ له خه لکی ده رباره ی ئیبه و ئه وان، بئگومان یه کسان نین زاناو نه زان. به لگی ئه م دێرە: خبری لیس پیشکه وتووه که بریتیه له (سواء) به سهر اسمه که یداکه بریتیه له (عالم)، ئەمه ش دروست و په وایه.

ش ۶۶/ لا طيبَ لِلعَيْشِ مَا دَامَتْ مُنْعَصَةٌ لَدَائَتْهُ بِادْكَارِ الْمَوْتِ وَالْهَرَمِ^(۱)
 ههروهها نامارژهی کرد دانهر بهووتهی (وکلُّ سبقه دام حظر) بۆ ئهوهی که
 بیگومان ههموو عه ره ب یان هه موو زانایانی نحو به دروستی نازانن
 پیشکه وتنی خبری (دام) به سه ریدا، ئه مه ش^(۲) ئه گهر مه به سستی ئه وه بیئت که
 ریگه یان نه دایبیت پیشکه وتنی خبری دام به سه ر (ما) ی لکاوه به (دام) هوه
 وه کو: (لا اصحبك قائماً مادام زید) ئه وه راست وته واوه، به لام ئه گهر
 مه به سستی ئه وه بیئت که ریگه یان نه داوه پیشکه وتنی خبر به سه ر (دام)
 که به ته نها، وه کو: (لا اصحبك ماقائماً دام زید) _ کورپه که شی^(۳) به م شیوهیه
 راقهی کردووه له سه رحه که یدا _ ئه وه قسه وباس هه لده گرتت، ئه وش ی دیارو
 ناشکرا بیئت ئه وه یه که نادرست نیه پیشکه وتنی خبری دام به سه ر فعلی
 (دام) به ته نها، ده لیبت: (لا اصحبك ما قائماً دام زید) هه ر وه کو
 ده لیئی (لا اصحبك ما زیداً کلمت).^(۴)

^(۱) و اتا: خوشی نیه له م ژیا نه مادام تیک چیت خوشییه کانی به باس وه اتنی پیری و
 مردن. به لگه که ی: پیشکه وتنی خبری دام که بریتیه له، (منعصه) به سه ر اسمه که یدا
 که بریتیه له (لدائته).

و اتا: ئه وه ی که دروست نیه پیشکه وتنی خبری دام به سه ریدا.

^(۲) و اتا کوپی ابن مالک که ناوی محمدهو ناسراوه به کوپی دانهر (ابن الناظم)
 ئه شه رحی ئه لفییه که ی باوکی کردووه به ناوی (شرح ابن الناظم علی الفیه ابن مالک).

مه به ست ئه وه یه که له رسته ی (لا اصحبك ما زیداً کلمت) زیدا ها توته نیوان (ما) ی
 صدری و فعله که ی ئه مه ش دروسته که و اتا رسته ی: (لا اصحبك ما قائماً دام زید)
 به شه مان شیوه دروسته.

۱۴۹- كَذَاكَ سَبَقُ خَبْرٍ مَا النَّافِيَةُ فَجِيءَ بِهَا مَثَلُوهُ لَا تَالِيَهُ.^(۱)
 واتا دروست نیه خبری (ما)ی نافییه^(۲) پیئشی کهوئت، ئەمەش دوو جوړ لی
 خو دەگریت: یه کیکیان: ئەو فعلانەن که مەرجه نه فی له پیئشیا نه وه بیئت
 ئەوانیش بریتین له (زال) وهاوشیوه کانی^(۳)، دروست نیه بلئییت: (قائماً مازال
 زید) به لام هەر یه که له پیئشه وا (ابن کیسان والنحاس) ئەمە به دروست
 دەزانن. دووهم: ئەو فعله ناتەواوانەن که نه فی مەرچ نیه بو عمله کیان، وه کو
 (ماکان قائماً زید) دروست نیه بلئییت: (قائماً ماکان زید)، وه هندی له زانایان
 ئەمەیان به دروست زانیوه.

جا ناوه پوکی قسه که ی ابن مالک ئەو یه که ئەگەر نه فی هه که به غهیری (ما) بی
 ئەوه دروسته خبری فعله که پیئش کهوئت، ده لئییت: (قائماً یزل زید)
 وَمُنْطَلِقاً لَمْ يَكُنْ عَمْرُؤٌ وَهَهُنْدِيكِيَانْ ئەمە به دروست نازانن. ههروهه
 ناوه پوکی قسه که ی^(۴) ئەو یه که دروسته خبر به ته نه پیئش فعله که کهوئت
 ئەگەر نه فی هه که به (ما) ی نافییه ش بیئت، وه که: (ما قائماً زال زید) وه
 وه کو (ما قائماً کان زید) هه رچه نده هه ندیکیان ئەمەش به دروست نازانن.

۱۵۰- وَمَنْعُ سَبَقِ خَبْرٍ لَيْسَ اصْطَفَى وَدُو تَمَامٍ مَّا بِرَفْعٍ يَكْتَفَى

۱۵۱- وَمَا سِوَاهُ نَاقِصٍ وَالنَّقْصُ فِي قَتِي لَيْسَ زَالَ دَائِمًا قَفِي.^(۵)

^(۱) مانای ئەم دێره ی ئەلفیه بهم شیوه یه: ههروهه ریگه یان نه داوه زانایان پیئشکه و تنی خبری
 (ما) ی نافییه به سه ریدا: (ما) ی نافییه ده بیئت شتی به دوا دا بیئت نه وه که به دوا ی شتدا بیئت .

^(۲) (ما) ی نافییه له زمانی عه ره بییدا دوو جوړه : ۱- نافییه غیر عامله له پرووی مانا وه نفی
 شته که ده کات به لام عمل ناکات، ئەم جوړه ش ده چئیته سه ر فعلی ماضی و مضارع .
 ب- نافییه عامله ئەم جوړه ش ده چئیته سه ر جمله ی اسمی و ئەمەش مه به سه ته لیته دا .

^(۳) که بریتی بوون له {زال و برح و قتی وانفک} .

^(۴) واتا قسه ی ابن مالک که بریتی بوو له دێره ی ژماره ۱۴۹ .

^(۵) مانای ئەم دوو دێره ی ئەلفیه: ۱۵۰/ ئا دروستییتی خبری (لیس) هه لئبژراوه لای من و اتا لای
 ابن مالک . وه فعلی ته واویش له (کان) وهاوشیوه کانی ئەوانەن که له گه ل ناویکی مرفوع مانایا :

زانایانی نحو رایان جیایه ده باره‌ی پیشکه‌وتنی خبری (لیس): کوفیکان ومبردوزجاج وابن السراج وزوریک له زانایانی پاشین(المتأخرین) له وانیش دانهر _ پییان وایه دروست نیه پیشکه‌وتنی، به‌لام هه‌ریه که له ابو علی فارسی وابن برهان پییان وایه دروسته، ده‌لیت: (قائمالیس زید)، هه‌روه‌ها خلاف هه‌یه له‌گی‌رانه‌وه له بوچوونی پیشه‌وا سیبویه، هه‌ندیک ووتویانه پیشه‌وا سیبویه به‌دروستی ده‌زانیت^(۱)، وهه‌ندیکیان ووتویانه به‌دروستی نازانیت، وه‌له‌زمانی عه‌ره‌بیدا نه‌هاتووه پیشکه‌وتنی خبری (لیس) به‌سه‌ریدا، به‌لکو له‌زمانی عه‌ره‌بیدا ته‌نهای پیشکه‌وتنی معمولی خبره‌که‌ی^(۲) هاتووه، وه‌کوفه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره: ﴿أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ﴾^(۳) ئەم ئایه‌ته‌یان کردۆته به‌لگه ئه‌وانه‌ی که به‌دروستی ده‌زانن پیشکه‌وتنی خبری (لیس)، پراقه‌ی ئایه‌ته‌که‌ش ئه‌وه‌یه که (یوم

=ته‌واوینت وپیوستیان به‌شتیکی تر نه‌بیئت. ۱۵۱/جگه له فعلی ته‌واویش ناته‌واون، ئەم سی فعله‌ش (فتی، لیس، زال) هه‌موو کاتیک ناته‌واون و به‌ته‌واو (تام) ی به‌کار نایه‌ن، واتا غه‌یری ئەم سی فعله ده‌کریت به‌ته‌واوی و به‌ناته‌واوی به‌کار بین.

(۱) واتا: پیشکه‌وتنی خبری لیس.

(۲) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه کاتیک خبری لیس اسمی فاعل یان اسمی مفعول یان صفه‌ی مشبهه بیئت له‌م کاته‌دا پیوستی به‌معمول هه‌یه چونکه ئه‌مانه‌ عاملن وه‌کو پیشتر له‌باسه‌کانی رابردوودا باسمان کرد.

(۳) به‌شیکه له‌ ئایه‌تی ژماره (۸) ی سورته‌ی هود. کورته‌ی ماناکه‌ی: {بیدارین که‌ئهو پۆژه‌ی سزایان بو‌دی، به‌هیچ شیوه‌یه‌ک لییان لانداری وکسیش ناتوانیت قوتار بیئت...}. {عراپی ته‌واوی ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: ألا: حرف افتتاح مبني على السكون. يوم: ظرف زمان لـ(مصرفا) منصوب وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة. يأتيهم: فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة على الياء للثقل، وفاعله ضمير مستتر تقديره (هو)، وهم: ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. وجملة (يأتيهم) في محل جر بإضافة (يوم) إليها. مصرفا: خبر ليس منصوب. عنهم: جار ومجرور متعلقان بـ(مصرفا). الشاهد في هذه الآية: تقديم معمول خبر ليس عليها.

یأتیه‌م) معمولی خبری (لیس) یه‌که بریتیه له (مصرفا) و پیش (لیس) که و تووه، وه و تووانه معمول ناکریت پیشکه ویت مه‌گر کاتیک عامله‌که‌ی پیشکه ویت^(۱).

ه‌روه‌ها ووت‌ه‌ی: (و‌ذو تمام_ تا کو‌تای) و اتائهم فعلانه^(۲) ده‌بنه دووبه‌شه‌وه: یه‌کیکیان: به‌ته‌واو (تام) ی به‌ناته‌واو (ناقص) ی به‌کار دیت، دووهمیان: ته‌ننا ناته‌واوه، مه‌به‌ستیش له ته‌واو ئه‌وه‌یه: که به‌ته‌ننا ناویکی مرفوع^(۳) مانای ته‌واو ده‌بیت و پرسته‌یه‌کی ته‌واو دروست ده‌کات، وه‌مه‌به‌ست له ناته‌واو: ئه‌وه‌یه که به‌ته‌ننا له‌گه‌ل ناویکی (مرفوع) دا مانای ته‌واو نابیت و پیویستی به‌ ناویکی منصوبیشه^(۴).

جاهه‌موو ئه‌م فعلانه دروسته به‌ته‌واو (تام) ی به‌کار بین جگه له (فتی)، و (زال) که مضارعه‌که‌ی (یزال) ه، نه‌وه‌ک ئه‌وه‌ی مضارعه‌که‌ی (یزول) ه چونکه ئه‌مه‌یان ته‌واو (تام) ه، وه‌کو: (زالتِ الشمس) ^(۵)، و (لیس) ئه‌م سیانه^(۶) ه‌موو کات ناته‌واون.

^(۱) و اتا: که دروست بیت پیشکه و تنی معمولی خبر ئه‌وه بیگومان پیشکه و تنی خبر له پیشتره.

^(۲) مه‌به‌ست (کان و اخواتها) یه.

^(۳) که ده‌بیته فاعلی فعله‌که.

^(۴) که ده‌بیته خبری، و اتا فعلی ناقص پیویست به اسمیکی مرفوع و خبریکی منصوبه وه‌کو پیشتر باسمان کرد.

^(۵) فعلی (زال) که فعلیکی ماضیه، به‌درو شیوه ده‌کریته مضارع: ا- (یزال) که به واتای به‌رده‌وامی دیت و فعلیکی ناقصه و هیچ کاتیک تام نیه. ب- (یزول) که به واتای لاده‌جیت یان نامینیت دیت و فعلیکی (تام) ه و ناقص نیه.

^(۶) و اتا: فتی و زال و لیس.

جا نموونهی فعلی ته‌واو فهرمووده‌ی خ‌وا‌ی گه‌وره: ﴿وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ
فَنظْرَةً إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ﴾^(١)، هه‌روه‌ها فهرمووده‌ی خ‌وا‌ی گه‌وره: ﴿خَالِدِينَ فِيهَا مَا
دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾^(٢)، وه‌فه‌رمووده‌ی خ‌وا‌ی گه‌وره: ﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ
حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾^(٣)

^(١) به‌شیکه له نایه‌تی ژماره (٢٨٠) ی سورته‌ی البقره، کورته‌ی ماناکه‌ی: {ئه‌گه‌ر
قه‌رزدار نه‌دار بوو ئه‌وه با مؤله‌تی بدری تا ده‌وله‌مه‌ند ده‌بی‌ت}. {إعرابه‌که‌ی: و‌حسب
ماقبله . إن: حرف شرط جازم مبني على السكون. كان: فعل ماضي تام مبني في محل
جزم . ذو: فاعل مرفوع وعلامة رفعه الواو لانه من الاسماء الخمسة، ويجوز أن
يكون(ذو) في محل رفع نائب فاعل إذا كان (كان) بمعنى وُجد، وهو مضاف.
عسرة: مضاف إليه مجرور . ف: واقعة في جواب الشرط. نظرة: خبر لمبتدأ محذوف. إلى
ميسرة: جار ومجرور متعلقان بـ(نظرة). وجملة (فنظرة إلى ميسرة) في محل جواب
شرط. الشاهد في هذه الآية/ (كان) التامة بمعنى حدث أو بمعنى وُجد.

^(٢) نایه‌تی ژماره (١٠٧) ی سورته‌ی (هود)، کورته‌ی ماناکه‌ی: {تیایدا ده‌مینه‌وه
واتابه‌ه‌شتیه‌کان و‌دۆزه‌خیه‌کان_ تا ئاسمانه‌کان و‌زه‌وی بمینه‌ت_ واتا به‌ه‌میشه‌یی_}. {إعرابی
ته‌واوی به‌م شیوه‌یه: خالدین: حال من الضمیر فی (شقوا) منصوب وعلامة نصبه الياء لانه جمع
مذكر السالم. ما: مصدرية ظرفية. دامت: فعل ماضي تام بمعنى بقي مبني على الفتح ، والتاء
: تاء التانيث الساكنة. السموات: فاعل مرفوع. والارض: اسم معطوف مرفوع_ الشاهد في هذه
الآية : (دام) جاء بمعنى بقي وهو فعل تام، ولم يعمل عمل كان وأخواتها.

^(٣) نایه‌تی ژماره (١٧) ی سورته‌ی (الروم)، کورته‌ی ماناکه‌ی: {ئه‌نج‌ا پاک و‌بیگه‌ردی بلین کاتی
ئیه‌واره‌تان لیدیت و‌کاتیگ به‌یانیا‌نتان لیدیت}. {إعرابه‌که‌شی به‌م شیوه‌یه/ ف: حسب ماقبلها.
سبحان: مفعول مطلق لفعل محذوف، منصوب وعلامة نصبه الفتحة وهو مضاف. الله: مضاف
إليه. حين: ظرف زمان منصوب، وشبه الجملة متعلق بـ(سبحان). تمسون: فعل مضارع تام
مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة. والواو: ضمير متصل مبني في محل
رفع فاعل. وجملة (تمسون) في محل جر بإضافة الظرف إليها. وإعراب (حين تصبحون) مثل (حين
تمسون). الشاهد في هذه الآية: تمسون وتصبحون حيث جاء الفعلان تامين لأنهما بمعنى
تدخلون في المساء وتدخلون في الصباح.

۱۵۲- وَلَا يَلِي الْعَامِلَ مَعْمُولُ الْخَبْرِ إِلَّا إِذَا ظَرْفًا أَتَى أَوْ حَرْفَ جَرٍّ.^(۱)
 واتا دروست نیه له‌دوای (کان و اخواتها) معمولی خبر بیئت^(۲) نه‌گه‌ر
 معموله‌که ظرف و جار و مجرور نه‌بیئت، نه‌مه‌ش دوو حالت له‌خو‌ده‌گریئت:
 یه‌کیکیان: معمولی خبره‌که به‌ته‌ننا پیش اسمه‌که بکه‌ویئت و خبره‌که‌ش
 له‌دوای اسمه‌که‌وه بیئت، وه‌کو: (کان طعامک زیداً آکلاً)^(۳)، نه‌مه‌ش دروست نیه
 لای به‌صریگان، به‌لام کوفیگان به‌دروستی ده‌زنان.

دووه‌میان: نه‌وه‌یه که معمولی خبره‌که و خبره‌که‌ش هه‌ردوکیان پیش اسمه‌که بکه‌ون،
 وه‌معمولی خبره‌که‌ش پیش خبره‌که‌ی بکه‌ویئت، وه‌کو: (کان طعامک آکلاً زیداً)، نه‌مه‌ش
 لای سیبویه دروست نیه، به‌لام هه‌ندی له‌به‌صریگان به‌دروستی ده‌زنان.

هه‌روه‌ها وه‌رده‌گریئت له‌قسه‌ی دانهر که خبر و معموله‌که‌ی نه‌گه‌ر پیش
 اسمه‌که بکه‌ون و خبره‌که‌ش پیش معموله‌که‌ی بکه‌ویئت نه‌وه دروسته،
 چونکه له‌م حاله‌ته‌دا معمول به‌دوای (کان) دا نه‌ها‌تووه، ده‌لیئت: (کان آکلاً
 طعامک زیداً) وه‌به‌صریگانیش به‌نادروستی نازانن. جائه‌گه‌ر معموله‌که ظرف
 یان جار و مجرور بوئه‌وه دروسته به‌دوای (کان) دا بیئت لای به‌صریگان
 و کوفیگان، وه‌کو: (کان عندک زیداً مقيماً)^(۴)، وکان فیک زیداً راغباً^(۵)

(۱) ماناس نه‌م دپیره‌س تهلقيه: دروست نیه معمولی خبر کاتیک خبر عامل بیئت بکه‌ویته
 دوای عاملی خبره‌که واتا بکه‌ویته دوای فعلی (کان و اخواتها)، مه‌گه‌ر نه‌و معموله ظرف
 یان جار و مجرور بیئت، و اتانه‌گه‌ر معمولی خبره‌که ظرف و جار و مجرور بیئت دروسته
 بکه‌ویته دوای فعله‌که و پیش خبره‌که‌ی که‌ویئت.

(۲) واتا پیش خبر که‌ویئت.

(۳) له‌م رسته‌یه‌دا (طعامک) معمولی (آکلاً) ه، چونکه آکل اسمی فاعله و عمل ده‌کات.

(۴) له‌م رسته‌یه‌دا (مقيماً) خبری کانه‌یه و عامله چونکه اسمی فاعله، وه‌معموله‌که‌ی (عندک) یه‌که
 ظرفه و پیش اسمی کان که‌وتووه. نه‌مه‌ش به‌بئ خلاف دروسته.

(۵) له‌م رسته‌یه‌ش‌دا (راغباً) خبری کانه‌یه و اسمی فاعله و عمل ده‌کات و معموله‌که‌شی
 (فیک) یه و جار و مجرور و پیش اسمه‌که که‌وتووه، نه‌مه‌ش لای هه‌موو زانایان دروسته.

۱۵۳- وَمُضْمَرِ الشَّانِ اسْمًا اِنَّو اِنْ وَقَعَ مُوَهُمُ مَا اسْتَبَانَ اَنَّهُ اَمْتَنَعُ.^(۱)
 واتا نه‌گەر له‌زمانی عه‌ره‌بیدا هات شتیك كه ظاهره‌كه‌ی وابوو كه معمولی
 خبری كان پیش اسمی (كان) كه كه‌وتبی نه‌وه و اراقه‌ی بکه كه له (كان) كه‌دا
 جیناویکی نادیار هه‌یه كه پیی ده‌وتریت (ضمیر الشان)^(۲) هه‌یه و نه‌وه
 جیناوه ده‌بیته اسمی (كان) ه، نه‌مه‌ش وه‌كو ووته‌ی شاعر:
 ش ۶۷ / قَنَافِدُ هَذَا جُونَ حَوْلَ بِيوتِهِمْ بِمَا كَانَ اِيَّاهُمْ عَطِيَّةً عَـوَدًا.^(۳)
 جا نه‌م دیره واده‌ده‌كه‌ویت كه وه‌كو پرسته‌ی (كان طعامك زيد آكلاً)^(۴) واییت،
 به‌لام واداده‌نریت كه اسمی (كان) جیناویکی نادیار بیته.
 هه‌روه‌ها یه‌کیکی تر له‌و نموونانه‌ی كه واده‌ده‌كه‌ویت وه‌كو پرسته‌ی (كان
 طعامك آكلاً زيد) واییت ووته‌ی :
 ش ۶۸ / فَاصْبَحُوا وَالنَّوَى عَالِي مُعْرَسِهِمْ وَلَيْسَ كُلُّ النَّوَى تُلْقِي الْمَسَاكِينُ.^(۵)

(۱) نه‌م دیره‌ی نه‌لفیه ته‌واو‌که‌ری دیره‌ی پیش‌وووه مانا‌که‌ی: جیناویکی نادیار مقدر
 كه نه‌گەر شتیك پرسته‌یه‌ك هات له‌زمانی عه‌ره‌بیدا كه به‌ظاهر معمولی خبری (كان)
 پیش اسمه‌كه كه‌وتبی و نه‌وه جیناوه نادیاره بکه به‌اسمی (كان) كه .
 (۲) پیشتر مانای (ضمیر الشان) مان کرد.
 (۳) مانا‌وبه‌لگه‌ی نه‌م دیره به‌م شینویه: نه‌وان وه‌كو ژیرك وان به‌شودا ده‌گه‌رین و موته‌موت
 ده‌که‌ن بو دزی و خراپه‌کاری، چونکه باوکیان فیریانی کردوه. به‌لگه‌ی نه‌م دیره: له‌م دیره‌دا وا
 ده‌ده‌که‌ویت كه معمولی خبری كان كه‌بریتیه له (یا‌هم) پیش اسمه‌که‌ی كه‌وتبیته كه بریتیه
 له (عطیه)، نه‌مه‌ش لای زوره‌ی زانایان دروست نیه، بویه ده‌لین اسمی (كان) كه لیره‌دا بریتیه له
 جیناویکی نادیار (ضمیر الشان) و خبره‌که‌شی ده‌بیته پرسته‌ی (عطیه عودهم).
 (۴) واتا: له‌م پرسته‌یه‌دا (طعامك) معمولی خبری (كان) یه و پیش اسم و خبره‌که‌ی
 كه‌وتوه، به‌لام نه‌مه لای زوره‌ی زانایان دروست نیه و ده‌لین له‌م حاله‌ته‌دا اسمی
 (كان) جیناویکی نادیاره و پیی ده‌وتریت (ضمیر الشان).
 (۵) مانا‌وبه‌لگه‌ی نه‌م دیره‌ش : کاتیک _ میوانه‌کان _ به‌یانیان کرده‌وه ناوکی خورما
 که‌له‌که ببو له‌جینگه‌که‌یان واتا خورمایان زور خواردبوو، وه‌مه‌رجیش نیه هه‌موو-

ئەگەر ووشە (تلقى) به (يلقى) نه خویندریتەوه^(۱)، که واتائەو دوو دپیره ی رابورد^(۲)، لە هەردووکیاندا اسمی (کان) نادیارە و لە یه که میاندا دەبیته (بماکان هو) واتا: حال وایه^(۳)، وە ناوی (عطیة)^(۴): دەبیته مبتدا و (عود) ش دەبیته خبری و (یاهم) یش دەبیته مفعولی (عود) و ئەم پرستە اسمیه ش^(۵) دەبیته خبری (کان)، که واتە معمولى خبری (کان) نه که وتۆته نیوان (کان) و اسمە که ی، چونکه اسمی کان جیناویکی نادیارە و لە پیش معموله که وە یه. هەروەها لە پرستە ی دوو مەدا^(۶)، دەبیته (لیس هو) واتا: حال وایه، که واتە (ضمیرالشان) که دەبیته اسمی (لیس)، وە ووشە ی (کل) دەبیته معمولى (تلقى) و (تلقى المساکین) یش دەبیته فعل و فاعل، سەرجه م پرستە که ش دەبیته خبری (لیس)، ئەمە هەندیکە لە وهی و وتراوه دەربارە ی ئەم دوو دپیره.^(۷)

- ناوی خورماکانیان فریندابیته و دەکرێ هەندیکیان قووت دابیته، واتا زۆرخۆربوون. بەلگە ی ئەم دپیره: وادەردە که ویت که معمولى خبری (لیس) که بریتیه له (کل) پیش اسم و خبرە که ی که وتبیته، بەلام وادەرنیت که اسمی (لیس) جیناویکی نادیاربیته.

(۱) چونکه ئەگەر به (يلقى) بخویندریتەوه ئەوه بەبێ خلاف اسمی (لیس) دەبیته جیناویکی نادیار.

(۲) واتا: شاهی ژماره ۶۷ و ۶۸.

(۳) واتا ئەو جیناوه ناگەریتەوه بو که سینکی دیاری کراو، چونکه (ضمیرالشان) ناگەریتەوه بو که س وشتیکی دیاری کراو.

(۴) که له شاهی ژماره ۶۷ دا هاتبوو.

(۵) واتا: پرستە ی (عطیة یاهم عود).

(۶) واتا: شاهی ژماره ۶۸.

(۷) واتا زانیان پراڤه و لیکنه وهی جۆراو جۆریان کردووه دەربارە ی هەردوو شاهی

ژماره ۶۷ و ۶۸، ئەوهی ابن عقیل باسی کرد هەندیکى بوو.

باسی (کان) ی زیادکراو:

۱۵۴- وَقَدْ تُزَادُ كَانٌ فِي حَشْوٍ كَمَا كَانَ أَصَحَّ عِلْمَ مَنْ تَقَدَّمَ.^(۱)

فعلی (کان) سی جوړه: یه کیکیان: ناته و او (الناقصة)، دووه میان: ته و او (التامة)، پیشتتر باسی ئه دوو جوړه یان کرا، جوړی سییه: زیادکراوه (الزائدة)، که مه بهستی ئه د پیره^(۲)، ابن عصفور باسی ئه وهی کردوه که (کان) زیاد ده کری له نیوان دوو شتی په یوه ست به یه ک، وه کو مبتدا و خبر، وه کو:

(زیدکان قائم)^(۳)، وه کوفعل و مرفوعه که ی، نمونه ی: (لم يوجدکان مثلك)^(۴)، هه روه ها ده که ویته نیوان (صلة و موصول)^(۵)، وه کو: (جاء الذي كان اكرمته)^(۶)، هه روه ها ده که ویته نیوان صفو و هس فکراو (الموصوف)، وه کو: (مررتُ برجلٍ كان قائم)^(۷)، ئه مه ش^(۸) و ه رده گیریت له و ته ی دانر (زیاد

^(۱) مانای ئه د پیره ی ئه لویه بهم شیویه: هه ندی جار زیاد ده کری (کان) له ناوه پراستدا، و اتا له ناوه پراستی دوو ووشه ی په یوه ست به یه ک، وه کو نمونه ی: (ماکانَ أَصَحَّ عِلْمَ مَنْ تَقَدَّمَ)، و اتا: زور پراست و به سووده علم و زانستی پیشینان.

^(۲) و اتا: د پیری ژماره (۱۵۴) ی ئه لویه.

^(۳) له م پرسته یه دا: زید/ مبتدایه و کان زائده یه و قائم خبری (زید) ه.

^(۴) إعرابی ته و او ی ئه م پرسته یه بهم شیویه / لم: حرف نفی و جزم و قلب . یوجد: فعل مضارع (مبني للمجهول) مجزوم ب(لم) و علامة جزمه السكون. کان: فعل ماضی زائد. مثل: نائب فاعل مرفوع، و هو مضاف (ك): ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف إليه.

^(۵) پیشتتر باسی صله و موصولمان کرد.

^(۶) له م پرسته یه شدا (کان) زیادکراوه له نیوان اسمیکی موصول که (الذي)، و صله که ی که پرسته ی (اکرمته) ه.

^(۷) له پرسته یه شدا (کان) که و توته نیوان (رجل) که موصوفه و (قائم) که صفیه.

^(۸) و اتا ئه وهی که (کان) ده که ویته نیوان دوو شتی په یوه ست به یه ک.

دهکری (کان) له ناوه‌پاستدا، جا زیاد کردنی (کان) قیاسیه^(۱) له نیوان (ما) ی سهرسورمان (التعجب) و فعله تعجبه که، وهکو: (ماکان اصح علم من تقدما)^(۲)، به لام له جگه له نیوان (ما) ی سهرسورمان (التعجب) و فعله تعجبه که زیاد ناکری مه‌گهر به بی یاسا (سماعی).

مه‌روه‌ها بیستراوه زیاد کردنی (کان) له نیوان فعل و مرفوعه که ی، وهکو ووته ی عه‌رب: وَلَدَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ الْخُرْشَبِ الْأَنْمَارِيَّةُ الْكَمَلَةَ مِنْ بَنِي عَبَسٍ لَمْ يُوجَدْ كَانَ أَفْضَلُ مِنْهُمْ^(۳). مه‌روه‌ها بیستراوه زیاد کردنی (کان) له نیوان صفه و ه‌صفکراو، وهکو ووته ی شاعیر:

ش ۶۹ - فَكَيْفَ إِذَا مَرَرْتُ بِدَارِ قَوْمٍ وَجِيرانِ لَنَا كَانُوا كِرَامًا^(۴). مه‌روه‌ها به‌شازی^(۵) هاتووه زیاد کردنی (کان) له نیوان ه‌رفی جر و اسمه مجروره که ی، وهکو ووته ی شاعیر:

(۱) قیاسی و اتا: یاسای دیاری کراوی هه‌یه. به پیچه‌وانه‌ی (سماعی) که یاسای دیاری کراوی نیه. (۲) إعرابی ته‌واوی ئەم پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: ﴿ما﴾ تعجیبیة فی محل رفع مبتدا. ﴿کان﴾ زائدة. ﴿اصح﴾ فعل ماضی للتعجب مبني علی الفتح. ، و فاعله ضمیر مستتر فیہ جوازا تقدیره هو ﴿علم﴾ مفعول به منصوب ، و جملة الفعل والفاعل فی محل رفع خبر المبتدا ، ﴿علم﴾ مضاف ، و ﴿من﴾ اسم موصول فی محل جر بالإضافة ﴿تقدما﴾ فعل ماض و ﴿الألف﴾ للاطلاق ، و فاعله مستتر فیہ جوازا تقدیره هو و جملة الفعل والفاعل صلة الموصول.

(۳) ئەم ووته‌یه ووته‌ی قه‌یسی کوپی غالبه ده‌رباره‌ی فاطمه‌ی کچی خورشب که ئافره‌تیکی ناودار بووه و خواه‌نی چوار کوپی ئازاو جوامیر بووه، مانای ووته‌که‌ش به‌م شیوه‌یه: فاطمه‌ی کچی خورشبی ئەنماری کوپیکی بووه له نه‌وه‌ی عه‌بس له‌و باشتر نیه له‌و نه‌وه‌یه‌دا.

(۴) مانای ئەم دیره‌ شیعره به‌م شیوه‌یه: ده‌بی حال چهنده خو‌ش بی‌ت کاتیک تینه‌پ بووم به‌لای مانی که‌سان و دراوسینه‌ک که به‌ریزن . به‌لگه‌ی ئەم دیره‌: زیاد کردنی (کانوا) له‌نیوان صفیه‌ک که ووشه‌ی (گرام) هو و ه‌صفکراویک که ووشه‌ی (جیران) ه.

(۵) شاذ و اتا پیچه‌وانه‌ی یاسا.

ش ۷۰ / سَرَاةُ بَنِي أَبِي بَكْرٍ تَسَامَى عَلَى كَانِ الْمُسَوِّمَةِ الْعِرَابِ.^(۱)
 دیاره زۆرتتر وایه (کان) بهرا بردوو (ماضی) زیاد دهکریت، بهلام بهشاذی
 هاتووو زیادکردنی به رانه بردوو (المضارع)ی، له ووتهی دایکی عه قیلی کوپی
 ئەبی طالب^(۲):
 ش ۷۱ / أَنْتَ تَكُونُ مَا جِدَّ نَبِيلُ إِذَا تَهَبُّ شَمَالًا بَدِيلُ.^(۳)

باسی حذف کردنی (کان) و ناو (اسم) به گه ی:

۱۵۵ - وَيَخَذِفُونَهَا وَيَبْقُونَ الْخَبَرَ وَبَعْدَ إِنْ وَلَوْ كَثِيرًا ذَا اشْتَهَرَ.^(۴)
 حذف دهکریت (کان) له گه ل' اسمه گه ی، و خبره گه ی ده مینیتته وه به زۆری
 له دوای (إِنْ)^(۵)
 ش ۷۲ / قَدْ قِيلَ مَا قِيلَ إِنْ صِدْقًا وَإِنْ كَذِبًا فَمَا اعْتَذَارُكَ مِنْ قَوْلٍ إِذَا قِيلًا؟^(۶)

^(۱) و اتا: پیاره نه جیبه کانی نه وه ی ئەبو به کر دهرده کون له سهر ئەسپه ناوازه
 و نیشان کراره کان. به لگه ی ئەم دێره: زیادکردنی (کان) له نیوان حهرنی جر که (علی) یه
 واسمه مجروره گه ی که (المسوّمة) یه.
^(۲) که ناوی فاطمه ی کچی ئەسه دهو یه کیک بووه له نافرته ته باوه پراره
 پیشینه کان. رهزای خوای لی بیت
^(۳) و اتا: بیگومان تو ده بیته که سیکی نه جیب و به ریز، کاتیک که هه لکات شنه بای
 ته پروفینک، و اتا به رده وام واده بیته. به لگه ی ئەم دێره: زیادکردنی (تکون) که
 مضارعی (کان) یه له نیوان مبتدا و خبر که بریتین له (انت ماجد).
^(۴) کورته ی مانای ئەم دێره ی ئەلفیه: حذف ده که ن (کان) و اسمه گه ی و ته نها خبره گه ی
 ده مینته وه، ئەمه ش زۆر و باوه له دوای هه ردوو حهرنی (إِنْ و لَوْ).
^(۵) و اتا (إِنْ) ی مهرج (شرطیه).
^(۶) مانا و به لگه ی ئەم دێره به م شیوه یه: بیگومان و وترا ئەو قسه یه ی و وترا ئەگه ر راست
 بیت یان درۆ، جا بیانوت جیبه له قسه یه ک که و وترا. به لگه ی ئەم دێره: ووتهی (إِنْ
 صدقاً، و إن کذباً) (کان) و اسمه گه ی حذف کراره و خبره گه ی که بریتیه

تهقدیروپراقه‌ی پرسته‌که ده‌بیته (إن كان المقول صدقا، وإن كان المقول كذبا)، ه‌روه‌ها له‌دوای ح‌ه‌رفی (لَو) ^(۱)، وه‌کو: (ائتني بدابة ولو حماراً) ^(۲)، واتا: (ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی ده‌یه‌ینی گویدریرژیکیش بیته). ه‌روه‌ها به‌ شاذی ه‌اتوه‌ه‌حذف کردنی ^(۳) له‌دوای (لَدُن) ^(۴)، وه‌کو ووت‌ه‌ی: ش ۷۳ / مِنْ لَدُنْ شَوْلًا قَالِي إِثْلَائِهَا ^(۵)

ته‌قدیرو پراقه‌که‌ی ده‌بیته: {من لد ان كانت شولا} ^(۱).

له‌ (صدقا) و (كذبا) و تقدیره‌که‌شی ده‌بیته (إن كان المقول صدقا) و (إن كان المقول كذبا)، ئه‌مش دروسته له‌ زمانی عه‌ره‌بییدا.

^(۱) ح‌ه‌رفی (لو) له‌ زمانی عه‌ره‌بییدا بو پینج مانا و مه‌به‌ست به‌کار دیت: ۱- ح‌ه‌رف وصل للتقلیل (ح‌ه‌رفی گه‌ یاندن و بو که‌میته). ۲- ح‌ه‌رف تمن (ح‌ه‌رفی ئاواته خواستن) ۳- ح‌ه‌رف امتناع لامتناع (پروونه‌دانی وه‌لام (جواب) له‌ به‌ر نه‌ه‌اتنه‌دی مه‌رج (الشرط) . ۴- ح‌ه‌رف عرض (ه‌ه‌ل‌نان وه‌اندان). ۵- ح‌ه‌رف مصدری (له‌گه‌ل دوای خو‌ی ده‌کریت‌ه‌ جاووگ (المصدر)). جا ئه‌وه‌ی لیره‌دا باسده‌کریت له‌ جو‌ری یه‌که‌مه‌.

^(۲) (ع‌رابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: ائت / فعل امر مبني على حذف حرف علة لأنه معتل الآخر، وفاعله ضمير مستتر وجوبا تقديره (انت). ن / نون الوقاية. ي / ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. بدابة / جار ومجرور متعلق بد (ائتني). و / ح‌ه‌رف عطف. لو / ح‌ه‌رف وصل للتقلیل. حماراً / خبر لـ (كان) المحذوفة مع اسمها، والتقدير (ولو كان المأتي به حماراً).

^(۳) واتا: حذف کردنی (كان) واسمه‌که‌ی.

^(۴) لَدُن: ناویکی نه‌گو‌ر (جامد) به‌کار دیت بو ئاوه‌ لفرمان (ظرف) سی کاتی یان شوینی (الزمان والمكان).

^(۵) ئه‌م نیو دیره‌ وه‌کو په‌ند به‌کار دیت، و مانا که‌ی: له‌کاتی به‌که‌ل بوونی ووشتر تاوه‌ کودانانی سکه‌که‌ی، سواری مه‌بن وباری لی مه‌دن. به‌نگه‌ی ئه‌م نیو دیره‌: حذف کردنی (كان) واسمه‌که‌ی و مانه‌وه‌ی خبره‌که‌ی له‌ دوای (لَدُن) ئه‌مش شاذه‌ و پیچه‌وانه‌ی یاسایه‌.

^(۱) اسمی (كان) به‌ بریتیه له‌ جیناویکی نادیار و تقدیره‌که‌ی (هی) یه‌بو (الناقة) ده‌گه‌ریت‌ه‌وه‌.

۱۵۶- وَبَعْدَ أَنْ تَغْوِيضُ مَا عَنْهَا ارْتُكِبُ كَمَثَلِ أَمَّا أَنْتَ بَرًّا فَأَقْتَرِبِ.^(۱)
 له‌م دێرهدا باسی ئه‌وه ده‌کات که دروسته‌(کان) حذف کریت له‌ دوا‌ی
 (ان) سی مصدریه‌وه‌ له‌بریدا(ما) به‌ئینریت واسم و خبره‌که‌شی
 بمینتیه‌وه‌، وه‌کو: (أَمَّا أَنْتَ بَرًّا فَأَقْتَرِبِ)^(۲)، ئه‌صلی ئه‌م پرسته‌یه‌ (أَنْ كُنْتَ بَرًّا
 فَأَقْتَرِبِ) فعلی (کان) حذف‌کراوه‌و جیناوه‌ لکاوه‌که‌ی^(۳) بووه‌ به‌
 سه‌ربه‌خۆ(المنفصل) ودواتر پرسته‌که‌ بووه‌ به‌ (أَنْ أَنْتَ بَرًّا) وپاشان (ما) سی
 زیادکراو له‌بری (کان) حذف‌کراوه‌که‌ هینراوه‌و بووه‌ به‌ (أَنْ أَنْتَ بَرًّا)، پاشان
 نونه‌که‌^(۴) له‌گه‌ل میمه‌که‌ تیه‌له‌کیشکراوه‌و، بووه‌ به‌(أَمَّا أَنْتَ بَرًّا)، هه‌روه‌ها
 وه‌کو ئه‌مه‌ وایه‌ ووتهی شاعیر :

ش ۷۴/ أبا خُرَاشَةَ أَمَّا أَنْتَ ذَا نَفَرٍ فَإِنَّ قَوْمِي لَمْ تَأْكُلْهُمُ الضَّيْعُ.^(۵)
 لێرهدا(ان): مصدریه‌و، (ما): زیادکراوه‌وله‌بری(کان)دا، و(أنت): اسمی (کان)
 حذف‌کراوه‌که‌یه‌، و(ذانفر): خبری(کان)یه‌، دروست نیه‌(کان)
 حذف‌کراوه‌که‌و(ما) زیادکراوه‌که‌ پیکه‌وه‌ بین، چونکه‌ دروست نیه‌

^(۱) مانای ئه‌م دێرهدی ئه‌لفیه‌: له‌دوا‌ی (ان) سی مصدریه‌وه‌ (کان) حذف ده‌کریت و له‌
 بریدا (ما) سی زیادکراو ده‌هینریت، وه‌کو نمونه‌ی(ئه‌گه‌ر تۆ چاکه‌کاری هه‌ولنده‌
 به‌رده‌وام له‌خوا نزیک به‌ره‌وه‌).

^(۲) إعرابی ته‌واوی ئه‌م پرسته‌یه‌ به‌م شیوه‌یه‌: ان/مصدریه‌. ما/زائده‌. انت/ فی محل رفع
 اسم (کان)المحذوفه‌. برًّا/ خبر کان المحذوفه‌. ف/ تعلیلیه‌. اقترب/ فعل امر مبني علی
 السکون، وفاعله‌ ضمیر مستتر تقدیره (انت).

^(۳) واتا: جیناوی (ت) که لکاوه‌ به‌ (کان)ه‌وه‌.

^(۴) واتا: نونی (ان)ه‌که‌.

^(۵) ماناویه‌له‌گه‌ی ئه‌م دێرهدی به‌م شیوه‌یه‌: هۆ باوکی خوراشه‌ خۆ ئه‌گه‌ر تۆ خاوه‌ن که‌س و کاری زۆری
 وشانازییان پێوه‌ ده‌که‌یت، ئه‌وه‌ منیش خاوه‌ن که‌س و کارم و که‌سه‌کانی منیش تیا نه‌چوون
 به‌هۆی برسینتی وگرانی به‌له‌گه‌ی ئه‌م دێرهدی: (أَمَّا أَنْتَ ذَا نَفَرٍ لِيُرْهِدَا) (کان) (حذف‌کراوه‌و(ما) سی زائده‌
 له‌ بریدا هاتووه‌وئه‌صه‌له‌که‌ی(ان) کنت ذانفر). ئه‌مه‌ش دروسته‌ له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا.

بری (العوض) وله بریداها توو (المعوض) پیکه وه بین، به لام شیخی مُبرِد
به دروستی ده زانیت، و ده لیت (أَمَا كُنْتُ مُنْطَلِقًا) ^(۱).

ههروهه نه بیستراوه له زمانی عه ره بی حذفکردنی (کان) وهینانی (ما)
له بریدا وهیشتنه وهی اسم و خبره که ی مه گهر له کاتی کدا اسمه که ی جیناوی
دویندراو (مخاطب) بییت ههروهه کو دانهر نمونه ی هینایه وه ^(۲)، وه نه بیستراوه
له گهل جیناوی که سی یه که م (المتکلم)، وه کو: (أَمَا أَنَا مُنْطَلِقًا أَنْطَلَقْتُ). نه صلی
نه م رسته یه ش ^(۳) بریتیه له (أَنْ كُنْتُ مُنْطَلِقًا) ^(۴)، ههروهه نه بیستراوه له گهل
ناوی دیار (الظاهر) ^(۵)، وه کو: (أَمَا زَيْدٌ ذَاهِبًا أَنْطَلَقْتُ)، هه رچه ند به پینی یاسا
دروسته ^(۶)، نه صلته که شی بریتیه له: (أَنْ كَانَ زَيْدٌ ذَاهِبًا)، وه شیخی
سیبویه _ رحمه تی خوی لی بییت _ له کبیه که یدا نمونه ی به (أَمَا زَيْدٌ ذَاهِبًا)
هیناوه ته وه.

^(۱) إعرابی ته واوی نه م رسته یه به م شیوه یه: أَمَا / أصله: أَنْ + مَا، أَنْ / مصدرية. مَا / زائدة
كُنْتُ / كُنْ: فعل ماضي ناقص مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. ت / ضمير متصل
مبني على الفتح في محل رفع اسم كان. مُنْطَلِقًا / خبر كان منصوب. أَنْطَلَقْتُ / فعل وفاعل.

^(۲) مه به ست له نمونه ی (أَمَا أَنْتَ بَرًّا فَأَقْرَبُ) ه.

^(۳) و ا تا: رسته ی: (أَمَا أَنَا مُنْطَلِقًا أَنْطَلَقْتُ).

^(۴) و ا تا: کاتیک (کان) حذف ده که ی جیناوه ک لکاوه که ی (ت) ده بیته سه به خو (انا).

^(۵) مه به ست له ناوی دیار غهیری جیناوا (الضمير) ه.

^(۶) و ا تا: حذفکردنی (کان) له کاتی کدا اسمه که ی جیناوی که سی یه که م (المتکلم) بییت،

یان ناوی دیار (الظاهر) بییت.

* باسی مضارعی (کان) کاتیك مجزوم بیئت

۱۵۷_ وَمِنْ مُضَارِعٍ لِكَانَ مُنْجَزِمٌ تُحَذَفُ نُونٌ وَهُوَ حَذَفَ مَا التُّزِمَ: ^(۱)

کاتیك فعلی مضارعی (کان) مجزوم بیئت دهوتریت: لَمْ يَكُنْ، ئەصله کهشی (یکون) ه، حەرفه جازمه که ^(۲) ضەبی سەر نونه کهی لادا ^(۳)، پاشان دوو حەرفی ساکن دهگەن بهیه که ^(۴)، ئەهوکات واوه که حذف ده کهین له بهر گەشتنی دوو حەرفی ساکن به یه که، ده بیته (لَمْ يَكُنْ) جا به پیی یاسا (القیاس) ده بیئت شتیکی تری لی حذف نه کریت، به لام له زمانی عەرهبیدا حذفی نونه کهش ده کریت له بهر زۆریه کارهینان، ده لئین (لم یك) ئەم حذف کردنهش دروست (جائز) ه و پیویست (لازم) نیه، جاپا و بوچوونی سیبویه و ئەوانه ی شوینی که و توون وایه که ئەم نونه حذف نابییت له کاتیكدا حەرفی ساکن له دوایه وه بیئت ^(۵)، که واته نالیییت: (لم یك الرجل قائما)، به لام پیشه و (یونس) ^(۶) به دروستی ده زانیت، ههروه ها به شازی خویندراوه ته وه

^(۱) کورتە ی مانای ئەم دپره ی ئەلفیه: مضارعی کان کاتیك مجزوم بیئ_ واتا ئەداتای جزم چوو بیته سەری_ دروسته نونه که ی_ واتا نونی (کان) ه که _ حذف کریت، ئەم حذف کردنهش دروست (جائز) ه و واجب نیه، واتا ده توانی حذفی کهیت و ده توانی بهیئیت ه وه.

^(۲) واتا: لَمْ.

^(۳) چونکه وشه ی جزم له زمانی عەرهبیدا واتا (قطع) بپرین چونکه حەره که ی کۆتای فعله که ده بریت، که واته (یکون) کاتیك (لم) ده چیتته سەری ده بیته ی کون.

^(۴) واتا: حەرفی (واو) ه و (نون) ه که له فعلی ی کون.

^(۵) واتا: کاتیك وشه که ی دوا ی (یکن) یه کهم حەرفی ساکن بیئت.

^(۶) پیشه وای یونس: ناوی ته وای (یونس بن حبیب) ه و سالی ۹۴ ی کۆچی له عیراق

له دایک بووه و یه کیکه له گه وره زانایانی پیزمانی عەرهبی مامۆستای هه ریه که

له پیشه وای (سیبویه و فەراوکسانی) بووه، سالی ۱۸۲ ی کۆچی کۆچی دوا یی کرد و وه.

ئەم ئایەتە پیرۆزە ﴿لَمْ يَكُ الَّذِينَ كَفَرُوا...﴾^(۱)، بەلام ئەگەر لەدوای نونەکه‌وه
 حەرفی بزواو (متحرك) هات ئەو هەرفە متحرکه یان جیناوی لكاوه، یان
 نا، جائه‌گەر جیناوی لكاو بوو ئەو نونەکه حذف ناکریت بەیەكده‌نگی
 زانا یان، وەكو و فەرمووده‌ی پیغه‌مبەر - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بۆ پیشه‌وا
 عومەر رەزای خوای لى بى - دەر باره‌ی ابن صیاد^(۲): (إِنْ يَكُنْهُ فَلَنْ تُسَلِّطَ
 عَلَيْهِ، وَإِلَّا يَكُنْهُ فَلَا خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ)^(۳)، لیره‌دا دروست نیه حذف‌کردنی
 نونەکه^(۴)، دروست نیه بلیی: (إِنْ يَكُهُ، وَإِلَّا يَكُهُ)، بەلام ئەگەر ناوه‌که‌ی دوای
 (یکن) جیناوی لكاو نەبوو ئەو دروسته نونەکه بهیلتیه‌وه یان حذفی کهیت،

(^۱) ئایەتی (۱)ی سورەتی البینة. پوخته‌ی ماناکه‌ی: {ئەوانه‌ی که‌بى بپروا بوون
} {عربای ته‌واوی به‌م شیوه‌یه: لم/حرف نفي و جزم و قلب. يك/فعل ناقص مجزوم
 به (لم) و علامه جزمه السكون على النون المحذوفة للتخفيف في قراءة شاذة. الذين/اسم موصول
 مبني على الفتح في محل رفع اسم (يك). كفروا/فعل ماضي مبني على الضم لاتصاله
 بواو الجماعة، والواو/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. وجملة (كفروا) لا عمل لها من الاعراب
 لأنها صلة الموصول. و خبر (يك) (منفكين) في آخر الآية. الشاهد في هذه الآية: (يك) حيث حذف منه
 النون جوازا، في قراءة شاذة وذلك لأن ما بعد النون ساكن.

(^۲) ابن صیاد یه‌کێک بووه له جووله‌که‌کانی مه‌دینه‌وه له‌سه‌رده‌می پیغه‌مبەر دا - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ - ژیاوه و زۆرێک له نیشانه‌کانی (دجال) سی تیدابوو، زانا یان له‌هاوه‌لان دوای ئەوانیش
 رایان جیا یه‌ دەر باره‌ی ئەوه‌ی که ئایه مسوومان بووه یان نا؟ وه‌ئایه دجاله یان نا؟ وه‌ئایه
 دجالی گه‌وره یه یان دجالی بچووک؟ بۆیه ئیمامی عومەر داوای کردوو له پیغه‌مبەر - صَلَّى اللهُ
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - که مۆلته‌تی بدا بیکوژیت، پیغه‌مبەریش پێی فەرموو: ئەگەر ئەو دجال بیت ئەوه تو
 ناتوانی بیکوژی - چونکه دجال له‌لایه‌ن پیغه‌مبەر عیسی - علیه السلام - ده‌کوژیت، خو ئەگەر
 دجالیش نه‌بیت ئەوه خیرت ناگاییکوژی.

(^۳) لیره‌دا دروست نیه نونی (یکن) حذف‌کری چونکه جیناوی لكاوی پیوه‌یه، وەكو ابن

عقیل فەرموویه‌تی.

(^۴) و اتا: نونی (یکن).

وهكو: (لَمْ يَكُنْ زَيْدًا قَائِمًا، وَلَمْ يَكُ زَيْدًا قَائِمًا)، جا قسهی دانهر واده خوازی
 كه جیاوازی نیه له نیوان (كان) سی ناته واو (الناقصة) و ته واو (التامة)،
 وه خویندرا وه ته وه. ئه م ئایه ته ﴿وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعَفْهَا﴾^(۱)،
 به خویندنه وهی (حسنة) به مرفوعی، له م کاته دا (تک) ته واو (تامة) ده بیئت.^(۲)

^(۱) ئایه تی ژماره (۴۰) سی سوره تی (النساء)، کورته ی ماناکه ی: {ئه گهر چاکه یه ی
 بچوک هه بوو ئه وه خوای گه وره به ره که تی به سه ردا ده ریژی وچند به رامبه ر پاداشتی
 ده داته وه}. {إعرابی ته واوی به م شیوه یه: و/حرف عطف. إن/ حرف شرط جازم مبني
 على السكون. تَكُ/ فعل مضارع تام مجزوم ب(إن) وعلامة جزمه السكون على النون
 المحذوفة للتخفيف، وهو فعل الشرط. حسنة/ فاعل (تک) التامة مرفوع، إذا قرئ حسنة
 مرفوعاً، وإذا قرئ (حسنة) بالنصب فهو خبر (تک) الناقصة، واسمها ضمير
 مستتر تقديره (هي). يضاعفها/ فعل مضارع مجزوم ب(إن) وعلامة جزمه
 السكون، وهو جواب الشرط، وفاعله: ضمير مستتر تقديره (هو). وها/ ضمير متصل
 مبني في محل نصب مفعول به. الشاهد في هذه الآية/ حذف نون (تک) وهي هنا تامة
 على قراءة من قرأ (حسنة) بالرفع.

^(۲) پیشتەر باسمان کردله دیری ژماره (۱۵۱) سی ئه لغیه، که فعلی (كان) ده کریت فعلیکی
 ناته واو (ناقص) بیئت، و ده ده کریت فعلیکی ته واو (تامة) بیئت، جا له م ئایه ته دا ئه گهر
 (تک) - که مضارعی (كان) یه - فعلیکی ناته واو بیئت ئه وه (حسنة) منصوب ده بی، به لام
 ئه گهر (تک) فعلیکی ته واو بیئت ئه وه (حسنة) مرفوع ده بی.

باسی (ما، ولا، ولات، وان سی هاوشیوهی لیس

۱۵۸- إِمْعَالٌ لَيْسَ أَعْمَلَتْ مَا دُونَ إِنْ مَعَ بَقَا النَّفْيِ وَتَرْتِيبِ زُكْنِ

۱۵۹- وَسَبْقَ حَرْفِ جَرَ أَوْ ظَرْفِ كَمَا بِي أَنْتَ مَعْنِيًا أَجَازَ الْعُلَمَاءِ.^(۱)

پیشتر له سه ره تای بابته تی (کان) وهاوشیوه کانی باسما ن کرد که نواسخی ابتدا دابهش ده بیئت بو فعل و حهرف، وه باسی (کان) وهاوشیوه کانی کرا، که هه موویان فعلی ناسخ^(۱) بوون، دواتریش باسی فعله ناسخه کانی تر ده کین، وه له م به شه دا دانهر باسی هه ندی له و حهرفه ناسخانه ده کات که هه مان عملی (کان) ده کین، نه وانیش بریتین له: ما، ولا، ولات، وان.

جا حهرفی (ما)^(۲)، لای نه وهی تمیم^(۳) هیچ عمل ناکات^(۴)، ده لیئت: (مازید قائم) لیردها زید مرفوعه به هوئی نه وهی مبتدایه، و قائم: خبره بو زید، حهرفی (ما) عملی له هیچ کامیاندا نه کردووه، له بهر نه وهی (ما) حهرفیکی

(۱) مانای ئەم دوو دێرەیی ئەلفیە: ۱۵۸- هه مان عملی لیس ده کات (ما) به سی مه رج: ۱- ئەبی (ان) له دوایه وه نه یات، ۲- وه نه فیکه ی مابی و به هوئی (الآ) وه هه لئه وه شیته وه، ۳- مهروه ها خبره که ی پیش ناوه که ی نه که وی. ۱۵۹- به لام زانایان به دروستی ده زانن پیشکه وتنی (جارو مجرور و ظرف) به سه ر اسمی (ما)، وه کو پرسته ی: (ما یی أَنْتَ مَعْنِيًا) و اتا: تو گرنگیت به من نه داوه.

(۲) له باسی بابته تی (کان) و اخواتها) دا باسی مانای (نواسخ) مان کرد.

(۳) له زمانی عه ره بیدا (ما) بو (۱۱) مانا به کار دیت، که بریتین له مانه: { ۱- اسم شرط. ۲- اسم موصول. ۳- اسم استفهام. ۴- ما التعجبية. ۵- حرف مصدري. ۶- حرف زائد. ۷- حرف نفي لاعمل لها. ۸- عاملة عمل ليس (ما الحجازية). ۹- حرف كاف، ۱۰- ما الواقعة بعد نغم. ۱۱- ما النكرة التامة التي توصف بها النكرة. } جا نه وهی لیردها باسی ده کین بریتیه له جوړی هه شته م، که دووناوی هه یه، (عاملة عمل ليس) و (ما الحجازية).

(۴) پیشتر باسی نه وهی تمیم (بنو تمیم) مان کرد.

(۵) و اتا لای نه وهی تمیم ئەم حهرفی (ما) یه ته نها بو نه فی کردنه و عمل له دوای خوئی ناکات.

تایبته (مختص)^(۱) نیه، چونکه دهچپته سه‌رناو وه‌کو: (مازیدُ قائم)،
 وه‌دهچپته سه‌ر فعلیش وه‌کو: (مايقومُ زيدٌ)، جاه‌ر حه‌رفیکیش تایبته
 نه‌بی شایه‌نی عمل کردن نیه‌وناتوانی عمل بکات، به‌لام لای حجازیه‌کان^(۲)،
 هه‌مان عملی (لیس) ده‌کات چونکه هاروشیوه‌ی (لیس) یه له‌و پروه‌وه‌ی
 هه‌ردووکیان بو نه‌فی کردنی نیستا (الحال) دین به‌ره‌هایی، بویه حجازیه‌کان
 اسمی پی مرفوع ده‌که‌ن و خبریشی پی منصوب ده‌که‌ن، وه‌کو: (مازیدُ
 قائما)، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی ﴿مَا هَذَا بَشَرًا﴾^(۳)، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی: ﴿مَا
 هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْ﴾^(۴)، هه‌روه‌ها شاعریش ده‌لی:

(۱) مه‌به‌ست له‌حهرفی تایبته نه‌وانه‌ن که ته‌نها له‌دوایانه‌وه اسم یان فعل دیت، پیشتر
 له‌بسی (المعرب والمبني) باسما‌ن کرد.

(۲) مه‌به‌ست له حجازیه‌کان نه‌و زانایانه‌ن که پالدراون بو لای ناوچه‌ی حجاز، حجاز
 یه‌کیکه له هه‌ریمه‌کانی وولاتی عه‌ره‌بستانی سعودی، وه زمانی حجازیه‌کانیش به
 زمانی قوره‌یش داده‌نریت.

(۳) نه‌م رسته قورئانیه به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۳۱) ی سوره‌تی (یوسف) ه، قسه‌ی نه‌و
 ئافه‌ره‌تانه‌یه که زلیخا کۆیانی کرده‌وه بو گپ‌رانه‌وه‌ی ئابروی خوی و بو ئه‌وه‌ی
 به‌وانیشی به‌سه‌لمینی که له‌و کاره‌دا نه‌حه‌قی نه‌بووه، نه‌وانیش وه‌کو نه‌و بیینن، جا
 کاتیک که پیغه‌مبه‌ر یوسفیان_ علیه السلام_ بینی و... روتیان {بینگومان نه‌م لاوه
 ئاده‌می نیه}. {ع‌رابه‌که‌شی به‌م شیوه‌یه: ما/ نافیة عاملة عمل لیس. هذا/ اسم إشارة مبني
 في محل رفع اسم ما. بشرًا/ خبر ما منصوب.

(۴) نه‌م رسته‌یه‌ش به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۲) ی سوره‌تی (المجادلة)، باسی نه‌و پیاوانه
 ده‌کات که به خیزانه‌کانیان ده‌لین ئیوه وه‌کو دایکمانن واتا (ظهار) ده‌که‌ن، جا خوای
 گه‌وره ده‌فه‌رمویت: {نه‌وانه_ واتا خیزانه‌کانیان_ دایکیان نین}. {ع‌رابه‌که‌شی به‌م
 شیوه‌یه: ما/ نافیة عاملة عمل لیس. هُنْ/ ضمير منفصل مبني في محل رفع اسم ما. اُمَّهَاتِ/
 خبر ما منصوب وعلامة نصبه الكسرة بدل الفتحة لأنه جمع مؤنث السالم، وهو مضاف، هِم/
 ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه.

ش ۷۵/ اِنْبَاؤُهَا مُتَكَنَّفُونَ اَبَاهُمْ حَنَقُوا الصُّدُورَ وَمَا هُمْ اَوْلَادَهَا. (۱)
 به لَام (ما) لای حجازیه کان ئەم عمله (۲) ناکات مه گەر به شهش مهرج نه بی،
 دانەر (۳) چواریانی باس کرد:

یه کهم: نابیت له دوایه وه (إن) زیاد کری، ئە گەر (إن) سی زیاد کراو به دوایدا هات ئە وه
 ئەو کات عملی نامینیت، وه کو: (ما) إن زید قائم) به مرفوع کردنی (قائم)، و دروست نیه
 منصوب کریت، به لَام هه ندی له زانایان به دروستی ده زانن.

دو وه م: نابیت مانا که ی که نه فیه هه لوه شیتته وه به (إلا) (۴)، وه کو: (ما) زید
 (إلا قائم)، لێرهدا دروست نیه (قائم) منصوب کری، وه وه کو فەر مووده ی خوای
 گه وره ﴿مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا﴾ (۵)، هه روه ها وه کو فەر مووده ی: ﴿وَمَا أَنَا إِلَّا
 نَذِيرٌ﴾ (۶)، به پیچه وانهی ئەو زانایانە ی به دروستی ده زانن. (۷)

(۱) ماناو به لگه ی ئەم دێره به م شیوه یه: پیاوانی ئەو هۆزه دهوری گه رره که یان داوه،
 ودلیان پره له پرک و کینه به رامبه ر دوژمنه کانیان، له کاتیکدا ئەوان کو پری راسته قینه ی
 گه وره که یان نین. به لگه که ی / (ما) سی نافیه عملی (لیس) ه ی کردوه، اسمه که ی بریتیه
 له (هَمْ) له محلدا مرفوعه و خبره که شی بریتیه له (اولادها) منصوبه.

(۲) و اتا: مرفوع کردنی اسم و منصوب کردنی خبر.

(۳) و اتا ابن مالک.

(۴) له زمانی عه ره بیدا ئە گەر له دوای (النفی) یه وه حه رف (إلا) هات ئە وه مانای نه فیه که نامینیت
 وه بیته جیگر کردن (الاثبات)، و جۆرک له جۆره کانی توکید، که دواتر باس ده کریت إنشاء الله.

(۵) ئەم پرسته یه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۵) سی سوره تی (یاسین)، راقه که ی {بی باوه ران به
 پیغه مبه ره کانیان ووت- بیگومان ئیوهش وه کو ئیمه مروژن} {عرا به که شی به م شیوه یه: ما/
 نافیه مهملة. انتم/ ضمیر منفصل مبني في محل رفع مبتدا. إلا/ حرف استثناء ملغاة. بشر/ خبر
 مرفوع. مثل/ صفة مرفوع وهو مضاف. نا/ ضمیر متصل مبني في محل جر مضاف اليه.

(۶) ئەم پرسته قورئانیهش به شیکه له نایه تی ژماره (۹) سی سوره تی الاحقاف، کورته ی
 مانا که ی: {من و اتا پیغه مبه ر صلی الله علیه و سلم} ته نها ترسینه رویدار که ره وه م. {
 {عرا به که شی به م شیوه یه: و/ حرف عطف. ما/ نافیه مهملة. أنا/ ضمیر منفصل مبني في محل
 رفع مبتدا. إلا/ حرف استثناء ملغاة. نذیر/ خبر مرفوع.

(۷) هه ر یه که له پیشه وای یونس ی کو پری حبیب که مامۆستای سیبویه یه پیشه وای
 شه له وین پینان وایه دروسته (ما) عمل بکات هه ر چه نده (إلا) یشی له گه ل بیت.

سیّ یه/ نابیتّ خبره‌که‌ی _ که ظرف و جارومجرور نه‌بیّ_ پیش اسم‌که‌ی بکه‌ویّت، ئە‌گەر خبره‌که‌ی پیش‌که‌وت ئە‌وه واجبە مرفوعی بکه‌یت^(۱)، وه‌کو: (ماقائّم زیدّ)، نالییت: (ماقائّمأ زیدّ)، هەرچه‌نده له‌مه‌شدا راجیای (خلاف) هه‌یه.

جا ئە‌گەر خبره‌که‌ی ظرف یان جارومجرور بوو وه‌پیشت خست ووتت: (ماقی الدار زیدّ)، وه (ما عندک عمرو) لیژهدا زانایان رایان جودایه دهرباره‌ی (ما): ثایه‌ عملی کردوو ه‌ی یان نا؟ ئە‌وزانایانه‌ی پییان وایه عمل ده‌کات ده‌لین: ظرف و جارومجروره‌که‌ له‌ محلی نصبی خبری (ما) دان، وه‌ئه‌وانه‌ی پییان وایه‌ عملی نه‌کردوو ده‌لین: ظرف و جارومجروره‌که‌ له‌ محلی رفعی خبر دان بو مبتداکه‌ی دوا‌ی خو‌یان، جا ئە‌م رای دووه‌مه‌ قسه‌ی ئاشکرای دانه‌ره، چونکه‌ ئە‌وبه‌مه‌رجی گرت که‌ اسم و خبری (ما) به‌و شیوه‌یه‌ بن که‌ زانراوه، ئە‌مه‌شه‌ مه‌به‌ست له‌ووته‌ی (وترتیب زکن) واتا: به‌و ریزه‌ندییه‌ی که‌ زانراوه، مه‌به‌ست ئە‌وه‌یه‌ که‌ مبتدا له‌پیشه‌وه‌ بیّ و خبریش له‌ دواوه، ئە‌مه‌ش واده‌خو‌ازی ه‌ر کاتی‌ک خبر پیش‌که‌وت ئە‌وه (ما) عمل ناکات، یه‌کسانه ئە‌و‌خبره‌ ظرف و جارومجرور بیّت یان شتیکی تر بیّت، دانه‌ریش ئە‌مه‌ی^(۲) راسته‌وخۆ باسکردوو له‌ غه‌یری ئە‌م کتێبه‌^(۳).

مه‌رجی چواره‌م: نابیّ معمولی خبره‌که‌ش^(۴) پیش اسمی (ما) بکه‌ویّت، ئە‌گەر ئە‌و معموله‌ جگه‌ له‌ ظرف و جارومجرور بوو، جا ئە‌گەر پیش‌که‌ویّت

(۱) واتا: له‌م کاته‌دا (ما) عملی نامینیت، بۆیه‌ خبره‌که‌ی منصوب ده‌که‌ین.

(۲) واتا ئە‌وه‌ی که‌ (ما) عمل ناکات ئە‌گەر خبره‌که‌ی پیش‌که‌ویّت، ظرف و جارومجرور

بیّت یان شتیکی تر.

(۳) مه‌به‌ست غه‌یری ئە‌لفیه‌یه.

(۴) پیشتر باسمان کرد که‌ ئە‌گەر خبر عامل بوو وه‌کو ئە‌وه‌ی {اسمی فاعل، یان اسمی مفعول، یان صفی

مُشبه، ...} ئە‌وکات خبره‌که‌ پنیوستی به‌ معمول واتا کارتی‌کراویک_ هه‌یه‌ که‌ ماناکه‌ی ته‌وار ده‌کات.

ئەوێ عملی (ما) نامینیت وهه‌ئده‌وه‌شیتته‌وه، وه‌کو: (ما طعامك زیدْ
 آكلْ)^(۱)، لیژده‌دا دروست نیه (آكلْ) منصوب بی، جا ئەو زانایانه‌ی به‌دروستی
 ده‌زانن عمل کردنی (ما) له‌کاتی پیشکه‌وتنی خبره‌که‌ی ئەوه‌به‌دروستی
 ده‌زانن عمل کردنی له‌کاتی پیشکه‌وتنی معمولی خبره‌که‌ی به‌بیگومان،
 چونکه له‌م کاته‌دا^(۲) خبر دوا ده‌که‌ویت و له‌دوای اسم‌ه‌که‌وه‌ دی، ئەکریت
 بو‌تریت ئە‌مه‌ش مه‌رج نیه، چونکه له‌عمل کردنی (ما) له‌گه‌ل پیشکه‌وتنی
 معمول به‌ین (الفصل) ده‌که‌ویتته‌ نیوان حه‌رفه‌که‌وه‌ معموله‌که‌ی^(۳) ئە‌مه‌ش
 له‌کاتی پیشکه‌وتنی خبردا نیه.

هه‌روه‌ها ئە‌که‌ر معمولی خبره‌که‌ ظرف و جارو‌مجرور بو‌ئ‌وه‌وه
 عملی (ما) هه‌ل‌نا‌وه‌شیتته‌وه وه‌کو: (ما عندك زیدْ مُقيما، وما بي انت
 مَعْنيا)^(۴)، له‌به‌ر ئە‌وه‌ی ظرف و جارو‌مجرور له‌شتی تر زۆرتر به‌کار
 دین له‌قسه‌کردندا. ئە‌م مه‌رجه‌ش^(۵) وه‌ر‌گی‌راوه‌ له‌نا‌وه‌پۆکی قسه‌ی

(۱) له‌م رسته‌یه‌دا: زیدْ اسمی (ما) یه، آكلْ خبریتی و طعامك معمولی (آكلْ) به‌ چونکه
 آكل اسمی فاعله و پیو‌ستی به‌ (فاعل) یکه لیژده‌دا جیناویکی نادیاره و تقدیره‌که‌ی
 (هو) یه، وه (طعامك) ش مفعول به‌ بۆی.

(۲) واتا: له‌کاتی پیشکه‌وتنی معمولی خبر.

(۳) واتا: له‌کاتی پیشکه‌وتنی معمولی خبر، معمولی حه‌رفه‌که‌_ واتا معمولی (ما) که‌ بریتیه
 له‌ اسم و خبره‌که‌ی_ دوور ده‌که‌ویتته‌وه له‌ (ما)، به‌لام له‌کاتی پیشکه‌وتنی خبری (ما) که
 معمولی (ما) یه به‌ین نا‌که‌ویتته‌ نیوان (ما) و معموله‌که‌ی.

(۴) له‌م دوو رسته‌یه‌دا (مُقيما و مَعْنيا) خبری (ما) ن، هه‌ر دووکیان عاملن (مُقيما) اسمی
 فاعله و (مَعْنيا) اسمی مفعوله ئە‌صله‌که‌ی (مَعْنويا) بو‌وه‌ و واوه‌که‌ی کراوه به‌ یا‌وله‌گه‌ل
 یا‌یه‌که‌دا تیه‌ه‌ل‌کیش کراوه، وه‌هه‌ریه‌که‌ له‌ (عند، وبي) که‌ ظرف و جارو‌مجرورن معمولی
 (مُقيما و مَعْنيا) ن.

(۵) مه‌به‌ست مه‌رجی چواره‌مه.

دانەر^(۱)، چونکه ئه و تایبه تی کرد دروستی تی پیشکه وتنی معمولی خبر به وهی که معموله که ظرف یان جارومجرور بیئت.

مه رجی پینجهم: نابی (ما) له رسته که دا دووباره بیته وه، جائه گهردووباره بویه وه ئه وه عملی نامینیت، وه کو: (مامازید قائم)، (ما) سی یه که م نافیه یه، و دووه می ش نه فی نه فی کردووه که واته رسته که نه فی تیدا نامینیت و ده بیته جیگیر کردن (الاثبات)، که واته دروست نیه منصوب کردنی قائم، وه هندی له زانایان به دروستی ده زانن.

مه رجی شه شه م: ده بیئت خبری (ما) بری (البدل) یکی جیگیر (مثبت) سی نه بیئت، جائه گه رخره که ی بدلی هه بوئه وه عملی نامینیت، وه کو: (مازید بشی إلا شی لا یعبأ به)^(۲)، لیره دا (بشی) که جارومجروره له محلی رفعی خبری (زید) دایه، دروست نیه له محلی نصبی خبری (ما) دا بیئت، هه رچه نده هندی له زانایان به دروستی ده زانن، وه قسه ی پیشه وای سیبویه ره حمه تی خوی گهره ی لی بی ده رباره ی ئه م بابه ته^(۳) هه ردوو بۆچوونه که هه لده گریت مه به ستم بۆچوونی ئه وانه یه که ده لئین مه رجه خبری (ما) بدلی نه بیئت و بۆچوونی ئه وانه ش که ده لئین مه رجه نیه، جاپیشه وای سیبویه فه رموویه تی دوا ی ئه وه ی باسی نمونه باسکراوه که ی کردووه که بیریتی بووله (مازید بشی، تاکوتای) _ هه ردوو بۆچوونه که یه کسانه، و اتا بۆچوونی حجازو بۆچوونی تمیم، جاراقه کارانی کتیبه که ی سیبویه رایان جیا یه ده رباره ی و ته ی (هه ردوو بۆچوونه که یه کسان) هه ندیکیان ووتویانه دوو بۆچوونه که

(۱) مه به ست دیری ژماره (۱۵۹) سی ئه لقیه یه.

(۲) واتای رسته که: زید شتیک نیه مه گه ر شتیک که بایه خی پینادریت، له م رسته یه دا (بشی) نابیته خبر بۆ (ما) چونکه بدلی هه یه له رسته که دا که بریتیه له (شی) سی دوا ی حه رفی (لا) که.

(۳) و اتا: ده رباره ی مه رجی پینجهم.

دهرباره‌ی ناوه‌که‌ی پیش(إلا) که‌یه که(ما) عملی تیدا نه‌کردوه، که‌واته
 ه‌ردوو بۆچوونه‌که‌ی یه‌کسانن که‌ئونه‌ناوه مرفوعه، ئه‌مانه‌ش ئه‌وانه‌ن
 که‌به‌مه‌رجیان گرتوه بۆ عملی(ما) خبره‌که‌ی بدلی نه‌بی، هه‌ندیکی تریشیان
 ووتویانه ده‌گهریته‌وه بۆ ناوه‌که‌ی دوا(إلا)، که‌مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه مرفوعه
 جایه‌کسانه (ما) یه‌که‌ بکریته حجازی یان بکریته تمیمی، ئه‌مانه‌ش ئه‌وانه‌ن
 که‌ به‌مه‌رجی ناگرن بۆ عملی(ما) خبره‌که‌ی بدلی هه‌بیته، جا به‌لگه‌ی ئه‌م
 دووبۆچوونه‌و په‌سه‌ندکردنی بۆچوونی هه‌لبژێراو_ که‌بریتیه له‌ پای
 دووه‌م_ شایه‌نی باسکردنی ئه‌م کتیبه‌ کورته‌ نیه^(۱).

(۱) مه‌به‌ستی ابن عقیل کتیبه‌که‌ی خۆیه‌تی_ شرح ابن عقیل_ که‌کورته!

*باسی عطفکردنه وهی ناو بۆ سه ر خبری (ما)؛

۱۶۰- وَرَفَعَ مَعْطُوفٍ بِلِکْنٍ أَوْ بِبِلٍّ مِنْ بَعْدِ مَنْصُوبٍ بِمَا أَلْزَمَ حَيْثُ حَلَّ.^(۱)

ئه گهر هات له دوای خبری (ما) حه رفیکی عطف ئه وه به ده رنیه له وهی یان بۆ جیگیرکردن (اثبات) سی بریاره که یه بۆ دوای حه رفه عطفه که، یان نا.^(۲)

جا ئه گهر ئه و عطفه جیگیرکردنی حوکم و بریاره که ی ده خواست بۆ دوای حه رفه عطفه که ئه وه پێویسته مرفوع کریت ناوه که ی دوای حه رفه که _ ئه مه ش وه کو هه ردوو حه رفی (لکن وبل) _ ده لئیت: (مازیدقا ئما لکن قاعد) یان (بل قاعد)، لی ره دا پێویسته اسمه که^(۳) مرفوع کریت که ده بیته خبر بۆ مبتدایه کی حذف کراو، تقدیره که شی ده بیته (لکن هوقاعد، وبل هوقاعد)، وه دروست نیه منصوب کریت و بکریته عطف بۆ سه ر خبری (ما)، چونکه (ما) عمل له نه فی ده کات و عمل له جیگیرکراو ناکات.^(۴)

^(۱) مانای ئه م دێره ی ئه لفیه به م شیوه یه: پێویسته مرفوع کردنی اسمی عطف کراو بۆ سه ر خبری (ما) به حه رفی عطفی (لکن وبل)، کاتی که ئه و خبره جیگیر بووینت و مانای ته و او بیته.

^(۲) مه به ستی ئه وه یه حه رفه عطفه کان له زمانی عه ره بییدا دوو جوړن: جوړکیان حوکم و بریاری پێش حه رفه که ده گه ینیت به دوای حه رفه که له پرووی اعراب و مانا وه ئه وانیش بریتین له {و، ف، تم، حتی، ام، او}. جوړی دووم: ئه وانه ن که حوکم و بریاری پێش خو یان ته نها له پرووی اعرابیه وه ده گه یننه دوای خو یان نه وه که له پرووی مانا وه، ئه وانیش بریتین له {لا، لکن، بل}، جا حه رفی (لا) بۆ نه فی کردنی بریاره که ی پێش خو یه تی له دوای خو ی {نفي الحكم للمعطوف بعد ثبوته للمعطوف عليه}، به لام (لکن وبل) بۆ جیگیر کردنی بریاره که یه بۆ دوای خو یان دوای نه فی کردنی له ناوه که ی پێش خو یان ئه گهر حه رفی نفی له سه ره تای رسته که وه بیته {ايجاب} (اثبات) الحكم للمعطوف بعد نفيه عن المعطوف عليه}.

^(۳) واتا: اسمه معطوفه که، (قاعد).

^(۴) وه کو ووتمان حه رفی (لکن وبل) بۆ جیگیرکردنه.

به لام نه گهر حه رفه عطفه که بۆجیگیرکردن نه بوو وه کو حه رفی واو
 هاوشیوهی ئه و ئه وه دروسته ناوه که^(۱) مرفوع کهیت و دروستیشه
 منصوبی کهیت، وه پای هه لبرئراو ئه وهیه که منصوبی کهیت، وه کو: (مازید
 قائموا لاقاعدا)، دروسته مرفوعی کهیت، ده لئیت: (ولا قاعد) له م کاته دا
 ده بیته خبر بۆ مبتدایه کی حذف کراو، و تقدیره کشی (ولا هو قاعد).
 که واته زانرا له تایبته کردنی دانه ر پیویست کردنی مرفوع کردنی ناوی
 دوا ی حه رفی (بل و لکن)، که پیویست نیه مرفوع کردنی ناوه که^(۲)، له دوا ی جگه
 له و دوو حه رفه.

* * *

* باسی زیاد کردنی حه رفی (ب) سی زیاد کراو بۆ سه ر خبری (ما، و لیس)

۱۶۱- وَبَعْدَ مَا وَلَّيْنَا جَرَّ الْأَبَا الْخَبْرَ وَبَعْدَ لَا وَنَفِي كَمَا قَدْ يُجَرُّ^(۳)

زیادته کری حه رفی (ب) به زۆری له خبری (لیس، ما)، وه کوفه رمووده ی خوا ی
 گه وه ره: ﴿الْيَسَّ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ﴾^(۴)، وه وه کو ﴿الْيَسَّ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي
 انْتِقَامٍ﴾^(۵)، وه ﴿وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ﴾^(۶)، وه وه کو:

(۱) واتا: ناوی دوا ی حه رفه که (الاسم المعطوف)، که عطف کراو ته وه بۆ سه ر خبری (ما).

(۲) واتا: ناوی دوا ی حه رفه عطفه که (الاسم المعطوف)، که عطف کراو ته وه بۆ سه ر خبری (ما).

(۳) ماناس نهم دپرس نه لقیه به کورتی: هه ندی جار مجرور ده بیته خبری (ما، و لیس)
 به حه رفی جزی (ب) سی زیاد کراو، وه به که میش مجرور ده بیته خبری (لا) سی
 هاوشیوهی (لیس) و خبری (کان)، که نه فی له پیشه وه بیته به حه رفی (ب) سی زیاد کراو.

(۴) ئەم پرستیه به شیکه له نایه تی ژماره (۳۶) سی، سو ره تی (الزمر)، پوخته ی
 مانا که ی: {ثایه خوا بۆ به نده ی خو ی پیغه مبه ر صلی اللہ علیه و سلم به س
 نیه؟}، اعرابه که شی به م شیوه یه: / حرف استفهام للتقریر. لیس/ فعل ماض ناقص مبني-

على الفتح. الله/لفظ الجلالة، اسم ليس مرفوع. ب/حرف جر زائد. كاف/ اسم مجرور لفظاً منصوب محلاً على انه خبر ليس. عبده/مفعول به لاسم الفاعل (كاف) منصوب، وهو مضاف. b/ضمير متصل مبني في محل جراسم مجرور. الشاهد في هذه الآية/ (بكاف) حيث زيدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي بليس، وهذا كثير في القرآن الكريم.

(٥) ئەم پستهیهش به شیئکه له نایه تی ژماره (٣٧) سی، سوره تی (الزمر)، کورتیه ماناکه ی: {نایا خوای گه وره زالی تۆله سین نیه؟} إعرابه که شی بهم شیوه یه: /حرف استفهام (للتقرير). ليس/فعل ماض ناقص. الله/ لفظ الجلالة، اسم ليس مرفوع. ب/حرف جر زائد. عزیز/ اسم مجرور لفظاً منصوب محلاً على انه خبر ليس. ذي/ نعت مجرور وعلامة جره الياء لانه من الاسماء الخمسة، وهو مضاف. انتقام/مضاف اليه مجرور. . الشاهد في هذه الآية/ (بعزیز) حيث زيدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي بليس.

(١) ئەم پستهیهش به شیئکه له نایه تی ژماره (١٣٢) سی، سوره تی (الانعام)، کورتیه ماناکه ی: {په روهر دگارت له وهی ده یکه ن بی ناگا نی یه.} . إعرابه که شی بهم شیوه یه: و/حسب ما قبلها. ما/نافية عاملة عمل ليس. ربأ/ اسم ليس. وهو مضاف، ك/ ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه.. ب/حرف جر زائد. غافل/ اسم مجرور لفظاً منصوب محلاً على انه خبر ما. عن/حرف جر. ما/اسم موصول في محل مبني على السكون في محل جر اسم مجرور. يعملون/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة. والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. وجملة (يعملون) صلة الموصول، لا محل له من الاعراب. . الشاهد في هذه الآية/ (بغافل) حيث زيدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي ب(ما).

﴿وَمَا رُئِكَ بِظَلَامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾^(۱)، جاز یادکردنی حەرفی (ب) بۆ خەبری (ما) مەرج نیە ئەو (ما) یە حجازی بێت بە پێچەوانەی رای هەندی لە زانایان^(۲)، بە لکو زیاد دەکری لە دوای خەبری (ما) سی حجازی و (ما) سی تەمیمی، هەریەک لە پێشەوا سیبویە و فەرا پەحمەتی خۆی گەورەیان لیبی گێراویانە تەو زیادکردنی حەرفی (ب) لە دوای (ما) سی تەمیمی، کەواتا قەسە ئێوانە ی رینگەیان نەداو^(۳) هیچ جیسی بایەخ نییە، لە کاتی کدا ئەمە^(۴) هەیه لە هۆنراوی تەمیمیکان.

هەروەها بۆ چوونی پێشەوا فارسی لەم بارەو نا جیگیرە، جارێک ووتویەتی: حەرفی (ب) زیادناکری مەگەر لە دوای (ما) سی حجازی، وە جارێکیش ووتویەتی: حەرفی (ب) زیاد دەکری لە دوای خەبری نە فی کراو^(۵). هەروەها هاتوو زیادکردنی حەرفی (ب) بە کەمی لە دوای خەبری (لا)^(۶)، وەکو ووتە ی شاعیر:

(۱) ئەم پەستە یەش بە شیکە لە نایەتی ژمارە (۶۶) سی، سۆرەتی (فصلت)، کورتە ی ماناکە ی: {پەروردگارت ستەم لە بەندەکانی ناکات}، عەرابە کەشی بەم شیوێ: و/حسب ما قبلها. ما/نافیة عاملة عمل ليس. رب/ اسم ليس. و هو مضاف، ك/ ضمير متصل مبني في محل جر مضاف اليه.. ب/ حرف جر زائد. ظلام/ اسم مجرور لفظا منصوب محلا على انه خبر ما. للعبيد/ جار ومجرور متعلقان ب(ظلام).. الشاهد في هذه الآية/ (بظلام) حيث زيدت الباء (باء التقوية) على الخبر المنفي ب(ما).

(۲) و اتا: هەندی لە زانایان پێیان وایە زیادکردنی حەرفی (ب) ی زیادکراو تاییە تە بۆ خەبری (ما) حجازی.

(۳) و اتا: رینگەیان نەداو بە زیادکردنی حەرفی (ب) لە دوای (ما) سی تەمیمی.

(۴) و اتا: زیادکردنی حەرفی (ب) لە دوای (ما) سی تەمیمی.

(۵) و اتا: حەرفی (ب) زیاد دەکری ئە دوای هەموو نەفییە کەوێ چ ئەو نەفییە بە (ما) سی حجازی یان بە (ما) سی غەیری حجازی.

(۶) مەبەست (لا) سی هاوشیوێ (لیس) یە.

٧٦- فَكُنْ لِي شَفِيعًا يَوْمَ لَا ذُو شَفَاعَةٍ بِمَعْنَى فَتِيلاً عَنْ سَوَادِ بْنِ قَارِبٍ.^(١)
 ههروهها هاتوره زیادکردنی حهرفی(ب) بوخبری فعلی مضارعی(کان) کهنهفی
 کرا بیئت به حهرفی(لم)، وهکو ووتهی:

ش ٧٧/ وَإِنْ مَدَّتْ الْأَيْدِي إِلَى الرَّأْدِ لَمْ أَكُنْ بِأَعْجَلِهِمْ إِذْ أَجْشَعُ الْقَوْمِ أَعْجَلُ.^(٢)

١٦٢- فِي النَّكِرَاتِ أَعْمَلَتْ كَلَيْسَ لَا وَقَدْ تَلَّى لَاتَ وَإِنْ ذَا الْعَمَلَا
 ١٦٣- وَمَا لِلَّاتِ فِي سِوَى حِينِ عَمَلٍ وَحَذَفُ ذِي الرَّفْعِ فَشَا وَالْعَكْسُ قَلَّ.^(٣)
 پیشتر باسکرا ئه و حهرفانهی که عملی لیس دهکن چوارن، وه باسی حهرفی
 (ما) کرا، ولیرهدا باسی(لا) و(لات) و(إن) سی کرد.

جا حهرفی(لا)^(٤) لای حجازییه کان عمل دهکات وهکو لیس، به لام لای
 تمیمییه کان عملی لیس ناکات وتهنها بونهفی کردن به کاردیئت.

^(١) ئه دیره هونراویه هونراوهی سهوادی کوپی قاریه که هارهلی بهریزی پیغه مبهر صلی
 الله علیه وسلم بووه هاتوته خزمهتی نازیزو ئه دیره شیعهی هونیوه ته ره، ماناو بهلگهی
 شیعه ره که بهم شیوهیه: توبیه به تکاکارم له رپوژدها که هیچ تکاکار نیه سوودی ئه ندازهی دهزوه
 باریکهی نوکی خورمایه کی هه بیئت بو سهوادی کوپی قارب. بهلگه که ی: ووتهی (بمعن) که
 حهرفی(ب) زیادکراوه بو خبری(لا) سی نافیه ههروهکو چون زیاد دهکریت بو خبری(لیس).

^(٢) ماناو بهلگهی ئه دیره بهم شیوهیه: کاتیک دهستان درینرگران بو خواردن من خیرا
 ناکه، چونکه نهوسن ترین کهس ئه وکسه یه که پهله دهکات. بهلگه که ی: ووتهی (بمعن) حهرفی
 (ب) زیادکراوه بو خبری فعلی مضارعی(کان) کهنهفی کراوه به حهرفی(لم).

^(٣) مانای ئه دوودییهی ئه لقیه بهم شیوهیه: ١٦٢- حهرفی(لا) عمل دهکات وهکولیس
 له ناوی نه ناسراو(النکره)، ههروهها ههردو حهرفی(لات) و(إن) هه مان عمل دهکن ،
 واتا اسمیک مرفوع دهکن و خبریش منصوب دهکن. ١٦٣- حهرفی(لات) تهنها له کاتدا
 عمل دهکات واتا اسمی (لات) ده بیئت ناویک بیت تهنها بو کات(الزمن) به کار بیئت،
 وه حذفکردنی اسمیه که ی زوره و پیچه وانه که ی_ واتا حذفکردنی خبره که ی_ که مه.

^(٤) له زمانی عه ره بییدا حهرفی(لا) بو حوت ماناو مه بهست به کاردیئت که ئه مانه ن: {ناهیه.

٢- عاطفة. ٣- نافية غير عاملة. ٤- نافية عاملة عمل ليس. ٥- نافية للجنس. ٦- حرف
 جواب. ٧- زائدة. { جا ئه وهی لیرهدا مه بهسته جوړی چواره مه.

ههروهها حهرفی (لا) لای حجازیهکان بهسی مهرج عملی لیس دهکات:
یهکه میان: دهبیت اسم و خبره که ی نه ناسراو (نکره) بن، وهکو: (لَارَجُلٌ أَفْضَلُ
مُنْكَ)^(١)، ههروهها وهکو ووتهی:

ش ٧٨/ تَعَرَّ فَلَآ شَيْءٌ عَلَى الْأَرْضِ بَاقِيًا وَلَا وَزَرَ مِمَّا قَضَى اللَّهُ وَأَقْبِيًا.^(٢)
ههروهها وهکو ووتهی:

ش ٧٩/ نَصْرْتُكَ إِذْ لَا صَاحِبَ غَيْرَ خَائِلٍ فَبُوئْتُ حِصْنًا بِالْكَوْمَةِ حَصِينًا.^(٣)
وههندی له زانایان ووتویانه حهرفی (لا) له ناوی ناسراویشدا عمل
دهکات، ئەم هۆنراوهیهش پالدراره بۆلای نابغه^(٤):

ش ٨٠/ بدت فعل ذي ود فلما تبعتها تولت و بقت حاجتي في فؤاديا
وحلت سواد القلب لا انا باغيا سواها ولا عن حبها متراخيا.^(٥)

^(١) لهه پرسته یه دا (رجل) اسمی (لا) یه ونکره یه و (افضل) خبریتی و بهه مان شیوه نکره یه.
^(٢) مانا و به لگهی ئەم دێره: خۆراگرو پشوو درێژ به له سه رناره حه تیه کان چونکه ههچ
شتیک له سه ر زهوی نامینیت، وهه ههچ په نایه کیش نیه پارێزه ر بیت له قه زاو بریاری
خوای گهروه. به لگه که ی: (لا شئی باقیاً، لا وزر و اقیاً)، لێره د دوو جار حهرفی (لا) عملی
کردوه و له هه ر دوو کیاندا اسم و خبره که ی نه ناسراوه.

^(٣) مانا و به لگهی ئەم دێره ش: من تو م سه رخست له کاتیکدا ههچ هاوه لیکت نه بوو
سه رت خا، جا بووی به خاوه نی په ناگه یه کی قایم و پۆلاین لای که سیک د لێرو ئازا.
به لگه که ی: (لا صاحب غیر) حهرفی (لا) عملی کردوه له اسم و خبریک هه ر دوو کیان
نه ناسراون.

^(٤) مه به ست نابغه ی جعدیه و ناوی قیسی کوپی عبدالله یه و یه کیك بووه لهو شاعرانه ی
زۆر ژیاوه و به خزمه ت پێغه مبه ر صلی الله علیه و سلم گه شتوه و باوه ری پێهیناوه
و بووه به یه کیك له هاوه لان په زای خوایان لیبی، سالی ٥٠ ک کۆچی دوا ی کردوه،
ده لێن ١٨٠ ژیاوه.

^(٥) مانا و به لگهی ئەم دوو دێره: ده رکهوت خۆشه و یست و نی شانیدا کاری خاوه ن
خۆشه و یستی، کاتیک دوا ی که وتم پشتی هه لکرد، مایه وه پێویستی من له لمد، خۆشه و یستی-

قسهی دانه‌ریش جیایه ده‌بارهی ئەم دێره^(١) و جارێک ووتویه‌تی: ئەم دێره تاویلکراوه^(٢)، وه‌جارێکی‌ش ووتویه‌تی: ئەم دێره ده‌کرێته پێوه‌روبه‌نگه‌.

مه‌رجی دووهم: نابێت خبره‌که‌ی پێش اسمه‌که‌ی بکه‌وێت، که‌واتا دروست نیه بلێیت (لا قائماً رجلاً).

مه‌رجی سێیه‌م: نابێت نه‌فیکه‌ هه‌لبوه‌شێته‌وه‌ به‌هۆی حه‌رقی (إلاً) ه‌وه، که‌واتا دروست نیه بلێیت: (لا رجلاً إلاً افضلَ من زيدٍ) و (افضلَ) منصوب که‌یت، به‌لکو پێویسته مرفوع کرێت.

جا دانه‌ر باسی ئەم دوو مه‌رجه‌ی نه‌کرد.

هه‌روه‌ها (إن‌سی) نافیه^(٣) لای زۆریه‌ی به‌صرێکان و پێشه‌وا فه‌را هه‌یج عمل ناکات، وه‌لای کوفی‌کان جگه‌له‌فه‌را_ عملی لیس ده‌کات، له‌به‌صرێکانیش هه‌ریه‌ک له (ابوالعباس المبرد، وابوبکر بن السّراج، وابوعلى الفارسی، وابوالفتح بن الجئی) ئەم بۆچوونه‌یان هه‌یه‌وه‌دانه‌ریش هه‌لیبژاردووه، وه‌ووتویه‌تی^(٤) پێشه‌وا سیبویه‌ی له قسه‌کانیدا ئاماژه‌ی بۆ کردووه، هه‌روه‌ها هاتووه‌وبیستراوه‌ ده‌باره‌ی^(٥)، شاعر ووتویه‌تی:

=ئهو تیکه‌لی ره‌شای دل بووه‌و جگه‌له‌ریش دوای که‌سی تر ناکه‌وم وه‌خۆشه‌ویستی ئه‌ویش درێغی ناکه‌م. به‌نگه‌که‌ی: (لا أنا باغياً) لێره‌دا حه‌رقی (لا) عملی (لیس) ه‌ی کردووه‌ له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی اسمه‌که‌ی ناسراو (المعرفه) یه‌که‌بریتیه‌ له‌جیناوی (انا)، ئه‌مه‌ش پێچه‌وانه‌ی یاسایه‌ (شان) ه‌.

(١) واتا: هۆنراوه‌که‌ی نابغه.

(٢) تاویلکراو واتا: لادان له‌مانای ئاشکرا و ده‌رخستنی نه‌ینی قسه‌که‌و چوون بۆ مانا و اتای دوور، لێره‌دا مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ ئەم دێره‌ ناکرێته به‌نگه‌و پێوه‌ر (القیاس).

(٣) له‌زمانی عه‌ره‌بییدا حه‌رقی (إن‌) بۆ پێنج مانا و مه‌به‌ست به‌کار دێت که‌ئه‌مانه‌ن: ١- شرطیه‌ جازمه. ٢- شرطیه‌ غیر جازمه. ٣- حرف نفی. ٤- زائده. ٥- مخففه من (إن‌) الثقيله. ئه‌وه‌ی لێره‌دا مه‌به‌سته دياره‌ جوړی سێیه‌مه‌.

(٤) واتا: دانه‌ر (ابن مالک).

(٥) واتا: ده‌باره‌ی عمل کردنی (إن‌).

ش ٨١ / إِنْ هُوَ مُسْتَوَلِيًّا عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى أضعفِ المَجَانِينِ. ^(١)

ههروهها یه کیکی تر ووتوویه تی:

ش ٨٢ / إِنْ الْمَرْءُ مَيِّتًا بِانْقِضَاءِ حَيَاتِهِ وَلَكِنْ بَأَنْ يُبَغَى عَلَيْهِ فَيُحْدَلًا. ^(٢)

وهپیشهوا ابن جنی له کتیبی المحتسب دا - گێراویتیوه که سعیدی کوپی جُبیر ^(٣)
 په زای خوای لیبی - خویندویتیوه ئەم ئایه ته ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ
 اللَّهِ عِبَادًا أَمْثَلُكُمْ﴾ ^(٤) به منصوب کردنی عباداً.

^(١) ماناوبه لگهی ئەم دێره: ئەو که سه دهسه لاتی نیه به سه ره سدا، مه گهر به سه ره
 لاوازترین شیته کان. به لگه که ی: (إِنْ هُوَ مُسْتَوَلِيًّا) لیره دا حهرقی (إِنْ) عملی (لیس) هی
 کردوووه و ناویکی مرفوع کردوووه که بریتیه له جیناوی (هو) و خبریکیشی منصوب
 کردوووه بریتیه له (مستولیا).

^(٢) ماناوبه لگهی ئەم دێره: مروه به کوتای هاتنی ژبانی نامریت، به لکو به وه ده مرئ که
 ده ست دریزئی بگریته سه ری و سه رشور کری. به لگه که ی: (إِنْ الْمَرْءُ مَيِّتًا) حهرقی
 (إِنْ) عملی (لیس) هی کردوووه و ناویکی مرفوع کردوووه که بریتیه له (المرء) و خبریکیشی
 منصوب کردوووه بریتیه له (میتا).

^(٣) سعیدی کوپی جُبیر یه کیکه له زانا شوینکه وته (التابعین) کان و فه قبی هه ریه که له
 عبدالله ی کوپی عباس و عبدالله ی کوپی عمر بووه، یه کی که بووه له و کزیله
 نازاد کراوه کان و له بنه په تدا خه لکی حبشه بووه و سالی ٤٥ که له دایک بووه و سالی ٩٥ که
 له لایه ن حجاجه وه شه هید کراوه.

^(٤) به شیکه له ئایه تی ژماره (١٩٤) ی سوره تی الاعراف، زۆریه ی زانا کان به م شیوه یه ﴿إِنَّ
 الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادًا أَمْثَلُكُمْ﴾ خویندوو یانه ته وه و مانا که ی {به پرستی ئه وانه ی
 که ئیوه هاواروداویان لیده که ن جگه له خوا ئه وانیش چه ند به نده یه کن وه کو
 خوتان.} به لام هه ندی له خوینه رانی قورئان (القرءاء) له وانه سعیدی کوپی جُبیر به م
 شیوه یه ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادًا أَمْثَلُكُمْ﴾ خویندوو یانه ته وه و مانا که ی {ئه وانه ی
 که ئیوه هاواروداویان لیده که ن جگه له خوا ئه وانه به نده نین وه کو ئیوه به لکو ئه وانه
 به ردن.}، اعرابه که ی له سه ر خویندنه وه ی دووم به م شیوه یه: إِنْ / نافية عاملة عمل -

ههروهها مهرج نیه بو عمل کردنی (إن) اسم و خبره که ی نه ناسراو (الذکره) بن، به لکو عمل دهکات له ناوی ناسراو و نه ناسراو، ده لئیت: ((إن رجل قائماً، وإن زید القائم، وإن زید قائماً)).

به لام حهرفی ((لات)) بریتیه له ((لا)) سی نافیه وتای تانیثی مفتوحی بو زیادکراوه، جالای زۆربه ی زانایان هه مان عملی لیس دهکات و ناویک مرفوع دهکات و خبریش منصوب دهکات، به لام تاییه تمهندی (لات) نه وه یه که اسم و خبره که ی هه ردووکیان باس نا کرین و یه کیکیان حذف ده کری، زۆرتیش وایه له زمانی عه ره بیدا اسمه که ی حذف کریت و خبره که ی بمینیتته وه، وه کو فه رموده ی خوای گه و ره له م باره وه ﴿وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ﴾^(١) به منصوب بوونی و وشه ی (حین)، لی ره دا اسمه که ی حذف کراوه و خبره که ی ما وه ته وه، و تقدیره که شی ((ولات الحین حین مناص)) که واته الحین: اسمی (لات) یه و (حین مناص) خبریتی، وه خویندرا وه ته وه به شانزی (ولات حین مناص) به مرفوع بوونی و وشه ی (حین) که ده بیته اسمی (لات) ه و خبره که ی

-لیس، و حُرک بالكسرة لالتقاء الساکنین. الذین / اسم موصول مبني في محل رفع اسم (إن). تدعون / فعل و فاعل (الجملة الفعلية) صلة الموصول. من دون / جار ومجرور. الله / مضاف إليه مجرور. عباداً / خبر (إن) منصوب. أمثالکم / نعت لـ (عباداً) منصوب وهو مضاف. کم / ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه. الشاهد في هذه الآية: إعمال (إن) النافية عمل ليس.

^(١) ئەم پرستیه به شییکه له نایه تی ژماره (٣) سی سو ره تی (ص)، پوخته ی مانا که ی: {ببیاوه پان له کاتی هاتنی سزای خوای گه و ره هاواریان کرد_ له حالیکدا کاتی رزگار بوون نه ما بوو} اعرابه که شی به شیوه یه: و / حسب ما قبلها. لات / حرف نفي من اخوات ليس مبني على الفتح لامحل لها من الاعراب. واسمها محذوف تقديره: لات الحین حین مناص. حین / خبر لات منصوب و علامة نصبه الفتحة، وه مضاف. مناص / مضاف إليه مجرور. . الشاهد في هذه الآية: عملت لات عمل ليس فرفعت الاسم ونصبت الخبر، واسمها محذوف.

محدوفه، و تقدیره که شی ده بیته ((ولات حین مناص لهم)) و اتا: کاتی
 بزگار بوونیان بۆ نیه و نابی، ئەمەشە مەبەست لە ووتەیی ((وَحَذْفُ ذِي الرَّفْعِ -
 تَاكْوَتَاي دِپَرَهَكَه)).

ههروهها ئاماژە ی کرد به ووتە ی: ((وَمَا لَئَلَّاتِ فِي سَوَى حِينِ عَمَلٍ)) بۆئەو هە ی
 که یاسی کردوو هە سیبویە که (لات) عمل ناکات مەگەر لە کات (الحین) دا، جا
 زانیان لەم قسە یە دا^(١) رایان جیا یە، هە ندیکیان ووتوو یانە: مەبەست ئەو یە
 که (لات) تەنھا لە ووشە ی (الحین) عمل دەکات، وە لە هاوواتا کان (المرادف) ی
 وەکو ووشە ی (الساعة) وهاووی نەکانی^(٢) عمل ناکات، وە هە ندیکی تر
 ووتوو یانە: مەبەست ئەو یە که (لات) تەنھا لە وناوانە دا عمل دەکات که بۆ
 کاتن، که و اتا عمل دەکات لە ووشە ی (الحین) وهاوواتا کان ی، نمونە ی عمل
 کردنی لە هاوواتا ی حین ووتە ی شاعر:

ش ٨٢ / نَدِمِ الْبُعَاةُ وَلَا تَ سَاعَةٌ مَنَدِمِ وَالْبُعْيِيُّ مَرْتَعٌ مُبْتَغِيهِ وَخِيمٌ.^(٣)
 جاقسە ی دانەر^(٤) هەردوو بۆچوونە که^(٥) هەل دەگریت، وە لە کتیبی (التسهیل) دا
 دانی ناو هە بۆچوونی دوو هەدا، هەروەها بۆچوونی پێشەوا ئەخفەش وایە
 که لات هیچ کاتی ک عمل ناکات، وە ئەگەر بەدوایدا ناویکی منصوب هات

(١) و اتا: لە قسە که ی پێشەوا سیبویە.

(٢) لە زمانی عەرەبیدا ئەم ووشانە هاوواتا (مرادف) ی ووشە ی (حین) ن {الساعة، الوقت،
 الزمن، بُرْهَة، عصر، مدة، فترة}.

(٣) مانا و بەلگە ی ئەم دِپَرَه: پەشیمان بوونە وە ستەمکاران وە کاتی پەشیمان بوونە وە
 نە ما بوو، وە بێگومان ستەم و دەستریژی سەر قالییە که خوازیاری بەدبەخت و دۆپراو ه.
 بەلگە که ی: ((وَلَا تَ سَاعَةٌ مَنَدِمِ)) لێرە دا لات عملی کردوو هە لە ووشە ی (الساعة) که بەمانای
 کات دیت وهاوواتا ی ووشە ی (الحین) ه.

(٤) و اتا: قسە ی ابن مالک دەربارە ی عمل کردنی لات.

(٥) و اتا: ئەو بۆچوونە ی دەلێت لات تەنھا عمل لە ووشە ی (الحین) دەکات و عمل
 لە هاوواتا کان ی ناکات، وە ئەو بۆچوونە شی دەلێت عمل لە هاوواتا کانیشی دەکات.

ئەو بە فعلیکی نادیار (مضمەر) منصوب بوو نەو هك بە حەر فی (لات)،
 تقدیره کهشی دەبیته ((لات اری حین مناص)) و ئەگەر بە دوای
 دا ناویکی مرفوع هاتبوو ئەو دەبیته مبتدا و خبره کهشی
 محذوفه، تقدیره کهشی ((لات حین مناص کائن لهم)) خوای گه ورهش
 له هه مووان زاناتره.

باسی (أفعال المقاربة) ^(١)

١٦٤- كَكَانَ كَادَ وَعَسَى لَكِنَ نَدَرَ عَيْرُ مُضَارِعٍ لِهَذَيْنِ خَبَرَ. ^(٢)

ئەمە جوۆری دووهمە لە وفعلا ئەهێ هەلگر (نواسخ) ی مبتدان، ئەویش بریتیه له ((كاد)) وهاوشیوه کانی، جادانهر باسی یانزه دانەهێ له وفعلا ئەهێ کرد، هیچ راجیاییهک نیه له وهی که هه موویان فعلا، جگه له (عسی)، پیشهوا زاهد ^(٣) گێراویتیوه له پیشهوا ثعلب ^(٤) که حهرفه، وئهم بۆچوونه ^(٥) پالدراره بۆ لای پیشهوا (ابن السراج) ^(٦)، بهلام بۆچوونی راست و دروست ئەوهیه که فعله و حهرف نیه، به به لگه ی ئەوهی جیناوی تای فاعل وهاوشیوه کانی ^(٧) پیوه ده لکی، وه کو ((عسیت، وعسیئم، وعسیئن)) .

^(١) ئەمە جوۆری سییه مه له و شتانه ی پێیان دهوتریت (نواسخ الابتدا)، جامانا و مه بهست له م فعلا ئەهێ بریتیه له نزیک بوونه وهی په یادبوونی خه ره که بۆ ناو (مبتدا) به که و بوونه دانی.

^(٢) ماناس نهم دیرهس نه لقیه به کورتس: وه کو (کان) وایه هه رد و فعلی (کاد، وعسی) _ له و پرووه وهی که ناویک مرفوع ده که ن و خبریکیش منصوب ده که ن _ به لام که مه خبری ئەم دوو فعله مضارع نه بی، و اتا: فعلی (کاد وعسی) به زۆری وان که خبره که یان جمله ی فعلی بیّت و فعله که ش مضارع بیّت.

^(٣) ناوی محمدی کوپی عبدالرحمن ویه کیکه له زانا کانی تهفسیر و پاره کارانی قورئانی پیروز، ناسراوه به زاهدی بخاری، سالی ٥٤٥/ک/١١٥٠ ز کوچی دوا ی کردوه.

^(٤) ناوی ئەحمدهی کوپی یحیایه و ناسراوه به ثعلب ویه کیکه له زانا و پیشهوا یانی کوفه، سالی ٢٩١/ک/٩٠٣ ز کوچی دوا ی کردوه.

^(٥) و اتا: ئەو بۆچوونه ی پێی وایه عسی حهرفه و فعل نیه.

^(٦) ناوی محمدی کوپی سه ریه و ناسراوه به ابن السراج، یه کیکه له زانا و پیشه وایانی زانسته کانی زمان و ئەده بی عه ره بی، سالی ٣١٦/ک/٩٢٩ ز کوچی دوا ی کردوه _ خوا ی گه ره له هه موویان خو ش بی و ده ره جیه یان عالی کات _.

^(٧) مه بهست له هاوشیوه کانی تای فاعل ئەو جینا وانه یه که پێیان دهوتریت (ضمائر الرفع المتحرکه)، که سه رجه میان ١٠ جینا و ن ئەمانه ن {ت، ت، نا، ئما، ئم، ئن، الف الاثنین، واول الجماعة، نون النسوة}، پیشتر له باسی جینا وه کاندایا سکران.

ئەم فعلانە پێیان دەوتری (افعال المقاربه)، دیارە هەموویان بۆ نزیک بوون نین، بەلکو سی بەشن:

بەشی یەکەمیان: بۆ نزیک بوونە^(١)، ئەوانیش بریتین لە: کاد، و کرب، و اوشک.

دووەم: بۆ هیواو ئومیدە (الرجاء)، ئەوانیش بریتین لە: عسی، و حری، و اخلولق. سییەم: بۆ دەست پیکردن و چوونە ناو ئیش و کاریک (الانشاء) ئەوانیش بریتین لە: جعل، و طفق، و اخذ، و علق، و انشأ.

کەواتا ناوانی ئەم فعلانە بە مقاربه لەبابەتی ناوانی گشتە بە بەش (تسمية الكل ببعض).

ئەم فعلانە هەموویان دەچنە سەر نیهاد و گوزارە (المبتدأ والخبر)، مبتداه مرفوع دەکەن و دەیکەنە ناو بۆخویان، وە خبرە کەش دەکەنە خبر بۆی و منصوبی دەکەن یان لە محلی نصب دەبێت، ئەمەیه مەبەست لە ووتەى دانەر ((ککان کاد و عسی))، بەلام خبر لەم بابەتەدا^(٢) دەبێت تەنها فعلی مضارع بێت، وەکو: ((کاد زید یقوم، و عسی زید ان یقوم)).

و بەکەمی هاتووە خبری عسی و کاد ناو بێت، وەکو ووتەى شاعر:

ش ٨٤ / أَكْثَرْتَ فِي الْعَدْلِ مِلْحًا دَائِمًا لَا تُكْثِرُنِ إِنِّي عَسَيْتُ صَائِمًا.^(٣)

هەر وها وەکو ووتەى:

ش ٨٥ / فَأَبَيْتُ إِلَىٰ قَهْمٍ وَمَا كِدْتُ أَنبِيَا وَكَمْ مِثْلَهَا فَارَقْتُهَا وَهِيَ تَصْفِرُ.^(٤)

(١) واتا: نزیک بوونی ماناو مەبەستی خبرەکە بۆ ناوەکە.

(٢) واتا: لە افعالی مقاربه.

(٣) ماناو بەلگەى ئەم دێرە: زۆرت کرد لە پەخنە و لۆمە کردنی بەردەوام، ئیتر بە چونکە من هیوام وایە خۆم بگرمەرە لە تسەکردن. بەلگەکەى: (عَسَيْتُ صَائِمًا)، لێرەدا فعلی عسی اسمیکى هەیه کە بریتیه لە جیناوی (ت)، وە خبرەکەشى ناوە کە بریتیه لە (صائماً) ئەمەش کەمە لەزمانی عەرەبیدا.

(٤) ماناو بەلگەى ئەم دێرەش: گەر امهوه بۆ لای هۆزه کەم _ کەناوی (فهم) _ نزیک بوو کە نەگەریمهوه، زۆر جار بووه هۆزو خەلکیم جی هیشتوو و لێیان دابراوم لە کاتی کدا دەیان نوزان و دەگریان، واتا پێویستیان پێم بوو. بەلگەکەى: ((وَمَا كِدْتُ أَنبِيَا) لێرەدا فعلی کاد اسمیکى هەیه کە بریتیه لە جیناوی (ت)، وە خبرەکەشى ناوە کە بریتیه لە (أنبياً) ئەمەش کەمە لەزمانی عەرەبیدا.

ئەمە بوو مەبەستی دانەر لەووتەیی: ((لکن ندر- تا کو تایی))، بەلام لەو هی که فەرمووی جگە لە مضارع (غیر مضارع) ناپروونیەک هەیه، لەبەر ئەو هی جگە لە مضارع دەگریته خوئی: ناو، و ئاوه لفرمان (الظرف)، و جار و مجرور، و جملە هی اسمی، جملە هی فعلی بەبێ فعلی مضارع، دیارە که م نیه هاتنی ئەمانە بە خبر بۆ (عسی و کاد) بە لکو ئەو هی که که م بێ بۆ خبری ئەم دوو فعلە بریتیه لە ناو، بەلام ئەوانی تر نەبیستراوه هاتن بە خبر بۆیان.

١٦٥- وَكُونُهُ بِدُونِ أَنْ بَعْدَ عَسَى نَزْرٌ وَكَادَ الْأَمْرُ فِيهِ عَكْسًا.^(١)

واتا لکاندن (ان) بە خبری عسی زۆرە، بەلام خالی بوونی لە (ان) که مە، ئەمەش بۆ چوونی پێشەوا سیبویهیه، وەبۆ چوونی بە صریکان وایە که خالی بوونی خبری عسی لە (ان) دروست نیه مەگەر لە شعردا، وە لە قورئانی پیرۆزیشدا بە (ان) ئەو هاتقو، خوای گەورە دەفەر موی: ﴿فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَّ بِالْفَتْحِ﴾^(٢)، هەر وەها دەفەر موی: ﴿عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ﴾^(٣). وە نموونە بۆ هاتنی بەبێ (ان) ووتە هی شاعر:

(١) مانای ئەم دێرەس ئەلفیه بە کورتەس: که مە خبری عسی بەبێ (ان) سی مصدری، بەلام فعلی کاد بە پێچەوانە وەرەیه _ واتا خبری کاد بە زۆری وایە (ان) سی پێو نەبێ _ .
(٢) ئەم رستەیه بە شیکە لە نایەتی ژمارە (٥٢) سی، سورەتی المائدە، ماناکە ی: {نَزِيكَ خَوَاي گەورە سەرکەوتنی تەواو بئیریت بۆ پێغەمبەر _ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ} . {إِعْرَابُهُ كَيْ بَم شَيْئِهِ: فَعَسَى / فـ / حَسَب مَاقْبَلِهَا. عَسَى / فَعْل مَاضٍ نَاقِصٍ مَبْنِي عَلَى الْفَتْحِ الْمَقْدَرِ. اللَّهُ / لَفْظُ الْجَلَالَةِ، اسْمُ عَسَى مَرْفُوعٌ وَعَلَامَةُ رَفْعِهِ الضَّمَّةُ الظَّاهِرَةُ. أَنْ / حَرْفٌ نَصْبٌ وَمَصْدَرٌ وَاسْتِقْبَالٌ مَبْنِي عَلَى السُّكُونِ. يَأْتِي / فَعْل مَضَارِعٍ مَنْصُوبٍ بِ(أَنْ) وَعَلَامَةُ نَصْبِ الْفَتْحِ الظَّاهِرَةُ، وَفَاعِلُهُ ضَمِيرٌ مُسْتَتِرٌ فِيهِ جَوَازٌ تَقْدِيرُهُ هُوَ. وَالمَصْدَرُ المَوْجُودُ مِنْ(أَنْ) وَمَبعَدِهَا فِي مَحَلِّ نَصْبِ خَبَرِ عَسَى. بِالْفَتْحِ / جَارٌ وَمَجْرُورٌ مُتَعَلِّقَانِ بِ(يَأْتِي). الشَّاهِدُ فِيهَا / اقْتِرَانُ خَبَرِ عَسَى بِ(أَنْ)، وَهَذَا كَثِيرٌ وَلَمْ يَرِدْ فِي الْقُرْآنِ إِلَّا مَقْرَنًا بِهَا.

(٣) ئەم رستەیهش بە شیکە لە نایەتی ژمارە (٨) سی، سورەتی الاسراء، کورتە ی ماناکە ی: {تَوَمِّدُ وَايَهُ پەروردگار تان پەرەمەتان پی بکات _ ئەگەر بگەڕێنەوه بۆ لای _} . {إِعْرَابُهُ كَيْ بَم شَيْئِهِ: عَسَى / فَعْل مَاضٍ نَاقِصٍ مَبْنِي عَلَى الْفَتْحِ الْمَقْدَرِ. رَبُّكُمْ / رَبٌّ / اسْمُ عَسَى مَرْفُوعٌ، وَهُوَ مُضَافٌ، كُمْ / ضَمِيرٌ مُتَصِلٌ -

ش ۸۶/ عَسَى الْكَرْبُ الَّذِي أَمْسِنْتَ فِيهِ يَكُونُ وِرَاءَهُ فَسَرَّجٌ قَرِيبٌ.^(۱)
 ههروهها وهکو ووتهی:

ش ۸۷/ عَسَى فَرَجٌ يَأْتِي بِهِ اللَّهُ إِنَّهُ لَهُ كُلُّ يَوْمٍ فِي خَلِيقَتِهِ أَمْرٌ.^(۲)

به لām فعلی (کاد)ئهوه دانهر باسی کرد که پیچه وانهی فعلی (عسی)یه، زۆرتەر وایه خبره که ی (آن) سی پیوه نه لکیت و به که میش هاتووہ پیوه لکانی، ئەمەش پیچه وانهی ئەوهی که ئەندە لوسییە کان^(۳) که وتووایانە لکانی (آن) به خبری (کاد) هوه تایبەتە به شعر، جانمونهی خالی بوونی له (آن)، فەرموودهی خوای گه وره ﴿فَدَبَّحُوها وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ﴾^(۴)، وه فەرموودهی ﴿مِنْ بَعْدِ مَا

مبني في محل جر مضاف اليه. أن/ حرف نصب ومصدر واستقبال مبني على السكون. يرخم/ فعل مضارع منصوب بـ(أن) وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هو، وكُم/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. والمصدر المؤول من(أن) ومابعدها في محل نصب خبر عسى. الشاهد فيها/ اقتران خبر عسى بـ(أن)، وهذا كثير ولم يرد في القرآن إلا مقترنا بها.

^(۱) ماناو به لگهی ئەم دێره بهم شیوهیه: نزیکه ئەو نارەحەتییهی که تێیدای، له پاشی بێت پزگار بوون و دهرووکرانه وهیهکی نزیک . . به لگه که ی: (يَكُونُ وِرَاءَهُ...) لێره دا خبری عسی فعلیکی مضارعه و (آن) سی پیوه نه لکاوه، ئەمەش که مه له زمانی عه ره بیدا.
^(۲) ماناو به لگهی ئەم دێره ش: نزیکه خوای گه وره دهرووکرانه وه ده رباز بوونیک بێنیت، بێگومان ئەو ههیه تی هه موو پوژنیک له ناو دروستکراوه کانی پریاروفه زمان. . به لگه که ی: (يَأْتِي بِهِ اللَّهُ...) لێره دا خبری عسی فعلیکی مضارعه و (آن) سی پیوه نه لکاوه، ئەمەش که مه له زمانی عه ره بیدا.

^(۳) مه به ست نه زانایانی ئەندە لسه، که قوتابخانەیهکی سه ره به خوێان هه یه ده ربیاری بابتەکانی ریزمانی زمانی عه ره بی.

^(۴) ئەم رسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۷۱) سی، سو ره تی (البقره)، کورته ی ماناکه ی: {پاشان سه ربیان بپی مه به ست ئەو مانگایه یه که خوای گه وره فەرمانی به نه وهی ئسرائیل کرد سه ربی بزنی و خه ربیک بوو ئەوسه ربینه نه که ن} . إعرابه که شی به م شیوهیه: فـ/ حرف عطف. ذبحـ/ فعل ماض مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة. و/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. ها/ ضمير متصل مبني في محل-

كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيْقٍ مِنْهُمْ^(۱)، وه نموونهی پیوه لکانی (ان) به خبری (کاد) هوه فهرموودهی پیغه مبهـر. ﴿...﴾ : ((مَا كِدْتُ أَنْ أُصَلِّيَ الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتْ الشَّمْسُ أَنْ تَغْرُبَ))^(۲)، وه ووتهی شاعر:

=نصب مفعول به. وما/و: حرف عطف، ما/ حرف نفي غير عاملة. كادوا/ فعل ماض ناقص مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، وا/ ضمير متصل مبني في محل اسم كاد. والالف: فارقة. يفعلون/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون، الواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل، وجملة (يفعلون) في محل نصب خبر كاد. . الشاهد فيها: عدم اقتران خبر كاد بـ(ان)، وهذا كثير.

^(۱) ئەم رسته قورئانيه به شيكه له نايه تي ژماره (۱۱۷) سی، سوره تي (التوبة)، كورتهی ماناکهی: {پاش ئەوهی نزیک بوو دلێ کۆمه لیکیان له هه ق لابدات } إعرابه که شی بهم شیوهیه: من بعد/ جار و مجرور متعلقان بمحذوف حال . ما/ الكافة لوقوعها بعد ظرف، ويجوز أن تكون اسم موصول في محل جر مضاف اليه. كاد/ فعل ماض ناقص مبني على الفتح ، واسمها ضمير الشأن المحذوف. يزيغ/ فعل مضارع مرفوع . قلوب/ فاعل مرفوع ، وهو مضاف ، فريقي/ مضاف اليه مجرور. منهم/ جار و مجرور وهما في محل جر نعت لفريقي . وجملة (يزيغ قلوب فريقي...) في محل نصب خبر كاد. . الشاهد فيها: تجرد خبر كاد من (ان) وهذا كثير .

^(۲) ئەم فهرموودهیه ئیمامی بخاری ومسلم وغهیری ئەوانیش ریوایه تیان کردووه، ماناکهی: {نزیک بوو نوێژی عهسر نه کهم تا خۆر ئابوو- کاتیک پیغه مبهروهاولانی سهراقالی هه لکه ندنی خندق بوون له جهنگی ئەحزابدا ونزیک بوو نوێژی عهسریان له دهست چیت} إعرابه که شی بهم شیوهیه: ما/نافیه غير عاملة. كد/ فعل ماض ناقص مبني على السكون لاتصاله بتاء الضمير ، ت/ ضمير متصل مبني في محل رفع اسم كاد. ان/ حرف نصب ومصدر واستقبال . أصلي/ فعل مضارع منصوب بـ(ان)، وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة ، وفاعله ضمير مستتر فيه وجوبا تقديره (انا)، والمصدر المؤول من أن وما بعدها في محل نصب خبر(كدت). العصر/مفعول به منصوب. حتى/حرف عطف. كادت/ فعل ماض ناقص مبني على الفتحه ، والتاء للتأنيث . الشمس/ اسم كاد مرفوع وعلامة رفعه الضمة . ان/ حرف نصب ومصدر واستقبال. تغرب/ فعل مضارع-

۸۸- كَادَتِ النَّفْسُ أَنْ تَفِيضَ عَلَيْهِ إِذْ عَدَا حَشَوَ رِيْطَةَ وَيُـرُودِ.^(۱)

*باسی ههردوو فعلی (حرى واخلولق):

۱۶۶- وَكَعَسَى حَرَى وَلَكِنْ جُعِلَا خَبَرَهَا حَتْمًا بِأَنْ مُنْصِلَا

۱۶۷- وَالزَّمُوا اِخْلَوْلِقَ أَنْ مِثْلَ حَرَى وَبَعْدَ اَوْشَكَ اِئْتِفَا أَنْ نَزْرَا.^(۲)

واتا فعلی ((حرى)) وهكو ((عسى)) وایه له وپوووه وەى بۆ به لگه بوونه له سەر ئومید وپه جابوون، به لام پیویسته خبره کهى ((ان)) سی پیوه بلکیت، وهكو ((حرى زید ان یقوم))، وههیچ کاتیک خبری حرى به بی (ان) نه هاتوو نه له شعروه و نراوه داو نه له غهیری شعریشدا، ههروه ها خبری فعلی ((اخلولق)) پیویسته (ان) سی پیوه بلکیت، وهكو ((اِخْلَوْلِقَتِ السَّمَاءُ أَنْ تُمَطِرَ)) ئەمەش له نمونه کانی پیشه و سیبویه یه، ههروه ها فعلی (اوشك) زۆرتر وایه

-منصوب بـ(ان)، وعلامة نصبه الفتحة الظاهرة، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازا تقديره هي، والمصدر المؤول من أن وما بعدها في محل نصب خبر كاد. الشاهد في هذا الحديث: اقتران خبر كاد بـ(ان) في الموضعين (أَنْ أَصَلَّى، أَنْ تَفْرُبَ)، ويصح ذلك، وان كان الأصح عند النحاة تجرده منها.

^(۱) مانای ئەم دێره: نزیک بوو گیانم بۆی دەرچیت و بۆی بمرم، کاتی خرایه ناو پۆشاکى مەرگه وه و اتا کاتیک کفن کرا. به لگه کهى: ((أَنْ تَفِيضَ...)) خبری کاد فعلیکی مضارع و (ان) سی پیوه لکاوه، ئەمەش کهمە له زمانى عه ره بیدا.

^(۲) کورتهى مانای ئەم دوو دێرهى ئەلفیه: ۱۶۶- فعلی (حرى) وهكو فعلی (عسى) وایه له پروی مانا و ئیشکردنه وه، به لام خبری حرى پیویسته هه میشه (ان) سی پیوه بلکیت ۱۶۷- ههروه ها به پیویستیان داناوه زانا یان لکاندن (ان) به خبری فعلی (اخلولق) وهكو خبری (حرى)، وه به کهمى ههیه خبری (اوشك) (ان) سی پیوه نه بییت.

خبره‌که‌ی (ان)‌سی پیوه لکیت وکه‌میشه پیوه نه‌بوونی ، جا نمونه‌ی پیوه لکانی وته‌ی:

ش ۸۹/ وُلُو سُلِّ النَّاسُ الثَّرَابَ لِأَوْشَكُوا إِذَا قِيلَ هَاتُوا أَنْ يَمْلُوا وَيَمْنَعُوا. ^(۱)

وه‌نمونه‌ی پیوه‌نه‌بوونی (ان) به‌خبره‌که‌یه‌وه وته‌ی:

ش ۹۰/ يُوْشِكُ مَنْ فَرَّ مِنْ مَنِيَّتِهِ فِي بَعْضِ غِرَاتِهِ يُوَافِقُهَا. ^(۲)

*باسی فعلی (کرب) ، ویه‌کارنه‌هینانی (ان) ...

۱۶۸- وَمِثْلُ كَادَ فِي الْأَصْحِ كَرَبًا وَتَرَكَ أَنْ مَعَ ذِي الشَّرْعِ وَجَبًا

۱۶۹- كَأَنْشَأَ السَّائِقُ يَحْدُو وَطَفِقَ كَذَا جَعَلْتُ وَأَخَذْتُ وَعَلِقَ. ^(۳)

^(۱) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێرە: ئەگەر داوا کرێ لە خەڵکی گەل ئەوه نزیکه _ کاتیک بووتری بیننی _ بیزار بن و نه‌یده‌ن . واتا سروشتی مروّڤ وایه داوای بی نرختین شتی لیکریت چه‌زناکات جی به‌جینی کات وپزنگری ده‌کات (الآ مارحم ربی) . به‌لگه‌که‌ی: (أَنْ يَمْلُوا ..) لێره‌دا خبری اوشک فعلیکی مضارع‌وه‌(ان)‌سی پیوه لکاوه ، ئەمه‌ش زۆره له‌زمانی عه‌ره‌بیدا .

^(۲) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێرەش: نزیکه ئەو که‌سه‌ی له‌مردن راده‌کات له‌کاتی جه‌نگدا ، له‌هه‌ندی‌کاتی بیناگاییدا تووشی بییت . به‌لگه‌که‌ی: (يُوَافِقُهَا) لێره‌دا خبری اوشک فعلیکی مضارع‌وه‌(ان)‌سی پیوه نه لکاوه ، ئەمه‌ش که‌مه له‌زمانی عه‌ره‌بیدا .

^(۳) پوخته‌س مانای ئەم دوو دێرەس نه‌لایه: ۱۶۸- پای راستر وایه فعلی (کرب) وه‌کو فعلی (کاد) وایه - له‌و‌پرووه‌وه‌ی که‌ خبره‌که‌ی (ان)‌سی پیوه نالکیت مه‌گه‌ر به‌که‌می - ، وه‌پییوسته (ان) له‌گه‌ل فعله‌کانی ده‌ست پیکردن (افعال الشروع) نه‌یات . ۱۶۹- وه‌کو نمونه‌ی (انشأ السائق يحدو ..) واتا شوانی ووشتر ده‌ستی کرد به‌ ووتنی گۆزانی بۆ شتره‌کانی ، هه‌روه‌ها (ان) به‌کارنایات له‌گه‌ل فعلی (طفق وجعل واخذ وعلق) که‌ هه‌موویان بۆ ده‌ست پیکردن به‌کار دین .

پیشه‌وا سیبویه دهرباره‌ی فعلی (کرب) ته‌نھا ئه‌وه‌ی وتوووه که خبره‌که‌ی (ان‌سی پیوه نالکیت، به‌لام دانهر وتوویه‌تی که‌پرای راستر پینچه‌وانه‌ی بۆچوونه‌که‌ی سیبویه‌یه، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که وه‌کو((کاد)) وایه، زۆرت‌ر وایه خبره‌که‌ی (ان‌سی پیوه نالکیت و به‌که‌میش هاتوووه به‌(ان‌ه‌وه، نمونه بۆ پیوه نه‌بوونی ووته‌ی:

ش ۹۱ / كَرَبَ الْقَلْبُ مِنْ جَوَاهِ يَذُوبُ حِينَ قَالَ الْوُشَاةُ هِنْدًا غَضُوبًا.^(۱)

هه‌روه‌ها بیستراوه له پیوه‌لکانی ان ووته‌ی:

ش ۹۲ / سَقَاهَا دَوُو الْأَخْلَامِ سَجْلًا عَلَى الظَّمَا وَقَدْ كَرَبَتْ أَعْنَاقَهَا أَنْ تَقَطُّعًا.^(۲)

وه‌ئه‌وه‌ی که باووزانراوه له خویندنه‌وه‌ی ((کرب)) ئه‌وه‌یه که حه‌رفی (را) که‌ی به مفتوحی بخوینریته‌وه، وه گیردراوه‌ته‌وه خویندنه‌وه‌ی به مکسوری .

وه مانای ووته‌ی دانهر((وَتَرَكَ أَنْ مَعَ ذِي الشُّرُوعِ وَجِبًا)) ئه‌وه‌یه ئه‌و فعلانه‌ی که بۆ ده‌ست پینکردن(الشروع)ه دروست نیه خبره‌که‌ی (ان‌سی پیوه بیټ، چونکه له نیوان ئه‌م فعلانه‌و حه‌رفی(ان)دا دژیه‌ک هه‌ن له‌پرووی ماناوه، ئه‌م فعلانه بۆ حال وئیستان حه‌رفی (ان)یش بۆ داهاتوو(اسقبال)ه، نمونه‌ش بۆ ئه‌م فعلانه وه‌کو: ((أُنشَأَ السَّائِقُ يَحْدُو، وَطَفِقَ زَيْدٌ يَدْعُو، وَجَعَلَ يَتَكَلَّمُ، وَأَخَذَ يَنْظُمُ، وَعَلِقَ يَفْعَلُ كَذَا))^(۳).

* * *

(۱) ماناو به‌لگه‌ی ئه‌م دیره: نزیکه دل له سووتان بۆ خوشه‌ویست بتویته‌وه، کاتیک دووزمانه‌کان ووتیان هندی خوشه‌ویستم لیم توپه‌یه . به‌لگه‌که‌ی: ((يَذُوبُ)) لیڤه‌دا خبری ((کرب)) فعلیکی مضارع‌و(ان‌سی پیوه‌نه لکاوه .

(۲) ماناو به‌لگه‌ی ئه‌م دیره‌ش: ئاویان دایه‌و تیر ئاویان کرد خاوه‌ن ژیرییه‌کان دۆلچه‌یه‌ک له کاتی تینوییه‌تیان، له‌کاتیکدا نزیک بوو ملیان بشکیت وبمرن . به‌لگه‌که‌ی: ((أَنْ تَقَطُّعًا)) لیڤه‌دا خبری ((کرب)) فعلیکی مضارع‌و(ان‌سی پیوه لکاوه، ئه‌مه‌ش که‌مه له‌زمانی عه‌ره‌بیدا.

(۳) مانای ئه‌م پینچ پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: { شوانی وشتر ده‌ستی کرد به‌ ووتنی گۆزانی بۆ شتره‌کانی، زید ده‌ستی به‌ نزاوپارانه‌وه کرد، هه‌روه‌ها ده‌ستی کرد به‌قسه‌کردن، وه‌ده‌ستی کرد به‌ هۆنینه‌وه‌ی شعر، وه‌ده‌ستی کرد به‌ کردنی ئه‌و کاره }.

۱۷۰ / وَاسْتَعْمَلُوا مُضَارِعًا لِأَوْشِكَا وَكَادَ لَا غَيْرُ وَزَادُوا مُوشِكَا .^(۱)
 فعله‌کافی ئەم بابە گۆرانیکاری (التصرف) یان بەسەردا نایات جگە لە
 هەردوو فعلی ((کاد، و اوشک)) ، کە بەکار هاتوووە بۆیان مضارع، وەکو
 فەرمایشتی خۆی گەرە: ﴿يَكَادُونَ يَسْطُونَ﴾^(۲) ، وە ووتە ی شاعر :
 • يُوْشِكُ مَنْ فَرَّ مِنْ مَنِيَّتِهِ^(۳) .

هەر وەها پێشەوا اصمعی^(۴) پێی وایە کە فعلی (یوشک) تەنها بە مضارعی
 بەکار هاتوووە و بە شیوهی ماضی کە (اوشک) -یە بە کارنەهاتوووە ، بەلام

^(۱) مانای ئەم دێرەس ئەلقبە : بە کاریان هیناوە عەرەب فعلی مضارع بۆ هەردوو فعلی
 اوشک و کاد و بۆ فعله‌کافی تری ئەم بابە بە کاریان نەهیناوە ، هەر وەها بە کاریان هیناوە
 اسمی فاعل بۆ فعلی اوشک و ووتویانە (موشک) .

^(۲) ئەم رستەییە بە شیکە لە نایەتی ژمارە (۷۲) ی سوره‌تی (الحج) -ە و ماناکە ی : {نزیکە
 ئە و کافرانی گوییان لە نایەتە کانی ئەمە دەبیت کە بۆیان دەخوینرتەو هـ هیرش
 بەرن و پەلاماری ئەو کە سانه بدن کە نایەتە کانیان بۆ دەخویننەو هـ } {عرا بە کەشی بەم
 شیوه‌یە : یکادون / فعل مضارع ناقص للمقاربة مرفوع و علامة رفعه ثبوت النون لأنه
 من الأفعال الخمسة ، وواو الجماعة / ضمير متصل مبني في محل رفع اسم كاد .
 یسطون / فعل مضارع مرفوع و علامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة ،
 وواو الجماعة / ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل ، وجملة (یسطون) في محل نصب
 خبر كاد . موضع الشاهد في هذه الجملة : یکادون حيث عمل مضارع كاد عمل ماضیه .

^(۳) پێشتر لە شاهی ژمارە (۹۰) مانای ئەم دێرە مان کرد .

^(۴) اصمعی ناوی تەواوی : (عبدالملك بن قریب بن علی بن اصمعی) -ە و سالی
 ۱۲۲ کۆچی لە شاری بصرە لە دایک بوو و نازناوە کە ی بە ناوی باپیریۆه بوو کە
 ناوی اصمعی بوو ، یەکیکە لە کە ئە ناودارو پێشەوایانی عەرەب لە بوارە کانی
 ئە دەب و ریزمان و میژوو ، زۆر بە ی ناوچەکان گەراو بۆ دەستکەوتن و کۆکردنەوی
 زانست و زانیاری ، سالی ۲۱۶ کۆچی دوا کردوو خۆی گەرە بە باشترین
 شیوه پاداشتی چاکە ی بداتەو .

بۆچوونهکه‌ی په‌سه‌ند نیه ، به‌لکو پێشه‌وا خلیل گێراویتیوه به کارهینانی ماضی بۆ اوشک ، وه‌له شعری عه‌ره‌بیشدا هاتوو ، وه‌کو وته‌ی :

وَكُو سَمِلِ النَّاسِ التُّرَابَ لِأَوْشَكُوا إِذَا قِيلَ هَاتُوا أَنْ يَمَلُّوا وَيَمْنَعُوا. (۱)

به‌لێ زۆرت‌ر وایه فعلی اوشک به مضارعی به کار بیئت و که‌مه به‌کارهینانی به ماضیی .

وه وته‌ی دانهر: ((وَزَادُوا مُوشِكًا)) مانای وایه هاتوو به کارهینانی اسمی فاعل له فعلی (اوشک)، وه‌کو وته‌ی:

ش ۹۳ / فَمَوْشِكَةً أَرْضْنَا أَنْ تَعُودَ خِلَافَ الْأَنِيسِ وَحُوشًا يَبَابًا. (۲)

جا به تایبەت باسکردنی فعلی (اوشک) له‌لایه‌ن دانهر ئه‌وه ده‌گه‌ینی که اسمی فاعل بۆ فعلی (کاد) به‌کار نه‌هاتوو، به‌لام وانیه، به‌لکو هاتوو به‌کارهینانی اسمی فاعل بۆ فعلی کاد له شعردا، وه‌کو وته‌ی :

ش ۹۴ / أَمُوتُ أَسَى يَوْمَ الرَّجَامِ وَأُنْنِي يَقِينًا لَرَهْمَنٍ بِالَّذِي أَنَا كَائِدٌ. (۳)

جا دانهر باسی ئه‌مه‌ی کردوه له کتێبه‌کانی تری (۴).

هه‌روه‌ها قسه‌ی دانهر ئه‌وه‌ی لێ وه‌رده‌گیری که جگه‌ به‌فعلی ((کاد، و اوشک)) فعله‌کانی تری ئه‌م باب‌ه مضارع و اسمی فاعلیان نیه، به‌لام زانیانی تر پێچه‌وانه‌ی ئه‌م بۆچوونه‌یان گێراوه‌ته‌وه ، خاوه‌نی کتێبی

(۱) پێشتر له شاهده‌ی ژماره (۸۹) مانای ئه‌م دێره‌ مان کرد.

(۲) ماناکه‌ی: نزیکه زه‌ویکه‌مان_ ناوچه‌که‌مان_ بییته ، پێچه‌وانه‌ی ئاوه دانی چۆل و وێران بیئت . به‌لگه‌که‌ی: ((فَمَوْشِكَةً)) لێره‌دا اسمی فاعل به‌کارهاتوو بۆ فعلی اوشک .

(۳) مانای ئه‌م دێره‌: ئه‌رم به‌ غه‌م و په‌ژاره‌وه پوژی رجام_ شوینیکه‌ جه‌نگ تینیدا پووی داوه_ وه‌دلنیام که بارمه‌ی ئه‌و شت‌ه‌م که‌لێی نزیکم و اتا کرده‌وه‌کانی . به‌لگه‌که‌ی :

((كَائِدٌ)) اسمی فاعلی فعلی (کاد) به‌یه ئه‌مه‌ش لای زۆربه‌ی زانیان دروسته .

(۴) و اتا ابن مالک له‌کتێبی تر جگه‌ له ئه‌لفیه‌ باسی ئه‌وه‌ی کردوو که دروسته‌ فعلی کاد اسمی فاعلی هه‌بیئت .

الانصاف^(۱) گێپراویتیوه به کارهینانی مضارع و اسمی فاعل بۆ فعلی (عسی) ووتویانه^(۲): عسی یعسی فهو عاس، ههروهها پیشهوا جوهری^(۳) گێپراویتیوه مضارعی فعلی (طَفِقَ)، وهپیشهوا کسائی گێپراویتیوه مضارعی (جعل)، خوای گهوره زانتره.

* باسی به کارهینانی (عسی واخلولق و اوشك) وهكو فعلی تهواو (التام)

۱۷۱ / بَعْدَ عَسَىٰ اخْلَوْلَقَ اَوْشَكَ قَدْ يَرِدُ غَنَىٰ بِـ ((أَنْ يَفْعَلَ)) عَنِ ثَانٍ فُقِدَ.^(۴)
 تاییهت کراون هه ر سى فعلی (عسی، واخلولق، و اوشك) به وهی که به کاردین به تهواوی و ناتهواوی (تامه و ناقصه).

جاپیشتر باسی حالهتی ناتهواوی کرا . حالهتی به کارهینانیان به تهواوی نه وهیه کاتیک بیئت له دوایانه وه (أَنْ وَفَعْلَيْكَ^(۵))، وهكو: ((عسی أَنْ يَقُومَ زَيْدًا، وَاخْلَوْلَقَ أَنْ يَأْتِيَ ، وَاَوْشَكَ أَنْ يَفْعَلَ)) لیردها (أَنْ وَفَعْلَهُ كَه لَه محلی رفعدا

(۱) کتیبی (الانصاف فی مسائل الخلاف بین النحویین البصریین و الکوفیین)، دانراوی پیشهوا (ابو البرکات عبدالرحمن بن محمد بن ابی سعید الأنباری النحوی) که سالی ۵۷۷هـ کۆچی دواى کردروه و زانای ناودار (محمد محی الدین عبدالحمید) تحقیقی کردروه .

(۲) و اتا: هه ندی له عه ر ب .

(۳) پیشهوا جوهری ناوی تهواوی: (إسماعیل بن حماد الجوهري) ه که به ره چه له ک تورکه و یه کیکه له پیشهوا ناوداره کانی زمانی عه ربی و خاوهنی کتیبی (الصحاح) ه که یه کیکه له فرههنگه گه وره کانی زمانی عه ربی و پیشهوا پازی کورتی کردۆته وه به ناو نیشانی (مختار الصحاح)، سالی ۳۹۲ک کۆچی دواى کردروه . خوای گه وره به باشتین شیوه پاداشتیان بداته وه.

(۴) مانای نهم دپهس نه لقیه: هه ندی جار به کاردین هه ر سى فعلی (عسی واخلولق و اوشك) به تهواو (تام) سی و اتا پیویستیان به خبر نیه ، نه مهش کاتیک له دوایانه وه دهسته واژهی (أَنْ يَفْعَلَ) بیئت ، که بی نیازیان دهکات له خبر .

(۵) مه بهست (أَنْ) سی مصدری و فعلی مضارعه.

دهبئه فاعل بۆ (عسی، واخولوق، واوشك) و بیینیازی کردوون له منصویک که بریتیه له خبره که یان .

ئه مهش^(۱) بۆ کاتی که که له دواى (ان) که که وه ناویکی ئاشکرا (ظاهر) نایات که دروست بیئت بییته مرفوعی فعله که ی دواى (ان) که که^(۲)، جا ئه گهر ناویکی ئاشکرا هات وه کو ((عسی ان یقوم زید)) ئه وه مامۆستا ئه بو عه لی شه له وین^(۳) پیی وایه ناوه ئاشکرا که ده بیئت مرفوعی^(۴) فعلی دواى (ان) که که بیئت، که و اتا (ان) و فعله که ی دواوه ی دهبئه فاعل بۆ عسی، که و ابوو عسی فعلیکی ته و او (تامه) ه، و خبری نیه، به لام هه ریه که له پیشه و مبردوسیرافى والفارسی پییان وای ئه م بۆ چونه ی مامۆستا شه له وین دروسته و، جۆره اعرابیکی تریش دروسته ئه ویش ئه وه یه: ئه وه ی له دواى فعله که ی دواى (ان) که که وه یه مرفوعه به عسی و ده بیئه اسمی عسی، وه (ان) که که و فعله که ی له محلی نصبدا دهبئه خبر بۆ عسی، و پییش اسمه که ی که و تووه، هه روه ها فعله که ی دواى (ان) که که ش فاعله که ی جیناوی که ده گهریته وه بۆ فاعلی (عسی)^(۵)، جا دروسته ئه و جیناوه بگهریته وه بۆ دواى خۆی^(۶)، چونکه له نیه تدا له پیشه وه یه.^(۷)

(۱) و اتا ئه وه ی که ئه م فعلانه تام بن و ناقص نه بن .

(۲) و اتا له م کاته دا فعلی دواى (ان) که که فاعله که ی جینا و (ضمیر) نیه .

(۳) مامۆستا الشلوبین ناوی ته و او ی: (عمر بن محمد بن عبدالله)، سالی ۵۶۲ هـ له شاری اشبیله له ولاتی ئه نده لس له دای بووه و یه کی که له پیشه و ایانی زانسته کانی زمانی عه رهبی، وه نازناوی (الشلوبین) ه که به و اتای سوروسپی دیت، سالی ۶۴۵ هـ کوچی دواى کردووه، خوای گه وره به باشترین شیوه پاداشتی بداته وه.

(۴) و اتا فاعلی (یقوم) ه

(۵) و اتا: بۆ (زید).

(۶) وه کو جه ند جاریک باس مان کرد جینا و ده بیئت بگهریته وه بۆ پییش خۆی نایبت

بگهریته وه بۆ دواى خۆی .

(۷) مه به ست ئه وه یه له م پسته یه دا (زید) له دوا وه یه و جینا ویشی بۆ گه روه توه، به لام له بنه رته دا له پیشه وه یه .

جا سوودی ئەم ڕاجیایە^(۱) دەردەکهوێت له کاتی کردنه دووان (التثنیة) وکو (الجمع) ومی (التانیث)، ده لئیت له سه ر بۆچوونی غهیری ماموستا شه له وین- ((عسی ان یقوم الزیدان، وعسی ان یقوموا الزیدون، وعسی ان یقمن الهندات)) که واتا جینا و دینیت بۆ فعله که، چونکه ناوه ئاشکرا (الظاهر) ه نابیته فاعل بۆ فعله که^(۲)، به لکو ده بیته فاعل بۆ ((عسی)) وه له سه ر بۆچوونی شه له وین پێویسته بلئیت: ((عسی ان یقوم الزیدان، وعسی ان یقوم الزیدون، وعسی ان تقوم الهندات)) و جینا و ناییت بۆ فعله که، چونکه فعله که ناوه که ی دوا ی خو ی مرفوع کردوه.

۱۷۲- وَجَرَدَنَّ عَسَىٰ أَوْ اَرْفَعُ مُضْمَرًا بِهَا، إِذَا اسْمٌ قَبْلَهَا قَدْ ذُكِرَا.^(۳)
 تاییه ته فعلی عسی له ناو هه موو فعله کانی ئەم بابەدا به وهی کاتی ک ناویک له پیشیوه بیت ئەوه له م کاته دا دروسته عسی جینا ویکی هه بیت و بگه ریته وه بۆ ناوه که ی پیش خو ی، ئەمه ش بۆچوونی تمیمی ه کانه، هه روه هادروسته خالی بیت له جینا و، ئەمه ش بۆچوونی حجازییه کانه، وه کونموونه ی ((زید عسی ان یقوم)) جا له سه ر بۆچوونی تمیمی ه کان له فعلی (عسی) دا جینا ویک هه یه ده گه ریته وه بۆ (زید) و (ان یقوم) له محلی نصبدا خبره بۆ عسی، وه له سه ر بۆچوونی حجازییه کان ه یچ جینا ویک له فعلی ((عسی)) دا نیه و (ان یقوم) له محلی رفعدا فاعله بۆ عسی .

(۱) واتا ڕاجیای له إعرابی پرسته ی ((عسی ان یقوم زید)).

(۲) واتا فعلی (یقوم).

(۳) مانای ئەم دێرەس ئەلفیه: خالی بکه عسی له جینا و یان جینا ویک بکه به مرفوعی،

کاتی ک ناویک له پیشیوه هات .

جا سوودی ئەم راجیایه، دهرده که ویت له کاتی کردنه دووان (التثنیة) وکۆ (الجمع) ومی (التأنیث)، ده لئیت - له سه ر بۆچوونی تمیمییه کان - ((هند عست ان تقوم، والزیدان عسیان یقوما، والزیدون عسوان یقوموا، والهندان عستان یقوما، والهندات عسین ان یقمن))، به لام - له سه ر بۆچوونی حجازییه کان - ده لئیت: ((هند عسی ان تقوم، والزیدان عسی ان یقوما، والزیدون عسی ان یقوموا، والهندان عسی ان تقوموا، والهندات عسی ان یقمن)).

به لام فعله کانی تری ئەم بابە جگه له (عسی) پیویسته جیناویان هه بیته ^(١)، ده لئیت ((الزیدان جعلنا یظمان)) لیره دا دروست نیه فعله که ^(٢) جیناوی نه بی و نالئیت ((الزیدان جعل ینظمان)) هه ره کو دروسته بلئیت: ((الزیدان عسی ان یقوما)).

^(١) ئەو جیناوهش ده بیته اسمیان، وه کو له نمونه کان پوون ده بیته ره.

^(٢) واتا فعلی جعل.

*باسی خویندنه وهی حه رفی (س سی عسی) کاتی جیناوی رفعی پیوه بلکی
 ١٧٢- وَالْفَتْحَ وَالْكَسْرَ أَجْزُ فِي السَّيْنِ مِنْ نَحْوِ ((عَسَيْتُ)) وَأَنْتَقًا الْفَتْحَ زُكْنَ. ^(١)
 کاتیک لکا به (عسی) هوه جیناویک که دانراوه بو حاله تی رفع ^(٢)، نه ویش بریتیه له
 جیناوی که سی یه که م (المتکلم)، وه کو ((عسیت))، یان جیناوی که سی دووه
 وه کو ((عَسَيْتَ، وَعَسَيْتَ، وَعَسَيْتُمَا، وَعَسَيْتُمْ، وَعَسَيْتُنَّ))، یان جیناوی که سی
 سینه می می کوز (الغائبات)، وه کو ((عَسَيْنَ))، نه وه دروسته حه رفی سینه که ی به
 مکسوری یان به مفتوحی بخوینریتیه وه، به لام به مفتوحی زورتر وباوتره، و پیشه و
 نافع ^(٣) خویندوو پیوه نه م نایه ته ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ﴾ ^(٤)، به کسره ی سینه که _
 به لام نه وانی تر ^(٥) به مفتوحی خویندوو یانه ته وه.

^(١) ماناس نه م دپهس نه لقیه: دروسته خویندنه وهی حه رفی (س سی فعلی عسی
 به مفتوحی، و به مکسوری له ماوشیوهی (عسیت) و اتا کاتیک جیناوی رفعی پیوه لکا،
 وه هه لبراردنی خویندنه وهی به مفتوحی زانراوه.

^(٢) پیشتر له باسی جیناوه کان (الضمان) دا باسی نه و جیناوانه مان کرد که بو حاله تی رفعن.
^(٣) ناوی ته وای (نافع بن عبدالرحمن ابی نعیم)، سالی (٧٠) سی کوچی له شاری مدینه
 له دایک بووه، یه کیکه له و حه و ت زانایه ی که به (الْقراء السبع) و اتا حه و ت قورئان
 خوینه که ناسراون، سالی (١٦٩) سی ک کوچی دوا ی کردوه.

^(٤) نه م پرسته یه به شیکه له نایه تی ژماره (٢٢) سی، سوره تی (محمد)، کورته ی مانا که ی: {جا ئیوه
 به ته مان_ نه ی ناپاکان_ نه گه ر پشت هه لکه ن له ئیسلام وله جیهاد....}. {عرا به که شی به م شیوه یه:
 ف/حسب ما قبلها. هل/ حرف استفهام مبني على السكون لامحل له من الاعراب. عسيتم/ فعل
 ماضٍ للرجاء مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. ثم/ ضمير متصل مبني في محل رفع
 اسم عسى. إن/ حرف شرط جازم مبني على السكون. توليتم/ تولي: فعل ماضٍ مبني على السكون
 لاتصاله بضمير، وهو في محل جزم فعل الشرط. ثم/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. وجواب
 الشرط محذوف....}. {الشاهد فيها: (عسيتم) على قراءة نافع الذي قرأ بكسر سين عسيتم، وجزاء
 هذه القراءة لاتصال ضمير موضوع للرفع، وقرأ الباقون بفتحها وهو الاعم الاغلب في القراءات.
^(٥) مه به ست قورئان خوینانی تره.

إِنْ وَأَخْوَاتِهَا^(۱)

۱۷۴- إِنْ، أَنْ، لَيْتَ، لَكِنَّ، لَعَلَّ كَأَنَّ، عَكْسُ مَا لِكَانَ مِنْ عَمَلٍ

۱۷۵- كَانُ زَيْدًا عَالِمٌ بِأَنْسَى كُفَاءً، وَلَكِنَّ ابْنَهُ ذُو ضِعْفَيْنِ.^(۲)

ئەمە بەشی دووهمە لەو حەرفانەیی کە پێیان دەوتریت لابەرۆه لێگری مابتدا ((انناسخة للابتداء))^(۳) کە بریتین لە شەش حەرف: ((إِنْ ، و أَنْ ، و كَأَنَّ، وَلَكِنَّ، وَلَيْتَ ، وَلَعَلَّ)) بەلام پێشەوا سیبویە رحمتی خوای لی بیت پیی وایە پێنج حەرفن "إِنْ" کە فەتەحی هەبیت هەژمارنەکردووە، چونکە ئەصلەکی "إِنْ" یەو کسرهی هەیه وەکو لە مەودوا باس دیت.

(۱) إِنْ و هاوشیوهکانی بریتین لە شەش حەرف لای زۆرەیی زانایان، کە پێیان دەوتریت "الحروف المشبهة بالفعل" واتا ئەر حەرفانەیی کە لە فعل دەچن، جا لَيْتَ چوونی ئەم حەرفانە لە فعل لە چەن پوویەکیه:

(ا) - فعل فاعل مرفوع دهکات مفعوليش منصوب دهکات، ئەم شەش حەرفەش خێر مرفوع دهکەن و اسميش منصوب دهکەن.

(ب) - فعل نه دوایهوه دهبيت ناو "الاسم" بيت، ئەم شەش حەرفەش لەدوایهوه ناو دیت.

(ج) - فعلی ماضي مبنیه لهسهه فتحه، ئەم شەش حەرفەش مبنین لهسهه فتحه.

(و) - فعل يان پێک دیت لهسی حەرف وەکو "ضَرْب" یانە لە چوار حەرف وەکو "دحرج" یان لە پێنج حەرف وەکو "تدحرج" ئەم شەش حەرفەش هەندیکیان پێک دین لە سی حەرف وەکو ((إِنْ، أَنْ، لَيْتَ)) یان لە چوار حەف وەکو ((كَانَ، لَعَلَّ)) یان لە پێنج حەرف وەکو ((لَكِنَّ)).

(۲) پوختەیی مانای ئەم دوو دێرەیی ئەلفیه: - ۱- هەیه بو ئەم شەش حەرفە ((إِنْ، أَنْ، لَيْتَ، لَكِنَّ، لَعَلَّ، كَانُ)) پێچەوانەیی عملی "كان" واتەیی ئەمان اسمەکیان منصوبه و خبرکەیان مرفوعه. ۲- وەکو نموونەیی "إِنْ زَيْدًا عَالِمٌ" بێگومان زید زانایه، بەوهی "انني كفو" کەمن هاوشانی کچهکەیم، بەلام "لَكِنَّ ابْنَهُ ذُو ضِعْفَيْنِ" کورەکی کینه له دله. ئەم دێرە سی نموونە بوو بوو إِنْ وَأَخْوَاتِهَا.

(۳) پێشتر باسی "نواسخ الابتداء" مان کرد.

جا واتای "إن" و "أن" بۆ به هیژ کردن ((التوكيد)) ی قسه یه، وه واتای "كان" لیكچو واندنه، وه "لكن" بۆ ته و او کردنی و پرکردنه وه ی قسه ی پیشووتره، وه "ليت" بۆ ناو اته خواستنه، وه "لعل" بۆ ئومیدبوون و به زه ی پیداهاتنه.

وه جیاوازی نیوان ئومیدبوون "الترجى" و ناواتخواستن "التمنى" نه وه یه: ناواتخواستن بۆ شتیك ده بی که ده کری پووبدات وه کو "ليت زيدا قائم" وه بۆ شتیکیش که نا کریت پووبدات و بیته دی^(١)، وه کو "ليت الشباب يعود يوما"^(٢) به لام ئومید پی بوون "الترجى" ته نها بۆ شتیك به کار دیت که بکریت پووبدات، بۆیه دروست نیه بلیت "لعل الشباب يعود" ههروهه جیاوازی نیوان ئومید پی بوون "الترجى" و ترسان "الاشفاق" نه وه یه که ئومید بوون بۆ شتیکی و ویسترا و حزلی بووه، وه کو "لعل الله یرحمنا"^(٣)، به لام ترسان بۆ شتی ناخوش و نه ویستراوه، وه کو "لعل العدو یقدم"^(٤). جا ئەم حه رفانه^(٥)، عمل ده که ن^(٦) به پیچه وانه وه ی عملی "كان"^(٧)، اسم منصوب ده که ن و خبر مرفوع

(١) دیاره به زۆریش وایه.

(٢) ئەم پرسته یه هۆنراوه ی شاعیری ناودار "ابو العتاهیه" یه که ده قهرمیت : ليت الشباب يعود يوما، فاخبره بما فعل المشيب. واته :- بریا گه نجیبتی پۆزیک ده گه پرایه وه بۆ نه وه ی پیتم راده گه یاند که پیری چی لی کردروم.

(٣) مانای ئەم پرسته یه و اعرا به که ی به م شیوه یه :- ئومیدمان وایه خوای گه و ره رحمان پیبیکات اعرا به که ی: لعل/حرف تشبیه بالکمال للترجى. الله/ اسم لعل منصوب و علامه نصبه الفتحة الظاهرة. یرحم/فعل مضارع مرفوع، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره هو، نا/ ضمیر متصل مبني في محل نصب مفعول به "والجملة النقطية" یرحمنا "في محل رفع خبر "لعل".

(٤) مانای ئەم پرسته یه : جیی ترسه دوژدن بیت. إعرابی ئەم پرسته یه هه مان إعراب پرسته ی پیشووه.

(٥) واته "إن" و هاوشیوه کانی.

(٦) پیشتر یاسی ((عامل)) و ((معمول)) و ((عمل)) مان کرد.

(٧) پیشتر باس مان کرد فعلی "كان" و هاوشیوه کانی، اسم که یان مرفوعه و خبره که یان منصوبه.

دهكهن وهكو: "إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ"، ئەم حەرفانە عمل دەكهن لەهەردوو بەشەكەى
 پستە^(١)، ئەمەش پراو بۆ چوونی بەصریەكانە، بەلام كوفیکان پێیان وایە، كه
 ئەم حەرفانە عمل لە "خبر" دا ناكهن، وخبەر بە مرفوعی ماوەتەوه وهكو پیش
 ئەوهی "إِنَّ" بجیتە سهری^(٢).

(١) واتە: لە مبتدا و خبر.

(٢) چونكه "إِنَّ" و هاوشیۆهكانی دهچنه سهر: مبتدا و خبر، كه هەردوو كیان مرفوعن
 له ئەصلدا.

*باسی ریزبه ندی اسم و خبری (إن وأخواتها) :

١٧٦- وَرَاعَ ذَا الثَّرْتِيبِ إِلَّا فِي الَّذِي كَلَيْتَ فِيهَا أَوْ هُنَا غَيْرَ الْبَدْيِ.^(١)

واته: پیویسته پیشکه وتنی ناو "الاسم" لهم باسه دا^(٢)، و دواکه وتنی خبره که ی، مه گهر خبره که "ظرف، یان جارو مجرور"^(٣) بیئت، لهم کاته دامه رج نیه خبر له دواوه بیئت، ئەمەش دوو جوړ له خو ده گریت:

یه کیکیان:- دروسته خه بهر پیش که ویت یان دوا که ویت، ئەمەش وه کو، "لَيْتَ فِيهَا غَيْرَ الْبَدْيِ"^(٤) یان "لَيْتَ هُنَا غَيْرَ الْبَدْيِ"^(٥) واته: دهم شپ^(٦)، لیره دا دروسته پیش که وتنی "فیها، هنا" به سهر "غیر" دا، هه روه ها دروستیشه دواکه ن.

دوره میان: پیویست (واجب) ه خبر پیش اسمه که ی که ویت و نابیئت دواکه ییت، وه کو "لَيْتَ فِي الدَّارِ صَاحِبَهَا"^(٧) لیره دا دروست نیه "فِي الدَّارِ"

(١) کورته ی مانای ئەم دیرە ی ئەلفیە : ره چاوی ئەم ریزبه ندیه - واته پیشکه وتنی اسم و دواکه وتنی خبر- بکه مه گهر له هار وینه ی رسته ی "لَيْتَ فِيهَا غَيْرَ الْبَدْيِ" و اتا خوژگه لیره دا بوایه جگه له دهم شپ. واته لهم رسته یه دا خبر پیشکه وتوه دروسته.

(٢) و اتا له باسی إن و هاوشیوه کانی.

(٣) له بابته ی "مبتدا" باسی جوړه کانی خبرمان کرد.

(٤) لهم رسته یه دا اسمی إن "غیر" یه و دوا که وتوه، چونکه خبره که ی جارو مجروره.

(٥) لهم رسته یه شدا به هه مان شیوه اسمی إن دواکه وتوه، و خبره که ی پیشکه وتوه که "هُنَا" یه چونکه ئاوه لفرمان "ظرف" ه.

(٦) و اتا:- وشه ی "البدی" به مانای دهم شپ و دهم پیس دیت .

(٧) لهم رسته یه دا "فِي الدَّارِ" جارو مجروره و خبری "لَيْتَ" یه، و "صاحبها" اسمه که یه، و جیناوی "ها" ی لکاویه "صاحب" هوه ده گه ریته وه بۆ وشه ی "الدار"، دیاره جیناوی ده بیئت بگه ریته بۆ پیش خو ی بویه دروست نیه "صاحب" پیشکه ویت، پیشتر له دیری ژماره "١٣٣" ی ئەلفیە دا ئاماژە مان پیکرد.

له دواوه بیئت بو ئه وهی جیناوه که^(١) نه گه پرتته وه بو ناویک که له لفظ و پله "رتبه" دا له دوا بیئت.^(٢)

ههروهها دروست نیه پیشکه وتنی معمولی خبر^(٣) به سهه اسمه کهیدا ئه گه ر ظرف و جار مجرور نه بوو، وهکو ((إِنَّ زَيْدًا أَكَلَ طَعَامَكَ))^(٤) دروست نیه بَلَيِّن ((إِنَّ طَعَامَكَ زَيْدًا أَكَلَ))، ههروهها ئه گه معمولی خبره که ظرف و جار و مجرور یش بیئت دروست نیه پیش اسمه کهی که ویت، وهکو ((إِنَّ زَيْدًا وَاثِقٌ بِكَ))^(٥)، یان ((جَالِسٌ عِنْدَكَ))^(٦)، دروست نیه بَلَيَّت: ((إِنَّ بِكَ زَيْدًا وَاثِقٌ)) یان ((إِنَّ عِنْدَكَ زَيْدًا جَالِسٌ)) به لام هندی له زانایان به دروستیان داناوه^(٧)، ئه م دیره ش هینراوه ته وه:

ش ٩٥/فَلَا تَلْخَنِي فِيهَا فَإِنَّ بِحُبِّهَا أَخَاكَ مُصَابُ الْقَلْبِ جَمٌّ بِلَابِلُهُ.^(٨)

* * *

(١) واتا/ جیناوی "ها" ی لکاوبه "صاحب".

(٢) مه به ست له وهی که جیناوه کهی بو ده گه پرتته وه وشه ی "الدار" ه، که بو خوی به شیکه له خبر و پله کهی دواوهیه، بویه پیویسته له "لفظ" دا له پیشه وه بیئت.

(٣) پیشتر باسمان کرد، که ئه گه خبر "اسم فاعل" یان "اسم مفعول" بیئت ئه وه پیویستی به "معمول" ه.

(٤) له م پرسته یه دا "زیدا" اسم "ی" "إِنَّ" یه و "اکل" خبریتی و "اکل" اسمی فاعله و پیویستی به "معمول" یکه که بریتیه له "طعامک" ه.

(٥) له م پرسته یه دا "واثق" خبری "إِنَّ" یه و اسمی فاعله و پیویستی به معموله که بریتیه له "بک" که جار و مجروره.

(٦) ههروهها له م پرسته یه شدا "جالس" وهکو "واثق" وایه معموله کهی بریتیه له "عند" که ظرف.

(٧) واتا: - به دروستیان داناوه معمولی خبری "إِنَّ" پیش اسمه کهی که ویت ئه گه معموله که ظرف و جار مجرور بیئت.

(٨) ماناوبه لگه ی ئه م دیره : سه رزه نشتم مه که له خوشه ویستم بو ئه و ، چونکه برات دئی پر بووه له خوشه ویستی ئه و. به لگه کهی: پیشکه وتنی معمولی خبری "إِنَّ" یه که بریتیه له "بحبها" و جارو مجروره. ئه مه ش لای هندی له زانایان دروسته.

*باسی همزه ی " ان " چ کاتیك مفتوحه و چ کاتیك مكسوره^(١) :

١٧٧- وَهَمَزٌ إِنَّ افْتَحَ لِسَدَّ مَصْدَرٍ مَسَدَهَا وَفِي سَوَى ذَاكَ اِكْسِرَ^(٢).
 ((إن)) سى حاله تی ههیه^(٣) واجبه سهر " فتحه " ی هه بیئت، وه واجبه ژیر " کسره " ی هه بیئت. ههروه ما حاله تی سینه میس بریتیه له دروستی تی ههردووکیان^(٤).

جا واجبه فتحه ی بدری تی نه گهر راقه وه تقدیر کریت به جاووگ ((مصدر)) نه ویش وه کو نه وه ی بییته مرفوعی فعل^(٥)، وه کو ((یُعْجَبُنِي اَنْكَ قَائِمٌ))^(٦) واتا : ههستانی تو "قیامك" ، یان نه گهر بییته منصوبی فعل^(٧)، وه کو: ((عَرَفْتُ اَنْكَ قَائِمٌ))^(٨)، واتا: ههستانی تو

(١) واتا چ کاتیک ده لئین " ان " و چ کاتیک ده لئین " ان " .

(٢) پوخته هه مانا هه دیره هه نه لویه: همزه ی ان - واتا حه ره که ی همزه که ی - مفتوح بکه نه گهر " ان " خوی و اسم و خبره که ی بکری نه مصدریک و له جینی فاعل یان مفعول به یان شتیکی تر دانریت جگه له م حاله ته ش مکسوری بکه .

(٣) واتا : به پیی حه ره که ی همزه که ی سى حاله تی ههیه .

(٤) واتا: - کسره بوونی همزه و فتحه بوونی .

(٥) واتا له جینی فاعل بیئت . دیاره " ان " حه رفی مصدریه و له گه ل اسم و خبره که ی ده کریته مصدریک و له جینی فاعل یان مفعول یان هه ناویکی تر بو رسته که .

(٦) إعرابی ته وای نه م رسته یه به م شیویه :- یعجبني / یعجب: فعل مضارع مرفوع . ن / نون الوقایه . ی / ضمیر متصل مبني في محل نصب مفعول به مقدم . ان / حرف مشبه بالفعل للتوكید . ك / ضمیر متصل مبني في محل نصب اسم " ان " . قائم / خبر ان مرفوع . وان ما دخل علیه في محل رفع فاعل " یعجب " والتقدير " یعجبني قیامك " .

(٧) واتا له جینی " مفعول به " بیئت نه ویش له کاتیکدا له دوای فعل و فاعله وه بیئت .

(٨) إعرابی ته وای نه م رسته یه ش :- عرفت / فعل و فاعل . ان / حرف مشبه بالفعل ، ك / ضمیر متصل مبني في محل نصب اسم ان . قائم / خبر ان مرفوع . و ان و معمولیها اسمها و خبرها " في محل نصب مفعول به ل " عرفت " .

"قیامک"، یان ئەگەر ببیتە مجرور بۆ حرف^(١)، وەکو ((عجبتُ مِنْ أَنْكَ قَائِمٌ))^(٢) واتا: لە هەستانی تو "مِنْ قِيَامِك" ، جادانەر بۆیە فەرمووی "لَسَدْمَصْدَرٍ مَسْدَهَا" و ئەیفەرموو: "لَسَدْمَفْرَدٍ مَسْدَهَا"، چونکە دەکری مفرد جیی بگری^(٣) و هەمزەگەش کەسرهی هەبی بەواجبی، وەکو ((ظننتُ زَيْدًا إِنَّهُ قَائِمٌ)) لیڕەدا پیویستە کەسرهی بدریتی هەرچەندە دەکری جیی مفرد بگری، چونکە لە جیی مفعولی دوو هەم، بەلام ناتوانی بە مصدر تقدیرکری و دانری، چونکە راست نیە بوتری ((ظننتُ زَيْدًا قِيَامَهُ)).

جا ئەگەر نەکرا لە جیی مصدر دانری ئەو وە واجب نیە فتحە بدریتی، بەلکو کسرهی دەدریتی بەواجبی^(٤)، یان بە جائزی^(٥)، وەکو لە مەودا روونی دەکەینەو، ئەمەش^(٦) دەبیتەو بە دوو جوړ: یەکیکیان: ئەو یە و اجبه کسرهی بدریتی، دوو میان: - ئەو یە دروستە فتحە بدریتی و دروستیشە کسرهی بدریتی، جا ئاماژە کرد دانەر بۆ حالەتی واجب بوونی کسرهی، بەووتە: -

١٧٨- فَأَكْسِرُ فِي الْإِبْتِدَاءِ وَفِي بَدءِ صَلَهِ وَحَيْثُ إِنَّ لِيَمِينٍ مُكْمَلَةً

١٧٩- أَوْ حُكَيْتَ بِالْقَوْلِ أَوْ حَلَّتْ مَحَلَّ حَالٍ كَرَزْتُهُ وَإِنِّي ذُو أَمَلٍ

(١) واتا: - لە دواى جهرى جرهوه " أَنْ " و " اسم و خبر " ههكى بيت.

(٢) إعرابى تهواوى ئەم پرستەیه: عجبتُ/ فعل و فاعل. مِنْ/ حرف جر. أَنْ/ حرف مشبه بالفعل. ك/ ضمير متصل مبني في محل نصب اسم أَنْ، قائم: خبر أَنْ مرفوع، وَأَنْ و معموليها في محل جر اسم مجرور، و التقدير "عجبتُ مِنْ قِيَامِك".

(٣) واتا: جیی ئەو ووشەیهی کە پرستە کە پیویستی پێیەتی وماناکە تەواو دەکات.

(٤) مەبەست لەواجبی ئەو یە دروست نیە بە هیچ شیۆیهك بکریته فتحە.

(٥) مەبەست لە جائزی ئەو یە دەتوانی هەمزی " إِنَّ " کسرهی دەیتی یان فتحە.

(٦) واتا: ئەو یە کە فتحەى نەبیت بەواجبی.

١٨٠- وَكَسَرُوا مِنْ بَعْدِ فِعْلٍ عَلْقًا بِاللَّامِ كَاعْلَمَ إِنَّهُ لَدُو تَقْسَى.^(١)

واجبه مكسورکردنی همزهى "ان" له شهش شویندا:

یه کهم: ئەگەر له سهرتای قسه "رسته" وهبیته، وهکو ((إن زیداً قائم)) که واته دروست نیه له سهره تاوه به مفتوحی بی، بویه نالیته ((أنت فاضل عندي))، به لکو ده بیته دواکه ویت، ده لیته ((عندي أنك فاضل))^(١) وه هندی له زانایان به دروستان داناوه^(٢).
دووهم: ئەگەر ((إن)) له سهره تایی ((صله))^(٤) وه بی، وهکو ((جاء الذي إنه قائم))^(٥)،

(١) پوختهى مانای ئەم سی دیرهى ئەلفیه: - که باسی ئەوشوینانه دهکات که پیویست "واجب" له کسرهى مه بیته همزهى إن - بهم شیویه: -

١٧٨- کهسره بده به همزهى إن له حاله تاندا (ا) ئەگەر له سهره تایی رسته "قسه" هوه بوو، (ب) ئەگەر له سهره تایی جملهى صله وه بوو واتا له دواى ناوی "موصول" هوه بوو، (ج) ئەگەر له دواى سویند خوارنه وه بوو.

١٧٩- (د) ئەگەر له دواى روتن "القول" هات، (ه) ئەگەر له دواى جملهى حالیه وه هات واتا له دواى "واو الحالیه" وه هات وهکو: سهردانم کرد له کاتی کدا من خاوهن هیوا بووم.

١٨٠- ههروهها ئەگەر له دواى یه کیک له کرداره کانی دل "افعال القلوب" هوه هات - دواتر له بابته کانی داهاتوودا باسی ئەفعالی قلوب دهکین - انشاء الله - به نام ئەو فعله عملی نه مابى به هوی (لام) هوه، وهکو: - بزانه بیگومان ئەو خاوهن ته قوايه.

(٢) إعرابی ئەم رستهیه بهم شیویه: - عند / ظرف زمان متعلق بـ "فاضل" وهو مضاف. ي / ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه. إن / حرف مشبه بالفعل. ك / ضمير متصل مبني في محل نصب اسم إن. فاضل / خبر إن مرفوع وعلامة رفعة الضمة.

(٣) واتا: لای هندی له زانایان دروسته "ان" به مفتوحی بی له سهره تایی رسته وه.

(٤) پیشتەر له باسی ((الاسم الموصول)) دا پیناسه و مانای ((صلة)) مان کرد له شرح و پراقهى دیری ٩٦ ی ئەلفیه.

(٥) إعرابی ته راوی ئەم رستهیه بهم شیویه: - جاء / فعل ماضي مبني على الفتح. الذي / اسم موصول مبني في محل رفع فاعل. إن / حرف مشبه بالفعل، ضمير متصل مبني في محل نصب اسم إن، قائم / خبر إن مرفوع وعلامة رفعة الضمة، والشاهد في هذه الجملة وجوب كسر "إن" لوقوعها بعد اسم موصول.

وه وهكو فهرموده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ﴾^(۱).
 سنییه: نه‌گهر "إِنَّ" بیته وه‌لامی سویند (جواب القسم) دواتریش قسه و باسی له سه‌ری دیت.
 چوارهم: نه‌گهر بیته رسته‌ی گێردراوه له دوا‌ی ووتن "القول"^(۲)، وه‌کو ((قُلْتُ أَنْ زِيداً قَائِمٌ))، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت:
 ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ﴾^(۳) جا نه‌گهر مه‌به‌ست له ووتن "القول" که گێرانه‌وه نه‌بوو-
 به‌لکو مه‌به‌ست پیی گومان بوو نه‌وه همزه‌ی "إِنَّ" که فتحه وه‌رده‌گریت،
 وه‌کو ((اتقُولُ أَنْ زِيداً قَائِمٌ))^(۴) واتا أَتْظُنُّ، گومانته وایه.

(۱) ئەم رسته‌یه به‌شیکه له نایه‌تی ژماره "۷۶" سوهرته‌ی (القصص)، پوخته‌ی مانا‌که‌ی {دابوومان پیی-به‌قارون-ئه‌وه‌نده گه‌نج-نالتون و زیو- که بیگومان هه‌لگرتنی کلێله‌کانی- نه‌وقاسه و گه‌نجان- به‌زه‌حمه‌ت هه‌لده‌گیرا بۆ کۆمه‌لیکی به‌میز}. {عرابه‌که‌ی: (و/حسب ما قبلها. أتى، فعل ماضی مبني على السكون، ونا/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل، والهاء/ ضمير متصل مبني على الضم في محل نصب مفعول به اول، من الكنوز/ جار و مجرور متعلقان بـ "أتينا". ما/ اسم موصول مبني في محل نصب مفعول به ثان، إن/ حرف توكيد و نصب. مفاتيح: - اسم إن منصوب، وهو مضاف له/ ضمير متصل مبني على الضم في محل جر مضاف إليه. لتنوء/ ل: مزحقة. تنوء/ فعل مضارع مرفوع، وفاعلة ضمير مستتر جوازا تقديره "هي" و جملة "تنوء" في محل رفع خبر إن. الشاهد فيها: ما إن: حيث و جب كسر همزة إن لأنها وقعت في صدر صلة.

(۲) مه‌به‌ست له ووتن نه‌وه‌یه شتیک بگێریته‌وه و باسی که‌یت.

(۳) ئەم رسته‌یه به‌شیکه له نایه‌تی ژماره (۳۰) ی سوهرته‌ی "مریم" پوخته‌ی مانا‌که‌ی {پیغه‌مبه‌ر عیسی علیه السلام- ووتی بیگومان من به‌نده‌ی خوام...}. {عرابه‌که‌ی: قال/ فعل ماضی مبني على الفتح، وفاعله ضمير مستتر تقديره "هو". إن حرف مشبه بالفعل، ي/ ضمير متصل مبني في محل نصب اسم إن. عبد/ خبر إن مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة وهو مضاف. الله/ مضاف إليه مجرور.

الشاهد فيها: - إني.... "همزتها مكسورة لأنها محكية بالقول.

(۴) له‌م رسته‌یه‌دا "تقول" به‌مانای "ده‌لیت" نایات به‌لکو به‌مانای "گومانته وایه" دی.

پینجهم: ئەگەر بکهوئته سه‌ره‌تای پسته‌ی حاله‌وه^(۱)، وه‌کو((زئُهُ وَاِنِّي
ذو امل))، وه‌وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره «كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ
وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ»^(۲)، وه‌وه‌کو ووته‌ی شاعر:

ش ۹۶ / مَا أَعْطَيْتَنِي وَلَا سَأَلْتُهُمَا إِلَّا وَإِنِّي لِحَاجِزِي كَرِيمِي^(۳).

شه‌شه‌م: ئەگەر بکهوئته دوای کردایک له‌و کرداران‌ه‌ی، به‌دل ئەنجام ده‌درئیت
" أفعال القلوب"^(۴) وئه‌و کرداره‌ش هه‌لواسراو بیئت^(۵) به‌هۆی حه‌رفی لامه‌وه،

(۱) پسته‌ی "حال" له‌ دوای ناویکی ناسراو "معرفه" وه‌ه‌ دئیت، و له‌ ناو پسته‌ی
حاله‌که‌دا جیناو "ضمیر" یک هه‌یه که ده‌گه‌رئته‌وه بۆ ناوه‌که، وه‌ به‌ زۆریش وایه
پسته‌ی حال به‌ حه‌رفی "واو" ده‌ست پئیده‌کات و پی ده‌وترئیت "واو الحالیة".

(۲) ئایه‌تی ژماره "ه" سوهره‌تی "الانفال"، پوخته‌ی ماناکه‌ی {هه‌رچۆنیک که په‌روهر
دگارت له‌ ماله‌که‌ت ده‌ری هینایت به‌ هه‌ق و راستی له‌ کاتیکیدا بیگومان ده‌سته‌یه‌که له
باوه‌رداران بیزار بوون و بیان ناخۆش بوو}. {إعرابه‌ که‌شی به‌م شیوه‌یه: {کما:-
ك/حرف جر للتشبيه، ما/مصدرية، والجار والمجرور في محل رفع خبر لمبتدأ محذوف ،
اخراجك/ اخرج:- فعل ماضي. والكاف/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به
مقدم . رَبُّكَ/رَبُّ: فاعل مرفوع، وهو مضاف/ ك:- في محل جر مضاف اليه. من
بيتك/- جار و مجرور متعلقان بـ(اخرج) بالحق:- جار و مجرور متعلقان بمحذوف حال
تقديره "ملتبساً بالحق". وإن/أو حالية. إن حرف مشبه بالفعل. فريقتاً اسم إن منصوب.
من المؤمنین/ جارو مجرور متعلقان بمحذوف صفة. لكارهون /ل: مزحلقة. كارهون/
خبر إن مرفوع. الشاهد فيه: وجوب كسرة همزة إن لوقوعها في صدر جملة حالية.

(۳) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره:- ئەو دووانه‌ نه‌ پێیان دام و نه‌ منیش داوام لیکردن، ئەنها به‌ به‌سه‌ستیش بۆ
ئەمه‌ پیاوه‌تی و که‌سایه‌تی خۆم بوو، واتا له‌ به‌ر پاراستی پێزی خۆم داوام لینه‌کردن.

به‌لگه‌که‌ی: ((إلا وإني)) لێره‌ده‌همزه‌ی إن م‌کسوره‌ چۆنگه‌ له‌ دوای واوی حالیه‌ره‌ هاتوه‌.

(۴) مه‌به‌ست له‌ افعال القلوب ئەو کردارانه‌ن که به‌ دل و عه‌قل ئەنجام ده‌درئین، دواتر به
تفصیل باس ده‌کرین إنشاءالله.

(۵) مه‌به‌ست له‌ هه‌لواسینی "افعال القلوب" هه‌وه‌یه که‌ عملیان نه‌مینئیت، دواتر. به
تفصیل باس ده‌کریت (نشارالله).

وهكو ((عَلِمْتُ إِنَّ زَيْدًا لَقَائِمٌ)). ئەمەش پروندهكهینهوه له مهودا له بابەتی "ظَنَّ" ، جا ئەگەر خبری ئەو کردارە لامی له سەر نەبوو ئەوکات همزە " إِنَّ " مفتوح دەبیّت، وهكو ((عَلِمْتُ أَنَّ زَيْدًا قَائِمٌ)).

ئەمە^(۱) ئەو شوینانە بوو که دانەر باسی کرد، جا بەگلهی ورهخه هاتۆته سەردانر که هەندی شوینی تری باس نەکردوووە که واجبه همزە " إِنَّ " تیاياندا مکسور بیّت، ئەوانەش:

یهکه: کاتیک له دواي "الا" ی دەست پیکردن "الاستفتاحیه" وه بیّت، وهكو ((الَا إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ))، وه وهكو فهرموودهی خواي گوره ﴿أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ﴾^(۲).

دووم: کاتیک له دواي "حيث" وه بیّت، وهكو ((اجلسن حيثُ إِنَّ زَيْدًا جالسٌ)).

(۱) مه بهست ئەو شەش شوینەبوو که دانەر باسی کردن.

(۲) ئەم پرستیه به شیکه له نایهتی ژماره "۱۳" ی سورەتی ((البقره))، پوختهی ماناکە {بییدارین و بزائن که بیگومان هەر خویان-واتا دوو پووکان-گیل و نه فامن...} إعرابه کهی: الا / حرف استفتاح یفید تنبیه المخاطب، إنهم / حرف مشبه بالفعل، هم / ضمیر متصل مبني علي السكون في محل نصب اسم إن. هُم / ضمیر متصل مبني في محل رفع مبتدا / السفهاء: خبر لـ (هم) مرفوع. والجملة الاسمية "هم السفهاء" في محل رفع خبر إن. وقيل "هم" ضمير فصل لا محل لها من الاعراب، و"السفهاء" - خبر إن مرفوع. الشاهد فيها: (إنهم) كسرت همزتها وجوبا لوقوعها بعد "الا" استفتاحية..

(۳) وشە "حيث" له زمانی عەرەبیدا ناوہ لفرمانی کاتی "ظرف مکان" به یه کدەنگی زاناکان، هه موو کاتیگیش إضافة دهکری بۆ پرستیه که له دواي خۆیهوه، واتا دهبیّت إضافة کریت بۆ لای جمله، دواتر له بابەتی (الأضافة) دا باس دهکریّت انشاء الله.

سى يه م / كاتيك بكه ویتته سه ره تاي رسته يه ك ئه و رسته يه خبر بى بۆ ناوى خود ((اسم عين))^(۱) وه كو ((زیدْ اِنُهْ قائم)).

دیاره ئه م شوینانه ش نابنه ره خنه و گله ی له دانهر، چونکه هه موو یان ده چنه ناو ووته ی ((مکسور بکه له سه ره تاي رسته وه)) ئه م شوینانه ش بویه مکسورن چونکه له سه ره تاي رسته وه هاتوون^(۲).

* * *

^(۱) مه به ست له ناوى خود "اسم عين" ئه وه يه بۆ كه س و شتيكى به ره هست و ديارى كراوييت "مادلّ على ذات محسوس قائم بنفسه"، وه كو ناوى كه سيكى ديارى كراو يان هه رشتيكي ديارى كراو و به ره هست (محسوس).

^(۲) واتا ئه م سى شوينه ی كه هه ندی به ره خنه هیناویانه ته وه بۆ سه ر قسه ی ابن مالك نابنه ره خنه چونکه، هه ريه ك له "الا، وحيث، وخبّر اسم عين" ده ييت له دوايانه وه رسته ی سه ربه خو بیت.

* باسی ئه و شوینانه‌ی دروسته همزه‌ی ان مکسور و مفتوحیش بیئت.

۱۸۱- بَعْدَ إِذَا فُجَاءَ أَوْ قَسَمَ . لَا لَامَ بَعْدَهُ بِوَجْهَيْنِ نُمِی

۱۸۲- مَعَ تَلْوِ قَا الْجَزَا وَذَا يَطْرُدُ فِي نَحْوِ خَيْرِ الْقَوْلِ إِنِّي أَحْمَدُ.^(۱)

واتا دروسته همزه‌ی "ان" مفتوح بیئت یان مکسور بیئت ئه‌گه‌ر له دواى "اذا" ی کتوپر "الفجائیه" وه بیئت وه‌کو ((خرجتُ فإذا ان زیداً قائم))، جا ئه‌وزانایانه‌ی ده‌لین ده‌بیئت مکسور بیئت ئه‌وه "ان" وه دواى خو‌ی ده‌که‌نه رسته "جمله" یه‌کی ته‌واو و تقدیره که‌ش ده‌بیته ((خرجت فإذا زید قائم)) وه ئه‌و زانایانه‌ی ده‌لین ده‌بیئت مفتوح بیئت ئه‌وه "ان" و دواى "ان" ده‌که‌نه ناویکی تاک و مصدریک و ده‌یکه‌نه مبتدایه‌ک و "اذا" فجائیه‌که‌ش ده‌که‌نه خبری و تقدیره‌که‌ش ((فإذا قیام زید))، واتا له کاتی ئامده بوونی زید، هه‌روه‌ها دروستیشه له‌م کاته‌دا^(۲) خبره‌که‌ی محذوف بیئت و تقدیره‌که‌ی ((خرجت فإذا قیام زید موجود))، له‌و نموونانه‌ی هه‌مزه‌ی ان تیدا به دوو شیوه هاتووه ووته‌ی:

(۱) پوخته‌ی مانای نهم دوو دپیره‌ی نه‌لفیه : (۱۸۱) کاتیک ان که‌وته دواى "اذا" ی کتوپری "الفجائیه"، هه‌روه‌ها کاتیکیش که‌وته دواى سویند خواردنیک که لامی پیوه نه‌بوو، ئه‌وه دروسته همزه‌که‌ی فتحه‌ی هه‌بیئت و دروستیشه کسره‌ی هه‌بیئت، (۱۸۲) - هه‌روه‌ها حاله‌تیشی سبیه‌م که دروسته همزه‌ی ان فتحه‌و کسره‌ی هه‌بی- ئه‌ویه بکه‌وئته دواى حه‌رفی (فا) ی پاداشت ((فاء‌الجزاء))، هه‌روه‌ها ئه‌م حاله‌ته واتا دروستیتی مفتوح بوون و مکسور بوون. له‌وینه‌ی ئه‌م رسته‌یه ((باشترین قسه ئه‌و قسه‌یه که من ستایشی خواده‌که‌م)) واتا هه‌ر کاتیک ان بیئته خبر بو قسه "قول" و خودی خبره‌که‌ش قسه "القول" بیئت و فاعلی هه‌ردوو قسه‌که‌ش یه‌ک بیئت. که‌واتا له چوار حاله‌تدا دروسته همزه‌ی ان کسره یان فتحه‌ی هه‌بیئت.

(۲) واتا: کاتیک همزه‌که‌ی مفتوح بیئت وله‌گه‌ل دواى خویدا بکرتیه ناویکی تاک.

ش ۹۷ / وَكُنْتُ أَرَى زَيْدًا كَمَا قِيلَ سَيِّدًا إِذَا أَنَّهُ عَبْدُ الْقَفَا وَاللَّهَازِمِ.^(۱)
 ئەم دێره گێردراو تهوه به (مفتوح) خویندنهوهی همزه‌ی (ان) و به مکسور
 خویندنهوهی، ئەوانه‌ی به مکسوری خویندو یانه تهوه کردو یانه به پرسته‌ی
 سه‌ربه‌خۆ و تازه^(۲) و تقدیری پرسته‌که‌ش ((إِذَا هُوَ عَبْدُ الْقَفَا وَاللَّهَازِمِ))، وه
 ئەوانه‌ی به مفتوحی خویندو یانه تهوه "ان" هـ وای خۆیان کردو وه به
 ناو " مصدر "يَك و مبتدایه، و خبره‌که‌شی دروسته دوو شیوه‌که‌ی
 پیشووتری^(۳) بۆ دانریت، جا له سه‌ر شیوه‌بوو چوونی یه‌که‌م ده‌بیته " فإِذَا
 عبوديته "^(۴) و اتا له کاتی ئاماده بوونی به‌ندایه‌تی ئەو، وه له سه‌ر شیوه‌و
 بۆ چوونی دووم " فإِذَا عبودتيه موجوده "^(۵). هه‌روه‌ها^(۶) دروسته
 هه‌مزه‌ی "ان" مفتوح یان مکسور بیته کاتیک بکه‌ویته دوا‌ی سویندی‌که‌وه که

(۱) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره: -من وام گومان ده‌برد کاک زید- وه‌کو ووتراوه- گه‌وره‌و
 به‌ریز بیته، که‌چی جه‌نابی کۆیله‌ی پشته‌مل و قه‌پۆزه، که واته‌ بێریزو هیجه.
 به‌لگه‌که‌ی: (إِذَا اِنَّ... لِيَرَهُدَا إِنْ لَه‌دَوَاي (إِذَا)ی فجائیه‌وه هاتووه بۆیه دروسته
 همزه‌که‌ی مکسور بیته و دروستیشه مفتوح بیته.

(۲) چونکه وه‌کو له دێری ژماره (۱۷۸) ئاماژه مان پیکرد هه‌رکاتیک ان له سه‌ره‌تای
 پرسته‌وه بیته ئەوه ده‌بیته همزه‌که‌ی مکسور بیته.

(۳) مه‌به‌ست له دوو شیوه‌که‌ی پیشوو بریتیه له پرسته‌ی ((خرجت فإِذَا انْ زَيْدًا
 قائم)) که باسمان کرد، له‌م کاته‌دا پرسته‌ی "انْ زَيْدًا قائم" ده‌کریته مصدریک وه
 خبره‌که‌ی حزفکراوه، وه ده‌کریت "إِذَا"ی فجائیه خبری بیته.

(۴) له‌م حاله‌ ته‌دا " عبودتيه " مبتدایه و "إِذَا"ی فجائیه خبره‌که‌یه‌تی.

(۵) له‌م حاله‌ ته‌دا " عبوديته " مبتدایه و خبره‌که‌ی محذوفه.

(۶) لێره‌وه باسی حاله‌تی دووم له‌و چوار حاله‌ته‌ی که دروسته همزه‌ی "ان" مکسور
 یان مفتوح بیته، ده‌کات.

خبره‌که‌ی^(۱) لامی پیوه‌نه‌بیټ، وه‌کو((حلفتُ انْ زیداً قائم)) دروسته
بلیټ "ان" و بلیټ "ان"، وه‌گیڤدراوه‌ته‌وه به فتحه و کسره^(۲) ووته‌ی:

ش ۹۸ / لَتَقْعُدَنَّ مَقْعَدَ الْقَصِيِّ مَنِّي ذِي الْقَادُورَةِ الْمَقْلِيِّ
أَوْ تَحْلِفِي بِرَبِّكَ الْعَلِيِّ أَنِّي أَبُو ذِيَالِكِ الصَّبِيِّ^(۳).

که‌واته به پیی قسه‌ی دانه‌ر دروسته مفتوح کردن و مکسورکردنی همزه‌ی
"ان" کاتیک له دوا‌ی سوینده‌وه بیټ و خبره‌که‌ی لامی پیوه‌نه‌بیټ، جا
یه‌کسانه پرسته‌ی سویند پیخوراوه‌که فعلی بیټ و فعله‌که‌ی ووترا بیټ
وه‌کو((حلفتُ انْ زیداً قائم))، یان فعله‌که‌ی نه‌ووترا بیټ وه‌کو((والله انْ زیداً
قائم))^(۴)، یان پرسته‌ی ناوی بیټ وه‌کو((لعمرك انْ زیداً قائم))^(۵).

(۱) واتا خبری "ان" ه‌که.

(۲) واتا فتحه و کسره‌ی همزه‌ی "ان".

(۳) مانای ئەم دوو دپره: سویند بیټ ده‌بیټ لیم دوور که‌ویته‌وه له شوینیکی دوور
دانیشی ئەی که‌سی بوغزینزاو و به‌دخوو، یان سویند بخوی به په‌روه‌ردگاری به‌رزو
بلند، که من باوکی ئەو منداله‌م، دیاره ئەم که‌سه له سه‌فه‌ر بوو و هاتوته‌وه مال
ته‌ماشا ده‌کات خیزانه‌که‌ی مندالیکی بووه، ئەویش به گومان بووه له‌و منداله‌و ئەم
دوو دپره شیعه‌ری ووتوووه.

به‌لگه‌که‌ی: "انی لیره‌دا دروسته بلیټن "انی" و "انی"، چونکه له دوا‌ی سوینده‌وه
هاتوووه و خبره‌که‌ی که "ابو" له لامی پیوه‌یه.

(۴) له‌م پرسته‌یه‌دا "والله" جار و مجروره و متعلقه به فعلیکی محذوف که "حلفت" یان
"احلف" یان "اقسمت" یان "اقسم" ه.

(۵) لعمرك: - سوینده‌وه ده‌بیټه مبتدا و خبره‌که‌ی محذوفه، وپیشتر له شهرحی دپری

ژماره (۱۳۸) باسما‌ن کرد.

ههروهها^(۱) دروسته‌مفتوح بوون و مکسور بوونی همزه‌ی "إِنْ" کاتیک بکه‌ویته دوا‌ی حه‌رفی (فای پادا‌شت) "فاء‌الجزاء"، وه‌کو ((من یأتینی فإنه مکرم))^(۲)، جا ئه‌گه‌ر به کسره بخوینریته‌وه ئه‌وه "إِنْ" هه‌و اسمه‌که‌ی و خبره‌که‌ی ده‌بیته رسته‌ی وه‌لام "جواب الشرط"، وه‌کو ئه‌وه‌ی ووتبیتی ((من یأتنی فهو مکرم)) وه‌ئه‌گه‌ر به فتحه بخوینریته‌وه ئه‌وه "أَنْ" هه‌و اسمه‌که‌ی و خبره‌که‌ی ده‌بیته مصدریک و ده‌کریته مبتدا و خبره‌که‌ی محذوفه، و تقدیره‌که‌ی ((من یأتنی فإکرامه موجود))، هه‌روهها دروستیشه بکریته خبر و مبتداکه‌ی محذوف بیته، و تقدیره‌که‌ی ده‌بیته "فجزاؤه الاکرام". نمونه‌ی ئه‌وه‌ی به دوو شیوه‌که خوینداروه‌ته‌وه، فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿کَتَبَ رَبُّکُمْ عَلَی نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَن عَمِلَ مِنْکُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾^(۳) خوینداروه‌ته‌وه (فأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ) به مفتوح بوونی

(۱) ئه‌مه حاله‌ته‌ی سبیه‌مه له‌حواله‌تانه‌ی که دروسته همزه‌ی "إِنْ" مفتوح یان مکسور بیته.

(۲) له‌م رسته‌یه‌دا "من" اسمی شرطه و جمله‌ی "فإِنَّهُ مُکْرَمٌ"، وه‌لامه‌که‌یه‌تی.

(۳) به‌شیکه له‌ ئایه‌تی ژماره (۵۴) ی سوره‌تی "الانعام" کورته‌ی ماناکه‌ی {پیویستی کردوو له‌سه‌ر خو‌ی په‌روه‌دگار تان به‌زه‌ی و میهره‌بانی، بیگومان هه‌رکه‌س له‌ ئیوه کاریکی خراپ بکات به‌ نه‌زانی، پاشان بگه‌ریته‌وه و ته‌وبه بکات و خو‌ی چاک بکات ئه‌وه به‌راستی خوا لیبورده‌ی به‌ به‌زه‌یییه‌}، إعرابه‌که‌ی: کتب/ فعل ماضی. ربکم/ فاعل مرفوع وه‌و مضاف، کم/ ضمیر متصل مبني فی محل جر مضاف إليه. علی نفسه/ جارو مجرور متعلقان ب(کتب)، الرحمة/ مفعول به منصوب، إنه/ حرف مشبه بالفعل، والهاء/ ضمیر متصل مبني علی الضم فی محل نصب اسم إن. مَنْ/ اسم شرط جازم مبني فی محل رفع مبتدا. عمل/ فعل ماضی مبني علی الفتح فی محل جزم الشرط، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره "هو" و جمله‌ من عمل فی محل رفع خبر "ان". منکم/ جارو مجرور متعلقان بمحذوف حال. سُوءًا/ مفعول به منصوب. بجهالة/ جارو مجرور متعلقان بمحذوف حال من فاعل عمل. ثم/ حرف عطف. تاب/ فعل ماضی مبني علی الفتح، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره "هو". مِنْ بَعْدِهِ/ جارو مجرور متعلقان ب(تاب).

همزه‌ی "ان" ، به مکسور بوونیش، جائه‌گر به کسره بخوینریته‌وه، نه‌وه ده‌بیته جمله‌یه‌ک و جوابی "من" ی شرطیه، وه نه‌گر به مفتوحی بخوینریته‌وه نه‌وه "ان" هـ اسمه‌که‌ی و خبره‌که‌ی ده‌بیته مبتدا و خبره‌که‌ی محذوفه، و تقدیره‌ی "فَالْغُفْرَانُ جَزَاؤُهُ" ، یان ده‌بیته خبر و مبتداکه‌ی محذوفه، و تقدیره‌که‌ی "فَجَزَاؤُهُ الْغُفْرَانُ".

هه‌روه‌ها^(۱) دروسته مفتوح بوون و مکسوربوونی همزه‌ی "ان" نه‌گر بکه‌ویته دوا‌ی مبتدایه‌ک نه‌و مبتدایه له‌مانادا قسه "قول بیته و خبری" "ان" که‌ش قسه "قول بیته" ، و بیژهری هه‌ردوو قسه‌که‌ش یه‌ک بیته، وه‌کو ((خیرالقول إني أحمد الله))^(۲) نه‌وزانایانه‌ی به مفتوح خویندوو یانه‌ته‌وه فه‌رموو یانه "ان" هـ و اسم و خبره‌که‌ی ده‌کریته مصدریک و ده‌بنه خبر بۆ ووشه‌ی "خیر" ، و تقدیره‌که‌ی ((خیر القول حمد الله)) لی‌رده‌ا "خیر" مبتدایه، و "حمد الله" خبریتی، وه‌ئه‌وانه‌ی به مکسوری خویندوو یانه‌ته‌وه "ان" و اسم و خبره‌که‌یان کردوو به جمله‌یه‌ک و نه‌و جمله‌یه‌ش ده‌بیته خبر بۆ "خیر" ، هه‌روه‌کو ده‌لییت ((اول قراءتي سبح اسم ربك الا على))^(۳) ، لی‌رده‌ا اول: مبتدایه، و ((سبح اسم ربك الا

واصلح/ و :حرف عطف، اصلح/فعل ماضی، و فاعله ضمیر مستتر تقدیره "هو". فانه/ف: واقعه فی جواب الشرط. أن/ حرف مشبه بالفعل. والهاء/ ضمیر متصل مبني في محل نصب اسم "إن"، والجملة من (أن) واسمها و خبرها في محل رفع خبر لمبتدأ محذوف، والتقدير "فجزاؤه الغفران"، غفور/ خبر أن مرفوع و علامة رفعه الضمة الظاهرة على آخره ، رحيم/ خبر ثان مرفوع. الشاهد في هذه الآية: ((فانه غفور رحيم)): يجوز في "أن" فتح همزتها وكسرها، لانه واقع بعد فاء الجزاء.

^(۱) نه‌مه حاله‌ته‌ی چواره‌مه له‌و حاله‌تانه‌ی که همزه‌ی "ان" به فتحه‌و ده‌خوینریته‌وه.

^(۲) لی‌رده‌ا دوو پرسته‌هه‌یه "خیر القول" ، له‌گه‌ل "إني أحمد الله" ، پرسته‌ی دووهم خبره بۆ پرسته‌ی یه‌که‌م، هه‌ردوو پرسته‌که‌ش قسه‌ن و بیژهری هه‌ردوو پرسته‌که‌ش یه‌که‌ه.

^(۳) مانای نه‌م پرسته‌یه: یه‌که‌م و سه‌ره‌تای قورئان خویندنم سوره‌تی "الاعلی" یه، نه‌م پرسته‌یه هاوشیوه‌ی پرسته‌ی ((خیر القول إني أحمد الله)) یه.

علی)) جملە یەو دەبیته خبربو "اول"، ههروهها "خیر القول" مبتدایه و "انی
 احمد الله" دەبیته خبری، جا ئەم پرستیه که دەبیته خبر پیویستی به
 "رابط"^(۱) نیه، چونکه جملە که ی که خبره له مانادا مانای مبتدایه، ئەمهش
 وهکو ((نطقي الله حسبي)) وایه، ههروهها پیشهوا سیبویه نمونه ی بو ئەم
 حالته^(۲) هیناوه تهوه به ووته ی ((اول ما أقول أني احمد الله))، جا ئەگه ر به
 کسره بخوینریته وه ئەوه پیشتر باسمان کرد که دهکریته پرستیه ک و
 پرسته که ش دەبیته خبر، که واته دەبیته خبردان به جملە، له سه ره ئەم بو
 چوونه شن کۆمه لێک له زانایانی کۆن وتازه، وهکو پیشهوا: مبرد، زجاج،
 وسیرافی، و ابو بکری کوری طاهر، و زۆریکیش له زانایانی پریمان عه ره بی.

(۱) پیشتر له شهرح و پراقه ی دیری "۱۱۹" و "۱۲۰" ی ئەلفیه دا باسی ئەوه مان کرد
 هه رکاتی که خبری مبتدا "جمله" بوو ئەوه پیویسته ئەو جملە یه شتیکی تیدا بیته
 بگه ریته وه بو مبتدا که و پیی دهوتریت "رابط".

(۲) واتا: حالته ی چواره می دروستیتی "مکسور بوون و مفتوح بوونی همزه ی "إن".

* خبری (إن) لامی ابتدا دهچیتته سه‌ری :

۱۸۳- وَبَعْدَ ذَاتِ الْكُسْرِ تَصْحَبُ الْخَبْرَ لَامٌ ابْتِدَاءً تَحْوِي إِئِي لَوَزْرًا. (۱)

دروسته لامی ابتدا (۲) بچیتته سه‌ری (إن) کاتیک مکسور بیئت (۳)، وه‌کو ((إن زیداً لقائم)). ئەم لامه ده‌بیئت له‌سه‌ره‌تای رسته‌وه بیئت، چونکه مافی له پیش بوونی قسه "صداره الکلام" (۴) ی هه‌یه، بۆیه ده‌بوو بخرایه‌ته سه‌ر "إن" له به‌لام له‌به‌ر شه‌وه‌ی حه‌رفی لامی ابتدا بۆ به‌هیزکردن "التوکید" ه و حه‌رفی "إن" له‌ش به‌هه‌مان شیوه بۆ توکیدو به‌هیزکردنه، زانایان به‌باشیان نه‌زانیه و پینیان جوان نه‌بووه دوو حه‌رف که هه‌ردووکیان بۆ یه‌که مانا بن پیکه‌وه کۆ بکرنه‌وه، بۆیه هاتوون لامه‌که‌یان بردۆته دواوه و کردوویانه‌ته سه‌ر خه‌ره‌که، جا ئەم لامی ابتدا یه‌ ناچیتته سه‌ر هه‌یج کامی تر له‌هاو شیوه‌کانی "إن" که‌واته دروست نیه بلئیئت ((لعل زیداً لقائم))، به‌لام کوفیکان به‌دروستیان داناوه بچیتته سه‌رخه‌ر "لکن" و ئەم دیره‌ شیعره‌یان هۆنیوه‌ته‌وه:

ش ۹۹/ يَلُومُونِي فِي حُبِّ لَيْلَى عَوَازِلِي وَ لَكِنِّي مِنْ حُبِّهَا لَعْمِيدُ. (۵)

(۱) کورتەس مانای ئەم دیرەس ئەلفیە: لامی ابتدا ده‌چیتته سه‌ری خبری "إن" کاتیک همزه‌که‌ی مکسور بیئت، وه‌کو رسته‌ی "ئئی لوزز" و اتا: بینگومان من پشت و په‌ناویارمه‌تی دهرم.

(۲) لامی ابتدا کاتیک ده‌چیتته سه‌ری خبری "إن" پینی ده‌وتريت "لام المزحلقة"، و اتا ترازو، چونکه له‌جیی خۆی-که له‌سه‌ره‌تا بوونه- ترازووه.

(۳) و اتا: کاتیک همزه‌ی "إن" مکسور بیئت.

(۴) له‌زمانی عه‌ره‌بییدا هه‌ندی وشه‌ هه‌ن ده‌بیئت له‌سه‌ره‌تای رسته‌وه بین "لها صداره فی الکلام"، پیشتر باسمان کرد، جا یه‌کیک له‌و وشانه‌ی مافی له‌سه‌رتابونی قسه‌یان هه‌یه لامی ابتدا یه.

(۵) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دیره‌: سه‌ره‌نشتم ده‌که‌ن سه‌ره‌نشتم کاران دهرباره‌ی خۆشه‌ویستی لیلی به‌لام بینگومان من دل‌م پره‌ له‌خۆشه‌ویستی ئەو و بۆی سووتاوه. به‌لگه‌که‌ی: "لعمید" لی‌ره‌دا لامی ابتدا چۆته سه‌ری خبری لکن ئەمه‌ش شازهو به‌لای کوفیکانه‌وه دروسته .

به‌لام هه‌ندی له زانایان ده‌رباره‌ی لامی ئەم دێره‌ فه‌رموویانه
زیادکراو "زائده" یه، هه‌روه‌کو چۆن زیادکراوه‌به شادی بۆ خبری
فعلی "امسی"، وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۰۰ / مَرُوا عَجَائِي فَقَالُوا كَيْفَ سَيِّدُكُمْ؟ فَقَالَ مَنْ سُلُوا أَمْسَى لَمْجُودًا.^(۱)
واتا: امسی مجهوداً.^(۲)

هه‌روه‌کو چۆن زیادکراوه بۆ خبری مبتدا به شادی، وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۰۱ / أُمُّ الْحَلِيسِ لَعَجُوزٌ شَهْرَبَةٌ تَرْضَى مِنَ اللَّحْمِ بِعَظْمِ الرَّقَبَةِ.^(۳)

هه‌روه‌ها پێشته‌وا مبرد به دروستی داناوه لامی ابتدا. بجێته سه‌ر
خبری "ان" که همزه‌که‌ی مفتوحه، وه‌ خویندراوه‌ته‌وه به شازی^(۴) ﴿إِلَّا أَنَّهُمْ
لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ﴾^(۵) به خویندنه‌وه‌ی همزه‌ی "ان" به مفتوحی، به‌لام زۆریک له
زانایان ده‌رباره‌ی ئەمه‌ش فه‌رموویانه: لامه‌که زیادکراوه.

* * *

(۱) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره‌ش: - ئەوان خیرا تێپه‌ر بوون و ووتیان: گه‌وره‌که‌تان چۆنه؟
ووتی ئەوه‌ی پرسبیری لیکرا: ماندووی دهردو نه‌خۆشیه. به‌لگه‌که‌ی: "لمجهودا" لی‌ره‌دا
حه‌رفی لام چۆته سه‌ر خبری "امسی" ئەمه‌ش شانه.

(۲) مه‌به‌ست ئەوه‌یه ئەو لامه چۆته سه‌ر ووشه‌ی "مجهودا" وه‌یچ له‌مانا که‌ی نه‌گۆریوه.

(۳) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره‌: - ئەوما که‌ره پیره‌ژنیکی په‌که‌ه‌وته‌یه، پازیه‌له بری گوشت به نیسکی
مله‌ه‌یوان. به‌لگه‌که‌ی: "لعجوز لی‌ره‌دا" حه‌رفی لام چۆته سه‌ر خبری مبتدا، ئەمه‌ش شانه.

(۴) خویندوه‌ی شان له زانستی قورئان خویندن "القراءات" دا بریتیه له‌و خویندنه‌وه‌ی که
پێچه‌وانه‌ی خویندنه‌وه‌ی راست دروست بێت، زانایان فه‌رموویانه دروست نیه خویندنه‌وه‌ی
قورئان به خویندنه‌وه‌ی شان مه‌گه‌ر بۆ روونکردنه‌وه، یان کاتێ مانا که نه‌گۆریت.

(۵) ئەم پرسته قورئانیه به شیکه له نایه‌تی ژماره "۲۰" ی سوره‌تی "الفرقان" کورته‌ی
مانا که‌ی {بیگومان ئەوان- واته پینغه‌مبه‌رانی پێش تو- خواردنیان خواردووه، واتا مروف- بوون}
إعرابه‌که‌ی: - /إلا/ اداة حصر. /أن/ حرفا مشبه بالفعل، هم/ضمير متصل مبني في محل نصب اسم أن.
ليأكلون/ ل: زئدة. يأكلون: فعل مضارع مرفوع و علامة رفعة ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة
والواو/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. الطعام/مفعول به. وجملة "يأكلون الطعام" في محل رفع خبر
أن. الشاهد فيها: - "أنهم" قرئ بالفتح على أن اللام زائدة في قرءة شاذة".

۱۸۴- وَلَا يَلِي ذِي اللَّامِ مَا قَدْ نُفِيَا وَلَا مِنْ الْأَفْعَالِ مَا كَرِضِيَا

۱۸۵- وَقَدْ يَلِيهَا مَعَ قَدْ كَانَ ذَا لَقَدْ سَمَا عَلَى الْعِدَا مُسْتَحْوِذَا.^(۱)

کاتیك خبری إن نه فی کراو "المنفی" بوو نه وه دروست نیه لامی ابتدا بچیته سه‌ری، که‌واته دروست نیه بلئییت ((إن زیدا لما یقوم))، نه‌مه‌ش^(۲) هاتووه له شیعدرا، وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۰۲ / وَأَعْلَمُ إِنَّ تَسْلِيمًا وَتَرْكًا لِأَمْثَلِهَا وَلَا سَوَاءً.^(۳)

هه‌روه‌ها ئاماژه‌ی کرد دانهر به ووته‌ی ((وَلَا مِنْ الْأَفْعَالِ مَا كَرِضِيَا)) بوو نه‌وه‌ی که نه‌گه‌ر خبری "إن" هه‌ فعلی ماضی متصرف^(۴) بوو وه‌حهرنی "قد" ی له پییشه‌وه نه‌بوو نه‌وه دروست نیه لام بچیته سه‌ری، که‌واته دروست نیه بلئییت ((إن زیدا لرْضِيَا))^(۵)، وه‌پییشه‌وا کسائی به‌دروستی ده‌زانئیت، هه‌روه‌ها پییشه‌وا "ه‌شام" یش، وه نه‌گه‌ر فعله‌که^(۶)، مضارع بوو نه‌وه

^(۱) پوخته‌س مانای نهم دوو دیره‌س نه‌لفیه: ۱۸۴- لامی زیاد کراو ناچیته سه‌ر فعلی نه‌فی کراو، هه‌روه‌ها ناچیته سه‌ر فعلی هاوشیوه‌ی "رضی" که‌ر ابردووه‌و حهرنی "قد" ی پیوه نیه. ۱۸۵- به‌لام دروسته لامی زیاد کراو بچیته سه‌ر فعلی ماضی نه‌گه‌ر "قد" ی پیوه بوو، وه‌کو رسته‌ی ((إنْ ذَا لَقَدْ سَمَا عَلَى الْعِدَا مُسْتَحْوِذَا)) واتا: بیگومان نه‌و که‌سه‌زال بووه به‌سه‌ر دوژمنه‌که‌یدا.

^(۲) واتا زیاد کردنی لام بو سه‌ر خبری "إن" که‌ نه‌فی کراو بییت.

^(۳) ماناو به‌لگه‌ی نهم دیره‌: - داننیام سلاو کردن و نه‌کردنی وه‌کو یه‌ک نین و هاوشیوه‌ی یه‌کنین. به‌لگه‌که‌ی: "للامتشان"، لیره‌دا لام چۆته سه‌ر خبری "إن" که‌ نه‌فی کراوه نه‌مه‌ش پیچه‌وانه‌ی یاسایه‌وشانه.

^(۴) پیشته‌ر باسمان کرد که‌ فعلی "متصرف" پیچه‌وانه‌ی فعلی جامده.

^(۵) له‌به‌ر نه‌وه‌ی فعلی "رضی" فعلیکی ماضیه و متصرفه و حهرنی "قد" ی پیوه نیه.

^(۶) واتا: نه‌و فعله‌ی که‌ له‌گه‌ل فاعله‌که‌یدا ده‌بیته خبری. "إن".

حەرفی "لام" دەچیتە سەری، جیاوازی نیه ئەو فعلە مضارعە متصرف بیئت وەکو ((إِنَّ زَيْدًا لَيَذُرُ الشَّرَّ))^(۱)، ئەمەش کاتیک دەبیئت کە فعلە مضارعە کە حەرفی "سین" و "سوف" ی لەسەر نەبیئت، جا ئەگەر "سین" و "سوف" ی لە پیشەووە بوو وەکو ((إِنَّ زَيْدًا سَوْفَ يَقُومُ)) یان "سیقوم"، ئەووە لە دروسییتی چوونە لام بۆ سەری پاجیای هەیه، دروستە لەسەر ڕا و بۆ چوونی راست ئەگەر فعلە مضارعە کە "سوف" ی لە پیشەووە بوو، بەلام ئەگەر حەرفی "سین" ی لەسەر بوو ئەووە زۆر کەمە.

هەروەها ئەگەر فعلە ماضیە کە متصرف نەبوو ئەووە بە پێی قسەى ئاشکرای دانەر دروستە حەرفی لام بچیتە سەری، دەلییت ((إِنَّ زَيْدًا لَيَعْمَ الرَّجُلُ، إِنَّ عَمْرًا لَيُنْسُ الرَّجُلُ))^(۲)، ئەمەش بۆ چوونی پیشەووا ئەخفەش و پیشەووا فەرایە، بەلام ئەووە کە گیردراووەتەو لە پیشەووا سیبویە ئەووە کە دروست نیه ئەمە^(۳).

هەروەها ئەگەر فعلە ماضیە کە متصرف بیئت و حەرفی "قد" ی پێووە بوو ئەووە دروستە "لام" بچیتە سەری، ئەمە بوومەبەستی ووتەى دانەر ((وَقَدْ يَلِيهَا مَعَ قَدْ))، وەکو ((إِنَّ زَيْدًا لَقَدْ قَامَ)).

* * *

(۱) فعلی "يذُرُ" لەزمانی عەرەبیدا تەنها بە "مضارعی و امر" بە کاردیی و ماضی و مصدری نیه، بەمانای وازهینان "ترك" دیت.

(۲) حەرفی "سین" و "سوف" لە زمانی عەرەبیدا پێیان دەوتریت "حرفا التنفس" و اتا: دوو حەرفە کە تایبەتن بۆ داهااتو "الاستقبال" تەنها دەچنە سەر فعلی "مضارع" و تایبەتی دەکەن بۆ داهااتوو.

(۳) فعلی "نعم" و "بئس" دوو فعلی نەگۆڕ "جامد" ن و تەنها بە شیوای ماضی بە کاردین.

(۴) و اتا پیشەووا سیبویە پێی دروست نیه لامی زیدا کرا و بچیتە سەر خەبری إِنَّ کاتیک ئەو خەبرە فعلی ماضی جامد بیئت.

۱۸۶- وَتَصْحَبُ الْوَاسِطَ مَعْمُولَ الْحَبْرِ وَالْفَصْلَ وَاسْمًا حَلَّ قَبْلَهُ الْحَبْرُ.^(۱)
 لامی ابتدا نه چیتته سهر معمولی^(۲) خبر، نه گهر نهو معموله بکه ویتته نیوان
 اسمی اِن و خبره که ی، وه کو ((اِنَّ زَيْدًا لَطَعَامَكَ اَكَلَ))^(۳) ههروهه پیویسته لهم
 حالته دا خبره که له وانه بیته که دروسته حهرفی لام بچیتته سهری وه کو
 نمونه مان هینایه وهیه، جا نه گهر خبره که له وانه بوو که دروست نیه لام
 بچیتته سهری نهوه دروست نیه بچیتته سهر معموله که شی، وه کو نهوه ی
 خبره که فعلیکی ماضی گوپراو "متصرف" بوو و "قد" ی پیوه نه بیته، که واته
 دروست نیه بلئیت ((اِنَّ زَيْدًا لَطَعَامَكَ اَكَلَ)) هه چهنده هندی له زانیان به
 دروستیان داناوه، جادانهر بویه فهرموی "وَتَصْحَبُ الْوَاسِطَ" واتا نهو
 معموله ی که ده که ویتته ناوه پراسته وه^(۴)، بو نهوه ی ناگادارمان بکاته وه که
 حهرفی لام ناچیتته سهر نهو معموله ی داو که وت بیته، که واته دروست نیه
 بلئیت ((اِنَّ زَيْدًا اَكَلَ لَطَعَامَكَ)). ههروهه نهوه فامرایه وه له ووتی دانهر که
 حهرفی لام نه گهر بچیتته سهر نهو معموله ی که له ناوه پراسته وهیه نهوه
 دروست نیه بچیتته سهر خبره که ش، که وابوو نالئیت ((اِنَّ زَيْدًا لَطَعَامَكَ
 لَا اَكَلَ))، نه مهش لهو روو وهوه ی که تایبه تی کرد چوونه سهری لام بو سهر

(۱) ماناس نهه دیرهس نهلفیه: لامی زیدا کراو ده چیتته سهر معمولی خبر نه گهر نهو معموله بکه ویتته
 نیوان اسم و خبره که وه، ههروهه ده چیتته سهر جیناوی جیا کهروه "ضمیر الفصل"، ههروهه
 ده چیتته سهر نهو اسمی خبره که ی پیش که وتوو.

(۲) پیشتر له شهرحی دیره ی (۱۵۲) ی نهلفیه دا باسی معمولی خبر مان کرد.

(۳) لهم پرسته یه دا "اَكَلَ" خبری "اِنَّ" یه واسمی فاعله وهو پیویستی به "فاعل و مفعول
 به" هیه، فاعله که ی جیناویکی نادیاره و "طَعَامَكَ" مفعول به بو ی و معمولیتی،
 چونکه "اَكَلَ" اسمی فاعله و عامله.

(۴) واتا: ده که ویتته نیوان اسم و خبره که ی.

معمولی خبریک که له ناوه پراستی اسم و خبره که وه بیئت، ئەمەش بەکەمی بیستراوه، گێردراوه تەو له قسەیان^(۱) ((إِنِّي لَبِحْدِ اللَّهِ لَصَالِحٌ))^(۲). هەر وهما ئاماژەیی کرد دانەر به ووتەیی "الفصل"^(۳) بۆ ئەو هی که لامی ابتدا دەچیتە سەر جیناوی جیاکەر وه "الفصل" وه کو ((إِنَّ زَيْدًا هُوَ الْقَائِمُ))، خوای گەر وه فەرموویەتی ((إِنَّ هَذَا هُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ))^(۴)، لێرە دا (هەذا) اسمی "إِنَّ" یه، و جیناوی "هو" جیاکەر وه یه و حەرفی لام چۆتە سەری وه، "القصص" خبری "إِنَّ" یه. جیناوی جیاکەر وه "الفصل" بۆ یه پێی دەوتریت جیاکەر وه، چونکه جیا دەکات وه خبر له ئاوانا و "الصفة" ئەمەش وه کو ئەو هی کاتیک دەلیت ((زید هو القائم)) ئەگەر لێرە دا جیناوی "هو" ئە بیئت ئە وکات دەکریت "القائم" ئاوانا و "صفة" بیئت بۆ زید، وه دەکریت خبر بیئت بۆی، بەلام کاتیک جیناوی "هو" دی ئە وه "القائم" دەبیئتە خبر و بەس. هەر وه ما مەر جی جیناوی جیاکەر وه ئەو یه بکە ویتە نیوان مبتدا و خبره که، وه کو ((زید هو القائم))، یان بکە ویتە نیوان دوو ناو که له ئەصلاً مبتدا و خبر بوون وه کو ((إِنَّ زَيْدًا لَهُوَ الْقَائِمُ))^(۵).

(۱) و اتا له قسەیی عەرەب.

(۲) لەم پرستەیه دا لامی ابتدا چۆتە سەر خبره که "لصالح" و مچۆتە سەر معموله که ش که "لبحمد الله"، یه چونکه "صالح" اسمی فاعله، مانای پرستەکه ش (بینگومان من چاکه کارم به حمد و سنای خوای گەر وه وه).

(۳) جیناوی جیاکەر وه "الفصل" جیاوازه له جیناوی سەر به خو "المنفصل"، جیاکەر وه تەنها بۆ جوودا کردنه و هی خبره له صفة وه کو ابن عقیل پووینی کرد وه.

(۴) ئەم پرستەیه بەشیکه له ئایهتی ژماره (۶۲) ی سورهتی "ال عمران"، ماناکه ی {بینگومان مەر ئەمەیه داستان و بەسەر هاتی راست و دروست}، "إعرا به که شی له شهرحه که دا کرا وه.

(۵) لەم پرستەیه دا "زید" اسمی "إِنَّ" یه و "القائم" خبریتی، هەر دوو کیان له بنه پرتدا مبتدا و خبر بوونه.

ههروهها ئاماژهی کرد دانهر به ووتهی ((وَإِنَّمَا حَلُّ قَبْلَهُ الْحَبْرُ)) بۆ ئه وهی که
لامی ابتدا ده چیته سهر ئه و ناوهی که خبره کهی پیش که وتوووه، وه کو ((إِنَّ فِي
الْدَّارِ لَزَيْدًا))^(۱) خوی گه وره فه رموو یه تی ﴿وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ﴾^(۲).

ههروهها قسهی دانهر ئه وهی لی ده فامریتته وه که ئه گهر لام جۆیه سهر
جیناوی جیا که ره وه، یان جۆیه سهر ئه و ناوهی دوا که وتوووه، ئه وه ناچیته
سهر خبر، ئه مهش هه روایه، که و ابو دروست نیه بلئیت ((إِنَّ زَيْدًا لَّهُو
لِقَائِمٌ))، ههروهها ((إِنَّ لَفِي الدَّارِ لَزَيْدًا)).

ههروهها ناوه پۆکی به ره هاگوتنی - ابن مالک - له ووتهی: لامی ابتدا ده چیته
سهر معمولی خبر کاتیک ئه و معموله بکه ویتته نیوان اسم و خبر، ئه وهی لی
وه ده گیریت که هه موو معمولیک ئه گهر که وته نیوان اسم و خبره که وه، ئه وه
دروسته لامی ابتدا بچیته سهری، وه کو به رکاری راسته وخۆ "المفعول
الصريح"^(۳)، و جارو مجرور، وئا و لفرمان "الظرف" و، و حال، به نام زانایانی

(۱) له م رسته یه دا "زیدا" اسمی "إن" یه، و دوا که وتوووه "فی الدار" خبری "إن" یه، و پیش
که وتوووه، بۆیه دروسته لامی ابتدا بچیته سهری.

(۲) نایه تی ژماره (۳) ی سوره تی "القلم"، مانا که ی {وه بیگومان پاداشتی نه پراوه
هه میشه ی هه یه بۆ تو-ئهی ﴿...﴾. إعرابه که ی: {وإن/و: حسب ما قبلها. إن/ حرف
مشبه بالفعل. لك/ جار ومجرور في محل رفع خبر إن مقدم. لأجراً: لام الابتداء للتوكيد
، أجراً/ اسم إن مؤخر منصوب، غیر/ نعت لـ(أجراً) منصوب وعلامة نصبه الفتحة
الظاهرة، وهو مضاف، ممنون/ مضاف اليه مجرور. {الشاهد فيها: -لأجراً حيث
دخلت لام الابتداء على الاسم "أجراً" لتأخره عن الخبر

(۳) مه به ست له "المفعول به الصريح" ئه و ناوه یه که راسته وخۆ ده بیته به رکار "المفعول
به" به بی پیویست بوون، به "تاویل" کردن.

رێزمان عه‌ره‌بی فه‌رمووێانه دروست نیه لامی ابتدا بچیته سه‌ر حال^(۱)،
که‌وابوو دروست نیه بلییت ((إن زیدا لصاحکاً راکباً)).

* * *

(۱) واتا هه‌ریه‌ک له‌(المفعول به، وجارو المجرور، والظرف، والحال) ده‌گونجی بینه
معمول بو‌خبر به‌لام مه‌رج نیه هه‌موویان - کاتیک ده‌ینه معمول - دروست بی‌ت لامی
ابتدا بچیته سه‌ریان.

***بایسی لکاندن (ما) به (إن) هه وهاوشیوه کانی**

۱۸۷- وَوَصَلُّ مَا بَدَى الْحُرُوفِ مُبْطِلٌ إِعْمَالَهَا وَقَدْ يُبْقَى الْعَمَلُ^(۱).
 هه رکاتیگ لکا (ما)^(۲) جگه له (ما) ی موصوله به إن وهاوشیوه کانی ئه وه ده بیته هوی هه لوه شانده وهی عه مه له که یان، جگه له حه رفی (لیت) که دروسته عه مه ل بکات ودروستیشه إهمال کریت وعه مه لی نه مینیت، که واپوو ده لیت: ((إنما زید قائم))^(۳)، دروست نیه (زید) منصوب کریت، هه روه ها هه ر یه ک له ان وکان وکن ولعل به هه مان شیوه ن، ده لیت: ((لیتما زید قائم))، وه ده توانی (زیدا) منصوب که ییت وده لیت: ((لیتما زیدا قائم))، جا به پیی قسه ی ئاشکرای دانه ر (ما) کاتیگ لکا به م حه رفانه وه عه مه لیان ناهیلیت، وه هه ندی جاریش به که می عه مه ل ده کن، ئه مه ش راو بوچوونی کومه لیک له نحوزانانه، له وانه پیشه وا زجای واین سه راج، هه روه ها پیشه وا ئه خفه ش وکسائی گیراویانه ته وه ((إنما زیدا قائم))، به لام رای راست بوچوونی یه که مه، که بریتیه له عه مه ل نه کردنیان کاتیگ (ما) یان پیوه لکا جگه له (لیت)، به لام ئه وه ی که ئه خفه ش وکسائی گیراویانه ته وه ئه وه پیچه وانه ی یاسایه (شان) ه، هه روه ها خو مان پاراست به وه ی که ووتمان (ما) ی جگه له موصوله له (ما) ی موصوله، که نایگریته وه وپریگری

(۱) مانای ئه م دیپه ی ئه لفه یه به م شیوه یه: ئه گه ر لکا (ما) به م حه رفانه وه_ واتا به إن وهاوشیوه کانی_ ئه وه هه لده وه شینیتته وه عه مه له که یان- که بریتی بوو له منصوب کردنی مبتدا-، وه ده کریت که م جار عه مه له که یان بمینیتته وه.

(۲) ئه م (ما) یه پیی ده وتریت_ الکافة_ واتا: نایه لیت إن وهاوشیوه کانی عه مه ل بکه ن، هه روه ها پییشی ده وتریت_ الزائدة_، وه پیی ده وتریت- ما الهیة.

(۳) إعرابی ئه م رسته یه به م شیوه ده بیته: إن/ما/ ده توانی پیکه وه إعرابی که ییت وده بیته: أداة حصر، وه ده توانی به جیا إعرابی بکه ییت به م شیوه یه: إن/حرف مشبه بالفعل بطل عملها وبقی معناها. ما/کافة او زائدة. زید/ مبتدا مرفوع. قائم/ خبر مرفوع.

عهمه له که یان ناکات، به لکو عه مه لی خویان ده که ن، مه به ستیش له موصوله
 ئه وه یه که مانای ((الذی)) دیت، وه کو ((إِنَّ مَا عِنْدَكَ حَسَنٌ)) و اتا: إِنَّ الذی عندک
 حَسَنٌ {، ههروه ها ئه و (ما) یه ی که له گه ل خوی ده کریته
 مصدر^(۱)، وه کو ((إِنَّ مَا فَعَلْتَ حَسَنٌ)) و اتا: إِنَّ فِعْلَكَ حَسَنٌ.^(۲)

* باسی عطف کردنه وهی ناو بۆسه راسمی إن

۱۸۸- وَجَائِزٌ رَفَعَكَ مَعْطُوفًا عَلَىٰ مَنْصُوبٍ إِنَّ بَعْدَ أَنْ تَسْتَكْمِلًا.^(۳)

ئه گهر دواى اسم و خبری (إِنَّ) ناویکی معطوف هات ئه وه دروسته ئه و ناوه
 به دوو شیوه بیست: یه که میان: به منصوبی که عطف ده کریته وه بۆسه ر
 اسمی (إِنَّ) هه که، وه کو: ((إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ وَعَمْرُوًّا))، دووه میان: به مرفوعی وه کو:
 ((إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ وَعَمْرُوًّا))، جا له م کاته دا زانا کان رایان جیا یه ده رباره ی^(۴)،
 ئه وه ی بۆچوونی زۆر بواوه ئه وه یه که عطف کراوه ته وه بۆسه ر جیگه ی
 اسمی (إِنَّ) هه که چونکه له بنه رته دا مبتدایه و مرفوعه، ئه م بۆچوونه ش هه ست
 پینده کریته له روته ی دانهر، به لام هه ندیکی تر له زانا یان پییان وایه ده بیته
 مبتدا و خبره که ی حذف کراوه و تقدیر و لیکدانه وه که شی: وَعَمْرُوًّا كَذَلِكَ^(۵)،

^(۱) مه به ست (ما) ی مصدریه، که له پرووی زمانه وانیه وه دروسته پیی بوتریته موصول
 چونکه ده گه ینریته دواى خوی و موصولیش و اتا گه یه ندر او به دواى خوی.
^(۲) و اتا: بیگومان کاره که ت جوانه.

^(۳) مانای ئه م دپیره ئه لقیه: دروسته ناویک عطف که یته وه به مرفوعی بۆسه ر اسمی
 ((إِنَّ))، دواى ته و او بوونی پرسته که، و اتا دواى ئه وه ی اسم و خبری إِنَّ دیت دواى ئه وان
 ناوه معطوفه که بیست.

^(۴) و اتا ده رباره ی ئه و ناوه ی که به مرفوعی عطف ده کریته وه بۆسه ر اسمی إِنَّ .
^(۵) و اتا له پرسته ی ((إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ وَعَمْرُوًّا))، عمرو به پیی ئه م بۆچوونه ده بیته مبتدا و
 خبره که ی محذوفه.

ئەم بۆچوونەش راسترە. جائەگەر عطف کردنەو هەکه پیش تەواو بوونی
 رستەکه بوو و اتا پیش ئەو هەی خبری **إِنْ بَيَّتْ** لەم کاتەدا پیویستە ناو هەکه^(۱)
 منصوب بیئت لای زۆربە ی نحوزانان ، که و ابوو دەلییت: **إِنْ زِيدًا وَعَمْرًا**
قَائِمَانِ^(۲) ، **وَإِنَّكَ زَيْدًا ذَاهِبَانِ**^(۳) ، و هههندی له زانایان پییان وایه دروسته
 مرفوعیش بیئت.

* **باسی عطف کردنەو هەی ناو بۆسەر اسمی هاوشیوه کانی (إِنْ)**

۱۸۹- **وَأَلْحَقْتُ بِإِنَّ لَكِنَّ وَأَنَّ مِنْ دُونَ لَيْتٍ وَلَعَلَّ وَكَأَنَّ**^(۴)

حوکی (إِنْ) که ههزه که ی مقتوحه و (لکن) له پروی عطف کردنەو هە ی ناو بۆسەر
 ناو هەکانیان و هکو (إِنْ) وایه ، که و اتا دەلییت: ((علمت أن زیداً قائم
 وعمراً)) به مرفوعی (عمرو) و به منصوبی ، ههروهه دهلییت: ((علمت أن زیداً
 وعمراً قائمان)) تهنه به منصوبی لیردها لای زۆربە ی زانایان ، ههروهه
 دهلییت: ((ما زیداً قائماً لکن عمراً منطلقاً و خالداً)) لیردها ده توانی ناوی
 (خالدا) مرفوع کهیت و دشتوانی منصوبی کهیت ، ههروهه دهلییت: ((ما زیداً
 قائماً لکن عمراً و خالداً منطلقان)) به منصوبی کردنی (خالداً).

به لām ((لیت ، ولعل ، وکأن)) دروست نیه له گه لیاندا جگه له منصوب بوون^(۱) ، جا
 ئەو ناوه عطف کراوه پیشکه و تبییت^(۲) یان دوا که و تبییت ، دهلییت: ((لیت زیداً

^(۱) و اتا ئەو ناوه ی عطف ده کریته وه بۆ سەر اسمی (إِنْ) ههکه.

^(۲) لەم رستەیه دا عمرا عطف کراوه ته وه و پیش هاتنی خبری **إِنْ** ، بۆیه پیویستە
 منصوب بیئت لای زۆربە ی زانایان.

^(۳) لەم رستەیه شدا زیداً عطف کراوه ته وه بۆ سەر جیناوی (ك) که اسمی (إِنْ) یه پیش
 هاتنی خبره که ی بۆیه پیویستە منصوب بیئت.

^(۴) پوخته ی ئەم دیڕه ی ئەلفیه - عطف کردنەو هە بۆسەر ناوی - **لکن وان وهکو (إِنْ)**
 وایه ، به لām بۆ سەر ناوی (لیت) و (لعل) ، و (کأن) ده بی تهنه منصوب بی.

وعمرًا قائمان “ ولیت زیداً قائمً وعمراً)) به منصوب بوونی
 ((عمرو)) له ههردوو حاله ته که دا^(۳)، وه دروست نیه مرفوع کردنی، ههروهها
 بو ((کان، ولعل)) ش وایه، به لام پیشه واهه پرا پیی وایه دروسته مرفوع
 کردنی پیشکه وتبییت یان دواکه وتبییت له گهل ئه م سی حه رفه شدا.^(۴)

* * *

^(۱) واتا ئه ناوه ی عطف ده کریتته وه بو سهر اسمی ((لیت، ولعل، وکان)) ده بییت منصوب

بییت ودروست نیه مرفوع بییت.

^(۲) واتا پیش خبره که که وتبییت یان درای.

^(۳) واتا له حاله تی هاتنی ناوه عطف کراوه که پیش خبری (لیت)، وه له حاله تی هاتنی

دوای خبره که.

^(۴) واتا له گهل ((لیت، ولعل، وکان)).

* باسی سووک کردن (تخفیف) سی إن^(۱)

۱۹۰- وَخَفَّفَتْ إِنْ فَقَلَّ الْعَمَلُ وَتَلَزَمُ اللَّامُ إِذَا مَا تَهَمَلُ

۱۹۱- وَرَبَّمَا اسْتُعْنِيَ عَنْهَا إِنْ بَدَأَ مَا نَاطِقٌ أَرَادَهُ مُعْتَمِدًا.^(۲)

ئه‌گەر حەرفی ((إن)) تخفیف کرا ئه‌وه زۆرتروایه له‌زمانی عه‌ره‌بیدا عه‌مه‌له‌که‌ی نه‌میئیت، ده‌ئیییت: ((إن زیداً لقائم))^(۳)، هه‌رکاتیکیش عه‌مه‌لی نه‌ما ئه‌وه پێویسته حەرفی لامی بۆ بیئینن بۆ جیاکردنه‌وه‌ی له‌((إن)) سی نافیه، وه‌به‌که‌میش عه‌مه‌ل ده‌کات ده‌ئیییت: ((إن زیداً قائم))، هه‌ریه‌ک له‌ پێشه‌وا سیبویه‌وه‌ئخفه‌ش_ ره‌حه‌تی خویان لی بیئت_ عه‌مه‌ل کردنیان گێراوه‌ته‌وه، که‌واتا له‌م کاته‌دا پێویستی به‌ حەرفی لام نیه‌ چونکه‌ له‌گه‌ل ((إن)) سی نافیه تیگه‌ل نابیئت له‌به‌رئه‌وه‌ی ((إن)) سی نافیه ناوه‌که‌ی دوا‌ی خۆی منصوب ناکات و خه‌ریش مرفوع کات، ته‌نها کاتیک له‌گه‌ل ((إن)) سی نافیه تیگه‌ل ده‌بن و جیا نا‌کرینه‌وه‌ که‌ اهما‌ل کریئت وله‌کار خریئت و مه‌به‌ست و مانا‌که‌ی پروون و دیار نه‌بیئت، جا ئه‌گەر مه‌به‌ست و مانا‌که‌ی پروون بوو ئه‌وه‌ پێویستی به‌ لام نیه‌، وه‌کو ووته‌ی:

(۱) مه‌به‌ست له‌ سووک بوونی إن ئه‌وه‌یه بکریته ((إن)) و دووباره‌بوونه (شده) که‌ی لابریئت، و اتا له‌ خویندنه‌وه‌دا به‌ سووکی ده‌خوینریته‌وه، جائیمه له‌ کاتی شه‌رح کردندا ووشه‌ی تخفیف به‌ کار دینن.

(۲) له‌م دوو دیره‌دا ابن مالک_ ره‌حه‌تی خوی لی بی_ باسی تخفیف کردنی إن ده‌کات و ده‌فه‌رمویت: ۱۹۰- ئه‌گەر إن تخفیف کرا ئه‌وه‌ عه‌مه‌ل کردنی که‌م ده‌بیته‌وه_ و اتا ناوه‌که‌ی دوا‌ی خۆی منصوب ناکات_ له‌م کاته‌دا پێویسته حەرفی لام بجیته‌سه‌ر خه‌ره‌که‌ی بۆ ئه‌وه‌ی بزانیئت که‌ عه‌مه‌لی نه‌ماوه. ۱۹۱- وه‌هه‌ندی جاریش پێویستی به‌و لاهه‌ نیه‌ ئه‌گەر مانا‌که‌ی دیارو نا‌شکرا بوو.

(۳) إعرابی ئه‌م رسته‌یه به‌م شیوه‌یه ده‌که‌ین: إن/ مخفف من المثقل. زید/ مبتدا مرفوع لقائم/ ل: الفارقة للفرق بين (إن) المخففة و(إن) النافية. قائم: خبر (زید) مرفوع.

ش ۱۰۳ / وَخَنُ أَبَا الضَّمِّمِ مِنْ آلِ مَالِكٍ وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ كِرَامَ الْمُعَادِنِ.^(۱)
 تقدیری قسه که (وَإِنْ مَالِكٌ لَكَانَتْ) به لام حهرفی لامی نههینا و حذف ی کردوه، له بهر نه وهی له گهل (إِن) سی نافیه تیک ناگیرین، چونکه مه بهستی شاعر بریتیه له چه سپاندنی نه جیبی نه وه که نه فی کردنی، نه مه یه مه بهستی له ووته ی دانهر: ((وهه ندی جاریش پیویستی بهو لامه نیه نه گهر مانا که ی دیارو ناشکرا بوو تاکوتای)).

جازانایان رایان جیایه دهر باره ی ئەم لامه^(۲): نایه لامی ابتدایه و چۆته سهر خبره که بو جیا کردنه وهی (إِن) سی نافیه له (إِن) سی تخفیف کراو، یان لامیکی تره و هینراوه بو جیا کردنه وه؟ قسه ی پیشه و سیبویه نه وه ده خوازیت که لامی ابتدایه و بو جیا کردنه وه هاتوه.

جاسوودومانای ئەم راجیاییه دهر ده که ویت له بابه تیک که پروی داوه له نیوان ههردوو زانا بن ابی العافیة و ابن الاخضر^(۳) نه ویش بریتیه له و فهرمووده ی پیغه مبهه - صلی الله علیه وسلم - : " قَدْ عَلِمْنَا إِنْ كُنْتَ لَمُؤْمِنًا"^(۴)، جائه و

(۱) مانا و به لگه ی ئەم دیره: ئیمه ی هۆزی مالک رینگری ستهمین، بیگومان مالک بوخوشی نه جیب و پره سه ن بوو. به لگه که ی: (وَإِنْ مَالِكٌ كَانَتْ...) لیره دا (إِن) تخفیف کراوه و حهرفی لامیش نه چۆته سهر خبره که ی چونکه مانا که ی پوون و ناشکرایه و مه بهستی نه وه یه که مدح و ستایشی مالک بکات نه وه که نه فی نه جیبی و پره سه نایه تی لی بکات.

(۲) واتا نه و لامه ی ده چیته سهر خبری إِنْ له کاتی تخفیف کردنی إِنْ.

(۳) ابن ابی العافیة ناوی: محمد بن عبدالرحمن بن عبدالعزیز ویه کیکه له پیشه وایانی زاستی نه ده ب و زمانی عه ره بی، خه لکی شاری (غرناطه) یه له وولاتی اسپانیا، سالی ۵۸۳ هـ - ۱۱۸۷ز، کۆچی دوا ی کردوه. ههروه ا ابن الاخضر ناوی ته وای: علی بن عبدالرحمن ویه کیکه له پیشه وایانی زمانی عه ره بی، خه لکی شاری (الاشبیلی) ه له وولاتی اسپانیا، سالی ۵۱۴ هـ - ۱۱۲۰ز کۆچی دوا ی کردوه. خوا ی گه و ره پادا شتیان به باشترین شیوه بداته وه.

(۴) ئەم فهرمووده یه پیشه و بخاری و مسلم گێرا و یانه ته وه و به شیکه له گفتوو گو ی نیوان ملائکه ته کانی ناو گۆپو که سی با وه پدار کاتی که پرسیار ده که ن لیی دهر باره ی -

زانایانه‌ی وتوویانه لای ابتدایه ده‌لین پیویسته همزه‌ی (إن) که مکسور بیٔ، نه وزانایانه‌ش وتوویانه لای ابتدایه ولایمیکی تره_ هیٔنراوه بوجیاکردنه وه_ همزه‌ی (إن) که مفتوح ده‌کن، هه‌روه‌ها ئه‌م خلافه پیٔشتریش پووی داوه له‌نیوان هه‌ردوو زانا (أبي الحسن علي بن سليمان البغدادي الأخفش الصغير)^(۱) وزانا (أبي علي الفارسي)، پیٔشه‌وا فارسی فه‌رمووی ئه‌م لامه لای ابتدایه‌وتنه‌ها هیٔنراوه بوجیا کردنه وه، وپیٔشه‌وا (ابن ابي العافية) وای فه‌رموو، به‌لام ئه‌خفه‌شی بچووک فه‌رمووی لای ابتدایه‌و بوجیاکردنه وه هاتوه، پیٔشه‌وا (وابن الاخضر) یش وای فه‌رموو.

* * *

- پیٔغه‌مبه‌ر_ صلی الله علیه وسلم_ ده‌فه‌رمووی ئه‌ویش له وه‌لامدا ده‌لٔیت: ئه‌و پیٔغه‌مبه‌ری خوایه‌وئیما نمان پیٔهیناوبه‌چاکی دواي که‌وتین ئه‌وانیش پیٔی ده‌لٔین: {بیگومان ئی‌مه ده‌مانزانی که تو باوه‌رداری}. اعرابه‌که‌شی به‌م شی‌وه‌یه: قد/ حرف تحقیق. عَلِمْنَا/ عَلِمَ: فعل ماضٍ مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. نا/ ضمير متصل مبني على السكون في محل رفع الفاعل. إِنْ/ المخفضة من إِنْ، واسمه ضمير الشأن المحذوف. كُنْتُ: كُنْتُ/ فعل ماضٍ ناقص مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك. تَ/ ضمير متصل مبني على الضم في محل رفع اسم كان. لَمُؤْمِنًا: لَمْ/ فارقة بين إِنْ النافية وإِنْ المخفضة عند بعضهم، ولام الابتداء عند آخرين، مُؤْمِنًا/ خبر كان منصوب. وجملة (كُنْتُ لَمُؤْمِنًا) في محل رفع خبر إِنْ. الشاهد في هذا الحديث: لَمُؤْمِنًا: اختلفوا في اللام، فقال بعضهم لام ابتداء، وقيل لام فارقة.

^(۱) ناوی ته‌واوی: (علي بن سليمان بن الفضل) وناسراوه به ئه‌خفه‌شی بچووک، سالی

۳۱۵ ک کۆچی دواي کردوه.

* باسی مەرچی ئەوشتەى لەدواى (إن سى مخففه وديت

١٩٢- وَالْفِعْلُ إِن لَمْ يَكْ نَاسِخًا فَلَا تُلْفِيهِ غَالِبًا بِإِنْ ذِي مُوَصَّلًا. ^(١)

هەركاتێك (إن) تخفیف كرائهوه دهبی له دوایهوه تهنهنا افعالی ناسخه ^(٢) دیت، وهكو (كان) وهاوشیوه كانی، وظن وهاوشیوه كانی خوای گهوره دهفه رموی: ﴿وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِنَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ﴾ ^(٣)، ههروهها دهفه رموی: ﴿وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ﴾ ^(٤)، ههروهها دهفه رموی:

^(١) مانای ئەم دێرهى ئەلفیه: فعل ئەگەر له افعالی ناسخه_ وهكو كان واخواتها يان كادواخواتها يان ظن واخواتها_ نهبی نایبني له دواى (إن سى مخففه وه بيت، وانا (إن سى مخففه به وه دناسریتته وه كه له دوایهوه افعالی ناسخه دیت.

^(٢) پێشتر باس ومانای افعالی ناسخه مان کرد.

^(٣) ئەم پرسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (١٤٣) سى سورتهى البقره، کورتهى ماناکه سى (به پاستى) ئەم گوپینى پروگه یه_ کارینکی زورگه وه وگران بوو مه گهر لای ئەوانه سى كه خوا رینموونى کردوون { إعرابه كه شى بهم شیوه یه: وإن/و: حسب ما قبلها، إن/المخففة من الثقيلة، واسمها محذوف، واللام في (لكبيرة) تعويض عن المحذوف. كانت/فعل ماضٍ ناقص. واسمه ضمير مستتر عائد إلى التولية. لكبيرة/ ل: الفارقة كبيرة/خبر كان منصوب. والجملة الفعلية في محل رفع خبر إن. إلا/اداة استثناء. على الذين/جار ومجرور، في محل نصب المستثنى، والمستثنى منه محذوف تقديره: وإن كانت لكبيرة على الناس إلا على الذين هداهم الله. هدى/ فعل ماضٍ مبني على الفتحه المقدره على الألف للتعذر. الله/ فاعل مرفوع. الشاهد فيها/ (كَانَتْ لَكَبِيرَةً...) حيث جاء بعد إن المخففة فعل ناسخ.

^(٤) ئەم پرسته یه ش به شیکه له نایه تی ژماره (٥١) سى سورتهى القلم، پوخته سى ماناکه سى: {به پاست نزيك بوو بى باوه ره كان هه لت خلیسکینن به چاوه پیسه کانیان} . إعرابه كه شى بهم شیوه یه: إن/مخفف من المثقل، واسمها ضمير الشأن المحذوف. يكاد/فعل ماضٍ ناقص للمقاربة مرفوع. الذين/ اسم موصول مبني على الفتح في

﴿وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ﴾^(۱)، وهكهمه له دوایه وه فعلی ترجگه له افعالی ناسخه بیئت، بۆئه مهش ئاماژهی کرد دانهر به ووتهی: (غالباً)، نمونهی ئه وهی فعلی ناسخی له دواوه نه هاتبی قسهی هه ندی له عه ره به: ((إِنْ يَزِيدُكَ لِنَفْسِكَ ، وَإِنْ يَشِيئُكَ لَهَيْئَةٍ)) ههروهه قسهیان: إِنْ قَتَعْتَ كَاتِبَكَ لَسَوَاطٍ^(۲)، وه پيشهوا ئه خفهش به دروستی داناوه بلیی ((إِنْ قَامَ لَأَنَا))، ههروهه وهكو ووتهی شاعر:

محل رفع اسم يكاد. كفروا/ فعل ماضٍ مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة، والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل، والجملة (كفروا) لامحل لها من الاعراب صلة الموصول. يُزلقونك/ ل: الفارقة. يُزلقون: فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه ثبوت النون لانه من الأفعال الخمسة، والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل ، ك/ ضمير متصل مبني في محل نصب مفعول به. وجملة (يُزلقونك) في محل رفع خبر يكاد. بأبصارهم/ جار ومجرور متعلقان ب(يُزلقونك)، وأبصار مضاف ، وضمير(هم) في محل جر مضاف إليه. وجملة يكاد مع اسمها وخبرها في محل رفع خبر (إِنْ) المخففة. . الشاهد فيها: ((وَإِنْ يَكَاد...)) حيث جاء بعد إِنْ المخففة فعل ناسخ.

^(۱) ئەم پرستیهش به شینکه له نایه تی ژماره (۱۰۲) ی سوره تی الاعراف ، پوختهی ماناکه ی: {به پرستی زۆریه یانمان دی تاوانباروسه ریچی کاربوون}. إعرابه کهشی بهم شیوهیه: وَإِنْ/ و: حسب ما قبلها. إِنْ/ مخفف من المثلث، واسمها ضمير الشأن محذوف والتقدير: وَإِنَّا/ وَجَدْنَا. فعل ماضٍ مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك، ونا/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. أَكْثَرُ/ مفعول به اول منصوب، وهو مضاف، هم/ ضمير متصل في محل جر مضاف إليه. لَفَاسِقِينَ/ ل: فارقة، فاسقين/ مفعول به ثانٍ منصوب وعلامة نصبه الياء لانه جمع مذكر السالم.

^(۲) ئەم دوو پرستیه قسهی بیستراون له عه ره به وه، یه که میان واتا: بینگومان ئه وهی جوانت دهکات خودی خوته و، ئه وهشی ناشیرینت دهکات هه رخۆتی. دووهمیان واتا: بینگومان داوت به سر نووسه ره که تدا _یان به سر بهنده که تدا_ قامچیهک و کردووته به قناع بۆی. لهم دوو نمونهیه دا (إِنْ) ی مخفف هاتوو وه له دوایه وه فعلی ناسخ نه هاتوو ئه مهش که مه له زمانی عه ره بییدا.

ش ۱۰۴ / شَلَّتْ يَمِينُكَ إِنْ قَتَلْتَ لِمُسْلِمًا حَلَّتْ عَلَيْكَ عُقُوبَةُ الْمُتَعَمِّدِ. ^(۱)

* * *

* باسی سووک کردن (تخفیف) سی آن:

۱۹۳- وَإِنْ تُخَفَّفَ أَنْ فَاسْمُهَا اسْتَكَنَّ وَالْخَيْرَ اجْعَلْ جُمْلَةً مِنْ بَعْدِ أَنْ. ^(۲)

ئه گهر (آن) که همزه که ی مفتوحه تخفیف کرا ئه وه عه مه لی ده مینیت
وله کارناکه ویت، به لام ده بیت ناوه که ی جیناوی حال (الشأن) ^(۳)، خبره که شی
ده بی پرسته بیت، ئه ویش وه کونموونه ی: ((علمتُ أَنْ زِيدَ
قائماً)) لیره دا ((آن)) تخفیف کراوی (آن) هیه، و ناوه که ی جیناوی
حال (ضمیر الشأن) ه، و حذف کراوه، و تقدیر و پراقه که ی: ائه، وه پرسته ی ((زیدُ
قائماً)) خبره بی تی و تقدیر و پراقه که ی ((علمتُ أَنَّهُ زِيدُ قائماً))، وه ده کری مه ندی
جار ناوه که ی ده رکه وی به لام جیناوی حال نیه، وه کو ووته ی:

ش ۱۰۵ / قَلَوُ أَنتَ فِي يَوْمِ الرَّخَاءِ سَأَلْتَنِي طَلَّاقَكَ لَمْ أَبْخُلْ وَأَنْتَ صَدِيقٌ. ^(۴)

* * *

^(۱) مانا و به لگه ی ئه م دیره: ده ک دهستی راستت شکیت بیگومان مسولمانیکت کوشت
یاخوا بیته سهرتا سزای تاوانبار. بة لطة که ی: (إِنْ قَتَلْتَ لِمُسْلِمًا لیره دا
(آن) تخفیف کراوه وله دوا یه وه فغلی ناسخ نه هاتووه، ئه مهش که مه ویاسایی نیه.

^(۲) مانای ئه م دیره ی ئه لفیه: ئه گهر (آن) تخفیف کریت ئه وه ده بیت ناوه که ی جیناوی کی
نادیار بیت، وه خبره که ی ئه پرسته یه که له دویه وه دیت، و اتا ده بیت خبره که ی جمله بیت
و مفرد نه بیت له م کاته دا.

^(۳) پیشتر باسی جیناوی حال مان کرد.

^(۴) مانا و به لگه ی ئه م دیره: بیگومان ئه گهر له کاتی شینه ی و پوزانی خوشیدا داوی
جیا بوونه وه و طلاق ده ک منیش نامه ردیم نه ده کرد طلاق ده دای هه رچه نده دوست
وهاورپی. . به لگه که ی ((أنت)) تخفیف کراوه و ناوه که ی نادیار و حذف کراو نیه، ئه مهش
زورکه مه له زمانی عه ره بیدا.

* باسی مهرجه گانی نه ورسته یه ی ده بیته خبری (ان سی مخفف.

۱۹۴- وَإِنْ يَكُنْ فِعْلًا وَلَمْ يَكُنْ دُعَاً وَلَمْ يَكُنْ تَصْنِيفًا مُتَّعٍ

۱۹۵- فَلَا حَسَنَ الْفَصْلِ بَقْدٍ أَوْ نَفْيٍ أَوْ تَنْفِيسٍ، أَوْ لَوْ، وَقَلِيلٌ ذِكْرُ لَوْ.^(۱)

ههركاتيک خبری (ان سی مخففه جمله ی اسمی بوو ئه وه پیویستی به نیوان کردن (فاصل)^(۲) نیه، ده لئی: ((علمتُ أَنْ زَيْدٌ قَائِمٌ)) به بی هیئانی حه رفیک له نیوان (ان) و خبره که ی، مه گه رمه به ست نه فی کردن بییت وه کو فه رمووده ی خوای گه وره: ﴿وَأَنْ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾^(۳). به لام نه گه ر خبره که ی جمله ی فعلی بوو، ئه وه به دهر نیه له وه ی: یان ئه وه فعله بگۆر (متصرف) ه، یان نه گۆر (غیر متصرف) ه، جا ئه گه ر نه گۆر بوو ئه وه پیویستی به به ین کردن (فاصل) نیه، وه کو فه رمووده ی خوای

(۱) مانای نهم دوو دیرهس نه لقیه: ۱۹۴- ههركاتيک خبری (ان سی مخففه فعل بوو و اتا جمله ی فعلی بوو بۆ دو عاونزا نه بوو هه روه ها بگۆر (متصرف) بوو. ۱۹۵- ئه وه با شتروایه شتیک بکه ویتته نیوان (ان) ه که و خبره که ی ئه وشته ش حه رفی (قد) ه یان (نفی) ه یان حه رفی (سین و سوف) ه یه، یان حه رفی (لو) ه، هه رچه نده حه رفی لو که مه.

(۲) و اتا نیوان کردنی (ان) و خبره که ی.

(۳) نهم پرسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۴) سی سو ره تی هو د، پوخته ی مانا که ی: {بَيِّگومان هیچ په رستراوین جگه له وه ده ی نایه ئیوه ملکه چ و مسولمانن } إعرابه که شی به م شیوه یه: وان/ و: حسب ما قبلها. ان/ مخفف من المثل، واسمها ضمیر الشأن المحذوف والتقدير (وأنه). لا/ نافية للجنس. إله/ اسم لا مبني على الفتح. و خبر لا محذوف تقديره موجود. إلا/ أداة حصر. هو/ ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدا، و خبره محذوف تقديره موجود. فهل/ ف: حرف عطف. هل: حرف استفهام. انتم/ ضمير منفصل مبني في محل رفع مبتدا. مسلمون/ خبر مرفوع و علامة رفعه الواو لانه جمع مذكر السالم. و جملة (لا إله إلا هو) الاسمية في محل رفع خبر (ان) المخففة. الشاهد فيها: لا إله حيث وقع خبر ان المخففة جملة اسمية من غير فاصل بين ان و خبرها، إلا إذا قصد النفي فيفصل بينهما.

گهوره ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾^(۱)، ههروهها وهكوفه رمودهی خوای گهوره ﴿وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدْ أَقْتَرَبَ أَجْلُهُمْ﴾^(۲). به لام ته گهر فعله كهه بگور (متصرف) بوو، ته ویش به دهر نیه له وهی: یان بو دوعا ونزایه، یان نا، جائه گهر بو دوعا بو وئه وه پیویستی به به ینکردن (فاصل) نیه، وهكوفه رمودهی خوای گهوره ﴿وَالْخَامِسَةَ أَنْ غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهَا﴾^(۳)،

^(۱) ئەم نایه پیرۆزه نایه تی ژماره (۳۹) سی سوره تی (النجم)ه، پوختهی ماناکه ی: {بینگومان مروژ جگه لهكوششی خۆی خاوه نی هیچی تر نیه} {إعرابه كەشی: [الواو/ حرف عطف .ان/مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر ، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوبا . ليس/ فعل ماض ناقص . للإنسان/ جار ومجرور متعلق بمحذوف خبر ليس مقدم . إلا/ أداة حصر . ما/ مصدرية . سعى/ فعل ماض مبني على فتح مقدر على آخره منع من ظهورها التعذر لأنه فعل ماض معتل بالألف ، وما المصدرية وما دخلت عليه في تأويل مصدر في محل رفع اسم ليس مؤخر ، وليس واسمها وخبرها في محل رفع خبر ان المخففة من الثقيلة الشاهد فيها: (..لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ) حيث وقع خبران جملة فعلية فعلا غير متصرف فلم يؤت بفاصل.

^(۲) ئەم پرسته قورنایه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۸۵) سی سوره تی الاعراف، پوختهی ماناکه ی: {بینگومان لهوانه نیه نزیك بوویته وه كو تای ژیانان} {إعرابه كەشی: {الواو} حرف عطف {ان} مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر ، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوبا {عسى} فعل ماض تام {ان} حرف مصدر ونصب {يكون} فعل مضارع منصوب بأن و{يكون} متصرف من كان الناقصة ترفع الاسم وتنصب الخبر ، واسمها ضمير الشأن محذوف {قد} حرف تحقيق {أقرب} فعل ماض {أجل} فاعل مرفوع ، وهو مضاف ، و{الهاء} ضمير متصل في محل جر بالإضافة ، و{الميم} علامة الجمع ، وان وما دخلت عليه في تأويل مصدر في محل رفع فاعل عسى و{جملة عسى} في محل رفع خبر ان المخففة من الثقيلة ، و{جملة قد اقرب اجلهم} في محل نصب خبر يكون . الشاهد فيها: (وان عسى..) حيث وقع خبر(ان)المخففة جملة فعلية فعلا غير متصرف فلم يؤت بفاصل.

^(۳) ئەم پرسته به شیکه له نایه تی ژماره (۹) سی سوره تی النور، پوختهی ماناکه ی: {له یینجه جاردا بلی خه شمی خوای له سه ربی...} . {إعرابه كەشی: {الواو} حرف عطف . {الخامسة} معطوف على اربع "من قوله تعالى" { ان تشهد اربع شهادات } تبعه في نصبه. {ان} مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر ، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوبا {غضب} فعل ماض {الله} فاعل ، وجملة الفعل والفاعل في محل رفع خبر ان المخففة {عليها} جار ومجرور {على}

له خویندنه وهی ئەوانه‌ی که (غَضِبَ) یان به فعلی ماضی خویندۆته وه^(۱)، به لام ئەگەر فعله که بۆ دوعا نه بوو ئەوه هه‌ندی له زانایان فه‌رموویانه: پیویسته به‌ین (فصل) بخزیته نیوانیان مه‌گەر به‌که‌می، وه‌هه‌ندیکی تر فه‌رموویانه له‌وانه‌ش دانه‌ر: دروسته به‌ین بکریت و دروستیشه نه‌کریت، به‌لام چاک‌تر وایه به‌ین بکریت، به‌ین کردنه‌که‌ش یه‌کیکه له‌م چوارشته:

یه‌که‌م: ((قد)) وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا﴾^(۲).

دووه‌م: هه‌ر دوو حه‌رفی داهاتوو (حرفا التنفیس)^(۳)، که‌بریتین له (سین و سوف)، نموونه‌ی حه‌رفی سین فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره ﴿أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى﴾^(۴)، وه‌نموونه‌ی حه‌رفی ((سوف)) ووته‌ی شاعر:

حرف جر ، و ﴿الهاء﴾ ضمیر متصل فی محل جر بعلی ، والجار والمجرور متعلق بغضب. الشاهد فیها: (أن غضب..) حیث وقع خبر (أن) المخففة جملة فعلية فعلها متصرف للدعاء فلم يؤت بفاصل، فی إحدى القراءات.

^(۱) مه‌به‌ست ئەوه‌یه هه‌موو خویننه‌رائی قورئان (القرء) ئایه‌ته‌که‌یان به‌و شیوه‌یه نه‌خویندۆته‌وه.

^(۲) ئەم پرسته‌یه به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۱۱۳)، سوهرتی المائده، پوخته‌ی مانا‌که‌ی {وه‌بزانی که‌ بیگومان راسته له‌گه‌ل کردوین...}. {إعرا به‌گه‌شی: ﴿الواو﴾ حرف عطف ﴿نعلم﴾ فعل مضارع معطوف علی ناکل من قوله تعالى { ونريد أن نأكل منها } تبعه فی نصبه، وفاعله مستتر فیه وجوباً تقدیره نحن ﴿أن﴾ مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر ، واسمها ضمیر الشأن محذوف وجوباً ﴿قد﴾ حرف تحقیق ﴿صدقتنا﴾ فعل وفاعل ومفعول ﴿صدق﴾ فعل ماض مبني علی السكون لاتصاله بضمیر رفع متحرك ، و﴿التاء﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ، و﴿نا﴾ ضمیر متصل فی محل نصب مفعول به و﴿جملة الفعل والفاعل﴾ فی محل رفع خبر أن المخففة من الثقيلة . الشاهد فیها: (أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا) دخول (قد) علی خبر (أن) المخففة، وذلك لأن الخبر جملة فعلية فعلها ماض متصرف وليس للدعاء.

^(۳) مه‌به‌ست له‌حهر فی داهاتوو ئەوه‌یه مانای فعله مضارعه‌که تاییه‌ت ده‌که‌ن به‌ داهاتوو، چونکه فعلی مضارع بۆ ئیستا (الحال) و داهاتوو (الاستقبال) ده‌بیته، به‌لام کاتی که‌ یه‌کیکه له‌م دوو حه‌رفه ده‌چیته سه‌ری تاییه‌تی ده‌کات به‌ داهاتوو.

^(۴) ئەم پرسته‌یه به‌شیکه له‌ئایه‌تی ژماره (۲۰) سی سوهرتی المرزمل، پوخته‌ی مانا‌که‌ی {وه‌بیگومان خوای گه‌وره ده‌زانێ که‌ له‌مه‌ولا که‌سانیکتان نه‌خۆش-

ش ۱۰۶/وَأَعْلَمَ فَعِلْمُ الْمَرْءِ يَنْفَعُهُ أَنْ سَوْفَ يَأْتِي كُلُّ مَا قُدِرَ. ^(۱)
 سییه م: نه فی، وه کوفه رموده ی خوی گه وره ﴿أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ
 قَوْلًا﴾ ^(۲)، هه روه ها وه کوفه رموده ی:

-ده بیئت {إعرابه که ی: ﴿علم﴾ فعل ماض من أفعال القلوب تنصب مفعولین ، و فاعله مستتر جوازاً تقدیره هو. ﴿ان﴾ مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر، واسمها ضمیر الشأن محذوف وجوباً تقدیره أنه. ﴿السين﴾ حرف تنفیس وهو الزمن القریب ﴿یکون﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده عن الناصب والجازم وعلامة رفعه ضم آخره ، متصرف من كان الناقصة ترفع الاسم وتنصب الخبر ﴿منکم﴾ جار ومجرور ﴿من﴾ حرف جر و﴿الكاف﴾ ضمیر متصل مبني على الضم في محل جر بمن، و﴿الميم﴾ علامة الجمع والجار والمجرور شبه جملة متعلق بواجب الحذف تقدیره کائن في محل رفع خبر كان مقدم ﴿مرضی﴾ اسمها مؤخر مرفوع بها وعلامة رفعه ضمة مقدرة على الألف ، منع من ظهورها التعذر لأنه اسم مقصور ، و﴿جملة كان مع اسمها وخبرها﴾ في محل رفع خبر أن المخففة من الثقيلة ، والمصدر المنسب ، من ان وما بعدها سد مسد مفعولي علم ، والتقدير "علم کون مرضی منکم" . الشاهد فیها: (سیکون)، حیث وقع خبر أن المخففة جملة فعلية، والفعل متصرف لا یفید الدعاء لهذا فصل بینهما بحرف التنقیس.

^(۱) مانای ئەم دێره : هه میشه بزانه وفیریه چونکه زانستی مروّف سوودی پینده که یئیت کاتیک هات هه موو ئەه وشتانه بپار دراون له خووشی و ناخووشی. به لگه که ی: (أن سَوْفَ يَأْتِي)، خبری (أن) مخففة جملة فعلیه و فعله کهش بو دوعا نیه، بویه بهین خراوته نیوانیان که بریتیه له حهرفی (سوف).

^(۲) ئەم پرستیه قورئانییه به شیکه له نایه تی ژماره (۸۹) ی سورته تی طه، پوخته ی ماناکه ی {نایه ئەوان نازانن و نایینن} ئەو گوێره که یه مه به ست ئەو گوێره که یه که بنی اسرائیل دهیان پهرست وه لأمی ههچ و ته یه کیان ناداته وه. {إعرابه که ی: افلا/: حرف استفهام. ف: حرف عطف. لا: نافية غير عاملة. يرون/فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الواو لانه من الافعال الخمسة، وواو الجماعة/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل.

﴿أَيْحَسِبُ الْإِنْسَانُ أَنْ لَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ﴾^(۱) ههروه ها وهه کوفه ره مووده ی:
﴿أَيْحَسِبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ﴾^(۲).

چوارهم: حه رفی ((لو))_ که من نه وزانایانه ی که باسی (لو) یان کردییت له بابه ته دا^(۳) _ وهکو فه ره مووده ی خوای گه وره:

﴿وَأَنْ لَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ﴾^(۴)، ههروه ها وهکو فه ره مووده ی خوای گه وره ﴿أَوْلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرْتُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصْبَغْنَاهُمْ

ان/مخففة من الثقيلة، واسمه ضمير الشأن المحذوف تقديره(أنه). لا/نافية غير عاملة. يرجع/فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة. وفاعله ضمير مستتر تقديره هو. وجملة(يرجع) في محل رفع خبر(ان)المخففة. إليهم/ جار ومجرور متعلقان ب(يرجع). قولاً/مفعول به منصوب. الشاهد فيها: (ان لا يرجع ..) حيث وقع خبر ان المخففة جملة فعلية، والفعل متصرف لا يفيد الدعاء لهذا فصل بينهما بحرف التنقيس.

^(۱) نایه تی ژماره (۳) سی سوره تی (القیامه)، کورته ی ماناکه ی: نایه مرۆف واده زانی که نیسقانه پزیوه کانی کۆناکه ی نه وه. إعرابه گه شی پوونه و به لگه گه شی وهکو نایه تی پینشت وایه.

^(۲) نایه تی ژماره (۷) سی سوره تی (البلد)، کورته ی ماناکه ی: {نایا واده زانی که کهس نه یدیوه}، إعرابه گه شی پوونه و به لگه گه شی وهکو نایه تی پینشت وایه.

^(۳) واتا له بابه تی به ین کردن (الفصل) له نیوان (ان) سی مخففه و خبره که ی.

^(۴) ئەم رسته یه قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۶) سی سوره تی الجن، ماناکه ی {ئه گه رئه وان

(مرۆف و جنۆکه) به رده وام بوونایه له سه ری راست ...}، إعرابه گه شی: ﴿الواو﴾ استئنافية

﴿ان﴾ مخففة من الثقيلة واسمها ضمير الشأن محذوف وجوباً ﴿لو﴾ حرف شرط غير

جازم. ﴿استقاموا﴾ فعل وفاعل ﴿استقام﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على آخره

منع من ظهوره اشتغال بحركه مناسبة لأن الواو لا يناسبها إلا ضم ما قبلها، و﴿الواو﴾

ضمير متصل في محل رفع فاعل ﴿على الطريق﴾ جار ومجرور متعلق باستقاموا

﴿وجملة استقاموا﴾ في محل رفع خبر ان، وان وما دخلت عليه في تأويل مصدر في محل

رفع نائب فاعل لفعل محذوف تقديره أوحى إلي . . . الشاهد فيها: (وَأَنْ لَوْ اسْتَقَامُوا)،

حيث وقع خبر ان المخففة جملة فعلية، والفعل متصرف لا يفيد الدعاء لهذا فصل بينهما

بحرف(لو).

بذُنُوبِهِمْ ﴿١﴾

نمونه‌ی ئەوەی هاتیبیت بەبێ بەین کردن (فاصل)، ووتە‌ی شاعر:
ش ۱۰۷ / عِلْمُوا أَنْ يُؤْمَلُونَ فَجَادُوا قَبْلَ أَنْ يُسْأَلُوا بِأَعْظَمِ سُؤْلِ. ^(٢)

^(١) ئەم رستە‌یه قورئانیەش بەشیکە لەئایەتی ژمارە (۱۰۰)ی سورەتی الاعراف، ماناکە‌ی {ئایە پوون نەبووتەووە بۆئەوانە‌ی زەوویان بە میرات بۆدەمینیتەووە دوای تیاچوونی خاوەنە پیشووەکانیان ئەگەر بمانەوی بەهۆی گوناھەکانیانەووە دووچاری بەلایلن دەکەین.} اعرابه‌کەشی: ا/حرف استفهام (استفهام إنکاری). و/حرف عطف. لم/ حرف نفی وجزم وقلب. یهد/فعل مضارع مجزوم وعلامة جزمه حذف حرف العلة. للذین/ جار ومجرور متعلقان به (یهد). یرثون/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الواو لانه من الافعال الخمسة، وواو الجماعة/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. الارض/ مفعول به منصوب. وجملة (یرثون الارض) لامحل لها من الاعراب صلة الموصول. من بعد/ جار ومجرور، وبعد مضاف ، اهلها/ مضاف إليه مجرور، وهو مضاف وضمير/ها/ في محل جر مضاف إليه. ان/ مخففة من الثقيلة، واسمه ضمير الشأن المحذوف تقديره (أنه). لو/ حرف تمنّ وشرط غير جازم. نشاء/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة الظاهرة. وفاعله ضمير مستتر تقديره (نحن). وجملة (نشاء اصبتناهم) في محل رفع خبر (أن). والمصدر المؤول من (ان لوشاء) في محل رفع فاعل له (یهد). اصبتناهم/ اصبت: فعل ماض مبني على السكون لاتصاله بضمير رفع متحرك ، و﴿نا﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل ، هم/ ضمير متصل في محل نصب مفعول به. بذنوبهم/ جار ومجرور متعلقان به (اصبتناهم). . الشاهد فيها: (أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ)، حيث وقع خبر ان المخففة جملة فعلية، والفعل متصرف لا يفيد الدعاء لهذا فصل بينهما بحرف (لو).

^(٢) ماناوبەئەگە‌ی ئەم دێرە: ئەوان زانییان کە جیبی ئومێدن بۆیە گورج وچوست بوون وکەمتەر خەم نەبوون، پێش ئەوە‌ی داوایان لێ کریت بە داوای گەرە. بەئەگە‌کە‌ی: (أَنْ يُؤْمَلُونَ) لێرە داخبری (ان)ی مخففه جمله‌ی فعلیه به‌ینی‌ش نەخراوته نیوانیان.

ههروه هاوه کو فه مووده ی خوای گه وره ﴿لَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ﴾^(۱) له خویندنه وهی ئەوانه ی فعلی (یتم) یان به مرفوعی خویندۆته وه ئەمه بۆچوونیکه ده باره ی خویندنه وهی ئەم ئایه ته، بۆچوونی دووهم: پێیان وایه که (ان) لهم ئایه ته دا مخففه ئیه و به لکو (ان) سی ناصبه یه^(۲) وچۆته سه ر فعلی مضارع، وفعله مضارعه که ش مرفوع بووه به پێچه وانه ی یاسا (شاذ) سی.

* * *

(۱) ئەم پرسته یه قورئانیه به شیکه له ئایه تی ژماره (۲۳۲) سی سورته ی البقره ، ماناکه ی { ئەمه بۆ که سیکه بیهویت شیر ی ته و او بدات... } . {عرا به که شی: ﴿اللام﴾ حرف جر ﴿من﴾ اسم موصول فی محل جر باللام و الجار و المجرور متعلق بمحذوف خبر لمبتدا مقدر تقدیره ذلك المذكور من إرضاع الحولین ﴿أراد﴾ فعل ماض ، و فاعله ضمیر مستتر جوازا تقدیره هو ﴿ان﴾ مخففه من الثقيلة و اسمها ضمیر الشأن محذوف وجوباً ﴿یتم﴾ فعل مضارع مرفوع ، و فاعله مستتر فی جوازا تقدیره هو ﴿الرضاعة﴾ مفعول به منصوب ، و جملة الفعل و الفاعل فی محل نصب خبر "ان" المخففه . الشاهد فیها: وردت أن مخففه و خبرها جملة فعلية فعلها متصرف ليس للدعاء ، ومع ذلك لم یؤت بفاصل بینهما ، وهذا من أمثلة ما ورد بدون فاصل. وقيل : إن (أن) ليست المخففه من الثقيلة ، بل هي أن المصدرية الناصبة للفعل المضارع ، و ارتفع الفعل (یتم) بعدها شذوذاً ، و إهمال أن الناصبة للفعل المضارع لغة لجماعة من العرب .
(۲) له زمانی عه ره بیدا (ان) بۆ جوار مانا و مه به ست به کار دیت: ۱- مصدریه . ۲- مفسره . ۳- ژانده . ۴- مخففه من (ان) الثقيلة.

*باسی سووک کردن (تخفیف سی) (كَانَ)

۱۹۶- وَخَفَّفَتْ كَأَنَّ أَيْضًا فَنُوي مَنصُوبِيهَا وَثَابِتًا أَيْضًا رُوي. (۱)

ئه‌گه‌ر تخفیف کریت (كَانَ) ئه‌وه ناوه‌که‌ی نادیار و مقدر ده‌بیئت، و خبره‌که‌شی رسته‌یه‌کی ناوی (جمله اسمیه) ده‌بیئت، وه‌کو: ((كَأَنَّ زَيْدٌ قَائِمٌ))، یان رسته‌یه‌کی کرداری (جمله فعلیه) ده‌بیئت که به‌حه‌رفی (لم) ده‌ست پیبکات، وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای گه‌وره:

﴿كَأَنَّ لَمْ تَغْنِ بِالْأَمْسِ﴾ (۲)، یان به‌حه‌رفی (قد) ده‌ست پیبکات، وه‌کو ووته‌ی شاعر:

ش ۱۰۸ / أَيْدِ الثَّرْحُلُ غَيْرَ أَنْ رِكَابَنَا لَمَّا تَزَلُّ بِرِحَالِنَا وَكَأَنَّ قَدْ. (۳)

(۱) ماناس نهم دپیره‌ی نه‌لفیه: دروسته سووک (تخفیف) کریت (كَانَ) و اسمه‌که‌ی نادیار (محدوف) ده‌بیئت، و ئه‌ورسته‌یه‌ی دوا‌ی خو‌ی ده‌بیته‌ی خبری، وه‌هه‌ندی جاریش اسمه‌که‌ی یاس ده‌کریت و حذف نا‌کریت.

(۲) نهم رسته‌یه قورنانه‌به‌شینکه له‌ئایه‌تی ژماره (۲۴) سی سوره‌تی یونس، مانا‌که‌ی {.. وه‌کو له‌وه‌و پیش هه‌ر نه‌بو‌بیئت.}، إعرابه‌که‌شی: ﴿كَأَنَّ﴾ حرف تشبیه و نصب وه‌ی مخففة من الثقیلة تنصب الإسم وترفع الخبر، و اسمها ضمیر الشأن محذوف و التقدير "كأنه" ﴿لم﴾ حرف نفی و جزم و قلب ﴿تغن﴾ فعل مضارع مجزوم بلم، و علامة جزمه حذف حرف العلة من آخره وهو الألف، و الفاعل مستتر فيه جوازاً تقديره هي ﴿بالأمس﴾ جار و مجرور متعلق "بتغن" و جملة الفعل و الفاعل في محل رفع خبر كأن المخففة. . الشاهد فيها: (كَانَ) المخففة و قد نوي اسمها، و أخبر عنها بجملة فعلية مصدر قبه (لم).

(۳) پیشتر له‌شاهدی ژماره (۲) نهم دپیره‌مان مانا‌کرد، ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به‌ئیره‌وه‌ بیئت وه‌کو به‌نگه‌ بو نهم بابه‌ته بریتیه له‌ (وَكَأَنَّ قَدْ) كان تخفیف کراوه‌و اسمه‌که‌ی حذف کراوه‌و خبره‌که‌شی بریتیه له‌ جمله‌ی (قد زالت)، دیاره (زالت) که جمله فعلیه‌که‌یه حذف کراوه‌ چونکه زانراوه.

واتا (وكان قد زالت) لهم نمونانهدا اسمی (كان) حذف كراوه، كه بریتیه له جیناوی حال (ضمیر الشان)، وه تقدیره كه ش ((كانه زید قائم، و كانه لم تغن بالامس، و كانه قد زالت))، پرسته كه ی دوا ی (كان) ده بیته خبری، نه مه یه مه به ست له و وته ی دانه ر)) نادیار و مقدر ده بیته منصوبی (كان) و اتا اسمه كه ی))، هه روه ها ئا ماژ هی كرد به و وته ی ((وه هه ندی جار ناوه كه ی باس ده كریته و نادیار نابیته)) بو ئه وه ی كه هه ندی جار اسمی (كان) باس ده كریته و نادیار نابیته، به لام كه مه، وه كو و وته ی شاعر:

ش ۱۰۸ / وَصَدْرٍ مُّشْرِقِ النَّخْرِ كَأَنَّ تَدْيِيَاهُ حُقَّانٍ.^(۱)

جا (تدییه) اسمی (كان) هه و منصوبه به (یا) چونكه (مثنی) یه، وه (حقان) خبری (كان) یه، وه ئه م دیره ریوایهت كراوه به (كَأَنَّ تَدْيَاہُ حُقَّانٍ) له م كاته دا اسمی (كان) حذف كراوه كه بریتیه له جیناوی حال و تقدیره كه شی (كَأَنَّهُ تَدْيَاہُ حُقَّانٍ)، وه پرسته ی (تَدْيَاہُ حُقَّانٍ) كه بریتیه له: مبتدا و خبر هه رد و وکیان له جینگه ی خبری (كان) ن، وه له وانه شه ((تَدْيَاہُ)) اسمی (كان) هه بیته و منصوب بیته به ئه لیف له سه ر بوچوونی ئه وانه ی كه پینان وایه (مثنی) له هه موو كاتیكدا إعرابه كه ی به حه رفی (الف) ده بیته.^(۲)

^(۱) مانا و به لگه ی ئه م دیره: ئه و خاوه ن سینگ و گۆبه ر زورکیکی دره و شاوه یه، مه مه كه كانی ده ئینی داری عاچه. به لگه كه ی: (كَأَنَّ تَدْيِيَاهُ حُقَّانٍ) لیره دی (كان) تخفیف كراوه و ناوه كه شی به دوایدا هاتوو و باس كراوه ئه مه ش كه مه له زمانی عه ره بیدا.

^(۲) پیشتر له راقه ی دیریزماره (۳۲) سی ئه لفییه باسی ئه وه مان كرد هه ندی له عه رب إعرابی (مثنی) به حه رفی ئه لیف ده كه ن له هه موو حاله تیكدا.

* باسی (لا سی نافیه للجنس "لا" الَّتِي لِنَفْيِ الْجِنْسِ

١٩٧- عَمَلٌ إِنْ أَجْعَلَ لِلْأَفِي نَكْرَهُ مُفْرَدَةً جَاءَتْكَ أَوْ مُكْرَرَةً. ^(١)

ئەمە بریتیه له بهشی سێییهم له و حەرقانە ی مبتدا لادەبن ، ئه ویش بریتیه له (لا سی نافیه للجنس) ^(٢)، مەبەست پێی نە فی کردنی هەموو رەگەزی ئەو ناوێه که بەدوایدا دیت دەقاو دەق.

جابۆیه و وتم: (دەقاو دەق) بۆ خۆپاراستن لهو (لا) یه ی که ناوێه که ی دوای خۆی مرفوعه وهکو: (لا رجل قائماً) ئەم نە فی کردنه بۆ نە فی کردنی هەموو رەگەزی پیاوان نیه، چونکه دهکریت مەبەست ئەوه بیئت یه ک پیاو به پێوه نیه وهدهکریت مەبەست پێی رەگەزی پیاوان بیئت، که واتا به مەستی وویستنی نە فی کردنی رەگەزه که دروست نیه بلێی (لا رجل قائماً بل رجلان)، به لām به مەستی نە فی کردنی یه ک که س دروسته بلێی (لا رجل قائماً بل رجلان)، به لām ئەم (لا) یه ی ئییره ^(٣) تهنه بۆ نە فی کردنی رەگەز به کار دیت، که واته دروست نیه بلێی (لا رجل قائماً بل رجلان).

(لا سی نافیه للجنس هەمان عەمەلی ((إن)) دهکات، و مبتدا منصوب دهکات و دهیکاته اسمی خۆی، و خبره کهش مرفوع دهکات و دهیکاته خبر بۆ خۆی، هیچ جیاوازییه ک نیه له م عەمەل کردنه ئەگەر (لا) تهنه بیا بیئت و دووباره نه بیئت، وهکو ((لا غلام رجل قائم))، یان دووباره بیئت وهکو ((لا حول ولا قوة إلا

^(١) پوختەس مانای ئەم دێرس ئەلقیه: هەمان عەمەل کردنی ((إن)) که بریتی بوو له منصوب کردنی اسم و مرفوع کردنی خبر دانه بۆ (لا) به مەرجیک ناوێه که ی ئەناسراو (نکره) بیئت، جائه گەر (لا) تهنه بای و اتا دووباره نه بوو یوه یان دوو باره بیئت، هەمان عەمەل دهکات.

^(٢) مەبەست له نە فی هەلوه شانده وهو دورخستنه وهونکولی کردنه به لām ئیمه له کاتی شیکردنه وه و پراقه کردندا ده لئین نە فی، وه مەبەست له (الجنس) رەگەزه، و اتا ئەم حەرق (لا) یه نە فی هەموو ئەو شتانه دهکات که په یوه ندییان به رەگەزی ئەو ناو وه بیئت.

^(٣) و اتا (لا سی نافیه للجنس).

بالله)). ههروهها مهرجه اسم و خبره که ی نه ناسراو (نکره) بن، بویه (لا) سی نافییه له ناوی ناسراو (معرفة) عه مهل ناکات، وه نه گهر شتیکی و اهاتییت له زمانی عه ره بیدا نه وه ده بییت پراقه (تأویل) بکریت به نه ناسراو، وه کوووته یان ((قَضِيَّةٌ وَلَا أَبَا حَسَنٍ لَهَا))^(۱)، تقدیر پراقه که ی: وَلَا مَسْمَىٰ بِهَذَا الْأَسْمَىٰ لَهَا^(۲)، به لگهش بوئه وهی که ئه م ناوه^(۳)، وه کو ناویکی نه ناسراو مامه نهی له گه ل ده کریت نه وهیه کاتیکی ئاوه لئاو (صفة) یکی بو دینین به نه ناسراوی دینینی وه کو ده لییت ((لَا أَبَا حَسَنٍ حَلَالًا لَهَا))، ههروهها مهرجیکی تری عه مهل کردنی (لا) سی نافییه للجنس نه وهیه نابییت بهین خریته نیوان خوی و ناوه که ی، جائه گهر بهین خرا نه وه عه مهلی نامینییت، وه کوفه رمووده ی خوای گهره ﴿لَا فِيهَا غَوْلٌ﴾^(۴).

* * *

^(۱) ئه مه قسه یه که له قسه کانی عه رب و وه کوپه ند به کار دیت له کاتیکی کیشیه ک پووبدات و چاره سه ری گران بییت ئه م قسه یه ده لین، و اتا که ی: کیشه و بابه تیک پرووی داوه و باوکی حه سه نی بو نیه. مه به ست له باوکی حه سه ن ئیمامی عه لی یه که باشترین که س بووه بو چاره سه رکردنی کیشه کان.

^(۲) و اتا: ابا حسن ناویکی ناسراوه و دروست نیه بییته اسمی (لا) سی نافییه للجنس، بویه پیویسته تأویل بکریت به ناویکی نه ناسراو.

^(۳) و اتا: ناوی ابا الحسن.

^(۴) ئه م پرسته یه به شیکه له نایه تی ژماره (۴۷) سی، سوهره تی الصافات، کورته ی ماناکه ی {ئو شه رابه ی له به مه شتدا باوه رداران ده یخونه وه میشکیان تیک نادات}، {، {عجابه که شی: لا/ نافییه ملغاة أي غیر عاملة. فیه/ جار و مجرور فی محل رفع خبر مقدم. غول/ مبتدا مؤخر مرفوع. الشاهد فیه: (لَا فِيهَا غَوْلٌ) حیث فصل بین لا النافیة للجنس و بین اسمها فبطل عملها.

باسی جوړو حالته ته گانې اسمی (لا سی نافیة للجنس

۱۹۸- فَأَنْصِبَ بِهَا مُضَافًا أَوْ مُضَارِعَةً وَبَعْدَ ذَلِكَ الْخَبَرَ اذْكَرَ رَافِعَهُ

۱۹۹- وَرَكِبَ الْمَقْفُورَ فَاتِحًا كَلًّا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ وَالثَّانِي اجْعَلًا

۲۰۰- مَرْفُوعًا أَوْ مَنْصُوبًا أَوْ مُرَكَّبًا وَإِنْ رَفَعْتَ أَوْلًا لَا تَنْصِبُهَا. ^(۱)

به دهرنیه اسمی (لا سی نافیة للجنس له سیّ حالته : حالته تی یه کهم: نه وئاوه مضاف بیّت وه کو: ((لا غلام رجل حاضر)) ^(۲). حالته تی دووهم: هاوشیوهی مضاف بیّت، مه به سستیش له هاوشیوهی مضاف: هه مووناویکه په یوه ندی هه بیّت به دواى خوږه وه: یان به وهی که عه مه لی تیدا ده کات، وه کو: ((لا طالعا جبلا ظاهر)) ^(۳)، ولا خیراً من زید راکب)) ^(۴)، یان به وهی که ناوی دواى خوږی

^(۱) کورته ی مانای ئەم سیّ دپړه ی ئەلفیه: ۱۹۸- منصوب بکه_ اسمی (لا) نه گهر مضاف بوویان هاوشیوهی مضاف بوو، وه دواى نه ودهش خبره که ی مرفوع بکه. ۱۹۹- به لام نه گهر اسمی (لا سی نافیة که تاک (مفرد) بوو_ و انا مضاف نه بوو_ نه وه مبنی بکه له سه (فتحه) وه کو چون ژماره ی لیکدراو (عدد مرکب) مبنی ده بیّت له سه (رفتحه)، وه کونموونه ی: (لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ)، جائه گهر ناوه که ی یه که مت مبنی کرد_ له حالته تی دووباره بوونه وهی (لا) _ نه وه ناوی دووهم سیّ حالته تی تیدا دروسته وبه م شیوهیه. ۲۰۰- ده توانی مرفوعی بکه ی، یان منصوبی بکه ی، یان مبنی بکه ی وه کو مبنی بوونی ژماره ی لیکدراو، به لام نه گهر ناوی یه که مت مرفوع کرد نه وه ناتوانی ناوی دووهم منصوب بکه ی.

^(۲) إعرابی ته وای ئەم پرسته یه به م شیوهیه: ﴿لَا﴾ نافیة للجنس ﴿غلام﴾ اسم لا منصوب وعلامة نصبه فتح آخره، وهو مضاف و﴿رجل﴾ مضاف إليه مجرور ﴿حاضر﴾ خبر "لا" مرفوع.

^(۳) مانا و اعرابی ئەم پرسته یه: هیچ که سیکی چووه سه ر کیو دیار نیه، اعرابه که شی: ﴿لَا﴾ نافیة للجنس تعمل عمل إن ﴿طالعا﴾ اسمها منصوب، وهو اسم فاعل يعمل عمل فاعله یرفع الفعل ینصب المفعول، و فاعله مستتر فیه جوازاً تقدیره هو ﴿جبلا﴾ مفعول به لـ ﴿طالعا﴾ منصوب، ﴿ظاهر﴾ خبر "لا" مرفوع.

^(۴) مانا و اعرابی ئەم پرسته یه: هیچ سوار چاکى چاکتر له زید سوار نه بووه، اعرابه که شی پوون و دیاره.

عطف کراوه ته وه بۆی وه کو: ((لا ثلاثة وثلاثين عندنا))^(۱)، جابه هاوشیوهی مضاف دهوتریت: مُطَوَّلًا يَان مَمَطُولًا، واتا: دریرژکراو، جاحوکی اسمی (لا) کاتی که مضاف یان هاوشیوهی مضاف بیئت نه وهیه که منصوب بیئت به (لفظ) سی خوئی^(۲)، وه کو نمونه هینرایه وه.

حاله تی سبیه م: نه وهیه که تاک (مفرد) بیئت مه به ستیش له تاک^(۳) _ لییره دا _ نه وهیه که مضاف و هاوشیوهی مضاف نه بیئت، که واته مفرد لییره دا کو (الجمع) و کراویه دووانیش (المثنی) ده گرتیه وه، حوکمی ئەم جوړهش نه وهیه مبنیه له سه ره نه وشته ی که پیشتر^(۴) پیی منصوب بووه، چونکه لییره دا ئەم ناوه له گهل (لا) سی نافیه که لیکدراون وه کو یه ک ناویان لیها تووه، وه کو ناوی خمسة عشر، به لام له گهل نه وشدا که مبنیه له جینگه ی نصب دایه بو (لا) و چونکه ده بیته اسمی (لا)، که واتا نه و ناوه تاکه ی که کو یان دووان نیه نه وه مبنیه له سه ره فتحه وه کو ((لا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))^(۵)، هه روه ها ناوی کو و دووان (المثنی) مبنی دهن له سه ره نه وشته ی پیشتر پیی

(۱) مانا و اعرابی ئەم پرسته یه ش: هیچ سی و سبیه ک لای ئیمه نیه ، اعرابه که شی: ﴿ لا ﴾ نافیه للجنس ﴿ ثلاثة ﴾ إسمها منصوب بها ، و ﴿ ثلاثين ﴾ ﴿ الواو ﴾ حرف عطف ﴿ ثلاثين ﴾ معطوف علی اسم " لا " تبعه فی نصبه ، و علامة نصبه الیاء نیابة عن الفتحة لأنه محمول علی جمع المذکر السالم ﴿ عند ﴾ ظرف مکان منصوب علی الظرفیة وهو مضاف ، و ﴿ تا ﴾ ضمیر متصل فی محل جر بالإضافة ، و الظرف وما اضيف إليه شبه جملة متعلق بمحذوف فی محل رفع خبر " لا " .

(۲) مه به ست به منصوب بوون به (لفظ) پیچه وانه ی (محلا یان تقدیراً).

(۳) پیشتر باسمان کرد له زمانی عه ره بیدا وشه ی (مفرد) بۆسی مانا به کار دیت و هه مانایه که له مانایانه له به ران بهر شتی کدایه ، جا له بابه تی (لا) سی نافیه للجنس که دهوتریت مفرد له به ران بهر مضاف و هاوشیوهی مضاف دا دهوتریت.

(۴) واتا پیش نه وه ی بوویته اسمی (لا) سی نافیه للجنس.

(۵) اعرابی (حول) و (قوه) بهم شیوه ده کړیت: اسم لا مبنی علی السکون فی محل النصب.

منصوب بوون که بریتیه له حه رفی یا وه کو ((لا مُسْلِمِينَ لَكَ، وَا مُسْلِمِينَ لَكَ))، لی ره دا مُسْلِمِينَ و مُسْلِمِينَ مَبْنِينَ له بهر ئه وهی له گه ل (لا) لی کدر اون، هه روه کو چۆن ناوی (رجل) که ده بیته اسمی لا مبنی ده بیته. به لام کوفیکان و پیشه واز جاج پییان وایه ناوی (رجل) له ووتهی (لا رجل) معربه و مبنی نیه و فتحه که شی فتحه ی معرب بوونه و فتحه ی مبنی بوون نیه، هه روه ها پیشه وَا مُبْرَدَ پیی وایه ((مُسْلِمِينَ)) و ((مُسْلِمِينَ)) معربین و مبنی نین. به لام جمعی مؤنثی سالم^(۱)، کۆمه لیک له زانایان ده لئین: مبنیه له سه ره و شته ی پیشتر پیی منصوب بووه که بریتیه له کسره که واته ده لئیت: ((لا مسلمات لكَ)) به مکسور کردنی حه رفی (تا)، وه وه کو ووته ی شاعر:

ش ۱۰۹ / إِنَّ الشَّبَابَ الَّذِي مَجَّدَ عَوَاقِبُهُ فِيهِ نَلْدُ وَلَا لَدَاتٍ لِلشَّيْبِ.^(۲)

به لام هه ندی له زانایان به دروستی ده زانن که مبنی بیته له سه ر فتحه، وه کو ((لا مسلمات لكَ)).

هه روه ها ووته ی دانهر ((وَبَعْدَ ذَاكَ الْخَبَرَ ادْكُرَ رَافِعَهُ)) مانا که ی ئه وه یه خبری (لا) دئیت له دوای اسمه که وه، به مرفوعی، وئه وه شی که مرفوعی کرد وه بریتیه له (لا) به پای دانهر و کۆمه لیک له زانایان، به لام به پای پیشه وَا سیبویه ئه وه ی که خبره که ی مرفوع کرد وه (لا) یه ئه گه ر ناوه که ی مضاف یان هاوشیویه مضاف بیته، به لام ئه گه ر ناوه که ی مفرد بیته، ئه وه زانایان رایان جیا به ده رباره ی مرفوع کاره که ی، پیشه وَا سیبویه پیی وایه که مرفوع نیه به (لا)، به لکو مرفوعه به وه ی که خبری مبتدایه، چونکه پیشه وَا سیبویه پای

^(۱) وَا تَا كَاتِيكَ دَه بِيْتَه اِسْمِي (لا) ی نَافِيَه لِجَنَس.

^(۲) مانا و به لگه ی ئه م دیره: بئگومان ئه و ته مه نی لا ویتی و گه نجیته ی که دوا پرۆزه که ی گه وه ی و سه ره رزه تیدا خۆشحالین، وه بئگومان هه یچ خۆشیه که له پیریتی دا نیه. به لگه که ی: (وَلَا لَدَاتٍ لِلشَّيْبِ) اسمی (لا) لی ره دا جمعی مؤنثی سالمه و مبنیه له سه ر کسره.

وايه كه (لا) واسمه كه ی پیکه وه له محلی رفعدا مبتدان، وناوه كه ی دوايان ده بیته خبر بۆی، له م حاله ته دا (لا) ته نها عه مه لی له اسمه كه ی دا کردوه، به لام پیشه واته خفه ش پای وایه كه خبر^(۱) مرفوعه به (لا) كه واتا (لا) عه مه لی کردوه له هه ردوو به شه كه، هه روه كو چۆن عه مه لی کردوه له وناوه ی كه مضافه یان هاوشیوه ی مضافه .

هه روه ها ئاماژه ی کرد دانه ربه ووته ی: ((وَالثَّانِي اجْعَلَا)) بۆئه وه ی كه نه گه ره له دوا ی (لا) واسمه كه ی وه ناویکی عطف كراوی نه ناسراوی تاك هات و (لا) یه كه ش دووباره ببوه وه وه كو ((لِحَوْلٍ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))، ئه وه بۆناوی دووم پینج شیوه دروسته، له بهر ئه وه ی ناوی یه كه م (معطوف علیه): یان له گه ل (لا) مبنی ده بن له سه رفته، یان منصوب ده بیته، یان مرفوع ده بیته.

جائگه ر ناوی یه كه م مبنی بوو ئه وه ناوی دووم سی شیوه ی تیا دروسته: یه كه م: مبنی ده بیته له سه رفته، چونكه ده بیته ناویکی لیکه راو له گه ل (لا) ی دووم، و (لا) ی دوومه میش عه مه لی (ان) ی کردوه، وه كو ((لِحَوْلٍ إِلَّا وَلَا قُوَّةَ بِاللَّهِ)).

دووم: منصوب ده بیته به وه ی كه عطف ده كریته وه بۆسه ر جینگه (محل) ی اسمی (لا)، له م كاته دا (لا) ی دووم ده بیته زیاده كراو له نیوان عطف كراو و عطف بۆسه ر كراو و عه مه ل ناكات، وه كو: ((لِحَوْلٍ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))، وه وه كو ووته ی:

ش ۱۱۰/ لا نَسَبَ الْيَوْمَ وَلَا خُلَّةً اتَّسَعَ الْخَرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ.^(۲)

(۱) واتا خبری (لا) ی نافیه للجنس.

(۲) مانا و به لگه ی ئه م دیره: له م پۆژه دا نه ژادو نه سب و دۆستایه تی و براده ریتی سوودی نیه، فراوان و گه رره بووه كونی دپاوی له سه ر چنه ری _ واتا كار له كار تر از اوه _ به لگه كه ی: ((وَلَا خُلَّةً ..)) لیره دا (لا) به زیاده كراو ده نه ریت و (خُلَّةً) منصوبه و عطف كراو ته ره بۆسه ر محلی اسمی (لا) ی یه كه م.

دووهم: مرفوع بیټ ، وهكو ((لا رجل ولا امرأة ولا غلام رجل ولا امرأة))، لهم
 حالتهدا^(۱) دروست نیه ناوی دووهم منصوب بیټ ، چونکه پیشتتر بویه
 دروست بوو له بهر نه وهی عطف نه کرایه وه بۆسه ر جینگه (محل) ی
 اسمی (لا)، به لام (لا) لهم حالتهدا ناوه که ی منصوب نه کردوووه بویه منصوب
 بوون نه ماوه، بویه دانهر فهرمووی ((وَإِنْ رَفَعْتَ أَوْلًا لَا تَنْصِبْنَا)).

* * *

^(۱) واتا له حالته تی مرفوع بوونی ناوی یه کهم.

باسی جوکمی سیفه‌تی اسمی (لا)

۲۰۱- وَمُفْرَدًا نَعْتًا لِمَبْنِي يَلِي فَاْفَتْحَ أَوْ ائْصَبْنَ أَوْ اَرْفَعَ تَعْدِلِ.^(۱)

ههركاتيک اسمی (لا) مبنی بوو، وه سیفه‌تیکی تاک (مفرد) سی به دوا دا هات_ و اتا هیج شتیکی نه که و تبووه نیوانیان_ نه وه نه و سیفه‌ته سی پووی عرابی تیدا دروسته:

یه که م: مبنی ده بیئت له سه رفته، له به ره وهی له گه ل (لا) لیکده درین، وه کو ((لا رجل ظریف)) دووهم: منصوب ده بیئت، له به ره چا و کردنی جیگه (محل) سی اسمی (لا)، وه کو ((لا رجل ظریفاً)).

سییه م: مرفوع ده بیئت به ره چا و کردنی جیگه (محل) سی (لا) واسمه که ی، چونکه ههردووکیان^(۲) له محلی رفعن به بوچوونی سیبویه وه کو باسکرا، وه کو نمونه ی ((لا رجل ظریفاً)).

* * *

۲۰۲- وَغَيْرَ مَا يَلِي وَغَيْرَ الْمُفْرَدِ لَا تَبْنِ وَأَنْصِبُهُ أَوْ الرَّفْعِ اقْصِدِ.^(۳)

له دیپری پیش نه م دیپرده را بورد که نه گه ر اسمی (لا) مفرد بوو وه سیفه‌ته که شی مفرد بوو هه راسته و خو به دوایدا هات بوو، نه وه نه و سیفه‌ته سی جور عرابی تیدا دروسته، وه له م دیپرده باسی نه وه ده کات که نه گه ر

^(۱) کورته ی مانای نه م دیپره ی نه لقیه: نه گه ر اسمی (لا) سی نافیه للجنس سیفه‌تیکی (نعت) سی بو هات، نه وه دروسته نه و سیفه‌ته مبنی که ییت له سه رفته و دروستیشه منصوبی که ییت ویان مرفوعی که ییت.

^(۲) و اتا (لا) واسمه که ی.

^(۳) کورته ی مانای نه م دیپره ی نه لقیه: به لام نه گه ر سیفه‌تی اسمی (لا) راسته و خو به دوایدا نه هات و به یین کرابووله نیوانیان، یان نه گه ر سیفه‌ته که تاک (مفرد) نه بوو، نه وه له م کات دا دروست نیه سیفه‌ته که مبنی بیئت به لکو ده بیئت یان منصوب بیئت یان مرفوع بیئت.

سیفه ته که راسته و خو به دوای وه سفکراو (منعوت) له که دا نه هات ، به لکو بهین خرابووه نیوانیان ، نه وکات دروست نیه سیفه ته که مبنی بیّت ، که او بوو دروست نیه بلّیت ((لا رجل فیها ظریف)) به مبنی بوونی (ظریف) ، به لکو پیویسته مرفوعی کهیت ، وه کو ((لا رجل فیها ظریف)) ، یان منصوبی کهیت ، وه کو ((لا رجل فیها ظریفاً)) ، جابویه مبنی بوون لیبره دا نه ما له بهرئه وهی_ له کاتی نه بوونی بهین (فاصل) _ سیفه ته که واسمه که وه کو ناوی لیکدراویان لیده هات ، به لام له گهل بوونی بهین له نیوانیان لیکدراوی نامینیت ، ههروه ها لیکدراو بوون نابیت کاتیک وه سفکراو تاک نه بیّت ، وه کو ((لا طالعاً جبلاً ظریف)) ، وه هیچ جیاوازییه که نیه _ له دروست نه بوونی مبنی بوون له سه ر فتحه بو سیفه ته که له کاتی هه بوونی بهین له نیوان ناوه که و سیفه ته که ی_ نه گهر نه و ناوه وه سفکراوه تاک بیّت یان تاک نه بیّت .

ههروه ها ناماژه ی کرد دانه ر به ووته ی ((وَعَبْرَ الْمُفْرَدِ)) بوئه وهی که نه گهر سیفه ته که تاک نه بوو_ وه کو نه وهی مضاف یان هاوشیوهی مضاف بوو_ نه وه لهم حاله ته شدا پیویسته یان مرفوع بیّت یان منصوب بیّت ، وه دروست نیه مبنی بیّت له سه ر فتحه ، لهم کاته شدا جیاوازی تیه له وهی که ناوه وه سفکراوه که تاک بیّت یان تاک نه بیّت ، وه بهین خرابیته نیوانیان یان بهین نه خرابیّت ، نه مهش وه کو ((لا رجل صاحب برّ فیها ، لا غلام رجل فیها صاحب برّ)) .

پوخته ی نه و دوو^(۱) دیپره : هه رکاتیک سیفه ته که تاک بوو ، وه وه سفکراوه که ش تاک بوو ، وه بهین (فصل) نه کرابوون ، نه وه سیفه ته که سی پووی اعرابی تیدا دروسته ، وه کو ((لا رجل ظریف ، وظریفاً ، وظریف)) ، به لام نه گهر هه ردوکیان^(۲) بهم شیویه نه بوون نه وکات ته نها مرفوع بوون یان منصوب بوون دروسته ، مبنی بوون دروست نیه .

* * *

(۱) واتا دیپری ژماره ۲۰۱ و ۲۰۲ .

(۲) واتا : سیفه ته که وه سفکراوه که (النعته والمنعوت) .

۲۰۳- وَالْعَطْفُ إِنْ لَمْ تَتَكَرَّرْ ((لَا)) أَحْكَمًا لَهُ بِمَا لِلنَّعْتِ ذِي الْفَصْلِ ائْتَمَى. ^(۱)

پیشتر رابورد که ئەگەر ناوی عطف کرایه‌وه بۆسەر اسمی (لا)، وەناوەکه تاکی ئەناسراو بوو، و (لا) یەکه‌ش دووبارە ببوو یه‌وه، ئەوه ناوه عطف کراوه‌که سی پووی عرابی تیدا دروسته: مرفوع بوون، و منصوب بوون، مبنی بوون له‌سەر فتحه، و هکۆ ((لا رجلَ ولا امرأةَ ولا امرأةَ ولا امرأةَ))، وە لەم دێرەدا دانەر باسی ئەوه‌ده‌کات که ئەگەر (لا) دووبارە نه‌بۆ یه‌وه ئەوه له‌ناوه عطف کراوه‌که‌دا دروسته ئەوه‌ی له سیفه‌تی به‌ین کراودا دروست بوو، پیشتریش رابورد له‌دێری پیش ئەم دێره که دوو حاله‌تی تیدا دروسته: مرفوع بوون، و منصوب بوون، وە دروست نیه مبنی بیئت له‌سەر فتحه، ده‌لیییت ((لا رجلَ و امرأةَ، و امرأةَ))، دروست نیه مبنی بیئت له‌سەر فتحه، پیشه‌وه‌ا ئەخفه‌ش گێراویتیوه ((لا رجلَ و امرأةَ)) به‌مبنی بوونی له‌سەر فتحه، به‌نیه‌تی ئەوه‌ی که (لا) که دووبارە بیئت، هه‌روه‌ک ئەوه‌ی ووتیبیتی ((لا رجلَ ولا امرأةَ)) و پاشان (لا) یه‌که‌ه‌ حذف کرابیئت.

هه‌روه‌ها ئەگەر ناوه عطف کراوه‌که تاک (مفرد) نه‌بوو، ئەوه‌ته‌ن‌ها مرفوع بوون و منصوب بوون تییدا دروسته، (لا) دووبارە بیئت و هکۆ ((لا رجلَ ولا غلامَ امرأةَ))، یان دووبارە نه‌بیئت و هکۆ ((لا رجلَ و غلامَ امرأةَ))، هه‌موو ئەمانه‌ش بۆ کاتی که که ناوه عطف کراوه‌که ئەناسراو بیئت، به‌لام کاتیک ناسراو بیئت ئەوه‌ته‌ن‌ها مرفوع بوون تییدا دروسته، له‌هه‌موو کاتیکدا، و هکۆ ((لا رجلَ ولا زیدُ فیها))، یان و هکۆ ((لا رجلَ و زیدُ فیها)).

* * *

^(۱) پوخته‌سی مانای ئەم دێرەس ئەلفیه: ئەگەر ناویک عطف کریته‌وه بۆسەر اسمی (لا) به‌بیی دووبارە کردنه‌وه‌ی (لا)، ئەوه ناوه عطف کراوه هه‌مان حوکمی سیفه‌تی به‌ین کراو (النعت المفصول) سی هه‌یه، که له‌دێری پیشوتردا باسکرا.

۲۰۴- وَأَعْطِ لَمْعَ هَمْزَةٍ اسْتِفْهَامٍ مَّا تَسْتَحِقُّ دُونَ الاسْتِفْهَامِ.^(۱)
 نه‌گەر هه‌مزهی پرسیارکردن(الاستفهام) چۆیه سه‌ر(لا)ی نافیه للجنس،
 نه‌وه هه‌موو نه‌وحوکم وپریارانهای پیشتر هه‌یبوو و باسکران به‌بی هه‌مزه‌که
 ده‌یمینتیه‌وه، که‌واته ده‌لینیت((أَلَا رَجُلٌ قَائِمٌ؟ وَأَلَا غُلَامٌ رَجُلٌ قَائِمٌ؟ وَأَلَا
 طَالِعًا جَبَلًا ظَاهِرًا؟))، هه‌روه‌ها حوکمی ناوی عطف کرا و سیفیه‌ت_ دواي
 هه‌مزهی پرسیار_ هه‌مان حوکمی پیش هه‌مزه‌که‌یه.

به‌م شیوه ره‌هایه فرموویه‌تی دانه‌ر_ ره‌حمه‌تی خواي لی بی_ لیژهدا، به‌لام
 ورده کاریه‌ک(تفصیل) له‌بابه‌ته‌که‌دا هه‌یه، نه‌ویش بریتیه له‌وه‌ی: که
 نه‌گەر مه‌به‌ست له‌وه‌ه‌مزیه سه‌رکۆنه‌کردن(التوبيخ) بیته، یان نه‌فی کردن
 بیته، نه‌وه حوکمه‌که‌ی وایه که باسکرا، له‌وه‌ی که هه‌مان حوکمی هه‌یه
 به‌بی هه‌مزه‌که له‌حوکم وپریاره‌کانی عطف کردنه‌وه و سیفیه‌ت بۆهینان
 و دروستی هه‌لوه‌شان دهنه‌وه‌ی(الالغاء). جا نموونه‌ی سه‌رکۆنه‌کردن وه‌کو((أَلَا
 رُجُوعٌ وَقَدْ شَبِتَ؟))^(۲)، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۱۳ / أَلَا ارْعَوَاءَ لِمَنْ وَلَّتْ شَيْبِيئُهُ وَأَذْنَتْ بِمَشْيِبِ بَعْدَهُ هَرَمٌ.^(۳)

^(۱) پوخته‌ی مانای نهم دپیره‌ی نه‌لقیه: بده به(لا)ی نافیه للجنس کاتیک هه‌مزهی
 پرسیارکردنی له‌سه‌ر بیته، هه‌موو نه‌و حوکم ویا ساییانه‌ی هه‌بوو به‌بی هه‌مزه.

^(۲) واتا: نایه ناگه‌رینتیه‌وه و په‌شیمان نابیته‌وه له‌کاتیکدا پیر بووی؟ لیژهدا مه‌به‌ستی
 پرسیارکردن نیه به‌لکو مه‌به‌ستی سه‌رزهنشت کردن و لۆمه‌کردنیت.

^(۳) مانا و به‌لگه‌ی نهم دپیره: نایه ده‌ست هه‌لناگری نه‌و که‌سه‌ی لاویتی پویشتوو،
 وه‌پیری پنی راگه‌یان دووه که به‌ره‌وتیا چوون ونه‌مان ده‌روات. به‌لگه‌که‌ی: (أَلَا ارْعَوَاءَ)
 لیژهدا (لا)ی نافیه للجنس عه‌مەلی له‌ دواي خۆی کردوو له‌ کاتیکدا هه‌مزه
 چۆته‌سه‌ری، چونکه هه‌مزه‌که بۆ سه‌رکۆنه‌کردن و سه‌رزهنشت کردنه.

وهنموونهی همزه که بۆ نه فی کردن بیئت ووتته ((أَلَا رَجُلٌ قَائِمٌ))^(۱)، وه وهکو ووتتهی:

ش ۱۱۴ / أَلَا اصْطِبَارَ لِسَلْمَى أَمْ لَهَا جَلْدٌ . إِذَا أَلَا قِي الَّذِي لِقَاهُ أَمْثَالِي^(۲).
به لām ئەگەر مه بهست له همزه که ئاوات خواستن (التمنى) بوو، ئەوه بۆچوونی پیشه و ما زنی وایه که هه مان عه مه لی پیشوو تری ده بیئت، به په هایی ده برپینی دانهریش وای لیده فامریتته وه، به لām بۆچوونی پیشه و سببویه وایه که عه مه له اسمه که دا ده کات، و دروست نیه عه مه له که ی نه مینیت، وه دروست نیه عه مه له سیفته و ناوه عطف کراوه که دا بکات به وهی مرفوعیان بکات .

نموونهی به کارهینانی (لا بۆ ئاوات خواستن (التمنى) قسه یان^(۳)): ((أَلَا مَاءَ مَاءَ بَارِدًا))^(۴)، ههروهها وهکو ووتتهی شاعر:

ش ۱۱۵ / أَلَا عُمَرُ وَلِي مُسْتَطَاعٌ رُجُوعُهُ فَيْرَابَ مَا أَثَّاتَ يَدُ الْعَفَلَاتِ^(۵).

* * *

^(۱) واتا: هیچ که سیك به پیوه نیه.

^(۲) مانا و به لگه ی ئەم دپه: خۆزگه ده مزانی سه له مه خان خۆراگرو خواهن صبر ده بیئت یان نا؟ کاتیک که تووشم ده بوو ئەوهی تووشی هاویننه کانم ده بوو_ که مردنه _ به لگه که ی: (أَلَا اصْطِبَارَ) (لیره دا (لا) ی نافییه للجنس عه مه لی له دوا ی خۆی کردوه له کاتیکدا هه مزه چۆته سه ری، چونکه هه مزه که بۆ پرسیا رکردنه و (لا) به که ش بۆ نه فی کردنه.
^(۳) واتا: قسه ی عه ره ب.

^(۴) واتای ئەم قسه یه: خۆزگه ئاو ی که هه بوایه ئاو یکی سارد.

^(۵) مانا و به لگه ی ئەم دپه: خۆزگه ئەو ته مه نه ی پابورد و پوی کرابا گه پرانه وهی و ده هاته وه، بۆ ئەوهی پرکاته وه ئەو که لینان وه لانه ی ده ستی بینا گای دروستی کردوه. به لگه که ی: (أَلَا عُمَرُ) لیره دا هه مزه و (لا) به کار هاتوون بۆ ئاوات خواستن، ئەمه ش زۆره له زمانی عه ره بییدا.

*باس نه گرن (حذف) سی خبری (لا) سی نافییه للجنس.

۲۰۵- وَشَاعَ فِي ذَا الْبَابِ إِسْقَاطُ الْخَبَرِ إِذَا الْمُرَادُ مَعَ سُقُوطِهِ ظَهَرَ: (۱)
 مهركاتيک به لگه هه بوو له سه رخبری (لا) سی نافییه للجنس نه وه پیویسته
 خبر حذف کریت لای ته میمیکان و طائییه کان، به لام به لای
 حجازییه کان هه زوره حذف کردنی (۲) نموننه سی وه کو نه وه سی
 بو تریت: (هَلْ مِنْ رَجُلٍ قَائِمٌ؟ تَوْش لَه وَه لَامْدَا
 ده لئی: (لارجل))، و خبره سی حذف ده که هیت که بریتیه له قائم به واجبی
 لای ته میمیکان و طائییه کان، وه به دروست (جائن) سی لای
 حجازییه کان، هیچ جیا وازییه که نیه خبره که ظرف و جار و مجرور نه بی
 وه کو نموننه هینراییه وه، یان ظرف و جار و مجروری، وه کو نه وه سی
 بو تری: هل عندك رجل؟ یان: هل في الدار رجل؟ تَوْش له وه لَامْدَا
 ده لئی ((لارجل)).

به لام نه گه به لگه نه بیته له سه ر لابر دن و باس نه کردنی خبره که نه وه
 دروست نیه حذف کری لای هه مووان، وه کو فه رمووده سی سه روه رمان _ صلی
 الله علیه وسلم ((لا أَحَدَ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ)) (۳)، هه روه ها وه کو ووته سی شاعر:

(۱) پوخته سی مانای نه م دیرنه نه لقیه: زوره له م باب ده ا و اتا له باب ته سی (لا) سی نافییه للجنس
 حذف کردن و باس نه کردنی خبر، به مه رجیک مه به ست و مانا که سی دیار و ناشکرا بیته
 و به لگه هه بیته له سه ر نه و حذف کردنه.

(۲) و اتا: لای حجازییه کان پیویسته (واجب) نیه، به لام زوره.

(۳) نه م فه رمووده یه هه ریه که له پیشه و بوخاری و مسلمیم ریوایه تیان کردوه، پوخته سی
 مانا که سی: {هیچ کهس له خوای گه وره به غیره تروتوپه ترنیه له به رامبه ر خراپه و گونا ه
 و تاوان}. {عرا به که سی: ﴿لَا﴾ نافییه للجنس تعمل عمل إن ﴿أحد﴾ مبني على الفتح في
 محل نصب اسمها ﴿أغیر﴾ خبرها مرفوع بها ﴿من الله﴾ جار و مجرور متعلقان باغیر
 الشاهد فیه: وجوب ذکر خبر لا وه (اغیر) لانه لا وجود لدلیل يدل علیه.

ش ۱۱۶ / وَلَا كَرِيمَ مِنَ الْوُلْدَانِ مَصْبُوحٌ.^(۱)

بۆ ئەمەش ئاماژەی کرد دانەر بە ووتەیی ((إِذَا الْمُرَادُ مَعَ سُقُوطِهِ
ظَهَرَ))، بەمەش خۆی پاراست لەوەی کە باس نەکردن و حذف کردنی
خبری (لا) بەبێ بەلگە دروست نیە وەکو رابورد.

تییینی / لیژەدا کوتای بەبابەتی (لا) سی نافیه لئجنس هات.

^(۱) ماناو بەلگەیی ئەم دیژە: هیچ مندالێکی بەرێز شەرابی بەیانیا نی پی نەدراوە.
بەلگەکەیی: (مصباح) لیژەدا خبری (لا) باسکراوە چونکە ئەگەر باس نەکرایە و حذف
کرایە هیچ بەلگەیک نەدەبوو لەسەری بۆیە دروست نیە حذف کریت.

باسی (ظَنُّ) وهاوشیوهکانی

۲۰۶- اُنْصِبِ بِفِعْلِ الْقَلْبِ جُرْءِي اِبْتِدَاءً اَعْنِي: رَأَى، خَالَ، عَلِمْتُ، وَجَدًا

۲۰۷- ظَنَّ، حَسِبْتُ، وَزَعَمْتُ، مَعَ عَدٍّ حَجًّا، دَرَى، وَجَعَلَ اللَّذَّ كَاغْتَقَدُ

۲۰۸- وَهَبٌ، تَعَلَّمَ، وَالَّتِي كَصَيَّرًا اَيْضًا بِهَا اُنْصِبِ مُبْتَدَأً وَخَبْرًا.^(۱)

ئەمە بریتیه له بهشی سییەم له وفعلا نهی که ههنگرولابه ری ابتدایان، ئەویش بریتیه له (ظَنُّ) وهاوشیوهکانی.

ئەمانیش دابهش دەبن بۆ دووبەش: بهشیکیان: کردارهکانی دلە (افعال القلوب)^(۲)، وەدووهمیان: بریتیه له کردارهکانی گوێزین (افعال التحویل)^(۳).

جا کردارهکانی دلێش دابهش دەبن بۆ دوو جور: یهکیکیان: ئەوانەن بۆ دُنْیا بوون (الیقین) بهکار دین، دانەر پینجیانی لی باس کرد: رای، وعلیم، ووجد، ودری، وتعلم. دووهمیان: ئەوانەن که بۆ گومان بهکار دین، دانەریش ههشتیانی لی باس کرد: ظَنُّ، خَالَ، حَسِبَ، زَعَمَ، عَدَّ، حَجًّا، جَعَلَ، هَبَّ.

نمونهی (رای) وەکو ووتە ی شاعر:

ش ۱۱۷/ رایتُ اللهُ أَكْبَرَ كُلِّ شَيْءٍ مُحَاوَلَةً، وَأَكْثَرَهُمْ جُنُودًا.^(۴)

^(۱) کورتە ی مانای ئەم سی دێرە ی ئەنێه: ۲۰۶- منصوب بکه به کردارهکانی دل (افعال القلوب) هەردوو بەشە کە ی رسته ی ناوی (جملة اسمية)، مەبەستم له وفعلا نه ههريه که له: رای زانیم، خال خەيال وگومانم برد، علمت زانیم، وجد دُنْیا م. ۲۰۷- مەرۆهها: ظَنُّ وَحَسِبَ وَزَعَمَ وَعَدَّ وَحَجًّا ههريه پینجیان بهواتی گومان دین، مەرۆهها جعل که بهواتی زانیم و دُنْیا م دیت. ۲۰۸- مەرۆهها هَبَّ وَتَعَلَّمَ که ههردووکیان به مانای بزانە دیت، وەئە وفعلا نهش بۆ گوێزین (التحویل) بهکار دین به وانیش منصوب بکه ههريه که له مبتدأ و خبر.

^(۲) مەبەست له کردارهکانی دل ئە و کردارانەن که به دل ئە نجام دەدرین.

^(۳) واتا گوێزینی ئەو ناوہی بهدوای فعله که دا دیت له حالتيکه وه بؤ حالتيکی تر.

^(۴) مانا و بەلگە ی ئەم دێرە: زانیم خوای گەرۆه گەرۆه تری هه موو شتيکه له هيزو دەسه لاتدا، وە دُنْیا م له هه مووان سهريازی زياتره. بهلگه که ی: (رايتُ اللهُ أَكْبَرَ..). لێرە دا فعلی (رای) به کارهاتوو بۆ دُنْیا بوون و دوو مفعولی منصوب کردوو.

لیژهدا (رای) سی به کارهیناوه بو دنیابوون، وهبه که می به کاردی (رای) به مانای گومان (ظن)، وه کوفه رموده سی خوای گوره ﴿إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيداً﴾^(۱)، واتا: گومان ده بهن.

وه نمونه سی (علم) ((عِلْمْتُ زَيْدًا أَخَاكَ))، وه کو ووتهی شاعر:

ش ۱۱۸ / عِلْمُكَ الْبَازِلَ الْمَعْرُوفَ فَأَتَّبَعْتُ إِلَيْكَ بِي وَأَجْفَاتُ الشُّوقَ وَالْأَمَلَ.^(۲)
وه نمونه سی (وجد) فه رموده سی خوای گوره ﴿وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ﴾^(۳)، وه نمونه سی (دری) وه کو ووتهی:

^(۱) نایه تی ژماره (۶) سی سوره تی (المعارج)، پوخته سی مانا که سی: {به راستی ئه و بیبا و مه پانه ئه و پوژده به دور ده بینن_ واتا پوژی دوا سی_}. {إعرابه که سی: ﴿إِنْ﴾ حرف توکید و نصب ، ﴿الهَاء﴾ ضمیر متصل فی محل نصب اسمها، ﴿یرون﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده عن الناصب الجازم وعلامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأمثلة الخمسة ، وهو متصرف من رای بمعنى ظنٌ تنصب مفعولين ، و﴿الواو﴾ ضمیر متصل مبني على السكون فی محل رفع فاعل ، و﴿الهَاء﴾ ضمیر متصل فی محل نصب مفعول به اول ، و﴿بعیداً﴾ مفعول به ثان منصوب . الشاهد فیها: (یرون) حیث جاء الفعل (رای) بمعنى (ظن) فتعدی إلى مفعولين، والتقدير: إنهم یظنون به بعداً.

^(۲) مانا و به لگه سی ئه م دیژه: دنیابووم که تو به خشنده و چاکه کاری ، بویه له ناخما جوو لا و ورووژا بولات پالنه ری حه زوهی و ابوون . به لگه که سی: ((عِلْمُكَ الْبَازِلَ)) لیژهدا فعلی (علم) به کارهاتوووه بو دنیابوون و دوو مفعولی منصوب کردوووه .

^(۳) مانا و به لگه سی ئه م دیژه ش: بیگومان تو به وه ناسراوی که که سیکی به وه فاو په یمان پاریز بی ئه سی عروه، که واته دلخوشبه و بیگومان دلخوش بوونیش به مه کاریکی چاکه . به لگه که سی: (نُبِيتَ الْوَفِيَّ ..) لیژهدا فعلی (دری) بو دنیابوون به کارهاتوووه و دوو مفعولی منصوب کردوووه .

^(۴) پیشتر له شهرح و پراقه سی دیژی ژماره (۱۹۲) سی ئه لقیه، ئه م پرسته قورئانیه مان مانا و إعراب کرد، وه لیژهدا بو ئه وه به کارهاتوووه که فعلی (وجد) به مانای دنیایی به کارهاتوووه و دوو مفعولی منصوب کردوووه .

ش ۱۱۹/ دُرَيْتَ الْوَفِيِّ الْعَهْدِ يَاعُرُو فَاغْتَبِطُ فَإِنَّ اغْتَبَاطًا بِالْوَفَاءِ حَمِيدٌ^(۱)
 وهنموونهی ((تَعَلَّمَ)) که به مانای بزانه بیئت وهکو ووتهی :

ش ۱۲۰/ تَعَلَّمَ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهَرَ عَدُوَّهَا فَبَالِغَ بُلُطْفِ فِي التَّحْيِيلِ وَالْمَكْرِ^(۲)
 ئەم نموونانه نموونهی ئەو فعلانه بوون که بو دنیابوون (الیقین) به کار دین.
 وهنموونهی ئەو فعلانهی بو گومان به کار دین، ووتهت: ((خَلَّتْ زَيْدًا
 أَخَاكَ))^(۳) ، وه به که می فعلی (خال) به کار دیت بو دنیابوون، وهکو ووتهی:
 ش ۱۲۱/ دَعَانِي الْغَوَانِي عَمَّهْنَّ وَخَلَّتْنِي لِي اسْمٌ فَلَا أُدْعَى بِهِ وَهُوَ أَوْلُ^(۴)
 وه وهکو ((ظَنَنْتُ زَيْدًا صَاحِبَكَ))، وه به که می فعلی (ظن) به کار دیت بو
 دنیابوون، وهکو فه رموودهی خوای گه وره ﴿وَوَظَّنُوا أَنْ لَأَمْلَجًا مِنْ اللَّهِ إِلَّا
 إِلَيْهِ﴾^(۵) ، وه وهکو ((حَسِبْتُ زَيْدًا صَاحِبَكَ))، وه هندی جار فعلی (حسب)
 بو دنیابوون به کار دیت، وهکو ووتهی:

^(۱) مانا و به لگهی ئەم دیره - ناسراوی به وهی خاوهن په یمانی ئەی عوروه که وایوو
 دلخۆش به ، بیگومان دلخۆشی به خاوهن په یمان کاریکی چاکه. به لگه کهی :- لیژهدا
 فعلی (دری) به مانای بزانه و دنیابه به کارهاتوو و دوو مفعولی منصوب کردوو.
^(۲) مانا و به لگهی ئەم دیره ش: بزانه دنیابه که خو شحالی دهریون به زالبوون ده بیئت
 به سهر دورژماندا، بو یه هه می شه هه ولده به ووردی و به زیتەلی وزیره کی بو گه شتن به م
 کاره. به لگه کهی: ((تَعَلَّمَ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهَرَ عَدُوَّهَا)) لیژهدا فعلی ((تَعَلَّمَ)) به مانای
 بزانه و دنیابه هاتوو و دوو مفعولی منصوب کردوو.
^(۳) واتا: وام گومان برد زید براته.

^(۴) مانا و به لگهی ئەم دیره: بانگیان کردم کچه جوانه کان به مامه، وه من دنیام ناویکی ترم هه یه
 که پیی بانگ نه کراوم و ئەمه یه که مجاره به و ناوه وه بانگ کریم. به لگه کهی: ((وَخَلَّتْنِي لِي
 اسْمٌ)) لیژهدا فعلی (خال) به کارهاتوو بو دنیابوون و دوو مفعولی منصوب کردوو.

^(۵) ئەم پرسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۱۱۸) سی (التوبة)، پوختهی مانا کهی { ئەوان زانیان
 و دنیابوون هیچ په ناگه یه که نیه له سزای خوا مه گهر په نای خۆی... } {اعرابه کهی: ﴿الواو﴾ حرف عطف
 ﴿ظنوا﴾ فعل و فاعل ﴿ظن﴾ فعل ماضی تنصب مفعولین مبنی علی فتح مقدر علی آخره منع من ظهوره

- ش ۱۲۲/ حَسِبْتُ التُّقَى وَالْجُودَ خَيْرَ تِجَارَةٍ رِيحًا إِذَا مَا الْمَرْءُ أَصْبَحَ ثَاقِلًا. ^(۱)
 وه نموونهی ((زعم)) ووتهی:
- ش ۱۲۳/ فَإِنْ تَرَعَمِينِي كُنْتُ أَجْهَلُ فِيكُمْ فَإِنِّي شَرِّتُ الْحِمَّ بَعْدَكَ بِالْجَهْلِ. ^(۲)
 وه نموونهی فعلی ((عد)) وهکو ووتهی:
- ش ۱۲۴/ فَلَا تَعُدُّ الْمَوْلَى شَرِيكَكَ فِي الْغِنَى وَلَكِنَّمَا الْمَوْلَى شَرِيكَكَ فِي الْعُدْمِ. ^(۳)
 وه نموونهی فعلی ((حجا)) وهکو ووتهی:
- ش ۱۲۵/ قَدْ كُنْتُ أَحْجُو أَبَا عَمْرٍو أَخًا ثِقَةً حَتَّى أَلَمْتُ بِنَسَا يَوْمًا مَلَمَّاتٍ. ^(۴)

اشتغال المحل بحركة المناسبة لأن الواو لا يناسبها إلا ضم ما قبلها ، و﴿الواو﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل ﴿ان﴾ مخففة من الثقيلة تنصب الاسم وترفع الخبر ، واسمها ضمير الشأن محذوف وجوباً ﴿لا﴾ نافية للجنس تنصب الاسم وترفع الخبر ﴿ملجاً﴾ اسمها مبني على الفتح في محل نصب ﴿من﴾ الله ﴿جار ومجرور متعلق بمحذوف خبر "لا" ، وان وما دخلت عليه في تأويل مصدر سد مسد مفعولي ظن ، وجملة لا ملجاً في محل رفع خبر ان المخففة ﴿إلا﴾ أداة حصر ﴿إليه﴾ جار ومجرور ﴿إلى﴾ حرف جر ، و﴿الهاء﴾ ضمير متصل في محل جر بإلى والجار والمجرور متعلق بما تعلق به خبر "لا" .
 الشاهد فيها: (ظنوا) حيث ورد هنا بمعنى اليقين.

^(۱) ماناو بهلگه‌ی ئەم دێره: زانیم و دلنیام که پارێزکاری و سه‌خاوه‌ت باشتری بازگانین له‌په‌ڕوی خێروکارانجه‌وه ، وه‌مرۆف ئەمه ده‌زانیت کاتیک بمړیت . به‌لگه‌که‌ی: (حَسِبْتُ التُّقَى وَالْجُودَ خَيْرَ تِجَارَةٍ)، لێره‌دا فعلی (حسب) به‌کارهاتوه بۆ دلنیابوون و دوو مفعولی منصوب کردوه.

^(۲) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره‌ش: ئەگەر تۆ پێشتر وات ده‌زانی من نه‌فام و نه‌زانم له‌ناوتاندا، ئەوه بزانه که من دوا‌ی تۆ گۆڕاوم و بووم به‌خاوه‌ن عه‌قل و ژیری به‌لگه‌که‌ی: ((تَرَعَمِينِي كُنْتُ أَجْهَلُ...)) لێره‌دا فعلی زعم به‌کارهاتوه به‌مضارعی بۆ گومان و دوو مفعولی منصوب کردوه.

^(۳) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره: وا گومان مهبه‌ دۆست و خۆشه‌ویستت ئەو که‌سه‌یه‌ هاوبه‌شته له‌ خۆشی و ده‌وله‌منیددا، به‌لکو دۆست و خۆشه‌ویستت ئەو که‌سه‌یه‌ هاوبه‌شته له‌ نه‌بوونیدا. به‌لگه‌که‌ی: ((فَلَا تَعُدُّ الْمَوْلَى شَرِيكَكَ)) لێره‌دا شاعر فعلی (عد) به‌ مضارعی به‌کاره‌یناوه به‌مانای گومان و دوو مفعولی پێی منصوب کردوه.

^(۴) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره‌ش: به‌پراستی من وا گومانم ده‌بێرد که باوکی عه‌مر ب‌رای ته‌نگانه‌ وجیبی متمانه‌ بێت ،هه‌تاکاتیک تووشی به‌لأو نا‌په‌ه‌تی بووین . به‌لگه‌که‌ی-

هروه‌ها نمونه‌ی فعلی ((جعل)) فره‌موده‌ی خوی گوره ﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنِاثًا﴾^(۱)، جادانه‌ر مهرجی دانا بو (جعل) به‌وه‌ی به‌مانای بوچوون (اعتقد) بیئت، بو‌ئه‌وه‌ی خوی بیاریزی له‌و (جعل) به‌ی به‌مانای گوپین (صیر) دیت

ئه‌ویان له کرداره‌کانی گوپین (التحویل) ه، وله کرداره‌کانی دل نیه.^(۲) وه‌نمونه‌ی فعلی ((هَبُّ)) وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۲۶ / فَقُلْتُ اجِرْنِي اَبَا مَالِكٍ وَاِلَّا فَهَبْنِي امْرَأًا هَالِكًا.^(۳)

= ((أَخْبُو أَبَا عَمْرٍو أَخًا...)) شاعر فعلی (حجاسی به مضارعی به‌کاره‌یتاوه به‌مانای گومان ودوو مفعولی پی منصوب کردوه.

^(۱) ئەم رسته قورنایه به‌شیکه له‌نایه‌تی ژماره (۱۹) سی (الزخرف)، پوخته‌ی ماناکه‌ی {ئو فریشتانه‌ی که بنده‌ی خوی به‌خشنده‌ن بی پروایان به مینه‌یان دانه‌نان}، إعرابه‌که‌ی: ﴿الواو﴾ حرف عطف ، و ﴿جعلوا﴾ فعل و فاعل ﴿جعل﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على آخره منع من ظهوره اشتغال المحل بحركة المناسبة لان الواو لا يناسبها إلا ضم ما قبلها ، و ﴿جعل﴾ من أخوات ظن تنصب مفعولين ﴿الواو﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل ﴿الملائكة﴾ مفعولها الأول ﴿الذين﴾ اسم موصول في محل نصب نعت للملائكة ﴿هم﴾ ضمير منفصل في محل رفع مبتدا ﴿عباد﴾ خبر مرفوع بالمبتدا وهو مضاف و ﴿الرحمن﴾ مضاف إليه مجرور وعلامة جره كسر النون تأدياً ﴿إناثا﴾ مفعول ثان لجعل منصوب ، وجملة المبتدا والخبر صلة الموصول والعائد هم . الشاهد فيها: ﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ... إِنِاثًا﴾ حيث جاء فعل (جعل) بمعنى اعتقد وهي من أفعال القلوب الدالة على الرجحان، ونصب مفعولين أصلهما مبتدا وخبر.

^(۲) فعلی (جعل) له‌زمانی عه‌ره‌بییدا بو‌شه‌ش ماناومه‌به‌ست به‌کار دیت،: {للظن والرجحان ، و للیقین ، وللتحویل ، وللمشروع ، وبمعنی (اوجد) او (خلق) ، وبمعنی (اعطى)}.

^(۳) ماناوا به‌لگه‌ی ئەم دیزه: جاووتم په‌نام به ئەی باوکی مالک ، ئەگەر نا ئەوه وادانه که من تیا چووم . به‌لگه‌که‌ی: ﴿فَهَبْنِي امْرَأًا﴾، لیتره‌دا فعلی (هَب) به‌کاره‌اتووه بو گومان ودوو مفعولی منصوب کردوه، به‌کیکیان (ی) سی جیناوی که‌سی به‌که‌م (متکلم) ه، ودوه‌میان (امراً).

جا دانەر ئاگاداری دا به ووتەیی ((اعنی رای)) بۆ ئەو هی که کردارەکانی دل هەندیکیان دوو مفعول منصوب دەکەن ئەوانیش بریتین لە (رای) و ئەوانەیی تر که دانەر باسیانی کرد، و هەهەندیکی تر لە کردارەکانی دل دوو مفعولیان نیە، هەندیکیان کرداری تینەپەر (لازم) ن وەکو ((جَبْنُ زَيْدٌ))^(۱)، و هەهەندیکی تریان تینەپەر (متعد) ن بۆ یەك مفعول وەکو ((كِرْهُتُ زَيْدًا)).

ئەمە هەموو ئەو شتانه بوون که پەییوەندیان بە جووری یەکەم لەم بابەتە دا هەبوو که بریتی بوو لە کردارەکانی دل.

بەلام کردارەکانی گوژین (أفعال التحويل) که مەبەستی ووتەیی دانەر ((وَأَلَّتِي كَصَيِّرًا _ تَاكْوَتَاي _)) بوو، ئەمانیش پێویستیان بە دوو مفعول که لەبەرەتدا مبتدا و خبرن، هەندی لە زانایان پێیان وایە ئەم فعلانە هەوتن: ۱- ((صَيَّرَ)) وەکو ((صَيَّرْتُ الطَّيْنَ خَزْفًا))^(۲)، ۲- ((جَعَلَ)) وەکو فەرموودەیی خوای گەرە ((وَقَدْ مَنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنْثُورًا))^(۳)، ۳- ((وَهَبَ)) وەکو ووتەیان ((وَهَبَنِي اللَّهُ فِدَاءَكَ))، و اتا وام لی بکات.

(۱) لەم پرستەییە دا فعلی (جبن) و اتا ترسا _ لەو فعلانە یە بە دل ئەنجام دەدریت و فعلیکی لازمه و مفعول به نیە.

(۲) و اتا: قورەکەم کرد بە سوواله لهت _ خشتی گل _.

(۳) ئایەتی ژماره (۲۳) ی سوره تی (الفرقان)، کورته ی و اتا که ی {هاتین هەر کرده و یه کیان کرد بوو، هەموویمان وەکو توژی پرش و بلاو لیکرد}. إعرابه که ی: الفاء: حرف عطف ﴿جَعَلْنَاهُ﴾ فعل و فاعل و مفعول ﴿جَعَلَ﴾ فعل ماض من أفعال التصيير تنصب مفعولين و ﴿نَا﴾ ضمير متصل في محل رفع فاعل و ﴿الهاء﴾ ضمير متصل في محل نصب مفعول به اول ﴿هَبَاءً﴾ مفعول به ثان منصوب ﴿مَنْثُورًا﴾ نعت لهبَاء، تبعه في نصبه. الشاهد فيها: (جَعَلْنَاهُ هَبَاءً) حيث جاء الفعل (جَعَلَ) من أفعال التحويل والتصيير، فتعدى إلى مفعولين.

- ۴- ((تَخَذَ)) وهكو فهرموودهی خوای گهوره ﴿لَتَّخَذَتْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾^(۱) ،
 ۵- ((اتَّخَذَ)) وهكو فهرموودهی خوای گهوره ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾^(۲) ،
 ۶- ((تَرَكَ)) وهكو فهرموودهی خوای گهوره ﴿وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ﴾^(۳) ، وه وهكو ووتهی شاعر:

^(۱) ئەم پرسته قورنانیه به شینکه له نایه تی ژماره (۷۷)ی (الکھف)، پوختهی ماناکه ی {.. کرئییه کت له سهری وهرده گرت} ، إعرابه که ی: ﴿اللام﴾ موطئة للقسم ﴿تخذت﴾ فعل وفاعل ﴿تخذ﴾ فعل ماض ینصب مفعولین ، و﴿التاء﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿علیه﴾ جار ومجرور ﴿علی﴾ حرف جر ، و﴿الهاء﴾ ضمیر متصل فی محل جر بعلی متعلق بمحذوف فی محل نصب مفعول به ثان ﴿اجرا﴾ مفعول به اول منصوب . الشاهد فیها: تخذ فعل من افعال التحویل التي تتعدى إلى مفعولین .

^(۲) ئەم پرسته قورنانیه به شینکه له نایه تی ژماره (۱۲۵)ی (النساء)، پوختهی ماناکه ی {خوای گهوره ئیبراهمی هه لێژارد به دۆست و خۆشه ویستی خۆی} ، إعرابه که ی و به لگه که ی پوون و ئاشکران .

^(۳) به شینکه له نایه تی ژماره (۹۹)ی (الکھف)، پوختهی ماناکه ی {واز له خه لی دینین له وپوژده دا دین و ده چن به ناو به کتردا وه کو شه پۆلی ده ریا} ، إعرابه که ی: ﴿الواو﴾ استئنافية ﴿ترکنا﴾ فعل وفاعل ﴿ترك﴾ فعل ماض من افعال التصییر تنصب مفعولین و﴿نا﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿بعض﴾ مفعول به اول وهو مضاف ، و﴿الهاء﴾ ضمیر متصل فی محل جر بالإضافة ، و﴿المیم﴾ علامة الجمع ﴿یوم﴾ ظرف زمان منصوب علی الظرفیة ﴿یوم﴾ مضاف ، و﴿إنذ﴾ مضاف إليه مبني علی سکون مقدر منع من ظهوره تنوین العوض عن جملة محذوفة ، اي یومئذ خرجوا من وراء السد ﴿یموج﴾ فعل مضارع مرفوع ، وفاعله مستتر فیہ جوازا تقدیره هو ﴿فی بعض﴾ جار ومجرور متعلق بیموج ، وجملة یموج فی محل نصب مفعول ثان لترك . . الشاهد فیها: ترك فعل من افعال التحویل التي تتعدى إلى مفعولین .

ش ۱۲۷ / وَرَبَّيْتُهُ حَتَّى إِذَا مَا تَرَكَتُهُ أَخَا الْقَوْمِ وَاسْتَعْنَى عَنِ الْمَسْحِ شَارِبُهُ ^(۱)
 ۷- ((رد))، وهکو ووتهی:

ش ۱۲۸ / رَمَى الْحَدِيثَانِ نِسْوَةَ آلِ حَرْبٍ بِمِقْدَارِ سَمْدَنْ لَهُ سُودًا
 فَرَدَّ شُعُورَهُنَّ السُّودَ بِيضًا . وَرَدَّ وُجُوهَهُنَّ الْبَيْضَ سُودًا ^(۲)
 * * *

^(۱) ماناو به لگهی ئەم دێرە: من ئەوم بەخێو کرد تا وهکو کاتیک وازم لی هینا بوو به برای خه لگه که و بی نیاز و گه وره بوو و پیویستی به کهس نه ما . به لگه که ی ((تَرَكَتُهُ أَخَا الْقَوْمِ)) فعلی (ترك) به کارهاتوووه بۆواتای گۆرین (التحويل)) و دوو مفعولی منصوب کردوووه.

^(۲) ماناو به لگهی ئەم دوو دێرە: به لاوناخۆشیه کانی ژیان وای کرد له ئا فره تانی خیتلی حه رب به ئەندازه یه ک غه م و خه فه ت بخۆن ، مووه ره شه کانیانی سپی کرد و پرووه سپیه کانیانی ره ش کرد ، به لگه که ی ((فَرَدَّ شُعُورَهُنَّ السُّودَ)) و ((وَرَدَّ وُجُوهَهُنَّ الْبَيْضَ))، فعلی (رد) به کارهاتوووه بۆواتای گۆرین (التحويل)) و دوو مفعولی منصوب کردوووه.

*باسی هه ئوه شانده وه وهه ئواسینی

(التعلیق والالغاء) عه مه لی کرداره کانی دل

۲۰۹- وَخَصَّ بِالْتَّعْلِيقِ وَالْإِلْغَاءِ مَا مِنْ قَبْلِ هَبِّ وَالْأَمْرِ هَبُّ قَدْ أَلْزَمَا

۲۱۰- كَذَا تَعَلَّمَ، وَلِغَيْرِ الْمَاضِ مِنْ سِوَاهُمَا اجْعَلْ كُلَّ مَا لَهُ زَكْنٌ.^(۱)

پیشتر باسکرا که ئەم فعلانه دوو جوړن: یه که میان کرداره کانی دل (افعال القلوب)، و دووه میان: کرداره کانی گوږین (افعال التحویل). جا کرداره کانی دل دابهش ده بن بو دوو جوړ: بگوږ (متصرف)، و نه گوږ (غیر المتصرف). بگوږه کان بریتین له جگه له فعلی (هَبِّ، و تَعَلَّمَ)، ئەو فعلانه به کار دین به رابردووی (الماضي)، وه کو ((ظننتُ زیداً قائماً))، وه به پانه بردووی (المضارع)، وه کو ((اظنُّ زیداً قائماً))، وه به داخوازی (الأمر)، وه کو ((ظنُّ زیداً قائماً))، وه به اسمی فاعل وه کو ((انا ظانُّ زیداً قائماً))، وه به اسمی مفعولی، وه کو ((زیدٌ مَظْلُونٌ أبوه قائماً)) لیره دا أبوه: مفعولی یه که مه، و مرفوعه چونکه له جیبی نائب فاعله، و ((قائماً)) مفعولی دووه مه، هه روه ها به کار دیت وه کو چا و وگ (المصدر)، وه کو ((عجبتُ من ظنك زیداً قائماً)) جا هه موو ئەو حوکم ویا ساو پریارانه ی بو ماضیه که ی هه یه بو ئەمانی تریش هه یه. ئەوانهش که نه گوږن دووانن که بریتین له: هَبِّ، و تَعَلَّمَ که به مانای بزانه (اعلم) دیت،

(۱) کورتتهی مانای ئەم دوو دیرمە ئەلفیه: ۲۰۹- تایبەت بکه به هه ئواسین و اتا له کارخستنی عه مه لی ئەم فعلانه ته نها له پرووی لفظه وه وه ئوه شانده وه و اتا له کارخستنی ئەم فعلانه له پرووی لفظ و محله وه ئەو فعلانه ی باسکران له دیرپی ۲۰۶ و ۲۰۷- له پیش فعلی (هَبِّ)، فعلی (هَبِّ) هه میسه به شیوه ی ئەمر به کار دیت، ۲۱۰- هه روه ها فعلی (تَعَلَّمَ) یش به شیوه ی ئەمر به کار دیت، جابو جگه له ماضی فعله کانی تر پریار بده هه موو ئەو حوکم ویا ساییانه ی بو ماضی هه بوون.

ئەم دووانە تەنھا بەشیوەی ئەمر بەکار دێن، وەکو ووتە ی:

تَعَلَّمَ شِفَاءَ النَّفْسِ قَهْرَ عَدُوِّهَا فَبَالَغَ بِلُطْفٍ فِي التَّحْيِيلِ وَالْمَكْرِ. ^(۱)

مەرۆهە وەکو ووتە ی:

فَقُلْتُ اِجْرِنِي اَبَا مَالِكٍ وَالْاَ قَهْبَنِي اَمْرًا هَالِكًا. ^(۲)

جائە و کردارانی بگۆرن و بەدڵ ئەنجام دەدرێن، تاییبەت دەکرێن بە هەلواسین (التعلیق) و هەلۆه شاندنەو (الالغاء) ^(۳)، جا هەلواسین بریتییە لە: لە کارخستنی فعلەکە لە لفظدا و کارکردنی لە پرووی ماناوە لە بەر پرێگریک ^(۴)، وەکو ((ظننتُ لزيدَ قائمٌ)) لیڕەدا پرستە ی (لزيدَ قائمٌ) فعلی (ظنٌ) عەمەلی تیدا نە کردووە بە لفظ، لە بەر پرێگریک کە بریتییە لە (لام)، بە لام پرستە کە لە محلی نصبدا یە ^(۵)، بە بەلگە ی ئەو ی ئەگەر پرستە ی بۆ عطف کە یتهو بە منصوبی عطفی دەکەیت، وەکو ((ظننتُ لزيدَ قائمٌ وعمراً منطلقاً))، کە واتا فعلی (ظنٌ) عەمەلی کردووە لە پرستە ی (لزيدَ قائمٌ) لە مانادا بە لام لە لفظدا عەمەلی نە کردووە. هەلۆه شاندنەو (الالغاء) ش بریتییە لە: لە کارخستنی فعلەکە لە پرووی مانا و لفظە و، بە بی بوونی پرێگر، وەکو ((زيدَ ظننتُ قائمٌ))، لیڕەدا فعلی (ظننتُ) عەمەلی نە کردووە نە لە مانادا و نە لە لفظدا.

^(۱) پێشتر مانا و بەلگە ی ئەم دێرە مان پوون کردووە.

^(۲) پێشتر مانا و بەلگە ی ئەم دێرە شمان پوون کردووە.

^(۳) مەبەست لە هەلواسین و هەلۆه شاندنەو ی عەمەلی ئم فعلانە یە.

^(۴) ئەو ووشانە ی دەبنە پرێگرو لە کارخستنی ئەم فعلانە بریتین لە: {لام الابتداء، لام

القسم، (ما) النافية، (لا) و (إن) النافيتان الوقعتان في جواب القسم، الاستفهام}.

^(۵) واتا: پرستە ی (لزيدَ قائمٌ) بۆخۆیان مبتدا و خیرین، بە لام لە محلی نصبدا جیی دوو

مفعولە کە ی (ظنٌ) دەگرن.

ههروه‌ها مچارعی ئەم فعلانه‌ش هه‌مان شیوه‌ی ماضین له‌په‌روی هه‌لو‌واسین وحوکم وپه‌یاره‌کانی تریش، وه‌کو ((اظنُّ لزیدُ قائمٌ))^(۱)، وه‌((زیدُ اظنُّ قائمٌ))^(۲)، هه‌روه‌ها سه‌رجه‌م فعله‌کانی تری هاوشیوه‌ی(ظنَّ).

به‌لام ئەو فعلانه‌ی نه‌گۆر(غیر المتصرفه)ن ئەوه نه هه‌لو‌واسین وه‌نه‌ه‌لو‌شانده‌وه تیا‌یاندا ناکریت، هه‌روه‌ها کرداره‌کانی گۆرین(التحویل)یش هه‌لو‌واسین و هه‌لو‌شانده‌وه‌یان تیدا ناکریت، وه‌کوفعلی((صیر))، وه‌هاوشیوه‌کانی.

* * *

* هه‌لو‌شانده‌وه‌(الانغاز)دروست(جائزه)ه‌وه‌ه‌لو‌واسین(التعلیق)په‌یوست(واجب)ه‌

۲۱۱- وَجَوَزَ الْإِلْغَاءَ لَا فِي الْإِبْتِدَاءِ وَأَنْوَ صَمِيرَ الشَّانِ أَوْ لَامَ ابْتِدَاءِ
 ۲۱۲- فِي مُوهِمِ الْإِغَاءِ مَا تَقَدَّمَ مَا وَالْتَزِمَ التَّغْلِيْقَ قَبْلَ نَفْيِ مَا
 ۲۱۳- وَإِنْ وَلَا لَامَ ابْتِدَاءٍ أَوْ قَسَمَ كَذَا وَالْإِسْتِفْهَامُ ذَا لَهُ الْاِحْتَمُّ.^(۳)

دروسته هه‌لو‌شانده‌وه‌ی ئەم فعله گۆراوانه ئەگه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه نه‌بن، وه‌کو ئەوه‌ی له‌ناوه‌په‌سته‌وه‌بن^(۴)، وه‌کو((زیدُ ظننْتُ قائمٌ))، یان بکه‌ویته

(۱) ئەمه نموونه‌یه بۆ هه‌لو‌واسینی فعلی(ظنَّ) به مضارعی.

(۲) ئەمه‌ش نموونه‌یه بۆ هه‌لو‌شانده‌وه‌ی فعلی(ظنَّ) به مضارعی.

(۳) پوخته‌ی مانای ئەم سێ دێره‌ی نه‌لفیه: ۲۱۱- به‌دروست وپه‌وا بزانه هه‌لو‌شانده‌وه به‌لام له‌سه‌ره‌تاوه‌نا_ واتا فعله‌که له‌سه‌ره‌تاوه نه‌ییت له‌ناوه‌په‌سته‌وه یان له‌کوژتاییه‌ره بیته، جا ئەگه‌ر هاتوو فعله‌که له‌سه‌ره‌تاوه بوو وه‌له‌کاخرابوو ئەوه ده‌بیته تاویلی که‌یت به‌وه‌ی جیناویکی نادیا‌ری بۆ دانە‌ی یان لامی ابتدا. ۲۱۲- بۆ ئەه‌حواله‌ته‌ی واهه‌ستکریت هه‌لو‌شانده‌وه‌ی تیدا‌کراییت له‌سه‌ره‌تاوه، هه‌روه‌ها هه‌لو‌واسین په‌یوسته ئەگه‌ر فعله‌که بکه‌ویته پینش(ما‌ی) نافییه. ۲۱۳- هه‌روه‌ها ئەگه‌ر بکه‌ویته پینش(إن‌ی) نافییه، و(لام‌ی) ابتدا، وسویندخواردن(القسم)، هه‌روه‌ها په‌رسیارکردن(الاستفهام)، ئەمانه هه‌موویان په‌یوستن.

(۴) واتا فعله‌که بکه‌ویته نیوان مفعولی یه‌که‌م و مفعولی دووهم که له‌بنه‌رتدا مبتدا و خه‌برن.

کو تاییه وه، وه کو (زیدٌ قائمٌ ظننتُ))، جا کاتیک ده که ویته ناوه پراسته وه ÷ نه وه هه ندی فه رموو یانه: کار کردن وله کارخستنی (الاعمال والالغاء) وه کو یه ک وان، وه هه ندیکی تر فه رموو یانه: کارکردنی چاکتره له کارخستنی، وه نه که هر فعله که که وته کو تاییه وه نه وه له کارخستنی چاکتره له کارکردنی، به لام نه گهر فعله که که وته پیشه وه نه وه هه لوه شانده وه دروست نیه لای به صریکان، که واته دروست نیه بلییت ((ظننتُ زیدٌ قائمٌ)) به لکو پیویسته فعله که له م حاله ته دا عه مه ل بکات، وده لیلیت ((ظننتُ زیداً قائماً))، جا نه گهر له زمانی عه ره بیدا نمونه یه که هات ووا ی لیده فامرایه وه که فعله که له کار خرابوو له کاتیکدا له سه ره تا وه بوو نه وه ده بی نه و نمونه یه تاویل بکریت به وه ی که جیناویکی نادیار ی هیه ^(۱)، وه کو ووته ی:

ش ۱۲۹ / أَرْجُو وَأَمَلُ أَنْ تَدْنُو مَوَدَّتْهَا وَمَا إِخَالُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلٌ.^(۲)
 جا راقه و تقدیری پرسته که ((وَمَا إِخَالُهُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلٌ)) جیناوی (ها) ده بیته مفعولی یه که م و پرسته ی (لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلٌ) له محلی نصبدا ده بیته مفعولی دووم، که واتا هیچ هه لوه شانده وه ی تیدا نه کراوه، یان

^(۱) نه و جیناوه نادیاره ده کریته مفعولی یه که م و پرسته که ی دوا ی فعله که ش له محلی نصبدا ده بیته مفعولی دووم.

^(۲) مانا و به لگه ی نه م دیره که به شیکه له هونراوه ی کعبی کوری زوهیر که له مدح و سه نای پیغه مبهردا_ صلی الله علیه وسلم_ هوندویتیوه: هیوا وئومیدم وایه که خوشه ویستی نه و_ واتا پیغه مبهردا_ بؤ من نرک بیت، گومانیش نابم پیمان نه به خشی. به لگه که ی ((وَمَا إِخَالُ لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلٌ)) لیره دا وا دهرده که وی که فعلی (إخالُ) که مضارعی (خال) یه له کار خراوه له کاتیکدا له سه ره تا وه هاتوو، به لام وانیه به لکو پرسته که ی دوا ی خوی که بریتیه (لَدَيْنَا مِنْكَ تَنْوِيلٌ) ده بیته مفعولی دووم و مفعولی یه که میش بریتیه له جیناویک نادیار.

دهتوانین تاویل بکریت به وهی (لام) سی ابتدا له سهر مفعولی فعله که یه، وه کو ووتهی:

ش ۱۳۰ / كَذَاكَ أُدْبْتُ حَتَّى صَارَ مِنْ خُلُقِي أَنَّى وَجَدْتُ مَلَكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ.^(۱)
 جا راقه و تقدیری پرسته که (أَنَّى وَجَدْتُ لِمَلَكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ)، ههروهه ها نه م نموننیه به بؤ هه لواسین (التعلیق) هه وبؤ هه لوه شانندنه وه نیه.
 به لام به بؤ چوونی کوفیکان و پیشهوا ئه بو به کری زوبهیدی^(۲) و غهیری ئه ویش پنیان وای دروسته هه لوه شانندنه وه پر و بدهات کاتیک فعله که ش له سه ره تاره بیته، ئه و کات پیویست به راقه و تاویل کردنی ئه و دوو دیره ناکات^(۳).
 ههروهه ها دانهر فه رمووی (وَجَوَزَ الْإِلْغَاءَ) بؤ ئه وهی بزانیرت که هه لوه شانندنه وه پیویست (لازم) نیه و دروسته، که وات دهتوانیت فعله که له کاربخهیت و دهشتوانی له کارینه خهی و عه مهلی پی بکهی، ئه مهش به پیچه وانهی هه لواسین که پیویسته، بویه دانهر فه رمووی (وَأَلْتَزِمَ التَّعْلِيقَ).
 که واتا پیویسته هه لواسین هه ر کاتیک (ما) سی نافیه که وه ته دوا ی فعله که وه، وه کو ((ظَنَنْتُ مَا زَيْدٌ قَائِمٌ))، یان کاتیک (إن) سی نافیهی به دوا دا هات

^(۱) مانا و به لگه ی ئه م دیره: ئا به و شیوه ئه دهب دراوم تا وه کو ئه دهب و ئاکار جوانی بووه به ره و شتم، بیگومان من وادهمزائم بنه ما و بناغهی هه موو شتیک بریتیه له ئه دهب و ئاکار جوانی. به لگه که ی: (وَجَدْتُ مَلَكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ) لیره دا وا دهرده که وی که فعلی (وَجَدْتُ) له کارخراوه له کاتیکدا له سه ره تاره هاتووه، به لام وانیه به لکو پرسته که ی دوا ی خو ی که بریتیه (مَلَكَ الشَّيْمَةِ الْأَدْبُ) ده بیته مفعولی دووم و مفعولی یه که میش بریتیه له جیناویک نادیار.

^(۲) یه کیکه له پیشه وایانی زانسته کانی زمانی عه ربی و شعروئه دهب، ناوی ته وای محمدی کوپی حسنی کوپی عبیدالله یه و له وولاتی ئه نده لس له دایک بووه و خاومنی چهند کتیبیکه له زانسته کانی زمان و ئه دهب، سالی ۲۷۹ ک / ۹۸۹ ز کوچی دوا ی کردووه.

^(۳) و اتا شاهدی ژماره: ۱۲۹ و ۱۳۰.

وهكو((عَلِمْتُ أَنْ زَيْدٌ قَائِمٌ))، وه نموونه یان بۆ هیناوه ته وه به فرموده ی
 خوی گه وه ﴿وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا﴾^(۱)، هندی له زانایان فرموویانه
 ئەم نموونه به هیچ شیوهیه که هه لواسینی تیدا نیه، له بهر نه وه ی مهرجی
 هه لواسین نه وه یه هه رکاتی که هۆکاری هه لواسینه که ت حذف کرد فعله
 عه مەلی خۆی بکاته وه ودوو مفعول منصوب بکات، وه کو((ظننتُ ما زیدٌ
 قائمٌ)) نه گه رله م نموونه یه (ما) حذف. کهیت ده لیبیت((ظننتُ زیداً
 قائماً))، به لام له م نایه ته دا وانیه، چونکه نه گه ر هۆکاری
 هه لواسینه که که بریتیه له إن_حذف کهیت نه وه فعلی(تظنون) ناتوانییت
 عه مەل بکات له (لبثتم)، چونکه ناوترییت(وتظنون لبثتم)، خاوه نی ئەم
 بۆچوونه وای ووتوه، به لام پیده چییت بۆچوونه که ی پێچه وانی شتی که بییت
 که وه کو یه کدهنگی زانایانی له سه ر بییت_ئویش نه وه یه بۆه لواسین نه وه
 مهرجی باسیان کرد^(۲) وانیه و پێویست نیه بۆی، هه روه ها نموونه
 هینانه وه ی نخوزانان به نایه ته پیرۆزه که وه اووینته ی به لگه ن بۆ نه مه.

هه روه ها فعله که هه لده واسرییت نه گه ر له دوایه وه (لا) سی نافییه
 بییت، وه کو((ظننتُ لا زیدٌ قائمٌ ولا عمرو))، یان له دوایه وه (لام) سی ابتدا

^(۱) ئەم پرستیه به شیکه له نایه تی ژماره (۵۲) سی سورته تی (الاسراء)، کورته ی ماناکه ی (وه
 واده زانن وگومان ده بن که نه ماونه ته وه له دونیادا ماوه یه کی که م نه بییت)،
 إعرابه که ی: تظنون/ فعل وفاعل. إن/ حرف نفی بمعنى ما. لبثتم/ فعل وفاعل. إلا/ أداة
 حصر. قليلاً/ نعت لمفعول مطلق محذوف والتقدير: لبثنا قليلاً. وجمله (إن لبثتم إلا
 قليلاً) سدّت مسدّ مفعولي تظنون. الشاهد فيها: الفعل (تظنون) علق عن العمل لفظاً لا
 محلاً لا اعتراض (إن) التي لها صدر الكلام بينه وبين معموليه.

^(۲) ئەو مهرجی که بییتی بووله: هه رکاتی که هۆکاری هه لواسینه که ت حذف کرد فعله
 عه مەلی خۆی بکاته وه ودوو مفعول منصوب بکات.

بیت، وهکو ((ظننتُ لزيد قائم))، یان له دوایه وه (لام) سی سویند
 خواردن (القسم) بیت، وهکو ((علمتُ لیقومن زید)) وه هیچ کام له نحو زانان لامی
 سویند خواردن یان به هۆکاری هه لواسین هه ژمارنه کردوه^(۱)،
 یان نه گهر پرسیارکردن (الاستفهام) له دوای فعله که وه هات، پرسیارکردنیش
 سی جوره: یه که میان: نه وه یه یه کی له دوو مفعوله که ناوی پرسیارکردن
 بی، وهکو ((علمتُ ایهم ابوک))، دووهم: نه وه یه یه کی له دوو مفعوله که^(۱)
 إضافة کرابی بۆ لای ناوی پرسیارکردن، وهکو ((علمتُ غلام ایهم ابوک))،
 سییه م: نه وه یه یه کی له دوو مفعوله که حه رفی پرسیارکردنی
 له سه ربیت، وهکو ((علمتُ ازید عندک ام عمرو؟)) وه وهکو ((علمتُ هل زید قائم
 ام عمرو؟)) .

* * *

(۱) به لام هه ریه که له ابن مالک و ابن هشام وهندی لوزانایانی تر لامی سویند یان به
 هۆکاری هه لواسین داناوه، به لام ابن عقیل خوی و زوریک له زانایانی پنیان وانیه .
 (۲) و اتا: نه دوو مفعوله ی له بنه پرتدا مبتدا و خبرن و فعله که ش له سه ربیان له کار خراوه .

* چ کاتیك فعلی (علم) و (ظَنَ) یهك مفعولیان دهبی؟

۲۱۴ - لَعَلِمَ عِرْفَانَ وَظَنَّ ثَمَمَةَ تَعْدِيَّةً لِوَاحِدٍ مُنْتَزِمَةً. ^(۱)

ههركاتی فعلی ((علم)) به مانای ناسی وزانین (عرف) بی ئهوه تیپه دهکات بو یهك مفعول، وهکو ووتهت ((علمت زیداً)) واتا: ناسیم، وه وهکوفه رمودهی خوای گهوره ﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا﴾ ^(۲)، ههروهه ما فعلی ((ظَنَ)) ئهگه به مانای تۆمه تباری کرد بی ئهوه یهك مفعولی ههیه، وهکو ووتهت ((ظننت زیداً)) واتا: تۆمه تبارم کرد، وه وهکوفه رمودهی خوای گهوره ﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنِينٍ﴾ ^(۳)، واتا: تۆمه تبارنیه.

^(۱) پوختهی مانای ئهه دیپهه ئهلفیه: فعلی (علم) ئهگه به مانای ناسی (عرف) بی ، وفعلی (ظَنَ) به مانای تۆمه تباری کرد (آثم) بی ئهوه تیپه دهکات بو یهك مفعول، واتا پیوستیان به دوو مفعول نیه.

^(۲) به شیکه له ئایهتی ژماره (۷۸) ی سورتهتی (النحل)، پوختهی ماناکهی {خوای گهوره ئیوهی لهسکی دایکتان دهرهیناوه که هیچتان نه ده زانی} ، إعرابه کهی: ﴿الواو﴾ استنفاة ﴿الله﴾ مبتدا مرفوع ﴿أخرج﴾ فعل ماض فاعله مستتر فیه جوازاً تقدیره هو ، ﴿الكاف﴾ ضمیر متصل فی محل نصب مفعول به ، و ﴿المیم﴾ علامة الجمع ، وجملة الفعل والفاعل فی محل رفع خبر المبتدا ﴿من بطون﴾ جار ومجرور متعلق باخرج ﴿بطون﴾ مضاف ، و ﴿امهات﴾ مضاف إليه مجرور ﴿امهات﴾ مضاف ، و ﴿الكاف﴾ ضمیر متصل فی محل جر بالإضافة ، و ﴿المیم﴾ علامة الجمع ﴿لا﴾ نافية ﴿تعلمون﴾ فعل مضارع مرفوع بثبات النون ، و ﴿الواو﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿شئاً﴾ مفعول به منصوب . الشاهد فیها: (تعلمون) هنا تعدی إلى مفعول واحد، لانه بمعنی عرف.

^(۳) ئایهتی ژماره (۲۴) ی سورتهتی (التکوین)، کورتهی ماناکهی {ئهو واتا پیغه مبهه صلی الله علیه وسلم لهگه یاندنی سروشت (الوحی) تۆمه تبار نیه} وه ئهگه به (بضنین) بخوینرته وه ئهوه ماناکهی: لهگه یاندنی سروشتدا پژدوچروک نیه.

* چ کاتیک فعلی (رای) دوومفعول ده خوازی؟

۲۱۵- وَلِرَأَى الرَّؤْيَا أُنْمَ مَا لِعِلْمًا طَالِبَ مَفْعُولَيْنِ مِنْ قَبْلُ انْتَمَى.^(۱)

هه رکاتی فعلی (رای) بۆ خه و بینین به کارهات ئه وه تیپه پر ده کات بۆ دوو مفعول، وه کو چون فعلی (علم) که پیشتر باسکرا تیپه پر ده کات بۆ دوو مفعول، بۆئه مهش ئاماژه ی کرددانه ر به ووتهی ((وَلِرَأَى الرَّؤْيَا أُنْمَ)) و اتا: دانه بۆ فعلی (رای) که چا و وگ (مصدر) که ی بریتیه له خه و بینین ئه وه ی هه یه بۆ فعلی (علم) که دوو مفعولی هه یه، جا دانه ر بۆ (رای) که به مانای خه و بینین بی فهرمووی ئه و (رای) یه ی چا و وگه که ی (الرؤیا) یه، له بهرئه وه ی (الرؤیا) هه رچه نده بۆ شتی تریش به کار دیت به لام و ابا و وزوره که چا و وگ بی خه و بینین، جانمونه ی (رای) که به مانای خه و بینین بیت و دوو مفعولی هه بی فهرمووده ی خوای گه وره ﴿إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا﴾^(۲)، لیسه دا جیناوی (یا) مفعولی یه که مه و، و پرسته ی (أَعْصِرُ خَمْرًا) له محلی نصبدا مفعولی دوو مه، هه روه ها وه کو ووتهی:

^(۱) پوخته ی مانای نهم دپهس نه لقیه: فعلی (رای) ئه گه ر به مانا بینینی خه و بییت، ئه وه بریاری فعلی (علم) ی بۆ بده که پیشتر باسکرا، که بریتی بوو له داخوازی کردنی دوو مفعول.

^(۲) نهم پرسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۳۶) ی سوره تی (یوسف)، کورته ی مانا که ی (به پرستی له خه و مدا خۆم دی تریم ده گوشتی که ده بی به عه ره ق)، {إعرابه که ی: ﴿إِنْ﴾ حرف توکید و نصب و ﴿إِلْيَاء﴾ ضمیر متصل فی محل نصب اسمها ﴿أَرَى﴾ فعل مضارع تنصب مفعولین، و ﴿النَّوْنُ﴾ للوقایة، و ﴿إِلْيَاء﴾ ضمیر متصل فی محل نصب مفعول به اول والفاعل ضمیر مستر وجوباً تقدیره انا ﴿أَعْصِرُ﴾ فعل مضارع مرفوع و فاعله مستر فیه وجوباً تقدیره "انا" ﴿خَمْرًا﴾ مفعول به منصوب، و جمله لرانی فی محل رفع خبر إن و جمله "اعصر خمرًا" فی محل نصب مفعول ثان لاری. الشاهد فیها: (لرانی) هنا حَلْمِیَه متعديه إلى مفعولین.

ش ۱۳۱ / أَبُو حَنْشٍ يُورِقُنِي ، وَطَلَّقَ وَعَمَّارٌ ، وَأَوْنَسَةٌ أَثَالًا
 أَرَاهُمْ رُفْقَتِي حَتَّى إِذَا مَا تَجَافَى اللَّيْلُ وَأُنْخَزَلَ انْخِرَالًا
 إِذَا أَنَا كَالَّذِي يَجْرِي لِوَرْدٍ إِلَى آلِ قَلَمٍ يُذْرِكُ بِلَا لَا .^(۱)
 لیڤه‌دا جیناوی (هَم) له‌رسته‌ی (أَرَاهُمْ) مفعولی یه‌که‌مه‌و، و (رُفْقَتِي) مفعولی دووه‌مه.

* * *

*** باسی حذف کردنی مفعول**

۲۱۶- وَلَا تُجِرْ هُنَا بِلَا دَلِيلٍ سُقُوطَ مَفْعُولَيْنِ أَوْ مَفْعُولٍ.^(۲)
 له‌م بابه‌ته‌دا دروست نیه لابردن وحذف کردنی دوو مفعوله‌که، یان یه‌کیکیان، مه‌گه‌ر به‌لگه‌ه‌بی له‌سه‌ر شه‌و حذف کردنه. جا نمونه‌ی حذف کردنی مه‌ردوو مفعوله‌که به‌بوونی به‌لگه‌بوتری ((هَلْ ظَنَنْتَ زَيْدًا قَائِمًا؟)) توش له‌وه‌لامدا بلیت ((ظَنْنْتُ)) تقدیری وپراقه‌که‌ی ((ظَنْنْتُ زَيْدًا قَائِمًا)) لیڤه‌دا دوو مفعوله‌که‌ت حذف کرده چونکه به‌لگه‌ه‌یه له‌سه‌ری، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۳۲ / بِأَيِّ كِتَابٍ أَمْ بِأَيِّ سُنَّةٍ تَرَى حُبَّهُمْ عَارًا عَلَيَّ وَتَحْسَبُ.^(۳)

^(۱) مانای شه‌م دیرانه: هه‌ریه‌که له {أبو حنش و طلق و عمارة وائل} که‌ناوی چوار پیاوی براده‌ری شاعرن، ماوه‌یه‌که خه‌وم ده‌زینن، من له‌خه‌ودا شه‌وان ده‌بینم دوست وپه‌فیعمن، هه‌تا کاتیک شه‌و ده‌روات وپوژ ده‌رده‌چی، کتوپر من وه‌کو شه‌و که‌سه وام که تینوه‌و ده‌چی بو ته‌راویله‌که (السراب) وته‌پایی ده‌ست ناکه‌وی، مه‌به‌ستی شه‌وه‌یه براده‌ره‌کانی تنه‌ها له‌خه‌ودا ده‌بینی. به‌لگه‌که‌ی: (أَرَاهُمْ رُفْقَتِي) لیڤه‌دا فعلی رای به‌مانای خه‌وبینن دی و دوو مفعولی منصوب کردوه.

^(۲) کورته‌س مانای شه‌م دیرمه‌س نه‌لقیه: به‌دروست وپه‌وا مه‌زانه لیڤه‌دا_ واتا له‌بابه‌تی ظن و اخواتها_ به‌بی به‌لگه، لابردن وحذف کردنی دوو مفعوله‌که یان یه‌که مفعولیان.

^(۳) ماناوا به‌لگه‌ی شه‌م دیرمه: جا به‌کام په‌یام و به‌کام سوننه‌ت، پیت وایه خوشه‌ویستیم بو‌یان نه‌نگییه‌و واگومان ده‌به‌ی. به‌لگه‌که‌ی: لیڤه‌دا فعلی (تَحْسَبُ) دوو مفعوله‌که‌ی حذف کراوه چونکه پیشتر ناماژهی پیکراوه.

واتا ((وَتَحْسَبُ حُبَّهُمْ عَاراً عَلَيَّ)) و دوو مفعوله که ی حذف کراوه_ که بریتین له (حُبَّهُمْ) و (عاراً عَلَيَّ) _ چونکه پیشتر باسکراوه.

وه نمونه ی حذف کردنی یه که له مفعوله کان به به لگه وه نه وه یه بوتری ((هل ظننتَ احداً قائماً؟)) و بلییت ((ظننتُ زیداً)) واتا: ظننتُ زیداً قائماً، و مفعولیکیان حذف کردووه چونکه به لگه ی هه یه، وه وه کو ووته ی : ۱۳۳- وَلَقَدْ نَزَّلْتُ فَلَا تَظُنِّي غَيْرَهُ مَنِي بِمَنْزِلَةِ الْمُحِبِّ الْمُكْرَمِ.^(۱) واتا ((فَلَا تَظُنِّي غَيْرَهُ واقِعاً)) لیره دا (غیره) مفعولی یه که مه و، (واقِعاً) مفعولی دووه مه. جا نه مه ی دانه ر باسی کرد بوچوونی راست و دروسته له رای زۆربه ی نحو زانان.

وه نه گه ر به لگه نه بوو له سه ر حذف کردنه که نه وه دروست نیه هه ر دووکیان یان یه کیکیان حذف کریت، که و ابوو دروست نیه بلییت ((ظننتُ))، هه روه ها ((ظننتُ زیداً)) و مه به ستت نه وه بیت بلی ((ظننتُ زیداً قائماً)).

* * *

^(۱) ماناو به لگه ی نه م دیره ش: بیگومان تو له دلندا خوشه ویست و به ریزی ، جگه له مه گومانی تر نه به ی و وابزانی خوشه ویست نیت. به لگه که ی: لیره دا فعلی (تظنُّ) مفعولیکی حذف کراوه چونکه پیشتر ناماژه ی پیکراوه.

* به کارهینانی فعلی (تقول) وهکو (تظن)

۲۱۷_ وَكَتَّظُنُّ اجْعَلْ تَقُولُ اِنْ وَايَ مُسْتَفْهَمًا بِهِ وَلَمْ يَنْفَصِلْ
 ۲۱۸- بغير ظرفِ اَوْ كَظرفِ اَوْ عَمَلٌ وَاِنْ بِيَعْضِ ذِي فَصَلْتٍ يُحْتَمَلُ.^(۱)
 روشه‌ی (قول) وپیکهاته‌کانی حالیان وایه نه‌گهر له‌دوایانه‌وه پرسته‌یه‌ک هات نه‌و پرسته‌یه
 بگپردرسته‌وه^(۲)، وه‌کو ((قال زيدٌ عمرو منطلق))^(۳)، وه ((تقول زيدٌ منطلق))، به‌لام
 پرسته‌که‌ی دوا‌ی (قول) له‌ محلی نصبدا ده‌بیته مفعول به.
 هه‌روه‌ها دروسته به‌کارهینانی (قول) وه‌کو فعلی (ظن)، نه‌وکات پرسته‌که‌ی دوا‌ی ده‌بنه
 دوو مفعول بوی و منصوبیان ده‌کات وه‌ک چون (تظن) منصوبیان ده‌کات.
 جائه‌وه‌ی باوه‌ ده‌باره‌ی نه‌مه^(۴)، نه‌وه‌یه له‌ناو‌عه‌ره‌بدا دوو بۆچوون هه‌یه: به‌کئیکیان_که
 بۆچوونی زۆرینه‌ی عه‌ره‌به_ به‌کارنا‌یات (قول) وه‌کو (ظن)، مه‌گهر به‌چه‌ند مه‌رجیک که‌ دانهر
 چوار‌یانی باس‌کرد، که‌ زۆرینه‌ی نخوزانان باسیان کردووه، به‌که‌م: ده‌بیته فعله‌که‌ مضارع بیته
 ،دووه‌م: بۆکه‌سی دووه‌م (المخاطب) بیته، بۆ نه‌م دوو مه‌رجه‌ش ئاماژه‌ی کرد دانهر
 به‌ووته‌ی (اجْعَلْ تَقُولُ) چونکه‌ فعلی (تقول) مضارعه‌و، بۆکه‌سی دووه‌مه.

^(۱) پوخته‌ی مانا‌ی نه‌م دوو دپه‌س نه‌لفیه: ۲۱۷- وه‌کو فعلی (تظن) به‌کارهیننه فعلی (تقول)،
 به‌چوار مه‌رج: ۱- ده‌بیته مضارع بیته. ۲- فعله‌که بۆ که‌سی دووه‌م (المخاطب) بیته. ۳-
 له‌دوا‌ی پرسیارکردن (الاستفهام) ه‌وه بیته. ۴- به‌ین (فاصل) نه‌که‌وتبیته نیوان
 فعله‌که‌واستفهامه‌که. ۲۱۸- مه‌گهر نه‌و به‌ین (فاصل) ه‌، ظرف بیته، یان شتیک بیته وه‌کو
 ظرف وایته و اتا جارو مجرور، یان معمولی فعلیک بیته، ههر کاتی به‌کی له‌مانه‌ که‌وته
 نیوان فعله‌که‌واستفهامه‌که نه‌وه دروسته.

^(۲) مه‌به‌ست له‌گپردانه‌وه‌ی پرسته (حکایة الجمل) له‌زمانی عه‌ره‌بیدا نه‌وه‌یه نه‌و پرسته‌یه
 وه‌کو چون هاتووه بگپردرسته‌وه به‌بی گۆپینی حاله‌تی اعرابی، وه‌مه‌موو کاتیک
 پرسته‌که‌ مبنیه به‌پینی شوین (محل) به‌که.

^(۳) اعرابی نه‌م پرسته‌یه به‌م شیوه‌یه: قال/ فعل ماضی مبین علی الفتح. زيدٌ/ فاعل مرفوع.
 (عمرو منطلق) جملة محكية مبني في محل نصب مفعول به.

^(۴) و اتا ده‌باره‌ی به‌کارهینانی (قول) وه‌کو (ظن).

سییه م: ده بی له پیش فعله که وه پرسیار کردن (الاستفهام) هه بی، بوئه مهش
 ئاماژهی کرد دانه به ووتهی ((إِنْ وَلى مُسْتَفْهِمًا))، مهرجی چوارهم: نایبیت
 بهین خریته نیوانیان_ واتا نیوان پرسیار کردنه که و فعله که_ مهگر ئه و بهینه
 ظرف بییت یان، جارو مجرور بییت، یان کارتیکراو (معمولی) فعل بییت، جا
 نهگر بهین (فاصل) که یه کیك بییت له مانه ئه وه زیانی نیه، ئه مهیه مه بهست
 له ووتهی ((وَلَمْ يَنْفَصِلْ بِغَيْرِ ظَرْفٍ تَاكُوتَايِي)) . جانمونهی ئه وهی
 هه موو مهرجه کانی تیدا بی ((اتقول عمراً منطلقاً؟))^(۱)، لیژهدا (عمراً): ده بیته
 مفعولی یه که م، و (منطلقاً) ده بیته مفعولی دووهم، وه وه کو ووتهی:

ش ۱۲۴ / متى تقول القلص الرواسما يَحْمِلُنْ أَمْ قَاسِمٍ وَقَاسِمًا.^(۲)

جائه گر فعله که مضارع نه بی، وه کو ((قال زيدٌ عمرو منطلق)) ئه وه دروست نیه
 فعلی (قال) دوو مفعوله که منصوب کات لای ئه مانه^(۳)، هه روه ها ئه گر فعله مضارعه به
 حه رفب (ت) دهستی پینه کرد بوو، وه کو ((يقول زيدٌ عمرو منطلق))، هه روه ها ئه گر
 پرسیار کردنی له پیشه وه نه بوو، وه کو ((أنت تقول عمرو منطلق))، هه روه ها ئه گر استفهام
 له پیشیوه بوو به لام بهین (فاصل) کرابوون به جگه له ظرف، و جارو مجرور، و معمولی
 فعله که، وه کو ((أنت تقول عمرو منطلق؟))، به لام ئه گر بهین کرابوون به یه کی له وانه^(۴)
 ئه وه زیانی نیه و دروسته، وه کو ((أعندك تقول زيداً منطلقاً؟))، وه ((في الدار تقول زيداً
 منطلقاً))، وه ((أعمرأ تقول منطلقاً؟))، وه وه کو ووتهی:

^(۱) واتا: ئایه تو گومان ده بهی عه مر ده رچی.

^(۲) مانا و به لگهی ئه م دیژه: چ کاتی گومان ده بهی ووشتره لاهه خیراکان مه لگرن وله من
 نزیک که نه وه نایکی قاسم و قاسم. به لگه که ی ((تقول القلص الرواسما يَحْمِلُنْ))، فعلی
 (تقول) وه کو (تظن) به کار هاتوو دوو مفعولی منصوب کردوو، یه که میان (القلص)
 و دوو ه میان رسته ی (يَحْمِلُنْ).

^(۳) لای زورینه ی زانایان.

^(۴) واتا به یه کی له: ظرف، و جارو مجرور، و معمولی فعله که.

ش ۱۳۵ / أَجْهَالًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍّ لَعَمْرُ أَبِيكَ أَمْ مُتَّجَاهِلِينَ. ^(۱)

لەم دێره‌دا (بَنِي لُؤَيٍّ) مفعولی یه‌که‌مه‌و (جَهَالًا) مفعولی دوومه‌.

جا هه‌رکاتیک کۆبووه هه‌موو ئه‌ومه‌رجانه‌ی باسکران ئه‌وه دروسته منصوب کردنی دوو مفعوله‌که بَلِيَّت ((اتقولُ زِيدًا مُنْطَلَقًا))، وه‌دروستیشه مرفوعیان کهیت له‌سه‌رگێرانه‌وه (الحکایه)، وه‌کو ((اتقولُ زِيدًا مُنْطَلَقًا)).

* * *

۲۱۹ - وَأَجْرِي الْقَوْلُ كَظَنِّ مُطْلَقًا عِنْدَ سُلَيْمٍ نَحْوُ قُلْ ذَا مُشْفِقًا. ^(۲)

ناماژه ده‌کات بۆ بۆچوونی دوومه‌ی عه‌ره‌به‌کان ده‌رباره‌ی (قول)، ئه‌ویش بریتیه له بۆچوونی سوله‌یم، که به‌کار دێنن (قول) وه‌کو به‌کاره‌ینانی (ظن) له‌و منصوب کردنی دوو مفعول، به‌ره‌هایی و به‌بێ مه‌رج، و اتا: ئه‌گه‌ر مضارع بێ، یان مضارع نه‌بێ، تێیدا بێ ئه‌و مه‌رجانه‌ی باسکران، یان تێیدا نه‌بێ، ئه‌ویش وه‌کو نمونه‌ی ((قُلْ ذَا مُشْفِقًا))، لێره‌دا (ذَا) مفعولی یه‌که‌مه‌و (مُشْفِقًا) مفعولی دوومه‌، وه‌ وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۳۶ / قَالَتْ وَكُنْتُ رَجُلًا فَطِينًا هَذَا لَعَمْرُ اللَّهِ إِسْرَائِيلًا. ^(۳)

(هذا) مفعولی یه‌که‌مه‌ بۆ فعلی (قالت) و (إسرائيلًا): مفعولی دوومه‌.

^(۱) مانا و به‌لگه‌ی ئه‌م دێره‌: ئایه‌ و اگومان ده‌به‌ی نه‌وه‌ی لوئه‌ی و اتا قوڤه‌یش نه‌زانن له‌م کاره‌ی ئاندا، به‌گیانی باوکت قه‌سه‌م ئه‌مان خۆیان نه‌زان ده‌که‌ن و نه‌زان نین. به‌لگه‌که‌ی ((أَجْهَالًا تَقُولُ بَنِي لُؤَيٍّ))، لێره‌دا فعلی (تقول) عه‌مه‌لی (تظن) ی کردووه و دوو مفعولی منصوب کردووه، له‌کاتیکدا به‌ین (فاصل) هه‌یه له‌نیوان فعله‌که‌و استفهامه‌که‌، به‌لام فاصله‌که‌ _ که بریتیه له (جهالا) _ معمولی فعله‌که‌یه.

^(۲) کورتیه‌ی مانای ئه‌م دێره‌ی نه‌لفیه: فعلی (قول) وه‌کو (ظن) به‌کار دی به‌ره‌هایی و اتا به‌بێ مه‌رج، لای هۆزی (سُلیم)، وه‌کو نمونه‌ی ((قُلْ ذَا مُشْفِقًا)) و اتا: گومان به‌ که ئه‌و ده‌ترسی...

^(۳) مانا و به‌لگه‌ی ئه‌م دێره‌: گومانی بردو و وتی _ له‌کاتیکدا من که‌سیکی تێگه‌شتوو بووم _ سویند به‌خوا ئه‌مه له‌نه‌وه‌ی ئیسرائیله‌. به‌لگه‌که‌ی ((قَالَتْ... هَذَا... إِسْرَائِيلًا)). لێره‌دا (قالت) عه‌مه‌لی (ظن) ی کردووه و دوو مفعولی منصوب کردووه.

بابه تی (أعلم وأرى)

۲۲۰_ إِلَى ثَلَاثَةٍ رَأَى وَعَلِمَا عَدُوا إِذَا صَارَا أَرَى وَأَعْلَمَا. ^(۱)

ئاماژە دەکات ابن مالک لەم بەشە بۆ ئەو فەلانیە تیپەر بۆ سێ مفعول، باسی حەوت فەل دەکات، لەوانە ((أعلم وأرى))، باسی ئەوەی کرد بنەرەتیان بریتییە لە (علم، وراى)، وە بەهۆی حەرقی هەمزەکە وە تیپەر دەبن بۆ سێ مفعول، چونکە پیش هاتنی هەمزەکە تیپەر پەردەبوون بۆ دوو مفعول، وەکو ((عَلِمَ زَيْدٌ عَمْرًا مُنْطَلِقًا، وَرَأَى خَالِدٌ بَكْرًا خَاكًا))، جا کاتیک کە هەمزەى گواستەنە وە (النقل) ^(۲) چۆتە سەریان مفعولی سێیەمی بۆیان زیاد کردووە، ئەوەی کە پیشتر فاعل بوو پێش زیادکردنی هەمزەکە، ئەمەش وەکو نمونەى ((أَعْلَمْتُ زَيْدًا عَمْرًا مُنْطَلِقًا)) وە ((أَرَيْتُ خَالِدًا بَكْرًا خَاكًا))، لەم دوو نمونەى دا هەریەک لە (زیداً) و (خالداً): مفعولی یەكەم، کە پیشتر فاعل بوون کاتیک ووتت ((علم زید، وراى خالد)).

بەم شیۆهه ئیشی هەمزە، کە: ئەوەی پیشتر فاعل بوو دەیکاتە مفعول، جا ئەگەر فەلەکە پیش هاتنی هەمزەکە تیپەر (لازم) بووبی ئەو دواى هەمزەکە دەبیتە تیپەر بۆ یەك مفعول، وەکو ((خرج زید، واخرجت زیداً))، وە ئەگەر پیشتر تیپەر بووبی بۆ یەك مفعول دواى هاتنی هەمزەکە تیپەر دەبى بۆ دوو مفعول، وەکو ((لبس زیداً جُبَّه)) دەئییت ((البست زیداً جُبَّه))، دواتریش باسی دەکەین، وە ئەگەر پیشتر

^(۱) کورتەى مانای ئەم دیۆهه ئەلفیه: تیپەر دەبن بۆ سێ مفعول هەردوو فعلی (راى و علم)، کاتیک بکرتنە (علم وراى). و اتا: هەردوو فعلی (أعلم وراى) لە زمانى عەرەبیدا پێویستیان بە سێ مفعوله.

^(۲) مەبەست لە گواستەنە وە ئەوەی ئەو هەمزەیه فاعله کە دەکاتە مفعول، و مفعولی یەكەم دەکاتە دووهم، و بەو شیۆهه.

تێپه‌په‌بووبی بۆ دوو مفعول ئه‌وه‌دوای هاتنی هه‌مزه‌که‌ تێپه‌ر ده‌بی بۆسی
مفعول، وه‌کو باسکرا له‌ ((اعلم، واری)).

* * *

* مفعولی دووهم و سییه‌می (اعلم واری) هه‌مان حوكمی مفعولی یه‌که‌م
و دووهمی (علم واری) ی هه‌یه‌.

۲۲۱- وَمَا لِمَفْعُولِيْ عَلِمْتُ مُطْلَقًا لِلتَّانِ وَالتَّالِثِ اَيْضًا حَقًّا. ^(۱)

واتا: جیگیر ده‌بی بۆ مفعولی دووهم و سییه‌م له‌ مفعوله‌کانی ((اعلم
واری))، ئه‌وه‌ی هه‌بوو بۆ دوو مفعوله‌که‌ی ((علم، واری)): له‌وه‌ی له‌ بنه‌ره‌تدا
مبتدا و خه‌رن، وه‌له‌وه‌ی دروسته‌ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌وه‌له‌ئواسین (الانغاء
والتعلیق) بکرین، وه‌ له‌ حذف کردنی هه‌ردووکیان یان یه‌کیکیان، نه‌گه‌ر
به‌لگه‌ هه‌بی، نموونه‌ بۆئهمه‌ ((اعلمتُ زیداً عمراً قائماً)) لێره‌دا مفعولی دووهم
و سییه‌م له‌م سی مفعوله‌ له‌ بنه‌ره‌تدا مبتدا و خه‌رن که‌ بریتین له‌ ((عمرو
قائماً))، وه‌ دروسته‌ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی کارتی که‌ر (العامل) هه‌که‌ یان، وه‌کو ((عمرو اعلمتُ
زیداً قائماً))، وه‌ وه‌کو ووتیه‌ یان ((البرکهُ اُعلمنا اللهُ معَ الأكابر)) ^(۲)،
لێره‌دا جیناوی ((نا)): مفعولی یه‌که‌مه‌، و ((البرکه‌)): مبتدایه‌، و ((معَ الأكابر))
ظرفه‌وله‌محلدا خه‌ره‌، ئه‌م دووانه‌ له‌ بنه‌ره‌تدا مفعول بوون، و ئه‌صلی ووته‌که‌ش ((اعلمنا
اللهُ البرکهَ معَ الأكابر))، هه‌روه‌ها دروسته‌ هه‌لواسرین، و ده‌لێیت ((اعلمتُ زیداً عمراً
قائماً)). وه‌ نموونه‌ی حذف کردنیان به‌ به‌لگه‌ ئه‌وه‌یه‌ بو تریت: هل اعلمتُ أحداً عمراً
قائماً؟ تۆش ده‌لێیت: اعلمتُ زیداً، وه‌ نموونه‌ی حذف کردنی یه‌کیکیان به‌ به‌لگه‌
ئه‌وه‌یه‌ بلێیت ((اعلمتُ زیداً عمراً)) و اتا: قائماً، یان ((اعلمتُ زیداً قائماً)) و اتا: عمراً قائماً.

* * *

^(۱) کورتی مانای ئه‌م دێره‌ی ئه‌لفیه‌: هه‌موو ئه‌و حوكم و بېرارانیه‌ی هه‌بوون بۆ
دوو مفعولی (علمت) به‌ره‌هایی هه‌ن بۆ مفعولی دووهم و سییه‌می (اعلم واری).

^(۲) واتای ئه‌م ووتیه‌ی عه‌ره‌ب: خوای گه‌وره‌ فیزی فه‌ره‌به‌که‌تی کردوین له‌ گه‌ل گه‌وره‌کان.

۲۲۲- وَإِنْ تَعَدَّيَا لِوَأَحَدٍ بِلَا هَمَّزٍ فَلَا تُنِينُ بِهِ تَوْصِيًّا

۲۲۳- وَالثَّانِ مِنْهُمَا كَثَانِي اثْنَيْ كَسَا فَهُوَ بِهِ فِي كُلِّ حُكْمٍ ذُو ائْتِسَاءٍ.^(۱)

پیشتر رابورد که ههردوو فعلی (رای، و علم) ئەگەر هه مزه‌ی گواستنه وه (النقل) بچیتته سه‌ریان ئەوه تیپه‌ر ده‌کن بۆ سی مفعول، وه‌له‌م دوو دی‌په‌دا ئاماژه‌ی کرد بۆ ئەوه‌ی ئەم دوو فعله کاتیک وان ئەگەر پیش هاتنی هه‌مزه‌که دوو مفعولیان هه‌بووبی، به‌لام ئەگەر پیش هه‌مزه‌که یه‌ک مفعولیان هه‌بووبی وه‌کو ئەوه‌ی ((رای)) به‌مانای بینینی چاو (ابصر بی)، نمونه‌ی ((رای زید عمراً))، وه (علم) به‌مانای ناسین وزانین (عرف) بی، نمونه‌ی ((علم زید الحق)) ئەوه له‌م کاته‌دا دوا‌ی هاتنی هه‌مزه‌که تیپه‌رده‌بن بۆ دوو مفعول، وه‌کو ((اریت زیداً عمراً))^(۲)، وه وه‌کو ((اعلمت زیداً الحق))^(۳)، جام‌مفعولی دووه‌می ئەم دووانه وه‌کو مفعولی دووه‌می فعلی ((کسا)) و ((اعطی)) وایه، وه‌کو ((کسوت زیداً جبّه))، وه ((اعطیت زیداً درهماً)) له‌و پوو وه‌وه‌ی که دروست نیه بکریته خبر بۆ مفعولی یه‌که‌م^(۴)، که وابوو دروست نیه بلیی ((زید الحق)) هه‌روه‌کو ((زید

^(۱) پوخته‌س مانای ئەم دوو دی‌په‌س نه‌لفیه. ۲۲۲- ئەگەر فعلی (اعلم واری) پیشتر واتا پیش هاتنی هه‌مزه‌که یه‌ک مفعولیان هه‌بووبی ئەوه به‌هاتنی هه‌مزه‌که تیپه‌رده‌بن بۆ دوو مفعول. ۲۲۳- مفعولی دووه‌می (اعلم واری) وه‌کو مفعولی دووه‌می فعلی (کسا) وایه له‌پوو وه‌وه‌ی نابیتته خبر ونابی حذف کری.

^(۲) واتای ئەم رسته‌یه: عه‌رم نیشانی زه‌ید دا.

^(۳) واتا: حق وپاستیم به‌ زه‌ید ناسان.

^(۴) پیشتر له‌ شهرح وپاڤه‌ی دی‌په‌ی ژماره (۶۴ و ۶۵) سی ئەلفیه له‌ په‌راویزه‌که‌دا باسی ئەوه‌مان کرد ئەو فعلانه‌ی تیپه‌رن بۆ دوو مفعول دوو جوړن: ۱- دوو مفعوله‌که‌یان له ئەصلدا مبتدا و خبرن. ۲- دوو مفعوله‌که‌یان له ئەصلدا مبتدا و خبر نین، وه‌ کو فعلی (کسا و اعطی... هتد).

درهم))، ههروهها لهو پروو وهوهی دروسته حذف ی مفعولی دووهم بکهیت لهگهل مفعولی یهکهم، وه دروسته مفعولی دووهم حذف کهیت ومفعولی یهکهم بهیلتیهوه، وه دروسته مفعولی یهکهم حذف کهیت ومفعولی دووهم بهیلتیهوه، هه رچهنده به لگهش نه بی لهسه ر حذف کردنه که، جانموونهی حذف کردنی ههردووکیان ((اعلمتُ، واعطيتُ))، وه وهکو فهرموودهی خوای گهوره ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ﴾^(۱)، وه نموونهی حذف کردنی مفعولی دووهم وهیشتنه وهی یهکهم ((اعلمتُ زیداً، واعطيتُ زیداً))، وه وهکو فهرموودهی خوای گهوره ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ﴾^(۲)

^(۱) نایهتی ژماره (۵) سی سوره تی (اللیل)، پوختهی ماناکه ی {جا ئو کهسه ی مال} ببهخشی له خوابترسی وپاریزکاری، {إعرابه کهی: ﴿الفاء﴾ استئنافية ﴿اما﴾ حرف شرط، وتفصیل ﴿من﴾ اسم موصول بمعنی الذي في محل رفع مبتدا ﴿اعطى﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على الألف منع من ظهوره التعذر، وفاعله مستتر فيه جوازاً تقديره هو، وجملة الفعل والفاعل صلة الموصول، و﴿اتقى﴾ ﴿الواو﴾ حرف عطف ﴿اتقى﴾ فعل ماض مبني على فتح مقدر على الألف منع من ظهورها التعذر وخبر المبتدا قوله تعالی {فسنيسره لليسرى} . الشاهد فيها: جواز حذف المفعول من الفعل مع عدم وجود دليل عليه

^(۲) نایهتی ژماره (۵) سی سوره تی (الضحی)، پوختهی ماناکه ی {سویند به خوا له مه ولا پهروه ردگارت نه وهندهت پی ده بهخشی که رازی بیت}، {إعرابه کهی: ﴿اللام﴾ موطئة للقسام ﴿سوف﴾ للتسوية وهو الزمن البعيد ﴿يعطى﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده عن الناصب والجازم وعلامة رفعه ضمة مقدرة على آخره منع من ظهورها الثقل، و﴿الكاف﴾ ضمير متصل في محل نصب مفعول به اول لاعطى والمفعول الثاني محذوف ﴿رب﴾ فاعل مرفوع ﴿رب﴾ مضاف، و﴿الكاف﴾ ضمير متصل في محل جر بالإضافة ﴿فترضى﴾ ﴿الفاء﴾ حرف عطف ﴿ترضى﴾ فعل مضارع مرفوع لتجرده عن الناصب والجازم وعلامة رفعه ضمة مقدرة على الألف منع من ظهورها التعذر، وفاعله مستتر فيه وجوباً تقديره أنت. الشاهد فيها: حذف المفعول الثاني للفعل (اعطى).

وه نموونهی حذف کردنی مفعولی یه کهم وهیشتنه وهی دووهم ((اعلمتُ الحقُّ، واعطیتُ درهماً))، وه وهکو فهرموودهی خوای گه وره ﴿حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾^(۱)، نه مه بوو مانای ووتهی دانهر ((والثاني منهما_ تا کو تایی دیره که)^(۲)

* * *

۲۲۴- وَكَأَرَى السَّابِقِ نَبَأَ أَخْبَرَا حَدَّثَ أُنْبَأَ كَذَاكَ خَبَرَا.^(۳)

پیشتر دانهر باسی کرد که نهو فعلانهی تپیه پن بو سئی مفعول چه وتن، وه باسی ((اعلم، واری)) کرا، جاله م دیره دا باسی پینچه کهی تری کرد، نه وانیش بریتین له ((نبا)) وهکو ((نَبَأُ زَيْدًا عَمْرًا قَائِمًا))^(۴)، وه وهکو ووتهی شاعر:

ش ۱۳۷/ نُبِئْتُ زُرْعَةَ وَالسَّفَاهَةَ كَأَسْمَهَا يُهْدِي إِلَيَّ غَرَابَ الْأَشْعَارِ.^(۵)

^(۱) به شیکه له نایه تی ژماره (۲۹) سی سوره تی (التوبه)، کورتهی مانا کهی {هتا باج وسهرانه ددهن به دهستی خویان وبه ملکه چی له کاتی کدا نه وان سهر شوپرو پيسوان.} إعرابه کهی: ﴿حَتَّىٰ﴾ حرف غایه وجر ﴿يعطوا﴾ فعل مضارع منصوب بأن مضمرة وجوباً بعد حتى وعلامة نصبه حذف النون لأنه من الأمثلة الخمسة ، و﴿الواو﴾ ضمیر متصل فی محل رفع فاعل ﴿الجزية﴾ مفعول به اول ، والمفعول الثاني محذوف ﴿عن يد﴾ جار ومجرور متعلق بمحذوف حال من الفاعل فی يعطوا ، وان وما دخلت علیه فی تأویل مصدر مجرور بحتی ﴿وهم صاغرون﴾ ﴿الواو﴾ حالیه ﴿هم﴾ ضمیر منفصل فی محل رفع مبتدا. ﴿صاغرون﴾ خبر مرفوع وعلامة رفعه الواو نيابة عن الضمة لأنه جمع مذكر سالم ، وجملة "وهم صاغرون" فی محل نصب حال . . الشاهد فیها: حذف المفعول الاول للمفعول (يعطى).

^(۲) واتا: دپیری ژماره (۲۲۳) سی نه لقیه، که مانا مان کرد.

^(۳) کورتهس ماناس نهم دپیرهس نه لقیه: وهکو فعلی (اری) وان له وپوو وه وهی که سئی مفعول منصوب ده کهن_ نهم پینچ فعله { نَبَأًا، أَخْبَرَا، حَدَّثَ، أُنْبَأًا، خَبَرَا }.

^(۴) واتای نهم پرسته یه: هه وائلم دا به زید که عه مر وه ستاوه.

^(۵) مانا وبه لگهی نهم دیره: هه وائلم پیندراوه زرعه_ ناوی کسینکه_ که ناو وناوه پوکی ناشیرینه، بۆم ده نیری هۆنراوه و قسه ی نابه جی. به لگه کهی: فعلی (نبا) سئی مفعولی منصوب کردوه، یه که میان بریتیه له جیناوی (ت)، دوو میان (زرعه)، و سینییه میان پرسته ی (یهدی إلى...).

ههروهها ((أخبر)) وهكو ((أخبرتُ زيدا أخاك مُطلقاً))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۳۸ / وَمَا عَلَيْكَ إِذَا أُخْبِرْتَنِي دَنِفًا وَغَابَ بِعُكَ يَوْمًا أَنْ تَعُودِيَنِي. ^(۱)

ههروهها ((حَدَّث)) وهكو ووتهی ((حَدَّثْتُ زيدا بَكْرًا مُقيماً))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۳۹ / أَوْ مَنَعْتُمْ مَا تُسْأَلُونَ فَمَنْ حُدَّ ثَثْمُوهُ لَهُ عَلِيٌّ نَنَا الْوَلَاءُ. ^(۲)

ههروهها ((أُنْبَأ)) وهكو ووتهی ((أُنْبَأْتُ عبدَ اللَّهِ زيدا مُسَافِراً))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۴۰ / وَأُنْبِئْتُ قَيْسًا وَلَمْ أَنْبُهُ كَمَا زَعَمُوا خَيْرَ أَهْلِ الْيَمَنِ. ^(۳)

ههروهها ((حَبَّر)) وهكو ووتهی ((حَبَّرْتُ زيدا عَمْرًا غَائِبًا))، وه وهكو ووتهی شاعر:

ش ۱۴۱ / وَحَبَّرْتُ سَوْدَاءَ الْغَمِيمِ مَرِيضَةً فَأَقْبَلْتُ مِنْ أَهْلِي بِمِصْرَ أَعُودُهَا. ^(۴)

^(۱) ماناوبه لڤهگهی ئەم دێره: ههچت له سه رنیه و تووشی ههچ نابێ کاتی هه وانی من زانی که سوتاوم و نه خووشی تووم پوژی میرده که ت له مال نه بی سه ردانم بکهی وله نه خووشیه که م پیرسی. به لڤهگه کی: فعلی (أخبر) سی مفعولی منصوب کردوه، یه که میان جیناوی (ت) که نائب فاعله وله محلدا مفعولی یه که مه، دووه میان جیناوی (ی) سی لکاوه به فعلی (أخبرتني)، وه سنییه میان بریتیه له (دنفًا).

^(۲) ماناوبه لڤهگهی ئەم دێره: ئایه ریگری ده که ن له وهی داواتان لیده کری، جا کی پنی پراگه یاندون که که سانیک هه بن به سه ر ئیمه دا زال بوون، واتا که س نه بووه به سه ر ئیمه دا زال بیت. به لڤهگه کی: فعلی (حدَّث) سی مفعولی منصوب کردوه، یه که میان جیناوی (ت) که نائب فاعله وله محلدا مفعولی یه که مه، دووه میان جیناوی (ها) سی لکاوه به فعلی (حدَّث) ه وه، سنییه میان پرستهی (لَهُ عَلَيْنَا الْوَلَاءُ).

^(۳) ماناوبه لڤهگهی ئەم دێره ش: هه وائم پیدراکه قه یس له کاتی که دا تا قیم نه کرده وه وهکو ووتراوه باشترین خه لکی یه مه نن. به لڤهگه کی: فعلی (أُنْبَأ) سی مفعولی منصوب کردوه، یه که میان جیناوی (ت) که نائب فاعله وله محلدا مفعولی یه که مه، دووه میان (قَيْسًا) ، سنییه میان (خَيْرَ أَهْلِ الْيَمَنِ).

^(۴) ماناوبه لڤهگهی ئەم دێره ش: هه وائم پیدرا که خو شه ویسته که م ئافره ته پرشه که ی غه میم ناوی شوینی که نه خو شه، بۆیه منیش گه پرامه وه له ناو که س وکاری خو م له مصردا و سه ردانیم کرد. به لڤهگه کی: فعلی (حَبَّر) سی مفعولی منصوب کردوه،-

جا دانەر بۆیه فهرمووی ((وَكَاَرَى السَّابِقِ))، چونکه پیشتر باسکرا که فعلی ((اری)) ههندی جار سی مفعولی ههیه وههندی جاریش دوو مفعولی ههیه، دانهریش له سه ره تاوه باسی سی مفعولیه که ی کرد، بۆیه لی ره دا ناگاداری کردین که ئەم پینچ فعله^(۱)، وه کو فعلی ((اری)) ن که پیشتر باسکرا، که بریتی بوو له تیپه پ بۆلای سی مفعول، نه وه ک ئەو ((اری)) یه ی که له دواتر باسی کرد، که تیپه ره بۆ دوو مفعول.

* * *

-یه که میان جیناوی (ت) که نائب فاعله وه محلدا مفعولی یه که مه، دوه میان (سوداء الغمیم)، وسینه میان (مریضة).

^(۱) واتا: { نَبَأٌ، أَخْبَرًا، حَدَّثَ، أَنْبَأَ، خَبَّرًا }.

الفاعل^(۱)

۲۲۵ - الْفَاعِلُ الَّذِي كَمَرَفُوعِي أَتَى زَيْدًا، مُنِيرًا وَجْهَهُ نِعْمَ الْفَتَى.^(۲)

کاتیک ته‌واو بوو له قسه‌و باسی (نواسخی ابتدا)، دهستی کرد به باسی ئەو شته‌ی که فعلی ته‌واو (الفعل التام) داخوازی ده‌کات_ ئەویش بریتیه له فاعل، یان جیگری فاعل_، دواتر له دوا‌ی ئەم باسه باسی جیگری فاعلیش دیت.

جا فاعل بریتیه له: ناویک، که پال درا بیست بو‌لای کاری، به ریگه و شیوه‌ی (فعل)، یان هاوشیوه‌ی (فعل)^(۳)، و هوکمی فاعلیش ئەو‌یه که مرفوعه، جامه‌به‌ست له ناو^(۴): ئەو ناوانه‌ن راسته و خو ناون (الاسم

^(۱) له سه‌ره‌تاوه باسی ئەو‌ه‌مان کرد که خویندنی ریزمانی هه‌ر زمانیک بو ئەو‌یه فی‌ری ئەو زمانه بی، و اتا فی‌ری قسه‌کردن و تیگه‌شتن له‌و زمانه به‌شیوه‌یه‌کی راست و دروست، قسه‌کردن (الکلام) پیشی ده‌وتریت پرسته (الجملة)، جا له‌زمانی عه‌ره‌بیدا به شیوه‌یه‌کی گشتی دوو جو‌ر پرسته هه‌یه: ۱- پرسته‌ی ناوی (الجملة الاسمية)، که له‌مبتدا+خبر پیک دیت و پیشتر به تفصیل باس‌کرا. ۲- پرسته‌ی کرداری (الجملة الفعلية) که له فعل+فاعل پیکدیت، له‌م به‌شه‌دا باسی (فاعل) ده‌که‌ریت به تفصیل، که یه‌کیکه له‌و ناوه‌انه‌ی پییان ده‌وتری (المرفوعات). جا له‌زمانی کوردیدا به فاعل ده‌وتری (بکەر) و اتا ئەو که‌سه‌ی کرداره‌که‌ی ئەنجام داوه، وه‌له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا هوکم و مانای تایبه‌تی خو‌ی هه‌یه که له شه‌رحه‌که‌دا باسی ده‌که‌ین_إنشاءالله_

^(۲) پوخته‌س مانای ئەم دپیره‌س نه‌لقیه: فاعل بریتیه له هه‌موو ئەو ناوانه‌ی مرفوعن به هاوشیوه‌ی ئەم سی ناوه‌ی له‌م سی پرسته‌یه‌دا هاتوون، ۱- وه‌کو ناوی (زید) له‌پرسته‌ی ((أَتَى زَيْدًا))، ۲- وه‌ناوی (وجهه) له‌پرسته‌ی ((مُنِيرًا وَجْهَهُ)) که عامله‌که‌ی بریتیه له (مُنِيرًا) اسمی فاعله و فاعله‌که‌ی مرفوع کردووه، ۳- وه‌ ناوی (الفتى) له‌پرسته‌ی ((نِعْمَ الْفَتَى)).

^(۳) مه‌به‌ست له‌هاوشیوه‌ی فعله ئەو ناوانه‌یه که هه‌مان عه‌مه‌لی (فعل) به‌که‌یان ده‌که‌ن، ئەوانه‌ش بریتین له {اسم الفاعل، صيغة المبالغة، الصفة المشبهة، المصدر، أسماء الأفعال، أفعال التفضيل}، که ابن عقیل دواتر نموونه بو هه‌موویان باس ده‌کات.

^(۴) لی‌روه ابن عقیل شه‌رح و پراقه‌ی پیناسه‌ی فاعل ده‌کات.

الصریح)، وهکو ((قام زید))، وهئو ناوانه‌ی ناراسته و خوون و تاویل ده‌کرین (الموؤل)^(۱)، وهکو ((یُعجبنی ان تقوم)) و اتا: قیامک.

که واته دهرده‌چی به ((پال درابیت بۆلای کاریک)) نهو ناوه‌ی که فعلی بۆلا پال نه‌درابی وهکو ((زید اخوک))^(۲)، یان رسته‌ی بۆلا پال درا بی، وهکو ((زید قام ابوه)) یان ((زید قام))، یان شتیک هیزی رسته‌ی هه‌بیته وهکو ((زید قائم غلامه)) یان ((زید قائم))^(۳) و اتا: نهو (هو)، هه‌روه‌ها دهرده‌چی به ووته‌مان ((به ریگه و شییوه‌ی فعل)) نهو ناوه‌ی فعلیکی بۆلا پال درابی به‌ریگه‌ی فعل، نه‌ویش بریتیه‌له نایب فاعل، وهکو ((ضرب زید)).

وه‌مه‌به‌ست له‌هاوشییوه‌ی نه‌و فعله‌ی باسکرا: اسمی فاعله، وهکو ((اقائم الزیدان))^(۴)، وه‌صفه‌ی مشبه، وهکو ((زید حسن وجهه))^(۵)، وه‌مصدر، وهکو ((عجبت من ضرب زید عمراً))^(۶)، وه‌اسمی فعل^(۷)، وه‌کو ((هیهات العقیق))^(۸)، وه‌ظرف و جار و مجرور، وه‌کو ((زید عندک

(۱) اسمی موؤل له زمانی عه‌ره‌بیدا بریتیه له: حه‌رفه مصدریه‌کان و نه‌وه‌ی له دوا یانه‌وه دیت، حه‌رفه مصدریه‌کانیش بریتین له {ان، ان، کی، ما، لو}.

(۲) و اتا: له‌م رسته‌یه‌دا زید هه‌رچه‌نده ناوه به‌لام نایبته فاعل چونکه فعلی بۆلا پال نه‌دراوه، به‌لکو خبری بۆلا پال دراوه.

(۳) له‌م چوار نمونه‌یه‌شدا ((زید)) نایبته بکه‌ر (فاعل) چونکه فعلی بۆلا پالانه‌دراوه.

(۴) له‌م رسته‌یه‌دا ((الزیدان)) ده‌بیته فاعل بۆ ((قائم)) چونکه ((قائم)) اسمی فاعله و پیوستی به فاعله، و اتا هه‌مان عه‌مه‌لی فعله‌که‌ی ده‌کات.

(۵) له‌م رسته‌یه‌شدا ((وجهه)) ده‌بیته فاعل بۆ ((حسن))، له‌به‌ر نه‌وه‌ی حسن صغه‌ی مشبه‌یه‌یه وه‌ه‌مان عه‌مه‌لی فعله‌که‌ی ده‌کات.

(۶) له‌م رسته‌یه‌شدا ((زید)) هه‌رچه‌نده به لفظ مجروره به‌لام له‌مانادا فاعله بۆ ((ضرب))، له‌اعرابدا ده‌لین: مجرور لفظاً مرفوع محلاً و هو فاعل له ((ضرب)).

(۷) پیشت‌باسی اسمی فاعله‌مان کرد.

(۸) له‌م رسته‌یه‌شدا ((العقیق)) ده‌بیته فاعل بۆ ((هیهات)).

أبوهُ))^(۱)، یان ((فی الدار غلاماً))^(۲)، وه افعلی تفضیل، وه کو ((مررت بالافضل
أبوهُ))^(۳)، لیڤه دا أبوهُ ده بیته مرفوعی الافضل، بۆ ئەمانه‌ی باسکرا ئاماژه‌ی
کرد دانەر ((هموو ئەو ناوانه‌ی مرفوعن به هاوشیوه‌ی... تا کوتای
دیڤه‌که)).

وه مه‌به‌ست له ناوه مرفوعه‌که ئەوانه‌ن که مرفوعن به فعل، یان مرفوعن به
هاوشیوه‌ی فعل، وه کو باسکرا، وه دانەر بۆ مرفوعی فعل دوو نمونه‌ی
هینایه‌وه: یه‌کیکیان مرفوعه

به‌فعلی گۆڤاو ((متصرف))، وه کو ((اتی زید))، وه دوو میان مرفوعه به
فعلیکی نه‌گۆڤر ((جامد))، وه کو ((نعم الفتی))، وه نمونه‌ی بۆ مرفوع به
هاوشیوه‌ی فعل هینایه‌وه به پرسته‌ی ((مُنیراً وَجْهَهُ)).

* * *

^(۱) له‌م پرسته‌یه‌دا: أبوهُ ده‌بیته فاعل بۆ (عند) ئەگەر بَلِّین (عند) بۆ خۆی خبره، وه ده‌بیته
فاعل بۆ ناویکی حذف کراو، ئەگەر بَلِّین (عند) بۆ خۆی خبر نیه به‌لگه متعلقه به
ناویکی محذوف ئەو ناوه خبره، پیشتر له شرح و پراڤه‌ی دێڤی (۱۲۳) سی ئەلفیه به
تفصیل باسمان کرد.

^(۲) ئەمیش به‌هه‌مان شیوه‌ی پرسته‌ی پیشوو تره.

^(۳) له‌م پرسته‌یه‌دا: أبوهُ ده‌بیته فاعل بۆ الافضل، چونکه الافضل اسمی تفضیله وه‌مان
عه‌مه‌لی فعله‌که‌ی ده‌کات.

*هه موو فاعلیک ده بیئت فعلیک له پیشیوه بی

۲۲۶- وَبَعْدَ فِعْلٍ فَاعِلٌ فَإِنْ ظَهَرَ فَهُوَ وَإِلَّا فَضَمِيرٌ اسْتَتَرَ.^(۱)

حوکمی فاعل ئه وهیه که له عامله که ی^(۲) که فعله یان ناویکی هاوشیوهی فعل_ دواکه ویئت وه کو ((قام الزیدان، وزید قائم غلامه، قام زید))، وه دروست نیه فاعل پیش عامله که ی که ویئت، که واتا ناتوانی بلئییت ((الزیدان قام)) وه ((زید غلامه قائم)) وه ((زید قام))، وه دروست نیه له نمونانه دا ((زید)) فاعل بیئت و پیشکه وتبیئت، به لکو ده بیئت مبتدا، و فعله که ی دوا ی خسوی جیناویکی نادیار (ضمیر مستتر) سی مرفوع کردوه، وه تقدیره که شی ((زید قام هو))، ئه مهش راو بوچوونی زانا به صریبه کانه، به لام لای زانا کوفیه کان دروسته فاعل پیش فعله که ی که ویئت له هه موو ئه و نمونانه ی باسکران.

جاسوودو مانای ئه م راجیاییه^(۳) دهرده که ویئت له جگه له نموننه ی کوئی که نموننه ی تاک بوونی فاعله_ که بریتیه له ((زید قام))، که واتا له سه ر بوچوونی کوفیه کان ده لئییت ((الزیدان قام، والزیدون قام))، وه له سه ر بوچوونی به صریبه کان ده لئییت ((الزیدان قاما، والزیدون قاموا)) لییره دا ئه لیف و او^(۴) ده لکیینی به فعله که وه، ئه لیف و او که ده بنه فاعل، ئه مهیه مانای ووتهی دانهر ((وَبَعْدَ فِعْلٍ فَاعِلٌ...)).

^(۱) پوخته ی مانای ئه م دیره ی ئه لفییه: له دوا ی فعله وه فاعل دی_ واتا فاعل پیش فعل ناکه ویئت_ جا ئه گهر فاعله که ناویکی دیارو ئاشکرا بوو ئه وه ئه و ناوه فاعله، به لام ئه گهر فاعله که دیار نه بوو ئه وه جیناویکی نادیاره.

^(۲) مه به ست له عاملی فاعل ئه و شتهیه که عه ملی تیدا ده کات و مرفوعی ده کات، ئه ویش بریتیه له فعل و هاوشیوه کانی.

^(۳) واتا: راجیایی به صریبه کان و کوفیه کان دهرباره ی پیشکه وتنی فاعل.

^(۴) واتا: ألف الاثنین و او الجماعة.

ههروهها ئامازهی کرد بهوتھی ((فَإِنْ ظَهَرَ تَاكُوتَاي))، بۆئهوهی که فعل وهاوشیوهی فعل پیویستی به مرفوعیکه، جا ئه گهر مرفوعه که ناویکی دیاروناشکرا بوو ئه وه پیویست به جیناوناکات، وه کو ((قَامَ زَيْدٌ))، وه ئه گهر مرفوعه که دیاروناشکرا نه بوو ئه وه ده بییت جیناویک بیته فاعل، وه کو ((زَيْدٌ قَامَ))، و اتا: ئه وه (هو).

* * *

*** باسی حالتهی فعل کاتیك فاعل بۆ دووان یان کۆ بییت**

۲۲۷- وَجَرَّدِ الْفِعْلَ إِذَا مَا أُسْنِدًا لِاثْنَيْنِ أَوْ جَمْعٍ كَ "فَازَ الشُّهَدَاءُ"

۲۲۸- وَقَدْ يُقَالُ سَعِدًا وَسَعِدُوا وَالْفِعْلُ لِلظَّاهِرِ بَعْدَ مُسْنَدٍ.^(۱)

بۆچوونی زۆرینهی عه ره ب وایه کاتیك فعل پالدرای بۆ لای ناویکی ناشکرا (الاسم الظاهر) ئه و ناوهش بۆ دووان یان بۆ کۆ بیی ئه وه پیویسته ئه و فعله خالی بیی له نیشانه و جیناوی دووان و کۆ، ههروه که چون پال ده دریی بۆ لای تاک، که و اتا ده لییت ((قَامَ الزیدان، وقَامَ الزیدون، وقامت الهندات))، ههروه که چون ده لییت ((قَامَ زید))، وه له سه ر بۆچوونی ئه مانه^(۲) نابیی بلییی ((قاما الزیدان)) وه نابیی بلییی ((قاموا الزیدون))، وه نابیی بلییی ((قمن الهندات))، لی ره دا نیشانه یه که ده لکیینی به فعله که وه ئه و فعله ی فاعله که ی ناوه ئاشکرا که یه، و ئه و جیناوه ی لکاوه به فعله که وه که بریتین له ئه لیف، و

^(۱) کورتیه سانان نهم دوو دپیرهس نه لقیه: ۲۲۷- په تی و خالی بکه فعل و اتا جیناوی پیوه مه که کاتی پالدرای بۆ لای دووان یان بۆ لای کۆ وه کو ((فَازَ الشُّهَدَاءُ)) و اتا: سه ر فرازیبون شه هیدان.

۲۲۸- وه مه ندی جاریش ده وتری: سعدا، وسعدوا و اتا جیناوه لکیینی به فعله که وه، به لام له م کاته شدا فاعلی فعله که ناوه ئاشکرا که یه نه وه که جیناوه که ی پیوه ی لکاوه.
^(۲) و اتا: بۆچوونی زۆرینهی عه ره ب.

ش ۱۴۲ / تَوَلَّى قِتَالَ الْمَارِقِينَ بِنَفْسِهِ وَقَدْ أَسْلَمَاهُ مُبْعَدٌ وَحَمِيمٌ.^(۱)
 ههروهها وهکو ووتهی :

ش ۱۴۳ / يَلُومُونَنِي فِي اشْتِرَاءِ النَّخِي لِ أَهْلِي فَكُلُّهُمْ يَغْذُلُ.^(۲)
 وه ووتهی :

ش ۱۴۴ / رَأَيْنَ الْغَوَانِي الشَّيْبَ لَاحَ بِعَارِضِي فَأَعْرَضَنَ عَنِّي بِالْخُدُودِ النَّوَاضِرِ.^(۳)
 جا لهه نموونانهی باسکران، ناوی ((مُبْعَدٌ وَحَمِيمٌ)) مرفوعن به فعلی (أَسْلَمَاهُ) وه ئه لیلی (اسلماه) ته نها حه رفیکه بۆ ئه وهی بزانیئت که فاعله که دووانه، ههروههاله نموونهی دووه مدها ناوی (اهلی) مرفوعه به فعلی (يَلُومُونَنِي) وه واوی جماعه که ته نها حه رفیکه بۆ ئه وهی بزانیئت که فاعل کو (جمع) ه، ههروههاله نموونهی سییه مدها ناوی (الغَوَانِي) مرفوعه به فعلی (رَأَيْنَ) وه نونی نسوه که ته نها حه رفیکه بۆ ئه وهی بزانیئت که فاعله که کوئی می (جمع مؤنث) ه، جا بۆ ئهه بۆچوونه ئامازهی کرد دانهر به ووتهی ((وَقَدْ يُقَالُ سَعِدًا وَسَعِدُوا _ تَاكُوْتَاي دِيْره که)).

(۱) ماناوبه لگهی ئهه دیره: خۆی سه ره رشتی _ واتا مصعبی کوبی زوبیر ره زای خوا له خۆیی و باوکی بی_ کوشتاری یاخیانی کرد، به لām دایان به دهسته ره دور و نزیک. به لگه کهی: ((وَقَدْ أَسْلَمَاهُ مُبْعَدٌ)) لیره دا فعلی اسلم جیناوی ئه لیلی پیوه لکاوه له کاتی کدا فاعله کهی بریتیه له ناوه ئاشکرا که واتا _ مبعَد_، که واتا ئه لیفه که نابیته فاعل.

(۲) ماناوبه لگهی ئهه دیره: سه رزه نشتم ده کهن کهس و کارم له سه ر کپینی دار خورما، هه موویان تیکرا. به لگه کهی: ((يَلُومُونَنِي ... أَهْلِي)) لیره دا فعلی (یلوم) واوی جماعه ی پیوه لکاوه له کاتی کدا فاعله کهی بریتیه له (اهلی)، واتا واوی جماعه که نابیته فاعل.

(۳) ماناوبه لگهی ئهه دیره ش: بینییان کچه جوانه کان مووی سپی ئه دره وشیته وه له پيشم، بۆیه پشتیان تیکردم به روومه ته گه شاهه کانیان. به لگه کهی: ((رَأَيْنَ الْغَوَانِي)) لیره شدا فعلی (رَأَيْنَ) نونی نسوه ی پیوه لکاوه له کاتی کدا فاعله کهی بریتیه له (الغوانی)، واتا نونی نسوه که نابیته فاعل.

مانای وایه هندی جار له دواى ئەو فعلەى كه پالندراو (المسند) ه بۆ لای ناویكى ئاشكرا نیشانهیهك دى بۆ دووان، یان بۆ كۆ، وه فامرایه وه له ووتەى ((وَقَدْ يُقَالُ)) واتا ((كه م جار دهوترى)) كه ئەم حاله ته كه مه، هه ر وایه. جا دانەر بۆیه فه رمووى ((وَالْفِعْلُ لِلظَّاهِرِ بَفْعَدُ مُسْنَدُ)) بۆ ئەوهى ئاگادارمان كات ئەم جۆره لیکدانه كه مه كاتیک فعله كه پالدهى بۆ لای ناویك ئاشكرا، به لام ئەگه ر فعله كه پالدهى بۆ لای ئەو جیناوهى پێوهى لكاوه_واتائەلیف، و واو، و نونى نسوه_ودواتر ناوه ئاشكرا كه بکه یته مبتدا، یان بیکه یته برى (بدل) سی جیناوه كه، ئەوه له م كاته دا كه م نیه، ههروه ها نهورزانان به م خویندن و بۆچوونه كه مه ده لێن خویندنه وهى ((اکلونی البراغیث))^(۱)، وه دانەر بۆ ئەم بۆچوونه له هه ندى له كتیبه كانی دهسته واژه ی ((يَتَعَاقَبُونَ فِیكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّیْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ))^(۲)،

^(۱) ئەم پرسته یه كه به واتای ((كێچ خواردمی)) دیت، كراوه به ناو بۆ بۆچوون و خویندنه وهى هه ندیله عه رب كه پێیان وایه فعل ئەگه ر پالندری بۆ لای دووان یان كۆ دروسته ئەو فعله نیشانه ی دووانى یان كۆ بچیته سه رى، ئەم بۆچوونه ش پێچهوانه ی بۆچوونی زۆرینه ی زانایانه.

^(۲) ئەم دهسته واژه یه له بنه رته دا فه رمووه ی پێغه مبه ره ﷺ وه ریه كه له ئیمامى بوخارى و مسلم رێوایه تیان كردووه، پوخته ی مانا كه ی: {به روودا دینه لاتان مه لائیکه ته كان به شه و به رپۆژ...}، {عراقی فه رمووده كه : يتعاقبون/ فعل مضارع مرفوع، و علامه رفعه ثبوت النون لانه من الأفعال الخمسة. والواو/ علامه الجمع في لغة، فيكم/ جارو مجرور متعلقان بـ(يتعاقبون). ملائكة/ فاعل مرفوع. باللیل/ جارو مجرور متعلقان بـ(يتعاقبون). و/ حرف عطف. ملائكة/ معطوفة على ملائكة الاولى. بالنهار/ جارو مجرور متعلقان بـ(يتعاقبون). الشاهد فيه: (يَتَعَاقَبُونَ فِیكُمْ...) الاصل عند النحاة ان الفعل إذا أسند الى فاعل ظاهر مثنى أو جمع، جرد من علامه التثنية والجمع، غير أن قوماً من العرب وهم طيى أو ازدشنوءة يلحقون الفعل علامه التثنية والجمع، فسُميت لغتهم (اكلونی البراغیث)) أو ((يَتَعَاقَبُونَ فِیكُمْ)).

به کارهیناوه جا ((البراغیث)) ده بیته فاعل بؤ فعلی (اکلونی) وه
 ((ملائكة)) ده بیته فاعل بؤ فعلی ((يَتَعَابُونَ))، دانه ر پئی وایه ^(۱).

* * *

* باسی حذف کردنی فعلی فاعله که

۲۲۹- وَيَرْفَعُ الْفَاعِلُ فِعْلًا اَضْمَرًا كَمَثَلِ زَيْدٍ فِي جَوَابِ مَنْ قَرَأَ. ^(۲)

هه رکاتیک به لگه هه بی له سهه ر فعل نه وه دروسته نه وه فعله حذف
 کری، و فاعله که ی بمینیته وه، وه کو نه وه ی پیت بوتری ((مَنْ قَرَأَ))؟، توش له
 وه لامدا بلیسی ((زَيْدٌ))، تقدیره که شی ((قَرَأَ زَيْدٌ))، هه ندی جاریش
 پیویست (واجب) هه فعله که حذف کری، وه کو فه رمایشتی خوی گه وره ﴿وَإِنْ
 أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ﴾ ^(۳)، لی ره دا ((أَحَدٌ)) فاعله بؤ فعلیکی حذف کراو
 به واجبی، و تقدیره که ی ((وَإِنْ اسْتَجَارَكَ أَحَدٌ اسْتَجَارَكَ))، هه روه ها هه موو
 ناویکی مرفوع که وته دوا ی ((إِنْ)) یا ن ((إِذَا)) سی مه رج (الشرطیة) نه وه مرفوع

^(۱) لی ره دا بویه پیشه وا ابن عقیل وا ده لی چونکه ابن عقیل نه م بؤ چوونه ی لا په سه ند
 نیه و پئی وانیه له فه رمووده که دا (ملائكة) فاعلی ((يَتَعَابُونَ)) بیته.

^(۲) کورته سی مانا سی نه م دپیره سی نه لقبیه: مرفوع ده کات فاعل فعلیکی نادیا ر وشار وه، له
 نمونه ی ((زَيْدٌ)) له وه لامی ((مَنْ قَرَأَ))، و اتا له وه لامی نه م پرسیا ره دا نالین ((قَرَأَ زَيْدٌ))،
 به لکو فعله که حذف ده که ی ن.

^(۳) نه م پرسته قورئانیه به شیکه له نایه تی ژماره (۶) سی، سوره تی (التوبة) کورته ی
 مانا که ی {ثُمَّ كَفَّرَ كَيْفًا يَكْفُرُ بِهَا الْكَافِرُونَ}، اعرابه که ی: / وحسب ما قبلها. / إن حرف شرط جازم مبني على السكون.
 أحد/ فاعل لفعل محذوف يفسره الفعل الذي يليه، والتقدير (وإن استجارك أحد
 استجارك). من المشركين/ جار ومجرور مبني في محل رفع نعت ل(أحد). استجار/ فعل
 ماض مبني على الفتح، و فاعله ضمير مستتر فيه جوازاً تقديره (هو). ك/ ضمير متصل
 مبني في محل نصب مفعول به. الشاهد فيها: أحد: حيث حذف فعله وجوباً، لأنه واقع
 بعد (إن) الشرطية.

دهبیت به فعلیکی حذف کراو به واجبی، نمونه‌ی ئەمه له ((إذا)) دا
 فهرموده‌ی خوای گه‌وره ((إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ))^(۱)، لی‌ره‌دا ((السَّمَاءُ)) فاعله
 ومرفوعه بۆ فعلیکی محذوف به واجبی، وتقديره‌که‌ی ((إِذَا انشَقَّتْ السَّمَاءُ
 انشَقَّتْ))، ئەمه‌ش رای زۆرینه‌ی زانایانه، دواتر قسه‌ش له‌سه‌ر ئەم بابته‌ه دی‌ت
 له باس وبابه‌تی (الاشتغال)، انشاءالله تعالی.

* ئەگەر فاعل مۇنث بوو ئەوه فعله‌که (تای تانیثی) پی‌وده‌لکیت

۲۳۰- وتَاءُ تَانِيثٍ تَلَى الْمَاضِي إِذَا كَانَ لِأُنْثَى كَ " أَبَتْ هُنْدُ الْأَدَى " (۲)
 ئەگەر پالدریت فعلی ماضی بۆ لای میننه ئەوه ئەو فعله پی‌وه‌ی ده‌لکیت
 تایه‌کی ساکن بۆ ئەوه‌ی بزانی‌ت که بکه‌ره‌که میننه، جا جیاوازی نیه له‌وه‌ی
 میننه‌که حقیقی بی‌یان مجازی^(۳)، وه‌کو ((قامت هند))، وه ((طلعت الشمس))،
 به‌لام لکانی تای تانیپ به فعله‌وه دوو حاله‌تی هه‌یه: حاله‌تی
 په‌یوه‌ست (لزوم)، وه حاله‌تی دروستی (جواز)، دواتر باسی دی.

* * *

(۱) نایه‌تی ژماره (۱) سی، سوره‌تی (الانشقاق)، کورته‌ی مانا‌که‌ی {کاتیک که ناسمان لهت بوو}،
 إعرابه‌که‌ی: إذا/ظرف لما يستقبل من الزمان تضمن معنى الشرط. السماء/فاعل لفعل محذوف
 وجوباً يفسره الفعل الذي يليه، والتقدير (إذا انشقت السماء انشقت). انشقت/فعل ماضٍ مبني
 على الفتح، والتاء/تاء التانيث الساكنة لامحل لها من الأعراب، وفاعله ضمير مستتر تقديره هي.
 الشاهد فيها: إذا السماء: السماء مرفوع بفعل محذوف وجوباً، وكل اسم وقع بعد (إذا) أو ((إن))
 الشرطية فإنه مرفوع بفعل محذوف وجوباً.

(۲) پوخته‌ی مانا‌ی ئەم دێره‌ی نه‌لفیه: ئەلکیت (تای تانیث) به فعلی ماضی وه کاتیک فاعله‌که
 می (مۇنث) بی‌ت، وه‌کو ((أبت هند الأدي)) واتا: هند زینگری ده‌کات له‌وه‌ی ئازار دریت.

(۳) مه‌به‌ست له مۇنثی حقیقی ئەوه‌یه که بکریت نیرومی لیک جیا بکریته‌وه، به‌هۆی
 ره‌گه‌زه‌وه یان به‌هۆی حه‌رفی تای خه‌وه، به‌لام مۇنثی مجازی به هۆی مانا‌ویسته‌وه
 له عه‌ره‌ب (السماع) جیا ده‌کریته‌وه.

۲۳۱- وَإِنَّمَا تَلَزَمُ فِعْلَ مُضْمَرٍ مُّصَلٍّ أَوْ مُفْهِمٍ ذَاتَ حِرِّ. ^(۱)

لکاندنی(تای تانیث)په یوهسته به فعلی ماضی له دوو کاتدا:

یه که میان: کاتیک فعله که پالدری بۆ لای جیناویکی لکاو بو می، له م کاته دا جیاوازی نیه له نیوان مۇنثی حقیقی ومجازی، که و ابوو ده لئییت ((هند قامت ، الشمس طلعت))، لییره دا دروست نیه بلئی ((قام)) و ((طلع))، به لام نه گهر جیناوه که سه ربه خو بوو نه وه تای تانیث نالکی به فعله که وه، وه کوو ((هند ما قام إلا هی)).

دووه م: نه گهر فاعله که ناویکی ئاشکرا (ظاهر) بوو بۆ مۇنثی حقیقی، وه کوو ((قامت هند))، جا نه مه بوو مه به ست له ووتهی دانهر ((مفهم ذات حیر))، وه نه صلی ووشهی حر ((حرح)) ^(۲) بووه و حه رفی کۆتای لی حذف کراوه.

وه فامرایه وه له قسه ی دانهر که تای تانیث بۆ جگه له م دوو شوینه په یوه ست نیه، که و اتا نه گهر ناوه که ئاشکرا بوو بۆ مۇنثی مجازی نه وه ده توانی تای تانیث نه لکینی به فعله که وه، ده لئییت ((طلع الشمس، و طلعت الشمس))، هه روه ها نه گهر ناوه که (جمع) بوو، دواتر به تفصیل باس ده کری.

* * *

^(۱) پوخته سی مانای نهم دپیره سی نه لقیه: لکاندنی(تای تانیث)په یوهسته بۆ نه و فعلی

پالدرابیت بۆ لای جیناوی لکاو، وه بوو نه و فعلی فاعله که ی مۇنثی حقیقی بیت.

^(۲) ووشهی حرح له زمانی عه ره بیدا و اتا: داوینی نافرته.

۲۳۲- وَقَدْ يُبِيحُ الْفَصْلُ تَرَكَ النَّاءِ فِي نَحْوِ أَتَى الْقَاضِي بِنْتُ الْوَاقِفِ.^(۱)
 ئەگەر بەین کرا لە نیوان فعل و فاعلی مبینە ی حقیقی بە جگە له (إلا)، ئەو دەتوانی تایی تانیث بلکینی بە فعلە که و دەشتوانی حذف ی کەیت، وە باشتر وایە پیوێ بلکی، دەلییت ((أَتَى الْقَاضِي بِنْتُ الْوَاقِفِ))، وە باشتر وایە بلئی ((أَتَتْ))، وە وەکو ((قَامَ الْيَوْمَ هُنْدٌ)) وە باشتر وایە بلئی ((قَامَتْ)).

* * *

۲۳۳- وَالْحَذْفُ مَعَ فَصْلٍ بِإِلَّا فَضْلًا كَ " مَا زَكَ إِلَّا فَتَاةُ ابْنِ الْعَلَاءِ " .^(۲)
 ئەگەر بەین خرایە نیوان فعل و فاعله مۇنثە کە ی بە (إلا) ئەو دەروست نیە لکاندنێ تا^(۳) لای زۆر بە ی زانایان، که و ابوو دەلییت ((ما قام إلا هند ، ما طلع إلا الشمس))، وە دروست نیە ((ما قامت إلا هند))، وە ((ما طلعت إلا الشمس))، بە لām له شعردا هاتوو، وە کو ووتە ی:
 ش ۱۴۵ / وما بَقِيَتْ إِلَّا الضُّلُوعُ الْجَرَّاشِعُ .^(۴)

^(۱) پوختە ی مانای ئەم دێرە نە لایە: دروستە و پرە وایە تایی تانیث نە لکینی بە فعلە که و ئەگەر فعلە که بەین (فصل) کرابوو لە گەل فاعله که دا، وە کو نمونە ی ((أَتَى الْقَاضِي بِنْتُ الْوَاقِفِ)) واتا: چوو بو لای دادوەر کچی وەقف کارە که واقف دوو و اتای هە یە: ۱- واتا: وە ستاو ۲- ئەو کە سە ی شتیک وەقف دە کات و دە ی کاتە خیر.

^(۲) پوختە ی مانای ئەم دێرە نە لایە: نە لکاندنێ تایی تانیث بە فعلە وە لە کاتی کدا بەین خریتە نیوان فعل و فاعله که ی بە (إلا) چاکترە، وە کو نمونە ی ((مَا زَكَ إِلَّا فَتَاةُ ابْنِ الْعَلَاءِ)) واتا: پاک نە بو تە وە جگە له کچە که ی کو پری عە لا.

^(۳) واتا: لکاندنێ تایی تانیث بە فعلە که وە.

^(۴) مانا و بە لگە ی ئەم نیو دێرە: نە ما وە تە وە له ووشترە کم جگە له پەراسووی ئاووسا و. بە لگە که ی: فعلی (بَقِيَتْ) تایی تانیثی پیوێ لکاره له کاتی کدا بەین کرا و تە نیوانی لە گەل فاعله که بە (إلا)، ئەمەش لای زۆر بە ی زانایان دروست نیە مەگەر له شعردا.

جا قسه‌ی دانەر ((که‌فهرمووی نه لکاندن و حذف کردن چاکتره)) وای لیده‌فامریت‌هوه که لکاندنیش دروست بیٚت، به‌لام وا نیه، چونکه ئەگەر مه‌به‌ستی ئەوه بیٚت که نه لکاندن چاکتره به‌و پییه‌ی هاتووه له هۆنراوه‌وپه‌خشان (النظم والنثر)، به‌لام لکاندن تهنها له شعردا هاتووه، ئەوه راست و ته‌واوه، به‌لام ئەگەر مه‌به‌ستی ئەوه بیٚت نه لکاندن زۆرت‌ره له لکاندن ئەوه راست و ته‌واو نیه، چونکه لکاندن زۆر که‌مه.

* * *

۲۳۴- وَالْحَذْفُ قَدْ يَأْتِي بِلاَ فَصْلٍ وَمَعَ ضَمِيرِ ذِي الْمَجَازِ فِي شِعْرِ وَقَعَ ^(۱) که‌م جار حذف ده‌کریت تای تانیٚت له‌وفعله‌ی پالدراره بۆ لای مؤنٚی حقیقی به‌بی به‌ین له نیوان فعل و فاعله‌که، ئەمه‌ش زۆر که‌مه، پی‌شه‌وا سیبویه گنراویتیوه ((قالَ فلانةُ))، هه‌روه‌ها حذف ده‌کریت (تا) له کاتی‌کدا فعله‌که پالدرابی بۆ لای جیناویکی مؤنٚی مجازی، ئەمه‌ش تایبه‌ته به شعر، وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۴۶ / فَلَا مَرْئَةٌ وَدَقَّتْ وَدَقَّهَا وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَ إِنْقَالَهَا ^(۲)

* * *

۲۳۵- وَالنَّاءُ مَعَ جَمْعِ سَوَى السَّالِمِ مِنْ . مَذْكَرَ كَالنَّاءِ مَعَ إِخْدَى اللَّيْنِ
۲۳۶- وَالْحَذْفُ فِي نِعْمِ الْفَتَاةِ اسْتَحْسَنُوا لِأَنَّ قَصْدَ الْجِنْسِ فِيهِ بَيْنٌ ^(۳)

^(۱) پوخته‌ی مانای ئەم دێژه‌ی ئەلقیه: نه لکاندن تای تانیٚت به فعله‌وه به‌بی به‌ین کردنی فعل و فاعله‌که‌ی له‌کاتی‌کدا فاعله‌که‌ش مؤنٚت بیٚت به‌که‌می هاتووه، هه‌روه‌ها کاتی‌کیش فعله‌که پالدریت بۆ لای جیناوی مؤنٚی مجازی له شعردا.

^(۲) مانا‌وپه‌لگه‌ی ئەم دێژه: هیچ هه‌وریک بارانی نه‌بارانیوه وه‌کو بارانی ئەو، وه هیچ زه‌وییه‌که نه‌په‌رواندووه وه‌کو پرواندنی ئەو. به‌لگه‌که‌ی ((وَلَا أَرْضَ أَبْقَلَ)) فعلی ابقل پالدراره بۆ لای جیناویکی نادیارو تای تانیٚتی پێوه نه‌لکاوه.

^(۳) پوخته‌ی مانای ئەم دوو دێژه‌ی ئەلقیه: ۲۳۵- حوکمی (تا) له‌گه‌ل کۆ(جمع) جگه له جمعی مذکری سالم وه‌کو حوکمی (تا) وایه‌له‌گه‌ل مفردی لَیْنُ که ((لَیْنَةٌ))، واتا ده‌توانی-

ههركاتيك پالدرافعل بۆ لای ناویکی کۆ(جمع)،ئوه ئه و جمعه :یان جمعی مذکری سالمه،یان نا،جا ئه گهر جمعی مذکری سالم بی ئه وه دروست نیه تای تانیث بلکییت به فعله که وه،که وابوو ده لئی ((قامَ الزیدون))،وه دروست نیه بلئی ((قامت))،به لام ئه گهر جمعی مذکری سالم نه بوو به وهی که جمعی تکسیر بی بۆ نیر وه کو (الرجال))،یان بۆ می وه کو ((هنود))،یان جمعی مؤنثی سالم بی وه کو ((الهندات)) ئه وه ده توانی تای پیوه بلکیینی ودهشتوانی پیوهی نه لکیینی،که وابوو ده لئی ((قامَ الرجالُ وقامتِ الرجالُ وقامَ الهنودُ وقامتِ الهنودُ وقامَ الهنداتُ وقامتِ الهنداتُ))،کاتیک تای پیوه بی ئه وه به ((جماعه)) لیک ده دریتته وه،وه کاتیک تای پیوه نه بی ئه وه به ((جمع)) لیک ده دریتته وه.

ههروهها ئاماژهی کردبه ووتهی ((كَالْتَاءِ مَعِ إِحْدَى اللَّيْنِ)) بۆ ئه وهی که لکاندنی تا له گه ل جمعی تکسیروجمعی مؤنثدا وه کو لکاندنی تا وایه له گه ل ناوی مؤنثی ئاشکرا (ظاهرسی مجازی وه کو ناوی ((لَبْنَةٌ))^(۱)،جا ههروهه چون ده لئی ((كُسِرَتِ اللَّبْنَةُ، وَكُسِرَ اللَّبْنَةُ)) ده لئی ((قامَ الرجالُ وقامتِ الرجالُ))،ههروهها بۆ هه موو ئه و نمونانهی تر که باسکران.

ههروهها ئاماژهی کرد به ووتهی ((وَالْحَذْفُ فِي نِعْمِ الْفَتَاةِ)) تا کۆتای دیره که،بۆ ئه وهی که دروسته له فعلی ((نعم)) وهاوشیوه کانی^(۲) کاتی فاعله کهی مؤنث بییت تای پیوه بلکیینی وپیوهی نه لکی،هه رچه نده فاعله که

-تای پیوه کهیت وده توانی حذف ی کهیت ۲۳۶-ههروهها حذف کردنی تا له وینهی ((نِعْمِ الْفَتَاةُ)) به جوان دانراوه،چونکه لیره دا مه به ست په گه ز(جنس)ه و مه به ست که سیکی دیاری کراو نیه.

^(۱) وشه ی ((لَبْنَةٌ)) واتا:خشت،جا ئه و وشه یه مؤنثی مجازییه چونکه نیرومی نیه.

^(۲) واتا:افعالی مدح و ذم که بریتین له {نعمَ وحَبَّذا بۆ مدح، وه بئسَ ولاحَبَّذا بۆ ذم}.

حقیقیش بی، که وابوو ده لئی ((نِعْمَ الْمَرَأَةُ هِنْدُ ، وَنِعْمَتِ الْمَرَأَةُ هِنْدُ))، جا ئەمە بۆیە دروستە چونکه فاعله که مه بهست پئی له خوگرتن وگشتگیری هه موو په گهزه (استغراق الجنس)، بۆیه حوکه که ی وه کو جمعی تکسیر وایه له پرووی لکاندن و نه لکاندن (تا)، چونکه له جمعی تکسیر ده چی له وهی که مه بهست پئی یه که کهس نیه به لکو مه بهست پئی چه ندکه سیکه، وه مه بهست له و تهی ((اسْتَحْسَنُوا))، ئەوهیه که نه لکاندن تا لیرو و هاوشیوه کانی^(۱) جوان و دروسته، به لام لکاندن تا جواتره.

* * *

* بنه رته (أصل) له فاعلدا ئەوهیه راسته وخۆ له دواى فعله وه بی

۲۲۷- وَالْأَصْلُ فِي الْفَاعِلِ أَنْ يَنْصِلَا وَالْأَصْلُ فِي الْمَفْعُولِ أَنْ يَنْفَصِلَا

۲۲۸- وَقَدْ يُجَاءُ بِخِلَافِ الْأَصْلِ وَقَدْ يَجِي الْمَفْعُولُ قَبْلَ الْفِعْلِ.^(۲)

ئەصل و بنه رته له فاعلدا ئەوهیه راسته وخۆ له دواى فعله که یه وه بی وهیچ شتیک نه که ویتته نیوانیان، چونکه فاعل وه کو به شیک له فعله که یه، بۆیه کو تایی فعل زه نه دار (ساکن) ده کری بۆ فاعل کاتیک فاعله که جیناوی لکاوی بۆ که سسی یه که م ((متکلم)) بی، یان بۆ که سسی دووهم ((مخاطب)) بی، وه کو ((ضربت ، وضربت))، جا بۆیه کو تایی فعل زه نه دار (ساکن) کراوه لیرو دا چونکه پییان جوان نه بووه و ناشیرینه چوار حه رفی بزواو (متحرك) به دواى

(۱) و اتا: له فعلی نِعْمَ و هاوشیوه کانی.

(۲) پوخته سی مانای نهم دوو د پیرسی نه لقیه: ۲۲۷- بنه رته له فاعل ئەوهیه راسته وخۆ به دواى فعله که یه دا بی، وه بنه رته له مفعول ئەوهیه راسته وخۆ به دواى فعله که یه دا بی. ۲۲۸- وه هندی جار به پیچه وانه وهی ئەم بنه رته وه دیت. و اتا مفعول پیش فاعل ده که وئی، وه هندی جاریش مفعول پیش فعله که ی ده که ویت.

یه کدا بی، ئەم یاسایەش^(۱) له ئەصلدا بۆ کاتی که له یهك وشه دا بیئت، که واته ئەمه به لگه یه له سه ره ئه وهی که فعل و فاعله که وه کو یهك وشه وان.

ههروه ها ئەصل له مفعولدا ئه وه یه راسته وخۆ له دوا ی فعله وه نه یات: به لکو بکه ویته دوا ی فاعله وه، وه دروسته مفعول پیش فاعل که ویت نه گه ر خالی بیئت له وهی که له مه ودوا باسی ده کات، که واتا ده لئی ((ضرب زیداً عمرو))، ئەمه بوو مه به ست له و ته ی ((وَقَدْ يُجَاءُ بِخِلَافِ الْأَصْلِ)).

ههروه ها ئا ماره ی کرد به و ته ی ((وَقَدْ يَجِي الْمَفْعُولُ قَبْلَ الْفِعْلِ)) بۆ ئه وهی که مفعول هه ندی جار پیش فعل ده که ویت، ئەمه ش دوو جو ره:

یه که میان: پیویست (واجب) به پیش که وتنی، ئەمه ش کاتی که مفعوله که اسمی شرط^(۲) بیئت، وه کو ((أَيَّ تَضْرِبُ اضْرِبْ))، یان اسمی استفهام بیئت، وه کو ((أَيَّ رَجُلٍ ضَرَبْتَ؟))، یان جیناوی سه ره به خو ((ضمیر منفصل)) بیئت نه گه ر پیش نه که وی ده بیته لکاو، وه کو ((إِيَّاكَ نَعْبُدُ))، لی ره دا نه گه ر مفعوله که^(۳) دوا که ویت ده بیئت بیته جیناوی لکاو، ده بیئت بو تری ((نَعْبُدُكَ))، بویه پیویسته پیش که ویت، به پیچه وان ه ی ((الدرهم إِيَّاهُ اعطيتك)) لی ره دا پیویست نیه پیش که وتنی ((إِيَّاهُ)) چونکه نه گه ر دوا که ویت نه وه دروسته سه ره به خو بیئت و دروستیشه لکاو بیئت، به و شیوه ی باسکرا له با به تی جینا وه کان ((المضمرات))^(۴)، و وتمان ده توانی بلیی ((الدرهم

(۱) واتا: ئه وهی چوار حه رفی بزواو (متحرك) نایبیت به دوا ی یه کدا بی.

(۲) واتا ئه و ناوانه ی که بۆ مه رج به کار دین، که ئه مانه ن { مَنْ، مَا، مَهْمَا، أَيُّ، إِيْن، أَنِي، حَيْثُمَا، مَتَى، إِذَا، كَيْفَمَا }، جا ئه م ناوانه هه موویان مبنین، جگه له ((ای)).

(۳) واتا: إِيَّاكَ.

(۴) له شه رح و پرا قه ی دێ پری ژماره ((٦٤ و ٦٥)) سی ئه ل فیه دا با سمان کرد.

اعطیتکه ، واعطیتک إياه)). دووه میان: ئه وهیه که دروسته پیشکه ویت
ودروستیشه پیشنه که ویت، وه کو

((ضربَ زيدَ عمراً)) ودهه توانی بلیی ((عمراً ضربَ زيداً))

* * *

* باسی ئه و شوینهی که دروست نیه مفعول پیشکه ویت..

۲۳۹- وَأَخْرَجَ الْمَفْعُولَ إِنْ لَبَسَ حُذْرًا أَوْ أَضْمَرَ الْفَاعِلُ غَيْرَ مُخَصَّرٍ.^(۱)

پیویسته پیشخستنی فاعل به سهر مفعول دا کاتیك ترسی لی تیک چون
هه بووله گهل یه کتردا، وه که ئه وهی إعرابیان نادیار بوو، وه هیچ به لگه یه که نه بوو
بوو روون کردنه وهی فاعل له مفعول، وه کو ((ضربَ موسى عيسى)) لی ره دا
پیویسته ((موسی)) فاعل بیت و ((عیسی)) مفعول بیت، ئه مهش بوو چون
زۆرینهی زانایانه، به لام هه ندی له زانایان له م کاته شدا به دروستی ده زانن
پیشکه و تنی مفعول، به لگه شیان ئه وهیه که عه ره ب مه به ستیان هه یه له لی تیک
چون هه وه کو چون مه به ستیان هه یه له روون کردنه وه.^(۲)

به لام له کاتیكدا به لگه هه بوو له سهر جیا کردنه وهی فاعله که له مفعوله که
ئه وه دروسته پیشخستنی مفعوله که و دواخستنی، که و ابوو ده لیی ((اکل
موسی الكُمثری، اکل الكُمثری موسى))^(۳)، ئه مه بوو مانای ووتهی ((وَأَخْرَجَ
الْمَفْعُولَ إِنْ لَبَسَ حُذْرًا)).

(۱) پیوختهس ماناس نهم دپهس نه لقیه: دوا بجه مفعول کاتیك ترسی لی تیک چون
هه بوو، هه روها ئه گهر فاعل جیناو بوو وه حصر نه کرابوو. دواتر باسی حصر ده که یین
إنشاء الله.

(۲) ئه م بوو چونه لاوازه، چونکه ئه صل له قسه دا ئه وهیه روون و ئاشکرا بیت.

(۳) ووشه ی ((الکُمثری)) و اتا: هه رمی، له ئه حمه دیدا ده لی: (عُرموط و کُمثری) هه رمی
(فرس) ئه سپه چ نیچ می.

ههروهها واتای ووتهی ((أَوْ أَضْمِرَ الْفَاعِلُ غَيْرَ مُنْخَصِرٍ)) ئهوهیه که پیویسته پیشکه وتنی فاعل و دواکه وتنی مفعول ئه گهر فاعله که جیناویکی حصر^(۱) کراو نه بوو، وهکو ((ضربتُ زیداً))، به لأم ئه گهر جیناوه که حصر کراو بوو ئه وه پیویسته دوا بکه ویت و مفعوله که پیشکه ویت، وهکو ((ما ضربَ زیداً الاّ انا)).

* * *

۲۴۰- وَمَا يِلَّا أَوْ يَأْتِمَا انْحَصَرَ أَخْرَ وَقَدْ يَسْبِقُ إِنْ قَصَدَ ظَهَرَ.^(۲)

دانهر ده فه رموی: ئه گهر فاعل یان مفعول حصر کریت به ((إِلَّا)) یان ((إِنَّمَا))^(۳)، ئه وه پیویسته دوا که ویت، وه هه ندی جاریش فاعل یان مفعولی حصر کراو پیش حصر نه کراو ده که ویت، ئه گهر حصر کراو دیارو ئاشکرا بی، ئه مهش کاتیك حصره که به ((إِلَّا)) بییت، به لأم ئه گهر حصره که به ((إِنَّمَا)) بییت ئه وه دروست نیه حصر کراو پیش که ویت، چونکه حصر به ((إِنَّمَا)) کاتیك ده رده که ویت دواکه و تبییت، به پیچه وانهی حصر کراو به ((إِلَّا)) که ده ناسریتته وه به وهی که له دوا ی ((إِلَّا)) وه دیت، که واتا پیش که ویت یان نا ده ناسریتته وه.

(۱) مه به ست له حصر: کورت هه له یانی حوکه که یه له و شته دا ولادانی له غهیری خوی.

(۲) پوخته سی مانای نه م دپه سی نه لقیه: ئه وه ی به هو ی ((إِلَّا)) یان ((إِنَّمَا)) وه حصر کرا بییت جا حصر کرا وه که فاعل بییت یان مفعول بییت وه پیویسته دوا بکه ویت، وه هه ندی جار پیش ده که ویت ئه گهر مانا وه به سته که پوون و دیار بییت.

(۳) له زمانی عه ره بیدا حصر کردن به پینج شت ده کریت: {۱- إِلَّا که نفی له پیشیوه هه بی، ۲- إِنَّمَا، ۳- عطف کردن به حرفی ((لا وبل))، ۴- پیش خستنی معمول، ۵- پیناسه کردن (التعریف) سی هه ردو به شه که ی پرسته. {، دیاره به زوری ((إِلَّا)) و ((إِنَّمَا)) به کار دیت.

جا نمونه‌ی فاعلی حصرکراو به ((ئما)) ووتهت ((ئما ضربَ عمراً زید))^(۱)، وه نمونه‌ی مفعولی حصرکراو به ((ئما)) ((ئما ضربَ زیدَ عمراً))^(۲)، وه نمونه‌ی فاعلی حصرکراو به ((إلا)) ((ما ضربَ عمراً إلا زید))، وه نمونه‌ی مفعولی حصرکراو به ((إلا)) ((ما ضربَ زیدَ إلا عمراً))، مه‌روه‌ها نمونه‌ی پیشکه‌وتنی فاعلی حصرکراو به ((إلا)) ووتهت ((ما ضربَ إلا عمرو زیداً))، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۴۷ / قَلَمٌ يَدْرُ إِلَّا اللَّهُ مَا هَيَّجَتْ لَنَا عَشِيَّةَ آتَاءِ الدِّيَارِ وَشَامُهَا.^(۳)
 وه نمونه‌ی پیشکه‌وتنی مفعولی حصرکراو به ((إلا)) ((ما ضربَ إلا عمراً زید))، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۴۸ / تَرَوْدَتْ مِنْ لَيْلَى بِتَكْلِيمِ سَاعَةٍ فَمَا زَادَ إِلَّا ضِعْفَ مَا بِي كَلَامُهَا.^(۴)
 ئەمه بوو ماناو واتای قسه‌ی دانەر، جا بزانه که حصرکراو به ((ئما)) هیچ راجیای نیه له‌دروستی پیش که‌وتنی، به‌لام حصرکراو به ((إلا))، سی بو‌چوون وپای تیدایه:

یه‌که‌میان: - که بو‌چوونی زۆرینه‌ی به‌صریکان، وپیشه‌وا فه‌پراو (ابن الانباری) هـ ده‌لێن حصرکراو به ((إلا)) به‌دهر نیه له‌وه‌ی که فاعله یان

(۱) واتا: تهنه‌ی زید له‌عه‌مری داوه.

(۲) واتا: زید تهنه‌ی له‌عه‌مری داوه.

(۳) ماناوبه‌لگه‌ی ئەم دێره: تهنه‌ی خوا ده‌زانێ چه‌ندی که‌یف خۆش بووین، ئەو ئیواره‌ی که بردمانه‌ سەر له‌ نزیک شوینه‌وار و نیشانه‌کانی مالی خۆشه‌ویست. به‌لگه‌که‌ی ((قَلَمٌ يَدْرُ إِلَّا اللَّهُ...)) لێره‌دا فاعلی حصرکراو به ((إلا)) سی پیش خستوو به‌سەر مفعوله‌که‌دا.

(۴) ماناوبه‌لگه‌ی ئەم دێره‌ش: تیربووم له‌ لیلی به‌ قسه‌کردنی ساعاتیک، به‌لام قسه‌کردنه‌که‌ی تهنه‌ی لاوازییه‌که‌می زیادکرد. به‌لگه‌که‌ی: ((فَمَا زَادَ إِلَّا ضِعْفَ مَا بِي كَلَامُهَا))، مفعولی حصرکراو پیش که‌وتوو.

مفعوله، جا ئەگەر فاعل بیئت ئەوه دروست نیه پیشکه ویت، که وابوو دروست نیه بلئی ((ما ضربَ إنا زیدُ عمراً))، وه ووتهی شاعریش: (فَلَمْ يَدْرِ إِلَّا اللَّهُ مَا هَيَّجَتْ لَنَا)^(۱)، تاویل وپراقه ده کریت به وهی که ((ما هَيَّجَتْ)) مفعوله^(۲) بۆ فعلیکی محذوف، و تقدیره کهی ((دَرَى ما هَيَّجَتْ))، که واتا فاعلی حصرکراو پیش مفعوله که نه که وتوه، چونکه ((ما هَيَّجَتْ)) نه بۆته مفعول بۆ ئەو فعلهی باسکراوه، به لام ئەگەر حصرکراو به ((إلا)) مفعول بیئت ئەوه دروسته پیشکه ویت، وه کو ((ما ضربَ إنا عمراً زیدُ)).

دوهم: که بۆچوونی پیشهوا کساییه که پیی وایه حصرکراو به ((إلا)) دروسته پیشکه ویت فاعل بیئت یان مفعول بیئت. سییه م: که بۆچوونی هندی له به صریکانه، وپرای هه لبرژیراوی هر یه که له پیشهوا جزولی وشه له وینه که پییان وای حصرکراو به ((إلا)) دروست نیه پیشکه ویت فاعل بیئت یان مفعول بیئت.

* * *

۲۴۱- وشاعَ نَحْوُ ((خَافَ رَبَّهُ عُمَرُ)) وَشَدَّ نَحْوُ ((زَانَ نَوْرُهُ الشَّجَرِ)).^(۳)

واتا: زۆره له زمانی عه ره بیدا پیشکه و تنی مفعولیک که له خوی گرتبی جیناویک که ده گهریته وه بۆ فاعلیک که دوا که وتوه، نه مهش وه کو ((خَافَ

^(۱) له شاهی ژماره ۱۴۷ ناماژه کان پیکرد.

^(۲) دیاره ((ما)) موصولیه وه محلی نصبدا مفعوله، عرابی تهواری دپره که له کتیبه که دا کراوه.

^(۳) کورتیه سانااں نهم دپرسی نه لقیه: زۆره له زمانی عه ره بیدا وینهی پستهی ((خَافَ رَبَّهُ عُمَرُ)) واتا: پیشکه و تنی مفعولیک که جیناویکی پیوه لکا بیئت و بگهریته وه بۆ فاعل، به لام زۆرکه مه هاو شیوهی پستهی ((زَانَ نَوْرُهُ الشَّجَرِ)) واتا: لکاندن جیناویک به فاعله وه که ده گهریته وه بۆ مفعوله که.

رَبَّهُ عُمَرُ))، لیڤه‌دا ((رَبَّه)) مفعوله، وله‌خۆی گرتوووه جیناوێك ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ ((عُمَرُ)) که فاعله، جا ئەمه بۆیه دروسته_هه‌رچه‌نده گه‌رانه‌وه‌ی جیناوی تێدایه بۆ دوا‌ی خۆی له لفظ دا^(۱)، له‌به‌ر

ئه‌وه‌ی فاعل له‌ بنه‌رته‌دا له‌پێشه‌وه‌ی مفعوله، که‌واتا له‌ پله‌دا له‌ پێشه‌وه‌یه هه‌رچه‌نده له‌ لفظدا له‌ دوا‌وه‌یه.

جا ئەگه‌ر مفعوله‌که له‌ خۆی گرتبوو جیناوێك که ده‌گه‌رپایه‌وه بۆ ناویکی لکاو به‌ فاعله‌وه، ئایا له‌م کاته‌دا دروسته مفعول پێش فاعل که‌وێت؟ له‌مه‌دا راجیای هیه، ئەمه‌ش وه‌کو ((ضربَ غلامَهَا جَارُ هِنْدِ))^(۲)، جائه‌وانه‌ی به‌دروستی ده‌زانن_ئه‌میش راسته_به‌لگه‌یان ئه‌وه‌یه ده‌لێن مادام جیناوه‌که ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ ناویکی لکاو به‌ شتیکه‌وه که پله‌که‌ی له‌پێشه‌وه‌یه وه‌کو ئه‌وه وایه بگه‌رپێته‌وه بۆ شته‌که خۆی، چونکه لکاو به‌وشته‌ی پله‌که‌ی له‌پێشه‌ وه‌کو خۆی وایه.

وه‌ ووتی دانهر ((وَسَدُّ تَا كُوتَاي دِپَرَه‌كَه)) واتا شادوکه‌مه گه‌رانه‌وه‌ی جیناوی لکاو به‌ فاعلی پێشه‌که‌وتوو بۆ مفعولی دوا که‌وتوو، ئەمه‌ش وه‌کو ((زَانَ نَوْرَه‌ الشَّجَرِ))^(۳) لیڤه‌دا جیناوی (ها)ی لکاو به‌ ((نَوْرَه))_که فاعله_ده‌گه‌رپێته‌وه بۆ ((الشَّجَرِ)) که مفعوله، جا ئەمه بۆیه شاده چونکه گه‌رانه‌وه‌ی جیناوی تێدایه بۆ شتیك که له‌ دوا‌وه‌یه له‌ پله‌ولفظدا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ((الشَّجَرِ)) مفعوله، وله‌ لفظدا له‌ دوا‌وه‌یه، وه‌ له‌ بنه‌رته‌دا مفعول ده‌بیته‌ راسته‌وخۆ له‌ دوا‌ی فعله‌وه نه‌یات به‌لکو فاعل بکه‌وێته‌ نیوانیان، هه‌روه‌ها له‌ پله‌ (رُتَبَة) شادا له‌ دوا‌وه‌یه، جا ئەم بابته‌ له‌ی زۆرینه‌ی نحوزانان دروست نیه، وه‌ئه‌گه‌ر شتیکی وا هاتبێ له‌ زمانی عه‌ره‌بیدا تا‌ویلی

^(۱) پێشتر له‌ شهرح وپراقه‌ی دیڤری ژماره‌ (۱۳۳)ی ئەلفیه باسمان کرد که جیناو ده‌بیته بگه‌رپێته‌وه بۆ ناوی پێش خۆی.

^(۲) واتا: دراوسیکه‌ی مانی هند له‌ مندا له‌که‌ی هندی داوه.

^(۳) واتا: جوانه‌ گولی سپی دره‌خته‌که، ووشه‌ی ((نَوْر)) واتا: گولی سپی.

دهكەن، به لām لای هەر یەك له پێشەوا (ابوعبدالله الطوال) له كوڤیكان، و (ابو الفتح بن جنی) دروسته، و دانەریش هاو پرایانه، نموونهی ئەوهی كه هاتوو له عەرەبەوه ووتەى: ش ۱۴۹ / لَمَّا رَأَى طَالِبُوهُ مُصْعَبًا دُعِرُوا وَكَادَ لَوْ سَاعَدَ الْمَقْدُورُ يَنْتَصِرُ.^(۱) وه وهكو ووتەى:

ش ۱۵۰ / كَسَا حِلْمُهُ ذَا الْحِلْمِ أَثْوَابَ سُودٍ وَرَقَى نَدَاهُ ذَا النَّدَى فِي ذُرَى الْمَجْدِ.^(۲) ههروهها وهكو ووتەى:

ش ۱۵۱ / وَلَوْ أَنَّ مَجْدًا أَخْلَدَ الدَّهْرَ وَاحِدًا مِنْ النَّاسِ أَبْقَى مَجْدُهُ الدَّهْرَ مُطْعَمًا.^(۳) وه وهكو ووتەى:

ش ۱۵۲ / جَزَى رَبُّهُ عَنِّي عَدِيَّ بْنَ حَاتِمٍ جَزَاءَ الْكِلَابِ الْعَاوِيَاتِ وَقَدْ فَعَلَ.^(۴)

(۱) ماناو بەلگەى ئەم دێرە: کاتى که دوژمنانى موصعبى کوپى زوبهیر پەزای خوایان لى بى مصعبیان بینى ترسان، وه نزیک بوو گەر یارمەتى دەرى هەبوا یە سەرکەوت. بەلگەکەى ((رأى طالِبُوهُ مُصْعَبًا)) لێرەدا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه دەگەریتەوه بۆ مفعول لەکاتیکیدا مفعولە که لەدواوه یە له پله ولفظدا، ئەمەش لای هەندى زانا دروسته وهكو باسمان کرد.

(۲) ماناو بەلگەى ئەم دێرەش: پۆشى هییدی وله سەرخۆی به خاوەنەکەى پۆشاکى گه وری وشکویی، وه بەرزى کردوه سه خاوەت و پیاوه تی خاوەنەکەى به چلە پۆیه ی گه وریه ی. بەلگەکەى ((كَسَا حِلْمُهُ ذَا الْحِلْمِ ، وه رَقَى نَدَاهُ ذَا النَّدَى))، له هەردوو پرستەکەدا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه دەگەریتەوه بۆ مفعول لەکاتیکیدا مفعولە که لەدواوه یە له پله ولفظدا، ئەمەش لای هەندى له زانایان دروسته وهكو باسمان کرد.

(۳) ماناو بەلگەى ئەم دێرە: ئەگەر پیاوه تی وچاکەکردن که سینکی بهیلا یە تەوه له ژياندا ئەوه مۇطعمی کوپى عدی دەبوو، واتا کەس نەمر نیە هەرچەندە چاکەکار بیست له گەل خەلکیدا. بەلگەکەى ((أَبْقَى مَجْدُهُ الدَّهْرَ مُطْعَمًا)) لێرەدا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه دەگەریتەوه بۆ مفعول لەکاتیکیدا مفعولە که لەدواوه یە له پله ولفظدا.

(۴) ماناو بەلگەى ئەم دێرە: یاخووا خوا پادشتی عدی کوپى حاتم بداتوه له برى من، وهكو پاداشتی سهگه هارهکان، وه بیگومان پادشتی دایه وه. بەلگەکەى ((جَزَى رَبُّهُ عَنِّي عَدِيَّ ...)) لێرەدا فاعل جیناویکی پیوه لکاوه دەگەریتەوه بۆ مفعول لەکاتیکیدا مفعولە که لەدواوه یە له پله ولفظدا.

وه وهکو ووتهی:

ش ۱۵۳ / جَزَى بَنُوهُ أَبَا الْغِيلَانَ عَنْ كِبْرِ وَحُسْنِ فَعْلٍ كَمَا يُجْزَى سِنْمَارُ^(۱)
 به لَام نه گهر جیناوه لکاوه که به فاعله پیشکه وتوو که وه ده گه پرایه وه بۆ
 شتیکی لکاوه به مفعوله که وه نه وه دروست نیه، وه کو ((ضربَ بعلها صاحبَ
 هنر))، جا هندی له زانایان دهر بارهی نه مهش راجیایان گپراوه ته وه، به لَام
 راست وایه دروست نیه.

* لیره دا باسی فاعل کۆتایی هات.

(۱) ماناوا به لگهی نه م دیرهش: پاداشتیان دایه وه نه وه کانی باوکی غیلان له پیریدا وله
 بری چاکه کردنی ههروه کو پاداشتی سنمار ده لاین سنمار پیاویکی پۆمی لیزان بووه
 له بیناسازیداو کۆشکیکی گه وره بۆ پادشای حیره دروست ده کات ودوای ته وای
 بوونی کۆشکه که پادشا له سهری کۆشکه که وه ده یخاته خواره وه و ده مریت بۆ نه وه ی
 کۆشکی وا بۆ که سی تر دروست نه کات، جا نه مه کراوه ته مه سهل بۆ هه رکه سی که به
 خراپی پاداشتی دریته وه. به لگه که ی ((جَزَى بَنُوهُ أَبَا الْغِيلَانَ...)) وه کو دیره کانی
 پیشوو تر وایه.

النائب عن الفاعل^(۱)

۲۴۲- يَنْوِبُ مَفْعُولٌ بِهِ عَنْ فَاعِلٍ فِيمَا لَهُ كُنَيْلٌ خَيْرٌ نَائِلٍ^(۲).

حذف ده‌کری فاعل و مفعولیش له جیی داده‌نیشی، نه و کات ده‌یدریتتی نه و حوکم و بپراران‌هی بو فاعل هه‌یه: له‌وه‌ی که پیویسته مرفوع بیټ، وه له‌دوای عامله‌که‌یه وه بی، وه دروست نیه حذف کری، نه‌مه‌ش وه‌کو ((نیل خیر نائل)) لیره‌دا خیر نائل: مفعوله‌له جیی فاعل دانیشتووه، وه‌نه‌صلی رسته‌که ((نال زید خیر نائل)) فاعل حذف کراوه که بریتیه له ((زید)) وه مفعول به له جیی دانیشتووه که بریتیه له ((خیر نائل)) وه دروستیش نیه پیش‌که‌ویټ، که‌وا‌بوو دروست نیه بلیی ((خیر نائل نیل)) و بیټه مفعول و پیش‌که‌وتبی، به‌لکو له‌م کاته‌دا ده‌بیټه مبتدا، و خبره‌که‌شی رسته‌که‌ی دوای خو‌یه‌تی که بریتیه له ((نیل))، وه مفعوله‌که‌ی له جیی فاعله جیناویکی نادیار ((مستتر)) هه و تقدیره‌که‌ی ((نیل هو))، هه‌روه‌ها دروست نیه ((خیر نائل)) حذف کریټ و بلیی: نیل.

* * *

^(۱) مه‌به‌ست له نائب فاعل نه و ناوه‌یه که پیشتر (مفعول به) بووه و دوای حذف کردنی فاعل له رسته‌که‌دا کراوته جیی فاعل، وه‌ه‌ندی له زانایان وه‌کو پیشه‌وا سیبویه ناوی ناوه ((المفعول الذي لم يسم فاعله))، وه بویه پیی ده‌وتریت نائب فاعل چونکه له جیی بکه‌ر دانراوه، جا له زمانی عه‌ره‌بیدا له به‌ر چند مه‌به‌ستیک فاعل حذف ده‌کریټ له‌وانه: ۱- نه‌گه‌ر شته‌که زور دیاروزانراو بی، وه‌کو ((خُلِقَ الانسانُ))، ۲- بکه‌ر ((فاعل)) هه‌که نادیارونه‌زانراو بیټ، وه‌کو ((سُرِقَ البيتُ))، ۳- یان هه‌ز نه‌که‌ی ناوی فاعله‌که بیټی، وه‌کو ((قَتِلَ اللصُّ))، وه‌چند مه‌به‌ستیکی تر.

^(۲) کورته‌ی مانای نه‌م دیره‌ی نه‌لفیه: داده‌نیشی مفعول به له جیی فاعل، وه‌ه‌موو نه‌و حوکم و بپراران‌هی هه‌یه بو فاعل بو نه‌میش هه‌یه، وه‌کو ((نیل خیر نائل)) و اقا: ده‌ست که‌وت باشت‌ترین ده‌سته‌که‌وت. فعلی (نیل) مبنی مجهولی (نال) یه.

* باسی شیوهی نه و فعله‌ی بکه‌ره‌که‌ی نادیاره

۲۴۳- فَأَوَّلَ الْفِعْلِ اِضْمَنْنَ وَالْمُتَّصِلِ بِالْآخِرِ اِكْسِرُ فِي مُضِيِّ كَوْصِلِ

۲۴۴- وَاجْعَلُهُ مِنْ مُضَارِعِ مُنْفَتِحًا كَيْتَنَجِيَ الْمَقُولِ فِيهِ يَنْتَحِي.^(۱)

نه و فعله‌ی بکه‌ره‌که‌ی دیارنیه هه‌موو کاتی حه‌رفی یه‌که‌می بوژ((ضمه))ی هه‌یه به ره‌هایی: واتا ماضی بی یان مضارع، وه حه‌رفی پیش کۆتایی ژیر((کسره))ی هه‌یه له ماضی دا، و سه‌ر((فتحه))ی هه‌یه له مضارع. نموونه‌ی نه‌مه له ماضی دا فعلی((وَصَلَ)): ده‌بیته((وَصَلَ))، وه له مضارع فعلی((يَنْتَحِي)) ده‌بیته((يَنْتَحِي)).

* * *

۲۴۵- وَالثَّانِي الثَّالِي تَا الْمُطَاوَعَةِ كَالأَوَّلِ اجْعَلُهُ بِأَمَّا مُنَازَعَةً

۲۴۶- وَثَالِثِ الَّذِي بِهِمَزِ الوَصْلِ كَالأَوَّلِ اجْعَلْتَهُ كَاسْتَحْلِي.^(۲)

نه‌گه‌ر فعلی بکه‌ر نادیار به (تا)ی مطاوعه^(۳) ده‌ستی پیکرد نه‌وه حه‌رفی یه‌که‌م و دووه‌می بوژ((ضمه))ی هه‌یه، نه‌مه‌ش وه‌کو ووتته له فعلی((تُدَخْرَجُ)): تَدُخْرَجُ))، وه له فعلی((تَكْسَرُ)): تُكْسَرُ))، وه له فعلی((تَغَافَلُ)): تُغَافَلُ)).

^(۱) پوخته‌ی مانای نه‌م دوو دیژه‌ی نه‌لفیه: ۲۴۳/ حه‌رفی یه‌که‌می فعله‌که_ واتا نه‌و فعله‌ی بکه‌ر نادیاره_ ضمه‌ی بوژانا، وه حه‌رفی پیش کۆتایی که‌سه‌ره داربکه له ماضی دا وه‌کو ((وَصَلَ)). ۲۴۴/ به‌لام حه‌رفی پیش کۆتایی له مضارعه‌دا مفتوح بکه وه‌کو فعلی((يَنْتَحِي)) که_ مبنی معلومه_ نه‌که‌ر بکریته بکه‌ر نادیار ده‌وتری((يَنْتَحِي)) واتا: داتا‌شرا.

^(۲) پوخته‌ی مانای نه‌م دوو دیژه‌ی نه‌لفیه: ۲۴۵/ هه‌روه‌ها حه‌رفی دووه‌میش که به‌دوای(تای مطاوعه)_ مه‌به‌ست پینی نه‌م سی_ وزنه‌یه { تَفَعَّلَ، تَفَعَّلَ، تَفَاعَلَ }_ وه‌کو حه‌رفی یه‌که‌م وایه واتا: بوژ((ضمه))ی هه‌یه به‌بی راجیای. ۲۴۶/ هه‌روه‌ها حه‌رفی سییه‌می نه‌و فعله‌ی به‌همزه‌ی وصل ده‌ست پیده‌کات وه‌کو حه‌رفی یه‌که‌م وایه واتا بوژ((ضمه))ی هه‌یه وه‌کو فعلی((اسْتَحْلِي)).

^(۳) ووشه‌ی((مطاوعه)) له پیزمانی عه‌ره‌بییدا واتا: ده‌رکه‌وتنی شوینه‌واری فعله‌که له فاعله‌که‌دا، جا نه‌و فاعلانه‌ی بو مطاوعه به‌کار دین و به حه‌رفی(تا) ده‌ست پیده‌که‌ن سیانن { تَفَعَّلَ، تَفَعَّلَ، تَفَاعَلَ }.

ههروهها ئهگهر فعلهکه به همزه‌ی وصل دهستی پیکرد ئهوه حهرقی یهکه م
وسیییه می بۆر ((ضمه)) ی ههیه، ئه‌مه‌ش وه‌کو ووتهت له فعلی ((استخلی))
((استخلی))، وه‌له فعلی ((اقتدر)) ((اقتدر))، وه‌له فعلی ((انطلق)) ((انطلق)).

* * *

۲۴۷- واكسِرْ أَوْ اِشْمِمْ فَا ثُلَاثِيْ أَعْلَ عَيْنَا وَضَمَّ جَا كَ "بُوع" فَاخْتُمِلْ.^(۱)
ئهگهر فعلی بکه‌ر نادیار سی حهرقی (ثلاثی) بوو وه حهرقی دووه می بزوین (معتل) بوو که
پیی دهوتریت (معتل العین)، ئه‌وه بیستراوه له خویندنه‌وه حهرقی یهکه می (فاء‌الفعل)
سی شیوه:

۱- کسره‌ی ته‌واو: وه‌کو ((قیل و بیع))، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۵۴ / حِيَكْتَ عَلَي نَيْرِيْنِ اِذْ تُحَاكُ تَحْتَبِطُ الشُّوْكَ وَلَا تُشَاكُ.^(۲)

۲- ضمه‌ی ته‌واو، وه‌کو ((قول و بُوع))، وه وه‌کو ووته‌ی:

ش ۱۵۵ / لَيْتَ وَهَلْ يَنْفَعُ شَيْئًا لَيْتُ لَيْتَ شَبَابًا بُوعَ فَاشْتَرَيْتُ.^(۳)

^(۱) پوخته‌ی مانای ئه‌م دپیره‌ی ئه‌لفیه: ئه‌گهر ئه‌و فعله‌سی حهرقییه‌ی (ثلاثی) ده‌یکه‌ینه
بکه‌ر نادیار حهرقی دووه می بزوین (معتل) بوو که پیی دهوتریت (معتل العین)، ئه‌وه حهرقی
یه‌که می (فاء‌الفعل) به سی شیوه ده‌خویندنه‌وه: ۱- به‌کسره‌ ته‌واو. ۲- یان به‌یشام و اتا
نه‌کسره‌ی ته‌واو و نه ((ضمه)) سی ته‌واو. ۳- به ((ضمه)) سی ته‌واو.

^(۲) ماناو به‌لگه‌ی ئه‌م دپیره: ئه‌وه‌به‌ییه دووراوه به ته‌واوی و جوانی کاتی که
دوراوه، بویه دپکی به‌ر ده‌که‌وی و دپک ناگری. به‌لگه‌که‌ی: ((حیکت)) فعلیکی
ثلاثیه و معتل العینه و نه‌صله‌که‌ی (حاک) بیه‌وکاتی کراوه به بکه‌ر نادیار حهرقی یه‌که می
کسره‌ی ته‌واوی و مرگرتووه.

^(۳) ماناو به‌لگه‌ی ئه‌م دپیره‌ش: خۆزگه، جا ئایه خۆزگه هیچ سوودیکی هه‌یه؟ خۆزگه
لاویتی بفرۆشرایه و کرببام. به‌لگه‌که‌ی: ((بُوع)) فعلیکی ثلاثیه و معتل العینه
و نه‌صله‌که‌ی (باع) بیه‌وکاتی کراوه به بکه‌ر نادیار حهرقی یه‌که می ضمه‌ی ته‌واوی
و مرگرتووه.

ئەمەش^(۱) خویندنه وهی هەر یهك له نه وهی ده بیر ونه وهی فقهه سه {كه ههرد دوکیان له زمان پاراوه کانی نه وهی ئەسه دن}.

۳-إشمام^(۲) کردن بریتیه له خویندنه وهی (فاء الفعل) كه به حه ره كه یهك له نیوان ضمه و كسره_ ئەمەش تهنه له خویندنه وه ده رده كه ویت، وله نووسین ده رنا كه ویت، وه خویندراوه ته وه له خویندنه وهی حه وت قورئان خویننه كه ((القرء السبعه)) فه رمووده ی خوای گه وره ﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ﴾^(۳).

۲۴۸- وَإِنْ بِشَكْلِ خَيْفٍ لَبَسٌ يُجْتَنَّبُ وَمَا لِبَاعٍ قَدْ يُرَى لِخَوْحِبٍ^(۴).

^(۱) وانا: خویندنه وهی به ضمه ی ته واو.

^(۲) وشه ی الاشمام لای نه حوئییه کان و قورئان خویننه کان بریتیه له وهی دنگیکی زمانه وانای به تارمایی ده نگیکی تر پنگ بگری، وه به لای زانایانی ته جویده وه بریتیه له وهی به دولیو به سکون ئامازه بگری بؤ بزوینه بۆریک له کۆتای وشه له سه ر پاروه ستاوه كه به بیئ نه وهی ده نگی بۆره (ضمه) كه بییستی.

^(۳) به شیکه له ئایه تی ژماره (۴۴) سی سوره تی (هود)، پوخته ی مانا که ی {پاشان ووترا ئه ی زه ی ئاره که ت هه لمزه، وه ی ئاسمان باران مه بارینه، ئیتر لافاوه که پوچوو به ناخی زه ویدا کاره که ته واو بوو مه به ست لافاوه که ی قه رمی نوح پیغه مبه ره_ علیه السلام} {إعرابه که ی: وقیل/و: حسب ما قبلها. قیل/فعل ماضٍ مبني للمجهول، ونائب فاعله ضمير مستتر فيه جوازاً تقديره ((هو)). یا/حرف نداء. أرض/منادى نكرة مقصودة مبني على الضم. ابلي/ فعل امر مبني على حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، والياء/ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل. ماء/مفعول به، وهو مضاف، ك/ضمير متصل مبني في محل جر مضاف إليه. ویا/و: حرف عطف. یا: حرف نداء. سماء/إعرابه مثل أرض. واقلي/مثل ابلي. وغيض/و: حرف عطف، غيظ: فعل ماضٍ مبني للمجهول. الماء/نائب فاعل مرفوع. الشاهد فيها ((قيل و غيظ))، حيث قرنا بالاشمام وهو الاتيان بالحركة بين الضم والكسر، ولا يظهر ذلك في الخط، بل يظهر في اللفظ فقط.

^(۴) کورته ی مانای ئەم دیڕه ی ئەلفیه: ئەگەر خویندنه وهی (فاء الفعل) به یه کی له و سی شیوانه ی باسکرا بیته هۆی لی تیکچوون ئەوه خویی لی دور ده گیری، وه ئەو سی-

ههركاتی فعلیکی ثلاثی معتل العین دواى نهوهی دهکریته بکهه نادیار۔
پالدره بۆ لای جیناویکی لکاوی کهسی به کهم ((متکلم))، یان کهسی
دوهم ((مخاطب))، یان کهسی سییهم ((غائب))، نهوه نهو فعله یان (واو) به
یان (یاء) به^(۱)۔

جائه گهر فعله که واوی بی وهکو ((سام)) که له ((السوم)) هوه^(۲) نهوه واجبه
لای دانهه حهرفی ((فا)) که به مکسوری یان به اشمام بخوینریته وه که واوو
دهلییت ((سَمْتُ))، وه دروست نیه به ضمه که ته واو بخوینریته وه، که واوو
ناللیت ((سَمْتُ))، بۆ نهوهی له گهل فعلی بکهه دیارا تیکه لاو نه بی، چونکه
ئه گهر به ضمه بخوینریته وه نهوه ده بیته بکهه دیار، وه کو ((سَمْتُ الْعَبْدُ))^(۳)۔
به لام نه گهر فعله ثلاثیه که (یائی) بیته وه کو ((باع)) که له ((البيع)) وه
وهه گهراوه نهوه واجبه لای دانهه حهرفی ((فا)) که به مضمومی یان به
اشمام بخوینریته وه که واوو ده لییت ((بُعْتُ يَا عَبْدُ))^(۴)، وه دروست نیه به
کسره ی ته واو بخوینریته وه، که واوو ناللیت ((بُعْتُ))، بۆ نهوهی له گهل
فعلی بکهه دیاردا تیکه لاو نه بی، چونکه نه گهر به کسره بخوینریته وه نهوه
ده بیته بکهه دیار، وه کو ((بُعْتُ الثَّوْبُ))۔ نه مه بوو مانای ووته ی دانهه ((وَأَنْ
بِشَكْلِ خَيْفٍ لَبَسٌ يُجْتَنَّبُ)) واتا: نه گهر به شیوه یه که نهو شیوانه ی
باسکران مه به ستم ضمه ی ته واو، و کسره ته واو، و اشمام کردن ترسی لی

= شیوه خویندنه وهی هیه بۆ فعلی (باع) بۆ فعلی ((حَبُّ)) وه او شیوه کانی که بریتیه له
هه موو فعلیکی ثلاثی مضاعف دروسته۔

^(۱) واتا: عین الفعل یان حهرفی واوه یان یایه۔

^(۲) فعلی ((سام، یسوم)) بهم مانایانه دیت: {به ره وه پیش پویشتن، خیرای با، کاره که ی
خسته نه ستوی، رانواندن ((عرض)) سی کالو شت ومهک، نازاد کردنی کوزیله... هتد}۔

^(۳) واتا: کوزیله کهم نازاد کرد۔

^(۴) واتا: فروشرای به نده کهم۔

تیکچوون هه بوو ئەو لادە دەین بۆ شیوهیهکی تر له شیوهکان که لی تیکچوونی نه بی.

ئەمە بۆچوونی دانەر بوو، بەلام جگه له دانەر فرموویانە خویندنه وهی ((فا)) به مکسوری له فعلی (واو)ی، به مضمومی له فعلی (یاء)ی، وه اشمام کردن، ئەمە قسهی ههلبژێراوه، بەلام واجب نیه، به لکو دروسته له واویدا به ضمه، وله یایدا به کسره بخوینریتتهوه.

وه مانای ووتە ی دانەر ((وَمَا لِبَاعٍ قَدْ يُرَى لِنَحْوِ حَبِّ)) واتا: ئەوهی که هه بوو بۆ ((فاء الفعل)) له فعلی ((باع)) که بریتی بوو له دروستی خویندنه وهی به ضمه ی تهواو، وکسره ی تهواو، و اشمام کردن. جیگیر ده بی بۆ ((فاء الفعل)) له فعلی مضاعف^(۱)، وه کو نمونه ی ((حَبِّ))، ده لیت ((حَبِّ))، و ((حَبِّ))، وه ده توانی اشمامی بکه ی.^(۲)

* * *

۲۴۹- وَمَا لِفَا بَاعٍ لِمَا الْعَيْنُ تَلِي فِي اخْتَارَ وَأَنْقَادَ وَشِبْهِ يَنْجَلِي.^(۳)

^(۱) فعلی مضاعف له زمانی عهره بیدا بهر فعله دهوتریت که ((عین الفعل ولام الفعل)) به که ی واتا پیتی دوهم و سینی می له یهک بن، وه کو {رَدَّ، مَدَّ، عَدَّ...}، ووشه ی مضاعف واتا دووباره، ئەمە ئەگەر فعله که ثلاثی بیئت، به لام ئەگەر چوار پیتی (الرباعی) بیئت ئەو ئەو فعلیه که پیتی یه که م و سینی می، وه پیتی دوهم و چواره می له یهک بن، وه کو {زَلَزَلَ، رَفَّرَفَ، صَرَصَرَ...}.

^(۲) پینشت مانای اشمامان کرد، که بریتی بوو له خویندنه وه به شیوه یهک نه کسره ی تهواو بیئت وه نه ضمه ی تهواو، ئەم شیوهیه له هه ندی ووشه به کارهینانی خه لکی گهرمیانی خۆمان به کار دیت.

^(۳) کورتە ی مانای ئەم دپره ی ئەلفیه: ئەوهی که باسکرا_ له سی شیوه خویندنه وه_ بۆ حەرفی (فا) له فعلی (باع) جیگیر ده بی بۆ ئەو حەرفه ی له دوا ی (عین الفعل) ی فعلی (اختار و انقاد) وهاوشیوه کانیا ن_ واتا ئەو فعله ی له سەر و زنی افتعل و انفعال بیئت و ((عین الفعل)) به که ی حەرفی بزوین ((عله)) بی.

واتا: جیگیر ده بی له کاتی بکه نادیار ی بو نه و حه رفه ی له دوای (عین الفعل) سی نه و فعلا نه ی له سه ر و زنی ((اَفْتَعَلَ)) یان ((اِنْفَعَلَ)) دین و (عین الفعل) ه که ی حه رفی بزوی ن بیت نه وه ی که جیگیر بوو بو ((فاء الفعل)) له فعلی ((باع)) له دروستیتی خویندنه وه ی به ضمه ی ته واو، و کسره ی ته واو، نه مه ش وه کو ((اِخْتَارَ، وَاَنْقَادَ)) و هاوشیوه کانیا ن، که واتا دروسته له خویندنه وه ی حه رفی ((تا و قاف))^(۱) سی شیوه: ضمه ی ته واو، وه کو ((وَاِخْتَارَ)) و ((اَنْقَادَ))، وه کسره ی ته واو وه کو ((اِخْتَارَ)) و ((اَنْقَادَ))، وه اشمام کردن، جا له کاتی اشمام کردن ا همزه که حه ره که ی حه رفی ((تا و قاف)) ه که وه رده گری.

(۱) مه به ست: ((تا)) سی اختار و ((قاف)) سی انقاد به.

*باسی ئەو شتانەى دەگونجین بۆ (نائب فاعل)، یان جوړهکانى نائب فاعل

۲۵۰- وَقَابِلٌ مِنْ ظَرْفٍ أَوْ مِنْ مَصْدَرٍ أَوْ حَرْفٍ جَرَّ بِنْيَابَةً حَرِيًّا. ^(۱)

پیشتر باسمان کرد ئەگەر فعل بکریته بکه نادیار ئەوه مفعول به له جیى فاعل داده نریت، جا له م دیږه دا ئاماژه بۆ ئەوه دهکات ئەگەر له پرستیه کدا مفعول نه بوو، ئەوه ظرف یان مصدر بان جارو مجرور له جیى فاعل داده نرین، وه به مەرجی داناره بۆ هه ریه که له سیانه به وهی بگونجین بۆ نائب فاعلیتی، جا خوێ پاراست له وهی ناگونجیت بۆ نائب فاعلیتی، وه کو ئەو ظرفانهی گۆرانکارییان به سهردا نایات مه بهست: ئەو ظرفانهیه که په یوه سست (لازم) ن به منصوب بوون ^(۲)، وه کو ((سحر)) ^(۳)، ئەگەر مه بهست

^(۱) کورتەى مانای ئەم دیږه ی ئەلفیه: (نائب فاعل) ینتی و مرده گری هه ریه که له ئاوه لفرمان ((ظرف))، و چاووگ ((مصدر))، و جارو مجرور، به مەرجی بگونجین بۆ بوون به نائب فاعلیتی.

^(۲) ظرف له زمانى عه ره بیدا له پرووی ده رچوونیان له ظرفیه ت و بوون به فاعل یان مفعول یان شتیکی تر، وه ده رنه چوونیان دوو جوړن:

۱- ((غیر متصرف)) مه بهست ئەو ظرفانهیه که تنها به ظرفیه ت بوون به کاردین و نابن به شتیکی تر، وه کو ئەوه ی بینه فاعل یان مفعول، ئەمیش دوو جوړی هه یه:

ا/ جوړنکیان تنها له محلی نصبی ظرفیه ت دان، ئەوانیش وه کو {قَطُّ، عوضُ، إذا سحرُ}، ئەمانه ش دروست نیه مجرورین به حەرفی جەری ((مِنْ)).

ب/ جوړی دووه میان ده کری مجرور بن به حەرفی جەری ((مِنْ))، وه ده کری له محلی نصبی ظرفیه ت دابن، ئەمانیش وه کو {عِنْدَ، ثَمَّ}.

۲- ((متصرف))، و اتا ئەو ظرفانهی گۆرانیان به سهردا دیت و به پێی عامل له پرسته دا ده گۆرین، ئەمانیش بریتین له {زمن، وقت، ساعة، يوم، دهر، حین}.

^(۳) وشه ی ((سحر)) که به واتای: کاز یوه وسپێده ی به یان دی، به دوو شیوه به کاردی: ۱- ئەگەر مه بهست پۆژنکی دیاری کراو بیت ئەوه ده بیته ظرفیکی غیر متصرف و تنوین و کسره و هه رناگریت. ۲- وه ئەگەر مه بهست پێی پۆژنک بیت-

پوژئیکی دیاری کراو، وه وهکو ((عندك))، که وابوو دروست نیه بلیی ((جُلِسَ عِنْدَكَ))، وه دروست نیه بلیی ((رُكِبَ سَحْرًا))، بۆ ئه وهی دهرنه چیی ئهم دووانه^(۱) له وهی که جیگیر بووه بۆیان له زمانی عهره بیدا له وهی که په یوهستن به منصوب بوون به ظرفیهت، ههروهها وهکو ئه وه مصدرانهی گۆرانیان به سهردا نایات، وهکو ((مَعَاذَ اللَّهِ))، که وابوو دروست نیه ((مَعَاذَ اللَّهِ)) مرفوع کری، له بهر ئه وه هییه بۆ ظرف باسمان کرد^(۲)، ههروهها ئه وه وشانهی که سوودومانایان نیه: له ظرف ومصدر وجارو مجرور دروست نیه بکرینه نایب فاعل، که وابوو دروست نیه بلیی ((سِیرَ وَتَ)) وه ((ضُرِبَ ضَرْبًا)) وه ((جُلِسَ فِي دَارٍ))، چونکه مانایان نیه. جانمونهی ئه وهی که گونجاوه بییته نایب فاعل له وانیهی باسکران، ووتهت ((سِیرَ یَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَضُرِبَ ضَرْبًا شَدِيدًا، وَمُرَّ بِزَيْدٍ)).

* * *

۲۵۱_ وَلَا يَنْتُوبُ بَعْضُ هَذِي إِنْ وُجِدَ فِي اللَّفْظِ مَفْعُولٌ بِهِ وَقَدْ يَرِدُ.^(۳)

بۆچوونی به صریکان _ جگه له پیشهوا ئه خفهش_ وایه ئه گهر فعل کرایه بکه نادیار وله پرسته که دا ومفعول به، ومصدر، وظرف، وجارو مجرور، ههبوو ئه وه پیویسته مفعول به له جیی فاعل دانریت، که وابوو دهلیی: ضَرْبَ زَيْدًا

ودیاریکراو نه بییت ئه وه متصرفه و تنوین و کسرهش وهردهگری. جا لیردها مه بهست پینی جووری یه که مهو نایبته نایب فاعل.

(۱) وَا تَا: سَحْرًا، وَعِنْدَكَ.

(۲) ئه وهی که ووترا هندی وشه ههیه له زمانی عهره بیدا به یهك جوړ و بۆ یهك شت به کاردین وه واندریت لهو شته دهرنه کرین.

(۳) پوختهس مانایان نهم دپرس له لقیه: نایبته نایب فاعل ئه وانیهی باسکران _ ، وَا تَا:

((ظرف))، و ((مصدر))، وجارو مجرور_ ئه گهر له پرسته که دا مفعول به ههبوو، وه ده کری به که می بییت.

ضرباً شديداً يوم الجمعة (امام الأمير في داره)) وهدروست نيه جگه له مفعول به له جيبي فاعل دانريت له كاتيكددا مفعول به ههبي، وه ئه وهى هاتووه به وشيوهيه ئه وه يان ريزيهپر ((شان)) ه يان ((تاويل)) كراوه.

وه بوچوونى كوفيكان وايه كه دروسته جگه له مفعول به له جيبي فاعل دانريت، هه رچه نده مفعول به ههبي: جا ئه وه مفعوله پيشكه وتبى يان دوا كه وتبى، كه وابوو ده ليى ((ضرب ضرب شديد زياداً، و ضرب زياداً ضرب شديد))، هه روهها بو ئه وانى تریش، وه به لگه يان هيناوه ته وه به خویندنه وهى ((ابى جعفر))^(۱): بو ئه م ئايه ته پيروزه ﴿لِيُجْزَى قَوْمًا بِمَا كَانُوا

يَكْسِبُونَ﴾^(۲)، وه وه كو ووتى شاعر

ش ۱۵۶ / لَمْ يُغْنِ بِالْعُلْيَاءِ إِلَّا سَيِّدًا وَلَا شَفَى ذَا الْعَيِّ إِلَّا ذُو هُدَى.^(۳)

^(۱) به كيكه له ده قورنان خوینه كه ((القرء العشرة))، و پيشه وای قورنان خوینانى مهدينه ی منوره بووه، و به كيكه له شوینكه وتوان ((التابعين))، سالی ۱۲۲ك، كوچى دواى كردووه.

^(۲) به شيكه له ئايه تي ژماره (۱۴) ی، سوره تي (الجاثية)، كورته ي مانا كه ی { بو ئه وه ی پاداشتي خه لكانى بدريته وه به گویره ی ئه وه ی كردوو يانه }، اعرابه كه ی: ل/ حرف تعلقيل. يُجْزَى / فعل مضارع للمجهول منصوب ب(ان) مضمرة جوازاً بعد اللام، و علامة نصبه الفتحة المقدرة على الألف للتعذر، قوماً/ مفعول به منصوب. بما/ جار و مجرور متعلقان ب(يُجْزَى)، مبني في محل رفع نائب فاعل. كانوا/ كان: فعل ماضي ناقص مبني على الضم لاتصاله بواو الجماعة. والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع اسم كان. يكسبون/ فعل مضارع مرفوع و علامة رفعه ثبوت النون لأنه من الأفعال الخمسة، والواو: في محل رفع فاعل، والجملة الفعلية ((يكسبون)) في محل نصب خبر كان، وجملة ((كانوا يكسبون)) لامحل لها من الاعراب لأنه صلة الموصول. الشاهد فيها: ((لِيُجْزَى)) بصيغة المجهول على قراءة ابي جعفر، وهو دليل مذهب الكوفيين على انه يجوز إقامة غير المفعول به مقام الفاعل مع وجود المفعول.

^(۳) ماناو به لگه ی ئه م ديړه : تهنه كه سانی گوره بايه خ دهن به گوره یی وشكوی، وه تهنه خاوه ن رينمايی ده توانی چاره سهری گومرا بكات. به لگه كه ی ((لَمْ يُغْنِ بِالْعُلْيَاءِ...)) ليژدها جار و مجرور بووه به نائب فاعل، له كاتيكددا له رسته كه مفعول هه يه كه ((سيِّداً)).

وه بۆ چوونی پیشهوا ئەخفهش^(۱)، وایه که ئەگەر جگه له مفعول به له پرسته که دا پیش مفعوله که کهوت ئەوه هەر کامیکیانته بوی دروسته بکریته نایب فاعل، که و ابو دهلیی: ضَرْبَ فِي الدارِ زَيْدًا، وه ضَرْبَ فِي الدارِ زَيْدًا، به لَام ئەگەر پیش نه کهوت ئەوه پیوسته تهنا مفعول به بیته نایب فاعل، وه کو ((ضَرْبَ زَيْدًا فِي الدارِ)) وه دروست نیه بلیی ((ضَرْبَ زَيْدًا فِي الدارِ)).

* * *

۲۵۲- وَبِاتَّفَاقٍ قَدْ يَنْوُبُ الثَّانِي مِنَ بَابِ كَسَا فِيمَا التَّبَاسُهِ أَمِنْ.^(۲)

هه رکاتی فعلی تیپه پ بۆ دوو مفعول کرا به بکه نادیار: ئەوه یان له بابی ((اعطی)) یه، وه یان له بابی ((ظن)) یه^(۳)، جا ئەگەر له بابی ((اعطی)) بوو که مه بهستی ئەم دیره یه ئەوه دانه ووتی که دروسته مفعولی یه کهم بیته نایب فاعل وه دروسته مفعولی دووهم بیته به یه کدهنگی زانایان، که و ابو دهلیی ((كُسِيَ زَيْدٌ جُبَّةً، وَأُعْطِيَ عَمْرٌو دَرَهْمًا))، وه ده توانی مفعولی دووهم بکه یته نایب فاعل، دهلیی ((أُعْطِيَ عَمْرًا دَرَهْمًا، وَ كُسِيَ زَيْدًا جُبَّةً)).

^(۱) که و اتا سی بۆچوون ههیه ده باره ی ئەوه ی که ئایه دروسته جگه له مفعول به بیته نایب فاعل .

^(۲) پوخته ی مانای ئەم دیره ی ئەلفیه: به یه کدهنگی زانایان دروسته مفعول به دووهم له بابی فعلی ((کسا)) و اتا: ئەو دوو مفعوله ی له ئەصلدا مبتدا و خبر نین بیته نایب فاعل، به مه رجی دلتیا بین له تیک گیران و تیکه ل بوون .

^(۳) جیا وازیان ئەوه یه بابی ((اعطی))، دوو مفعوله که ی له بنه رته دا مبتدا و خبر نین و اتا پرسته ی ته و او نین، به لَام دوو مفعوله که له بابی ((ظن)) له بنه رته دا مبتدا و خبر نین و پرسته ی ته و اون .

ئەمە بە مەرجیک لی تیکچوون ((الالتباس)) دروست نەبی بە دانانی مفعولی دووهم، جا ئەگەر لی تیکچوون دروست بوو ئەو پێویستە مفعولی یەكەم بپیته نایب فاعل، ئەمەش وەکو ((أعطیتُ زیداً عمراً)) لێرەدا پێویستە مفعولی یەكەم بپیته نایب فاعل، کە و ابوو دەلیی ((أعطي زیداً عمراً))، وە دروست نیە مفعولی دووهم بپیته نایب فاعل، بۆ ئەو هی لی تیکچوون پروونە دات، چونکە هەریەک لە زید و عەمر دەگونجین بۆ ئەو هی وەرگر ((أخذ)) بن، بە پێچەوانە هی مفعولی یەكەم.

جا دانەر یەك دەنگی زانایانی نەقل کرد لە سەر ئەو هی کە دروستە مفعولی دووهم بپیته نایب فاعل ئەگەر ترسی لی تیکچوون نەبیت، جا ئەگەر مەبەستی یەك دەنگی هەموو زانایانی نحو بپیت ئەو جوان نیە، چونکە بۆچوونی کوفیکان وایە هەر کاتی ک مفعولی یەكەم ناسراو ((معرفة)) بی، و مفعولی دووهم نەناسراو ((نكرة)) بی ئەو پێویستە مفعولی یەكەم بپیته نایب فاعل، کە و ابوو دەلیی ((أعطي زیداً درهماً))، وە دروست نیە لای کوفیکان دووهم بپیته نایب فاعل، کە و ابوو نالییت ((أعطي درهماً زیداً)).

* * *

۲۵۳- فی بابِ ظَنَّ وَ أَرَى الْمَنْعُ اشْتَهَرَ وَلَا أَرَى مَنَعًا إِذَا الْقَصْدُ ظَهَرَ.^(۱)

واتا ئەگەر ئەو فعلە هی کە پێویستی بە دوو مفعولە مفعولی دووهمی لە بنەرەدا خبر بی، وە کو فعلی ((ظَنَّ)) وە هاوشیوێ کانی، یان ئەگەر پێویستی

(۱) پوختە هی مانای نەم دێرەس ئەلقیە: لەو فعلانە هی کە دوو یان سێ مفعولیان هەیە و مفعولی دووهم یان سێیەم لە ئەصدا خبرە، ئەوانیش بریتین لە مفعولە کانی ((ظَنَّ وَ أَرَى))، وە باوە کە دروست نیە مفعولی دووهم یان سێیەم ببنە نایب فاعل، بە لأم من و اتا ابن مالک بە نادروست و ناپەرەوای نازانم ئەگەر مانا مەبەست دیار و نا شکرای بی.

به سیّ مفعول بوو وهکو فعلی ((أری)) وهاوشیوهکانی، پرای زوروباو لای
 نحوزانان ئهوهیه که پیویسته مفعولی یهکهم بییته نائب فاعل، وه ناییت
 مفعولی دووهم له بابی ((ظَنَّ)) و مفعولی دووهم یان سییهم له
 بابی ((أعلم))، بییته نائب فاعل، که و ابو دهلیی ((ظَنَّ زیداً قائماً)) وه دروست
 نیه بلیی ((ظَنَّ زیداً قائماً))، ههروه ها دهلیی ((أعلم زیداً فرسکاً مسرجاً))^(۱) وه
 دروست نیه. مفعولی دووهم بییته نائب فاعل، که و اتا نالیی ((أعلم زیداً
 فرسکاً مسرجاً))، ههروه ها مفعولی سییهم میش دروست نیه، که و اتا
 نالیی ((أعلم زیداً فرسکاً مسرجاً))، وه پیشه و ((ابن ابی الربیع)) یه کدهنگی
 زانایانی نه قل کردووه له نادروستی دانانی مفعولی سییهم له جیی
 فاعل، ههروه ها کوری دانه ریش^(۲)، ئه م یه کدهنگییه ی نه قل کردووه.

به لأم هندی له زانایان له وانه دانه ر پنیان وایه مهرج نیه تهنها مفعولی
 یهکهم بییته نائب فاعل، نه له بابی ((ظَنَّ)) و نه له بابی ((أعلم))، به لأم به مهرجی
 لی تیکچوون پوونه دات، که و ابو دهلیی ((ظَنَّ زیداً قائماً))، و أعلم زیداً فرسکاً
 مسرجاً)).

به لأم دانیشتنی مفعولی سییهم له بابی ((أعلم))، ئه وه هه ر یه که له ابن ابی
 الربیع و کوری دانه ر یه کدهنگی زانایانیه نه قل کردووه له سه ر
 نادروستی، به لأم وایه، چونکه جگه له وان پاجیایی ((الخلافة)) یان نه قل
 کردووه له م باره وه، که و ابو ((أعلم زیداً فرسکاً مسرجاً)).

جانه گه ر لی تیکچوون دروست بییته ئه وه پیویسته مفعولی یهکهم بییته
 نائب فاعل له بابی ((ظَنَّ، و أعلم))، که و ابو دهلیی دروست نیه بلیی ((ظَنَّ

^(۱) و اتا: به زید پراگه یه ندرا ئه سپه که ت زین کراوه.

^(۲) و اتا: کوری ابن مالک، که ناوی ((بدر الدین محمد بن محمد بن مالک))، و سالی ۶۸۶ ک
 کوچی دواي کردووه، و ئه لفیه که ی باوکی شهر کردووه به ناوی ((شرح ابن الناظم علی
 الفیه ابن مالک))، چاپ کراوه.

زیداً عمرو)) و مه به ست ئه وه بیټ که ((عمرو)) مفعولی دو وه بیټ، ههروه ها دروست نیه ((اعلم زیداً خالدً منطلقاً)).

* * *

۲۵۴- وَمَا سِوَى النَّائِبِ مِمَّا عُلِّقًا بِالرَّافِعِ النَّصْبُ لَهُ مُحَقَّقًا.^(۱)

حوکمی ئه و مفعوله ی له جیی فاعل داده نیشی وه کو حوکمی فاعل وایه، جا ههروه کو چۆن فعل ته نها یه ک فاعل مرفوع ده کات، به هه مان شیوه فعلی بکه ر نادیاریش یه ک مفعول مرفوع ده کات، جا ئه گه ر فعلیک دو و مفعولی هه بوو ئه وه یه کیکیان له جیی فاعل داده نیشی، وئه وی تر به منصوبی ده میننیه وه، که و ابوو ده لینی ((أُعْطِيَ زَيْدٌ دَرَهْمًا ، وَأُعْلِمَ زَيْدٌ عَمْرًا قَائِمًا ، وَضُرِبَ زَيْدٌ ضَرْبًا شَدِيدًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِمَامَ الْأَمِيرِ فِي دَارِهِ)).

^(۱) پوختنه ی مانای نه م دپهس نه لقبه: جگه له و مفعوله ی که ده بیته نایب فاعل و مرفوع

ده بی، ئه وانی تر به منصوبی ده میننه وه.

اشتغال العامل عن المعمول^(۱)

۲۵۵- إِنْ مُضْمَرُ اسْمٍ سَابِقٍ فِعْلًا شَغَلَ عَنْهُ بِنَصْبٍ لَفْظُهُ أَوْ الْمَحَلَّ

۲۵۶- فَالسَّابِقُ انْصَبَهُ بِفِعْلِ أَمْزِرًا حَتْمًا مُوَافِقٍ لِمَا قَدْ أَظْهَرَ.^(۲)

اشتغال: بریتیه له وهی ناویک پیشکه ویئت، و فعله که هی دوا که ویئت، و نه و فعله
 عه مەلی کردبی له جیناوی ئه و ناوه یان شتیک که په یوهندی به و ناوه وه
 هه بی ئه ویش بریتیه له ناویک که ایضافه کرابی بۆ لای جیناوی
 ناوه که، جا نمونه هی ئه و فعله هی عه مەلی کردبی له جیناوه که ((زیداً
 ضربتُه، و زیداً مَرَرْتُ بِهِ))، وه نمونه هی ئه و ناوه هی په یوهندی به ناوه
 پیشکه و تووه که وه هه بی ((زیداً ضَرَبْتُ غلامَهُ))، نه مه یه مه به ست له ووتهی
 دانهر ((إِنْ مُضْمَرُ اسْمٍ تَاكُوْتَاي دِيْرَهْ كَه))، تقدیری قسه که: نه گهر جیناوی
 ناوی پیش فعله که فعله که هی سه رقال کرد له ئیش کردن له و ناوه هی پیش

^(۱) ووشه ی اشتغال له زمانی عه ره بیدا و اتا: سه رقال بوون و خو خه ریک کردن، وه له
 زانستی بخودا وه کو دواتر پوونیش ده بیته وه بریتیه له وهی ناویک پیشکه ویئت
 و عامله که هی و اتا فعله که هی دوا که ویئت و نه و عامله سه رقال بووبی به عه مەل کردن له
 جیناوی ئه و ناوه ی پیشکه و تووه، وه کو ((محمداً علمتُه))، لیتره دا ((محمداً)) ناوه که یه
 و پیشکه و تووه و فعلی ((علمتُ)) عامله که یه و عه مەلی له جیناوی ((ه)) کردوه. جاهه موو
 پرسته یه که اشتغالی تیدا بیئت سی پایه ((ارکان)) سی هه یه:

۱- مشغول عنه: که بریتیه له ناوه که هی پیشکه و تووه، وه کو ((محمداً)) له پرسته که ی پیشوودا.

۲- مشغول: که بریتیه له فعله که، وه کو فعلی ((علمتُ)).

۳- مشغول به: که بریتیه له جیناوه که هی لکاوه به فعله که وه.

^(۲) کورتەسە سانان نەم دوو دپەس نەلفیە: ۲۵۵- نه گهر جیناوی ناویک که پیش

عامله که هی که و تبیئت عامله که هی سه رقال کرد به خو یه وه به ((لفظ)) هه که ی یان به
 محله که هی. ۲۵۶- نه وه ناوی یه که م ((مشغول عنه)) منصوب بکه به فعلیکی

شاراوه و نادیار، که ها وواتا و ها و شیوه ی فعله ((مشغول)) هه که بیئت.

خۆی و خه‌ریکی کرد به‌ئیش کردن له جیناوه‌که‌ی به‌وه‌ی له لفظدا منصوبی کردبئی وه‌کو ((زیداً ضربتُهُ)) یان له محلدا منصوبی کردبئی، وه‌کو ((زیداً مَرَرْتُ بِهِ))^(۱)، لی‌ره‌دا هه‌ر یه‌که له ((ضَرَبْتُ، و مَرَرْتُ)) خه‌ریک بوون به جیناوی ((زید))، به‌لام ((ضَرَبْتُ)) راسته‌وخۆ لکاوه به جیناوه‌که‌وه و پی‌ویست به شتی‌ک نیه که بی‌گه‌ی‌نیتته جیناوه‌که، وه ((مَرَرْتُ)) راسته‌خۆ نه‌لکاوه به جیناوه‌که‌وه به‌لکو به‌هۆی حرفی جه‌ره‌وه گه‌شتوووه پیی، که‌واتا له لفظدا مجروره به‌لام له محلدا منصوبه، هه‌روه‌ها هه‌ریه‌که له ((ضَرَبْتُ، و مَرَرْتُ)) ئه‌گه‌ر عه‌مه‌لیان له جیناوه‌که نه‌کردایه ئه‌وه عه‌مه‌لیان له ((زیداً)) ده‌کرد، ئه‌و کات ده‌توت ((زیداً ضربتُهُ)) و ((زیداً)) منصوب ده‌بئی به‌ فعله‌که هه‌روه‌کو چۆن جیناوه‌که‌ی منصوب ده‌کرد، هه‌روه‌ها ده‌توت ((مَرَرْتُ بزید))، فعله‌که به‌هۆی حه‌رفی جه‌ری (ب) گه‌شتۆته زید، هه‌روه‌کو چۆن گه‌شتوووه به‌جیناوه‌که، وه‌م کاته‌دا له لفظدا مجروره و له محلدا منصوبه.

هه‌روه‌ها ووتهی دانهر ((فَالسَّابِقُ اَنْصَبُ تَاكْوِيَتَاي)) واتا ئه‌گه‌ر حاله‌تی وا هه‌بوو ناو و فعلی‌ک به‌و شی‌وه بوون که باسکرا، ئه‌وه ده‌توانی ناوه‌که‌ی پی‌شکه‌وتوووه منصوبی بکه‌ی، به‌لام نحوزانان رایان جیا‌یه له‌و شته‌ی منصوبی کردوووه:

زۆربه‌ی زانایان پێیان وایه که عامل ((ناصبه)) که‌ی فعلی‌کی نادیاره به واجبی^(۲) {چونکه دروست نیه کۆکردنه‌وه‌ی پرافه‌که‌راو ((المُفَسَّر))، و پرافه‌کاره‌که ((المُفَسَّر))، وه‌ده‌بئی ئه‌و فعله نادیاره هاوشی‌وه‌ی فعله دیاره‌که بی، جا

(۱) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه فعل یان راسته‌وخۆ مفعول به‌هیه، که‌فعلی تێپه‌ر ((متعدی))، یان مفعول به‌نا‌راسته‌وخۆ ((غیر الصریح))، هیه که جارومجروره وه‌محلای نصبدا ده‌بیتته مفعول به ((غیر الصریح))، ئه‌مه‌ش بۆ ئه‌و فعله‌یه که‌له بنه‌ره‌تدا تێنه‌په‌ر ((لازم))، ه.

(۲) واتا: دروست نیه ئه‌و فعله ئاشکرا بی و باسکری.

ئەم هاوشیۆه بوونه هاوشیۆه بوونی لفظ ومانا دەگرێتەوه، وهکو وتەت ((زیداً
 ضربئە)) :تقدیره کهی ((ضربت زیداً ضربئە))، ههروهها هاوشیۆه بوونی مانا به بی
 لفظیش دەگرێتەوه، وهکو وتەت ((زیداً مررت به)) :تقدیره کهی ((جاوزت زیداً مررت
 به))، ئەمه ئهوه بوو که دانهرباسی کرد.

بوچوونی دووهم: پینی وایه منصوبه ^(۱) به وفعلهی له دوایه وه هاتوو، ئەمهش
 بوچوونی کوفیکانه، ئەمانیش رایان جیایه، هه ندیکیان ده لئین: فعله که
 عه مه لی کردوو له جیناوه که وه له ناوه که، جاکاتیک ده لئینی ((زیداً
 ضربئە))، ئەوه فعلی ((ضربت)) عه مه لی له ((زیداً)) وه جیناوه ی
 ((ها)) کردوو وه هه ردووکیانی منصوب کردوو، ئەم بوچوونهش
 ره ددراوه ته وه به وه ی یه ک عامل نابیت له یه ک کاتدا عه مه ل له ناویک
 وجیناوه که ی بکات ، وه هه ندیکی تریان ده لئین: فعله که عه مه لی له ناوه که ی
 پیش خوی کردوو، وجیناوه کهش هه لئه وشاوه ته وه وپیویستی به عامل
 نیه، ئەمیش ره ددراوه ته وه به وه ی که ناو هه لئاوه شیته وه کاتیک بلکیت به
 عامله که ی.

۲۵۷- وَاللَّصْبُ حَتْمٌ إِنْ تَلَا السَّابِقُ مَا يَخْتَصُّ بِالْفِعْلِ كَأَنْ وَحَيْثُمَا ^(۲)
 نحوزانان باسی نه وه یان کردوو که حوکمی ئەم بابته ^(۳) پینج
 جوړه، یه کیکیان: واجبه منصوب بیت ، دووهمیان: واجبه مرفوع بی ،
 وسییه م: منصوب بوون و مرفوع بوونی دروسته و منصوب بوونی به هیزتره ،

^(۱) واتا: منصوبی ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول عنه)).

^(۲) پوخته ی مانای ئەم دیره ی ئەلفیه: پیویسته ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول
 عنه))، منصوب بیت ئەگه ره پیشیۆه هات شتیک تایبته به فعل وه کو: إن و حیثما .

^(۳) واتا: ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول عنه)).

چوارهم: منصوب بوون و مرفوع بوونی دروسته و پرای ههلبژێراو ئهوهیه که مرفوع بی، پینجهم: منصوب بوون و مرفوع بوونی دروسته وهکو یهک. جادانهر ئاماژهی کرد بۆجۆری یهکهه به وتهی ((وَالنَّصْبُ حَتْمٌ)) که ماناکه ی ئهوهیه واجبه ناوه که منصوب کهیت ئهگهر ئه و ناوه کهوته دوا ی وشهیهک که تهنها فعل بهدوایدا دی، وهکو وشهکانی مهرج ((ادوات الشرط))، وهکو: اِنْ، وحيثما، کهوابوو دهلیی ((اِنْ زِيدًا اَكْرَمْتَهُ اَكْرَمَكَ، وحيثما زِيدًا تَلَّقَهُ فَاكْرَمْتَهُ)) لهه دوو نمونهوهاوشیوهکانیان پیویسته ((زیداً)) منصوب بی، ودروست نیه مرفوع بیته بهوهی مبتدا بی، چونکه ناکری لهدوا ی ئهه وشانهوه مبتدا بیته، بهلام هندی لهزانایان بهدروستیان داناوه ناوی مرفوع لهدوا ی ئهه وشانهوه بی، کهواتا نادرست نیه لای ئهه مان ناوه که ی دوا ی ئهه وشانه ^(۱) مرفوع بی بهوهی بیته مبتدا، وهکو وتهی شاعر:

ش ۱۵۷ / لَا تَجْرَعِي اِنْ مُنْفِسٍ اَهْلَكْتَهُ فَاِذَا هَلَكْتَ فَعِنْدَ ذَلِكَ فَاجْرَعِي. ^(۲)
 تقدیر و پاره که ی ((اِنْ هَلَكَ مُنْفِسٌ))، خوا ی گه وره زاناتره.

* * *

۲۵۸- وَاِنْ تَلَّ السَّابِقُ مَا بِالْاِبْتِدَاءِ يَخْتَصُّ فَالرَّفْعَ التَّرْمِهُ اَبَدًا

۲۵۹- كَذَا اِذَا الْفِعْلُ تَلَّ مَا لَمْ يَرِدْ مَا قَبْلَ مَعْمُولًا لِمَا بَعْدُ وَجِدْ. ^(۳)

^(۱) مه بهست: وشهکانی مهرج ((ادوات الشرط)) ه.

^(۲) ماناو بهلگه ی ئهه دێره: خهفته مهخۆ ئهگهر مایکی به نرخم سهرف کردو له ناودا، ئهگهر مردم بۆ مردنم خهفته بخۆ وغه مباریه. بهلگه که ی: ((اِنْ مُنْفِسٌ...)) لێره دا له دوا ی ئهه داتی شه رته وه ناویکی مرفوع هاتوه، ئهه مهش که مه له زمانی عه ره بییدا.

^(۳) کورته ی مانای ئهه دوو دێره ی ئهلفیه: ۲۵۸- ئهگهر ناوه پینشکه وتوه که ((مشغول عنه))، کهوته دوا ی ئهه شتانه ی تاییه تن به مبتدا، ئه وه پیویسته مرفوع کریت. ۲۵۹-

ئامارزه دهکات دانهر بهم دوو دیره بۆ بهشی دووهم، که بریتیه له مرفوع بوون^(۱) به واجبی، جا پیویسته ناوه پیشکه وتوو که مرفوع بیئت ئه گهر که وته دواى ئه و شتانهی تایبه تن به مبتداوه، وه کو ((إذا)) سی کتوپر ((الفجائية))، ده لیئت ((خرجتُ فإذا زيدٌ يضربُه عمرو)) به مرفوع کردنی ((زيدٌ))، وه دروست نیه منصوب بی، چونکه ((إذا)) سی فجائی له دوايه وه فعل نایات نه به ناشکرا ونه به ((مقدر)) سی. ههروهها پیویسته ناوه که مرفوع کریت ئه گهر فعله مشغوله که بکه ویته دواى ئه و شتانهی که دواى خویمان عه مهل له پیشیان نه که ن، وه کو وشه کانی مهرج ((ادوات الشرط))، و پرسیار کردن ((الاستفهام))، و ((ما)) سی نافیه، وه کو ((زيدٌ إن لقيته فأكرمه، وزيدٌ هل تضربه، وزيدٌ ما لقيته)) پیویسته ناوی ((زيدٌ)) له م نمووانه و هاوشیوه کانیان مرفوع بیئت، وه دروست نیه منصوب کریت، چونکه شتیک که گونجا ونه بی عه مهل له پیش خوئی بکات ئه وه ناگونجی ته فسیری عاملیکی پیش خوئی بکات، بۆ ئه مهش ئامارزه ی کرد دانهر به و ته ی ((كَذَا إِذَا الْفِعْلُ تَلَا- تَاكْوَتَاي دیره که))، و اتا: پیویسته مرفوع کریت ناوه پیشکه وتوو که ئه گهر فعله که هات به دواى شتیکدا که پیش خوئی نه بیته معمول بۆ دواى، جا ئه وانه ی به دروستیان داناوه عه مهل کردنی ئه و شته ی له دواى ئه م وشانه وه^(۲) دین له پیش خویمان، ده لی ((زيداً ما لقيت))^(۳)، به دروستی ده زانن منصوب کریت له گهل جینا ویشدا به عاملیکی نادیار، ده لی ((زيداً ما لقيته)).

* * *

ههروهها پیویسته مرفوع کریت ئه گهر فعله که _ و اتا: مشغول هات به دواى ئه و شتانهی که پیش خویمان نابنه معمول بۆ دوايان. و اتا: مرفوع بوونی ناوه پیشکه وتوو که ((مشغول عنه)).

^(۱) مه بهست له: وشه کانی مهرج ((ادوات الشرط))، و پرسیار کردن ((الاستفهام))، و ((ما)) سی نافیه به.

^(۲) له م نموونه یه دا ناوی ((زيداً)) منصوبه و عامله که ی بریتیه له فعلی ((لقيت)) که که وتوته دواى

((ما)) سی نافیه، ئه مهش لای زۆریه ی زانایان دروست نیه، به لام لای هندی له زانایان دروسته.

۲۶۰- وَأَخْتِيرَ نَصْبٌ قَبْلَ فِعْلِ ذِي طَلَبٍ وَبَعْدَ مَا إِيْلَاؤُهُ الْفِعْلَ غَلَبٌ

۲۶۱- وَبَعْدَ عَاطِفٍ بِإِلَاقَةِ فِعْلِ عَلِيٍّ مَعْمُولٍ فِعْلٍ مُسْتَقَرٍّ أَوْلًا.^(۱)

ئەمە بریتیه له بەشی سینیەم، که ئەویش دروست بوونی مرفوع بوون و منسوب بوونی ناوەپیشکە و تووەکە یەو منسوب بوونی هەلبژێراوە و پەسەندە، ئەمەش ئەگەر له دوای ناوەکە وە کرداریک هات بۆ داخوازی ((طلب)) بیئت وەکو ئەمر، ونەهی، دوعا، وەکو ((زیداً اضرِبْ، و زیداً اضرِبْ، و زیداً اضرِبْ، و زیداً اضرِبْ))، لیڕەدا دروستە ناوی ((زید)) مرفوع بیئت و دروستیشە منسوب بیئت، و قسە ی هەلبژێراوی زانایان منسوب بوونیتی.

هەر و هەمانسۆب کردنی هەلبژێراوە ئەگەر ناوەکە کەوتە دوای ئەو شتانە ی که بەزۆری وان فعل بەدوایاندا بیئت، وەکو هەمزە ی پرسیارکردن، وەکو نمونە ی ((أزیداً اضرِبْ)) بە منسوب کردنی ((زید)) و مرفوع کردنی، وە پای هەلبژێاردە ی زانایان منسوب کردنی تی.

هەر و هەمانسۆب کردنی ئەگەر ناوە ((مشغول عنه)) کە کەوتە دوای حرفه عطفیک و لە پیشیۆه جملە یەکی فعلی هاتی و هیچ بەینیک نەبی له نیوان جملە فعلیه کە کە معطوف علیه و اسمە کە ی که له دوای حرفه عطفه کە وە دی، وەکو ((قام زیداً و عمراً اکرمتُهُ)) لیڕەدا دروستە ناوی ((عمراً)) مرفوع بی و دروستیشە منسوب بی، وە پای هەلبژێراوە یە منسوب بی، بۆ ئەو ی جملە ی فعلی عطف کریتە وە بۆسەر جملە ی فعلی، بەلام ئەگەر بەین ((فاصل)) کەوتە نیوان جملە فعلیه کە کە معطوف علیه و

^(۱) کورتە ی مانای ئەم دوو دێرە ی ئەلفیه: ۲۶۰- هەلبژێراوە منسوب کردنی ناوە پیشکە و تووەکە ((مشغول عنه)) له سی کاتدا: ۱/ ئەگەر کەوتە پیش فعلیک که بۆ داخوازی ((الطلب)) بی، ۲/ هەر و هەمانسۆب ئەگەر کەوتە دوای ئەو شتانە ی بەزۆری وان له دوایانە وە فعل دیت. ۲۶۱- ۲/ هەر و هەمانسۆب ئەگەر کەوتە دوای حرفه عطفیک و بەین ((فاصل)) ییش نەبوو له نیوان ((معطوف علیه)) کە جملە یە و له نیوان اسمە معطوفه کە.

اسمه‌که‌ی که له‌دوای حه‌رفه عطفه‌که‌وه، ئه‌وه له‌م کاته‌دا ناوه‌که وه‌کو ئه‌وه وایه که هیچی له پیشه‌وه نه‌هاتبی، وه‌کو ((قام زید و أمّا عمرو فأکرمته)) لیره‌دا دروسته ناوی ((عمرو)) مرفوع بی ودروستیشه منصوب بی، به‌لام پای هه‌لبژارده ئه‌ویه مرفوع بی وه‌کو له‌مه‌و دوا باسی دیت، هه‌روه‌ها ده‌لیت ((قام زید و أمّا عمراً فأکرمته)) لیره‌دا پای هه‌لبژارده منصوب بوونه، وه‌کو رابورد، چونکه که‌وتوته پیش فعلیک که بو داخوازیه.

* * *

۲۶۲- وَإِنْ تَلَّ الْمَغْطُوفُ فِعْلاً مُخْبِراً بِهِ عَنِ اسْمٍ فَأَعْطِفْنَ مُخْبِراً.^(۱)
 ئاماژه‌ی کرد دانهر به‌وته‌ی ((فَاعْطِفْنَ مُخْبِراً))، بو دروستیتی مرفوع کردن و منسوب کردنی ناوه‌کو وه‌کو یه‌ک، نه‌مه‌ش بریتیه له به‌شی پینجه‌م که پیشتر رابورد^(۲)، جا نحو‌زانان پیوه‌ری ئه‌م جوهریان داناوه به‌وه‌ی که ناوه پیشکه‌وتوه‌که بکه‌ویتته دوای حه‌رفه عطفیک که له‌پیشیوه جمله‌یه‌ک هاتبی که تییدا دروست بی مرفوع بوون و منسوب بوون وه‌کو یه‌ک، ئه‌م جمله‌یه‌شیان به‌وه راقه‌کردوه: که سه‌ره‌تا‌که‌ی ناویک بی، و به‌شی دووه‌می^(۳) فعل بی، وه‌کو ((زید قام و عمراً أکرمته)) لیره‌دا دروسته ناوی ((عمرو)) مرفوع کریت به‌رچاو کردن و عطف کردنه وه‌بو سه‌ره‌تای رسته‌که ((الصدر))^(۴)، وه‌درسته منسوب کریت به‌رچاو کردن به‌شی دووه‌می رسته‌که.

* * *

(۱) پوخته‌ی مانای ئه‌م دپه‌س نه‌لفیه: نه‌گه‌ر ناوه عطف کراوه‌که _ که مشغول عنه _ که‌وته دوای فعلیک ئه‌و فعله خبر بی بو ناویک، ئه‌وه له‌م کاته‌دا مرفوع کردن و منسوب کردنی ناوه پیشکه‌وتوه‌که ((مشغول عنه)) وه‌کو یه‌که.

(۲) که له راقه‌ی دپیری (۲۵۷) سی نه‌لفیه باسکرا.

(۳) و اتا: خبره‌که‌ی.

(۴) سه‌ره‌تای رسته‌که بریتیه له مبتدا که ((زید)) له‌و رسته‌یه‌دا.

۲۶۳- وَالرَّفْعُ فِي غَيْرِ الَّذِي مَرَّ رَجَحَ فَمَا أُبِيحَ أَفْعَلُ وَدَخَ مَا لَمْ يُبَحْ.^(۱)

ئەمە بریتیه له بهشی چوارەم لەوەی رابورد، که ئەمیش بریتیه له دروستی مرفوع بوون و منصوب بوون و پرای هەلبژێراو ئەوەیە که مرفوع کریت، ئەمەش: هەموو ناویکە که شتیک له وانەی دەبنە هۆی منصوب بوونی، یان مرفوع بوونی، یان بەهیزکردنی یەکیکیانی له گەڵدا نەبی، هەر وەها شتیک له وانەی له گەڵدا نەبی که دەبیته هۆی منصوب بوون و مرفوع بوونی بە یەکسانی، ئەمەش وەکو ((زیداً ضربتُهُ))، لیڕەدا دروسته ((زید)) مرفوع بی، و دروستیشە منصوب بی، بەلام پرای هەلبژێراو ئەوەیە مرفوع بی، لەبەر ئەوەی دانەنانی شتیکی نادیار ((عدم الاضمار)) بەهیزتره له دانانی^(۲)، وە هەندی له زانایان پێیان وایه دروست نیه منصوب بی، چونکه منصوب کردنی دەبیته هۆی هینان و تقدیر کردنی شتیکی نادیار، بەلام ئەم بۆچوونه جیی بایەخ نیه، لەبەر ئەوەی پیشهوا سیبویه و جگه لهویش گیراویانەتەوه له پیشه‌وایانی زمانی عەرەبی، ئەمەش زۆره^(۳)، ئەوەتا پیشه‌وا ئەبو سعادات ابن الشجری له کتیبی ((امالی)) یکهیدا، ئەم دێره‌ی هۆنیووته‌وه:

ش ۱۵۸ / فَارِسًا مَا غَادَرُوهُ مُلْحَمًا غَيْرَ زُمَيْلٍ وَلَا نِكْسٍ وَكِلْ.^(۴)

* * *

^(۱) پوختەس ماناس ئەم دێرەس ئەلفیه: مرفوع کردنی ناوه پیشکه‌وتوووه‌که ((مشغول عنه)) په‌سەنده له جگه لهو حاله‌تانه‌ی باسکرا، جا ئەوه‌ی په‌وایه‌ و دروسته مرفوعی بکه، و ئەوه‌ی په‌وانیه مرفوع کریت وازی لی بینه.

^(۲) مەبەست ئەوەیە ئەگەر ((زید)) منصوب کریت، ئەو کات دەبی، فعلیکی نادیار تقدیر کهین بۆ ئەوه‌ی ببیته‌ عاملی ((زیداً)).

^(۳) و اتا: ئەوه‌ی که ناوه‌که له‌م حاله‌تەدا منصوب بی.

^(۴) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره: به‌جێیان هینشت سوار چاکیک له‌ ناو گرمه‌ی جه‌نگدا، بی ئەوه‌ی بترسی و لاواز بی و پیویستی به‌ که‌سی تر بی. به‌لگه‌که‌ی ((فَارِسًا مَا غَادَرُوهُ)) لیڕەدا ناوی ((فارسا)) منصوبه به‌ فعلیکی مخدوف، وهیچ به‌لگه‌یه‌کیش نیه بۆ منصوب کردنی، ئەمەش به‌لگه‌ی ئەوانه‌یه که پێیان دروسته‌ منصوب کردنی.

۲۶۴- وَقَصَلُ مَشْغُولٍ بِحَرْفِ جَرٍّ أَوْ بِإِضَافَةٍ كَوَصَلُ يَجْرِي. ^(۱)

واتا هیچ جیاوازییهک نیه لهو پینچ حالتهی رابورد ^(۲) له وهی که جیناوهکه لکابی به فعله ((مشغول)) که، وهکو ((زیدُ ضربتُه))، یان پیوهی نه لکابی بهین کرا بن به هۆی حهرفی جه پ، وهکو ((زیدُ مررتُ به))، یان به هۆی إضافة، وهکو ((زیدُ ضربتُ غلامه))، یان ((غلامُ صاحبه))، یان ((مررتُ بغلامه))، یان ((بغلام صاحبه))، که وابوو پیویسته منصوب بی ^(۳) له نمونهی ((ان زیداً مررتُ به اکرَمک)) ههروهکو پیویست بوو منصوب بوونی له ((ان زیداً لقیته اکرَمک))، ههروهها پیویسته مرفوع بی له نمونهی ((خرجتُ فإِذَا زیدُ مرَّبٌ به عمرو))، وه پای ههلبزیراو ئه وهیه منصوب بی له نمونهی ((ازیداً مررتُ به؟))، وه پای ههلبزیراو ئه وهیه مرفوع بی له نمونهی ((زیدُ مررتُ به))، وه مرفوع بوون و منصوب بوون چوون یهکن له نمونهی ((زیدُ قامَ وعمرو مررتُ به))، ههروهها پریاریش وایه له نمونهی ((زیدُ ضربتُ غلامه او مررتُ بغلامه)).

* * *

۲۶۵- وَسَوْ فِی ذَا الْبَابِ وَصَفَا ذَا عَمَلٍ بِالْفِعْلِ إِنْ لَمْ یَكْ مَانِعٌ حَصَلَ. ^(۴)

واتا سیفتهی عامل لهم باسهدا وهکو فعل وایه لهو شتانهی رابورد، مه بهست له سیفتهی عامل: اسمی فاعل، و اسمی مفعوله. خۆی پاراست به سیفتهی

^(۱) پوختهی مانای نهم دپهس نهلفیه: بهین کردنی جیناوهکه ((مشغول به)) له فعلهکه ((مشغول)) که به هۆی حهرفی جه پ یان به هۆی إضافة هیچ جیاوازییهکی نیه له گهله بهین نه کردنی نیوان جیناوهکهو فعلهکه.

^(۲) له شهرحی دپیری (۲۵۷) ی نهلفیهدا باسکرا.

^(۳) واتا: ناوه پیشکه وتورهکه ((مشغول عنه)).

^(۴) کورتهی مانای نهم دپهس نهلفیه: یهکسانه لهم باسهدا_ واتا له بوون به مشغول_

ناوی هاو شیوهی فعل_ وهکو اسمی فاعل و اسمی مفعول_ به فعل، واتا ئه وهی به فعل دهکری به وانیش دهکری، به مهرجی به ریهست نه بی.

عامل لهو شتهی عه‌مه‌لی فعل ده‌کات و سیف‌ته نیه وه‌کو اسمی فعل، وه‌کو نمونه‌ی ((زیدُ درَاکِه)) لی‌ره‌دا دروست نیه ((زید)) منصوب کری، چونکه اسمی فعل عه‌مه‌ل ناکات له وه‌ی له پیشیتی، که‌واتا ناکری راقه‌وته‌فسیری عاملیک بکات.

هه‌روه‌ها خو‌ی پاراست به‌وته‌ی ((ذَا عَمَلُ)) لهو سیف‌ته‌ی عه‌مه‌ل ناکات، وه‌کو اسمی فاعل ئە‌که‌ر بۆ رابردوو ((ماضی)) بی، وه‌کو ((زیدُ انا ضاربهُ امس)) لی‌ره‌دا دروست نیه ((زید)) منصوب کری، چونکه شتیک عه‌مه‌ل نه‌کات ناتوانی راقه‌وته‌فسیری عامل بکات.

نمونه‌ی سیف‌ته‌ی عامل ((زیدُ اناضاربهُ: الآن، او غدا، الدرهم انت مُعْطَاهُ)) لی‌ره‌دا دروسته ((زید، والدرهم)) منصوب بی، وه‌دروسته مرفوع بی، هه‌روه‌کو چۆن له‌گه‌ل فعلدا دروست بو.

هه‌روه‌ها دانهر خو‌ی پاراست به‌وته‌ی ((إِنْ لَمْ يَكْ مَانِعٌ حَاصِلٌ))، له‌وه‌ی ئە‌گه‌ر به‌ریه‌ست دروست بی بۆ ئە‌و سیف‌ته‌و نه‌هیلێ عه‌مه‌ل بکات، وه‌کو ئە‌وه‌ی ئە‌لیف ولام ((ال)) بجیتته سه‌ری، وه‌کو ((زیدُ انا الضاربهُ)) لی‌ره‌دا دروست نیه ((زید)) منصوب کری، چونکه ئە‌وه‌ی دوای ئە‌لیف ولام ناتوانی عه‌مه‌ل له‌پیش خو‌ی بکات، که‌واتا ناتوانی راقه‌وته‌فسیری عامل بکات، واللَّهُ اعْلَمُ.

۲۶۶- وَعُلُقَةٌ حَاصِلَةٌ بِتَابِعٍ كَعُلُقَةِ بِنَفْسِ الْأَسْمِ الْوَاقِعِ. ^(۱)

پیشتر رابورد که هیچ جیاوازییهک نیه لهه م بابهتدا له نیوان ئهوهی ئهگهر جیناوهکه لکا بی به فعلهکه وه، وهکو ((زیداً ضربت))، یان ئهگهر بهین کرا بی له نیوان عاملهکه و جیناوهکه به هوی حهرنی جهر، وهکو ((زیداً مرتت به))، یان به هوی إضافة، وهکو ((زیداً ضربت غلامه)).

جا لهه دیرهدها باسی ئهوه دهکات په یوهندی نیوان عاملهکه و جیناوهکه ئهگهر به هوی تابعه وه ^(۲) بوو وهکو په یوهندی ئهصلی نیوان عاملهکه و جیناوی ناوه پیشکه و تووهکه یه، مانای وایه ئهگهر فعلهکه عمهلی کرد له ناویکی بیگانه ^(۳)، دواتر ئه و ناوه تابعی هه بو، وئهو تابعه جیناویکی پیوه لکا بوو که دهگه پرایه وه بو ناوه پیشکه و تووهکه: جا تابعه که صفة بی، وهکو ((زیداً ضربت رجلاً یحبه))، یان عطف بیان ^(۴) بی وهکو ((زیداً ضربت عمراً اباه))، یان عطف کراوی بی به حهرنی واری عطف به تایبتهت وهکو ((زیداً ضربت عمراً واخاه))، لهه نموناناندها په یوهندی و حالهتی اشتغال دروست ده بی ههروهکو چوئن له گهل خودی جیناوی ناوه پیشکه و تووهکه دروست ده بی، که و ابوو رستهی ((زیداً ضربت رجلاً یحبه))، وهکو رستهی ((زیداً ضربت غلامه)) وایه، ههروهها ئهوانی تریش.

^(۱) کورتتهس مانای نهه دیرهس نهلفیه: ئه و په یوهندییهی که دروست ده بی له نیوان عاملهکه ((مشغول)) که _ و ناوه پیشکه و تووهکه ((مشغول عنه)) و ئه و په یوهندیهش که دروست ده بی له نیوان عاملهکه و تابعی _ جا تابعه که صفة بی یان عطف بی _ ناوه پیشکه و تووهکه وهکو یهک وان.

^(۲) مه بهست له تابع له زمانی عهره بیدا ئه و ناوانه که دواى ناوه که ی پیش خوینا ئه که ون له إعرابدا، که بریتین له { النعت ((صفة))، العطف، البدل، التوكید }.

^(۳) مه بهست له ناوی بیگانه و اتا ناویکی تر جگه له ناوه پیشکه و تووهکه.

^(۴) مه بهست له عطف بیان ئه وهیه ناویک بی به دواى ناویکی تر دا به بی حهرنی عطف بووون کردنه وهی ناوی یه که م.

پوخته‌که‌ی ئه‌وه‌یه که ناویکی تر جگه له‌ناوه پیشکه‌وتوو‌ه‌که له پرسته‌که‌دا
ئه‌گه‌ر تابعی هه‌بوو وه ئه‌و تابعه‌ش جیناوی پیوه‌بوو ئه‌وه هه‌ر وه‌کو
حاله‌تی تر وایه و اشتغال دروست ده‌بی.

* * *

باسی کرداری تیپه‌رو تینه‌په‌ر^(۱)

تعدی الفعل، ولزومه

۲۶۷- عِلَامَةُ الْفِعْلِ الْمُعَدِّي أَنْ تَصِلَ هَا غَيْرِ مَصْدَرٍ بِهِ نَحْوُ عَمِلَ.^(۲)
 دابه‌ش ده‌بی فعل بو تیپه‌ر، وتینه‌په‌ر، جا تیپه‌ر: نه‌ویه که مانا که ی بگاته
 مفعول به به‌بی حه‌رفی جه‌ر، وه‌کو ((ضربتُ زيدا))، وه فعلی تینه‌په‌ر: نه‌ویه
 که وا نه‌بی، واتا: نه‌گاته (مفعول به) مه‌گه‌ر به هوی حه‌رفی جه‌ر، وه‌کو ((مررتُ
 بزید))^(۳)، یان مفعولی نیه، وه‌کو ((قام زيدا))، جائه‌وه‌ی به خودی خو‌ی بگاته
 مفعول به نه‌وه پی‌ی ده‌وتری: فعلی متعدی، وه‌پی‌ی ده‌وتری ((واقع))^(۴)
 ، وه‌ده‌وتری ((مجاوز))^(۵)، نه‌وه‌شی بو خو‌ی نه‌گاته مفعول به پی‌ی
 ده‌وتری: لازم، قاصر^(۶)، وه تینه‌په‌ر، وه‌پی‌ی ده‌وتری تیپه‌ر به هوی حه‌رفی
 جه‌ر.

جا نیشانه‌ی فعل متعدی نه‌ویه پی‌وه‌ی بلکی جیناوی ((ها)) که ده‌گه‌ریته‌وه
 بو جگه له مصدر، که بریتیه له ((ها)) سی مفعول به، وه‌کو ((البابُ اغلقتُ)).

^(۱) پیشتر باسمان کرد که له زمانی عه‌ره‌بیدا فعل چند دابه‌ش بوونکی هیه به چند
 مانا و اعتباریک، یه‌کیک له دابه‌ش بوونانه نه‌ویه که فعل یان ته‌واو ((التام))، وه یان
 ناته‌واو ((الناقص))، جا فعلی تام دوو جو‌ره: ۱- (متعدی)، که له ریزمانی کوردیدا
 پی‌ی ده‌وتری تیپه‌ر ۲- (لازم) پی‌ی ده‌وتری تینه‌په‌ر.
^(۲) پوخته‌س مانا‌س نه‌م دیره‌س نه‌لفیه: نیشانه‌ی فعلی متعدی نه‌ویه پی‌وه‌ی بلکی
 جیناوی ((ها)) که نه‌ر جیناوه نه‌گه‌ریته‌وه بو مصدره‌که، وه‌کو فعلی عمل که فعلیکی
 متعدیه.

^(۳) که واتا له‌م رسته‌یه‌دا ((بزید)) ده‌بیته مفعول به غیر الصریح.

^(۴) واتا: مانای فعله‌که له فاعله‌وه ده‌که‌ویته سه‌ر مفعوله‌که.

^(۵) واتا: تیپه‌ر.

^(۶) واتا: مانا که ی کورت ده‌کریته‌وه له سه‌ر فاعله‌که‌س نا‌که‌ویته سه‌ر مفعوله‌که.

خۆی پاراست بهم جوړه ((ها)) یه له ((ها)) سی مصدر، که ده لکی به فعلی متعدی و فعلی لازم، که نیشانه ی تپه پوون نیه، نمونه ی ((ها)) سی مصدری لکاو به فعلی متعدی ((الضربُ ضربتُهُ زیداً)) واتا: ضربتُ الضربَ زیداً^(۱)، و نمونه ی لکاو به فعلی لازم ((القیامُ قمتُهُ)) واتا: قمتُ القیام.

*فعلی متعدی پیویستی به ((مفعول به)) یه.

۲۶۸- فَأَنْصَبُ بِهِ مَفْعُولُهُ إِنْ لَمْ يَنْبُ عَنْ فَاعِلٍ نَحْوُ تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ.^(۲)

فعلی متعدی حالی وایه مفعول به منصوب ده کات نه گهر نه و مفعوله به بیته نائب فاعل، وه کو ((تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ))، جا نه گهر مفعوله که بوو به نائب فاعل نه وه پیویسته مرفوع بی وه کو رابورد، وه کو نمونه ی ((تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ)).

به که می ده کری مفعول مرفوع بی و فاعل منصوب بی له کاتی دلنیا بوون له تیک نه چوون، وه کو ووته یان^(۳) ((خرقَ الثوبُ المسمارَ))^(۴)، جا نه مهش قیاسی نیه، به لکو ته نها نه وه ی بیستراو ((سماعی)) ه به کار دی.

فعلی متعدی سی جوړه:

یه که میان: تپه پوون ده کات بو دوو مفعول، نه میش دوو جوړه: یه کیکیان: دوو مفعوله که ی له بنه پرتدا مبتدا و خبرن، وه کو ((ظنَّ)) وهاوشیوه کانی، دوو میان: دوو مفعوله که ی له بنه پرتدا مبتدا و خبر نین، وه کو فعلی ((اعطی وکسا)).

^(۱) واتا: های ((ضربتُهُ)) ده گه پرتته وه بو مصدره که ونا بیته مفعول به.

^(۲) پوخته سی مانای نه م «پیره سی نه لقیه»: منصوب بکه به فعلی متعدی مفعول به، به مارجی نه و مفعوله نه بوویته نائب فاعل، وه کو ((تَدَبَّرْتُ الْكُتُبَ)) واتا: به وردی کتیبه کانم خوینده وه.

^(۳) واتا: ووته ی عه ره ب.

^(۴) واتا: بزماره که پو شاکه که ی دراند، لیره د دلنیایین که پو شاک بزمار نادرپی.

جوړی دووهم: تیپەر دهکات بۆ سی مفعول، وهکو أعلم واری.
 جوړی سییهم: تیپەر دهکات بۆ یهک مفعول، وهکو فعلی ضرب،
 وهاوشیوهی.

* * *

* باسی فعلی لازم و نیشانه کانی

۲۶۹- وَلَا زِمَ غَيْرَ الْمُعَدِّي وَحَتِمَ لَزُومُ أفعالِ السَّجَايَا كَنَّهُمْ
 ۲۷- كَذَا أَفْعَلُّ وَالْمُضَاهِي أَفْعُنْسَسَا وَمَا اقْتَضَى نَظَافَةً أَوْ دَنَسَا
 ۲۷۱- أَوْ عَرَضًا أَوْ طَاوَعَ الْمُعَدِّي لِوَاحِدٍ كَمَدَّةٍ فَا مَتَدًا.^(۱)

فعلی لازم: ئەو یه تیپەر نه بی، وه پیوهی نالکی ((ها)) سی جیناو که مصدر نه بی، جا فعلی لازم پیویسته بۆ هه موو فعلی که مانای خوو و اتا سروشت و ته بیعهت بی، وهکو ((شَرَفَ ، وَكْرَمَ ، وَظَرَفَ ، وَنَهَمَ))^(۲)، هه روهها هه ر فعلی له سه ر وزنی ((أَفْعَلُّ)) بی، وهکو ((أَقْشَعَرَّ^(۳) ، وَاطْمَأَنَّ))، یان له سه ر وزنی ((أَفْعَلُّ)) بی، وهکو ((أَفْعُنْسَسَ ، وَاخْرَجَمَ))^(۴)، هه روهها هه ر فعلی بۆ خاوینی بی، وهکو ((طَهَّرَ الثُّوبَ ، وَنَظَّفَ))، یان بۆ پیسی و چه په لی

^(۱) پوخته سی مانای ئەم سن دێره سی نه لقیه: ۲۶۹- فعلی لازم پیچه وانهی متعدیه، ئەم فعلانه ش هه موو کات لازمن: ۱- ئەو فعلانهی بۆ سروشت و خووی مروئن، وهکو فعلی ((نَهَمَ)) و اتا: حه زبوون ۲۷۰- ۲- ئەو فعلی له سه ر وزنی ((أَفْعَلُّ)) بی، ۳- ئەو ی له سه ر وزنی ((أَفْعَلُّ)) بی، ۴- ئەو فعلی بۆ مانای پاک و خاوینی، یان پیسی و چه په لی بی. ۲۷۱- ۵- ئەو فعل وئیشه ی کاتی بی و به رده وام نه بی، ۶- ئەو فعلی مطاوعه ی فعلی متعدی یهک مفعول بی، وهکو فعلی ((امتدَّ))، که مطاوعه ی فعلی ((مدَّ)) یه.

^(۲) مانای ئەم فعلانه: شَرَفَ ، وَكْرَمَ و اتا: به ریز بوو، وَظَرَفَ: زیرهک و نه جیب زاده بوو، نَهَمَ: حه زی لی بوو ئالووده ی بوو.

^(۳) أَقْشَعَرَّ: و اتا ته زوو به پیستی دا هات.

^(۴) أَفْعُنْسَسَ: سنگ ده ره په ریوو بوو، اخْرَجَمَ: کوپۆیه وه.

بی، وهکو ((دَنَسَ الثَّوْبُ، وَوَسِخَ))، یان فعلی بۆ شتیکی کاتی
 بی، وهکو ((مَرَضَ زَيْدٌ، وَاحْمَرَ))، یان فعلی مطاوعه‌ی^(۱) فعلیکی متعدی یهك
 مفعولی بی، وهکو ((مَدَدْتُ الْحَدِيدَ فَاْمْتَدْتُ، وَدَحْرَجْتُ الْكُرَةَ فَتَدَخَّرَجْتُ))، جا خوی
 پاراست به ووته‌ی ((مطاوعه‌ی فعلیکی متعدی یهك مفعولی)) له مطاوعه‌ی
 فعلیکی متعدی دوو مفعولی، ئەمه‌یان مه‌رج نیه لازم بی، به‌لکو ده‌کری
 متعدی بی بۆ لای یهك مفعول، وهکو ((فَهَمَّتْ زَيْدًا الْمَسْأَلَةَ فَفَهَمَهَا، وَعَلَّمَتْهُ
 النَّحْوَ فَتَعَلَّمَهُ)).

* * *

*** فعلی لازم چۆن ده‌کریته متعدی**

۲۷۲- وَعَدَّ لِزَيْدٍ بِحَرْفٍ جَرٍّ وَإِنْ حَذَفَ فَالْضَّنْبُ لِلْمُنْجَرِّ

۲۷۳- نَقَلًا وَفِي أَنْ وَأَنْ يَطْرُدُ مَعَ أَمِنْ لَبَسٍ كَعَجِبْتُ أَنْ يَدُوا.^(۲)

پیشتر رابورد که فعلی متعدی ده‌گاته مفعوله‌که‌ی به خودی
 خوی، لی‌ردا باسی ئەوه ده‌کات که فعلی لازم ده‌گاته مفعوله‌که‌ی به
 هوی حه‌رفی جه‌ره‌وه، وهکو ((مَرَرْتُ بِزَيْدٍ))، وه هه‌ندی جار حه‌رفه
 جه‌ره‌که حذف ده‌کری وفعله لازمه‌که بۆ خوی ده‌گاته مفعوله‌که،
 وهکو ((مَرَرْتُ زَيْدًا))، شاعریش ده‌لی:

(۱) مطاوعه بریتیه له ده‌رکه‌وتن وشوینه‌واری ئەو فعله، پیشتر باسمان کرد.

(۲) پوختنه‌ی مانای ئەم دوو دیرس نه‌لفیه: ۲۷۲- فعلی لازم بکه به متعدی به‌هوی حه‌رفی
 جه‌ر، جا ئەگه‌ر ئەم حه‌رفه جه‌ره‌هه‌ر حذف کرا ئەوه ده‌بیته‌ اسمه‌که _ که‌پیش حذف
 کردنی حه‌رفه جه‌ره‌که مجرور بووه_ منصوب بی. ۲۷۳_ حذف کردنی ئەم حه‌رفه
 جه‌ره‌که سماعیه‌و قیاسی نیه، به‌لام حذف کردنی حه‌رفی جه‌ره‌که‌ل ((أَنْ وَأَنْ))
 قیاسیه، به‌مه‌رجی دلتیابوون له تیک نه‌چوون، وه‌کو نموونه‌ی ((عَجِبْتُ أَنْ يَدُوا)) واتا:
 سه‌رسام بووم له خوین ((الدیه)) دانی ئەوان .

ش ۱۵۹ / تَمْرُونَ الدِّيَارَ وَلَمْ تَعُوجُوا كَلَامُكُمْ عَلَى إِذَا حَرَامٌ^(۱)

واتا: تَمْرُونَ بالدِّيَار. جا بۆچوونی زۆرینهی زانایان وایه که حذف کردنی حەرفی جەڕ قیاسی نیه مه‌گەر له‌گەڵ ((أَنَّ)) و ((أَنَّ))، تەنھا ئەوەی له‌عه‌ره‌به‌وه بیستراوه ده‌کری، به‌لام پێشه‌وا (ابوالحسن علی ابن سلیمان البغدادی) که ناسراوه به ئەخفه‌شی بچووک پێی وایه حذف کردنی حەرفی جەڕ له‌گەڵ غەیری ((أَنَّ)) و ((أَنَّ)) قیاسیه به‌مه‌رجی دیاریبوونی حەرفه جەڕه‌که‌و شوینی حذف کردنی، وه‌کو ((بریت القلم بالسکین))^(۲)، دروسته لای ئەبو‌ه‌سه‌ن حەرفی ((ب)) حذف کری، که‌وابوو زه‌لیی ((بریت القلم السکین))، به‌لام ئەگەر حەرفه جەڕه‌که دیارو تایبه‌ت نه‌بوو ئەوه دروست نیه حذف کری، وه‌کو ((رغبت فی زید)) لیژهدا دروست نیه حەرفی ((فی)) حذف کری، چونکه له‌حذف کردنی نازانری: نایه تقدیر و پاره‌که‌ی ((رغبت عن زید)) ده‌بی یان ((فی زید)) ده‌بی^(۳)، هه‌روه‌ها دروست نیه حەرفه جەڕه‌که حذف کری ئەگەر شوینه‌که‌ی دیار نه‌بی، وه‌کو ((اخترت القوم من بني تمیم)) لیژهدا دروست نیه حذف کری و بلیی ((اخترت القوم من بني تمیم)) چونکه نازانری: نایه ئەصله‌که‌ی ((اخترت القوم من بني تمیم)) بووه یان ((اخترت من القوم من بني تمیم)) بووه.

(۱) ماناو به‌لگه‌ی ئەم دێره : تێپەر ده‌بن به‌لای ماله‌کانمانداو لاناده‌ن ، که‌وابی قسه‌کردن له‌گەڵ تان یاساغ بی له‌ سه‌رم . به‌لگه‌که‌ی : ((تَمْرُونَ الدِّيَار)) لیژهدا فعلی ((تَمْرُ)) فعلیکی لازمه‌و به‌بی حەرفی جەڕ گه‌شتۆته مفعوله‌که‌ی ، واتا حەرفه جەڕه‌که‌ی حذف کراوه و ئەصله‌که‌ی ((تَمْرُونَ بالدِّيَار)) بووه .

(۲) واتا : پێنوسه‌که‌م تاشی و دادا به‌ چه‌قۆکه .

(۳) فعلی لازم کاتی به‌هۆی حەرفی جەڕه‌وه ده‌کرنته متعدی به‌پێی حەرفه جەڕه‌که مانای ده‌گۆڕی ، بۆ نموونه فعلی ((رغبت)) ئەگەر له‌دوێه‌وه حەرفی ((فی)) بی ئەوه به‌مانای حەزلی بوون دی ، به‌لام ئەگەر له‌دوایه‌وه حەرفی ((عن)) بی ئەوه به‌مانای پشت تێکردن و بقی لی بوون دی .

به لام حذف کردنی حهرفی جهر له گه لَ ((أَنْ، وَأَنْ)) ئه وه دروسته به قیاسی و به بی خیلاف، به مه رجی دُنیا بوون له تیک نه چوون، وه کو ((عَجِبْتُ أَنْ يَدُوا)) و اتا: خوین بدن، هه روه ها نمونه له گه لَ ((أَنْ))_ که قورسه و شه دده ی هه یه_ ((عَجِبْتُ مِنْ أَنْكَ قَائِمٌ)) له م رسته یه دا دروسته حهرفی ((مِنْ)) حذف کری و ده ئیی ((عَجِبْتُ أَنْكَ قَائِمٌ))، به لام ئه گه ر لی تیک چوون پرویده دا ئه وه دروست نیه حذف کری، وه کو ((رَغِبْتُ فِي أَنْ تَقُومَ)) یان ((رَغِبْتُ فِي أَنْكَ قَائِمٌ)) لیره دا دروست نیه حهرفی ((فِي)) حذف کری چونکه ده کری حذف کراو حهرفی ((عَنْ)) بی ئه و کات لی تیک چوون دروست ده بی.

جا زانایان رایان جیا یه ده رباره ی محلی ((أَنْ، وَأَنْ))_ کاتی حهرفه جه ره که حذف کری، پیشه وا ئه خفه ش پیی وایه له محلی جهردان، وه پیشه وا کسائی پیی وایه له محلی نصبدان، وه پیشه وا سیبویه پای وایه هه ردوکیان دروسته.

پوخته ی ئه وه ی رابورد: ئه وه یه فعلی لازم ده گاته مفعول به وه ی حهرفی جه ره وه، جا ئه گه ر مجروره که ((أَنْ، وَأَنْ)) نه بوو ئه وه دروست نیه حهرفه جه ره که حذف کری مه گه ر حاله تیکی بیستراو له عه رب، به لام ئه گه ر مجروره که (((أَنْ، وَأَنْ)) بوو^(۱)، ئه وه دروسته حهرفه جه ره که حذف کری له کاتی دُنیا بوون له تیک نه چوون، ئه مه ش بوچوونی راسته.

* * *

^(۱) حهرفی ((أَنْ، وَأَنْ)) هه ردوکیان پییان دهوتری مصدری، و اتا له گه لَ دوا ی خویمان تاویل ده کرین به مصدر و له ملدا ده بنه اسمی مجرور.

* ریزکردنی دوو مفعول و زیاتر ((ترتیب المفاعیل))

۲۷۴- وَالْأَصْلُ سَبَقُ فَاعِلٍ مَعْنَى كَمَنْ مِنْ (الْبِسَنُ مَنْ زَارَكُمْ نَسَجَ الْيَمَنُ)).^(۱)

ئه‌گه‌ر فعلی متعدی دوو مفعولی هه‌بوو وه مفعولی دووهمی له بنه‌ره‌تدا خبر نه‌بوو، ئه‌وه ئه‌صل و یاسا وایه ئه‌و مفعوله‌یان که له‌مانادا فاعله پیشخری، وه‌کو ((اعطیت زیداً درهما)) لی‌ره‌دا ئه‌صل وایه ((زیداً)) پیشخری به‌سه‌ر ((درهما))، چونکه زید له‌مانادا فاعله، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی وه‌رگری درهمه‌که‌یه، هه‌روه‌ها وه‌کو ((کسوت زیداً جبّة))، وه وه‌کو ((الْبِسَنُ مَنْ زَارَكُمْ نَسَجَ الْيَمَنُ)) لی‌ره‌دا ((مَنْ)) مفعولی یه‌که‌مه، و ((نَسَجَ)) مفعولی دووهمه، جا ئه‌صل ئه‌وه‌یه ((مَنْ)) پیشخری به‌سه‌ر ((نَسَجَ الْيَمَنُ)) دا چونکه ((مَنْ)) پۆشه‌ر ((لابس)) ه، دروستیشه ئه‌وه‌ی که له‌مانادا فاعل نیه پیشخری، به‌لام پیچه‌وانه‌ی یاسایه.

* * *

۲۷۵- وَيَلْزَمُ الْأَصْلُ لِمُوجِبِ عَرَى وَتَرَكَ ذَاكَ الْأَصْلَ حَتْمًا قَدْ يُرَى.^(۲)

واتا: هه‌ندی جارنهم ئه‌صله‌ که‌بریتی بووله پیشخستنی ئه‌و مفعوله‌ی له‌مانادا فاعله پیویسته ئه‌گه‌ر شتیک په‌یدا بی و بیته هوی ئه‌م پیشخستنه، که ئه‌ویش بریتیه له‌ ترسی لی تیک چون و تیکه‌لاوبوون، وه‌کو ((اعطیت زیداً عمراً)) لی‌ره‌دا پیویسته وه‌رگر ((الْأَخَذَ))

^(۱) پوخته‌ی مانای نهم دپه‌س نه‌لغیه: ئه‌صل و بنجینه وایه له‌ ریزکردنی دوو مفعولی ئه‌و فعله‌ی دوو مفعولی هه‌یه ئه‌و مفعوله‌ی له‌مانادا فاعله پیشخری، وه‌کو ناوی ((مَنْ)) له‌ نموونه‌ی ((الْبِسَنُ مَنْ زَارَكُمْ نَسَجَ الْيَمَنُ)). واتا: بیوشن ئه‌و که‌سه‌ی سه‌ردانتان ده‌کات پۆشاک یه‌مه‌نی.

^(۲) پوخته‌ی مانای نهم دپه‌س نه‌لغیه: هه‌ندی جار نهم ئه‌صله‌ که‌بریتی بوو له‌ پیشخستنی مفعولی که له‌مانادا فاعله پیویسته ئه‌گه‌ر داخوازی هه‌بوو، وه هه‌ندی جاریش لادان ووازه‌یتان له‌م ئه‌صله‌ ده‌کری ودروسته.

پیشکهوی، و دروست نیه جگه له وه رگر پیش کهوی، له ترسی لی تیک
چوون، چونکه ده کری ئه ویان فاعل بی.

ههروهها هه ندی جار پیویسته ئه وهی له مانادا فاعل نیه پیشکهوی، و ئه وهی
له مانادا فاعله دوا کهوی، وه کو ((اعطیت الدرهم صاحبه)) لی ره دا دروست
نیه ((صاحبه)) پیشکهوی هه رچه نده له مانادا فاعله، که و ابو نالییت ((اعطیت
صاحبه الدرهم)) بو ئه وهی جیناو^(۱) نه گه ریته وه بو شتیک که له دوا وهیه له
پله و لفظ دا، که ئه مهش دروست نیه^(۲)، والله اعلم.

* * *

(۱) و اتا: جیناوه لکاوه کهی به ((صاحبه)).

(۲) له باسه کانی پیشوودا باسمان کرد که جیناو ((الضمیر)) له زمانی عه ره بیدا ده بی
بگه ریته وه بو ناویک که له پیشیوه باسکراوه و هاتوه.

حذف کردنی مفعول به..

۲۷۶- وَحَذَفَ فَضْلَةَ أَجْرًا لَمْ يَضُرْ كَحَذَفَ مَا سِيقَ جَوَابًا أَوْ حُصِرَ.^(۱)
 ووشه‌ی زیاده له‌رسته‌ته‌دا: پیچه‌وانه‌ی کۆله‌که‌یه^(۲)، مه‌به‌ست له کۆله‌که
 نه‌وه‌یه پرسته‌که بینیا‌ز نیه لی‌ی وه‌کو فاعل، وه‌مه‌به‌ست له
 زیاده‌ونا کۆله‌که: نه‌وه‌یه ده‌کری لی‌ی بینیا‌ز بی وه‌کو مفعول به، جا دروسته
 نا کۆلکه حذف کری نه‌گهر زیانی نه‌بی، وه‌کو ووتته له پرسته‌ی ((ضربتُ
 زیداً)) : ((ضربتُ)) به حذف کردنی مفعوله‌که، هه‌روه‌ها وه‌کو ووتته
 له ((اعطیتُ زیداً درهماً)) : ((اعطیتُ))، وه وه‌کو فه‌رمووده‌ی خوای
 گه‌روه ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى﴾^(۳)، هه‌روه‌ها ده‌لی‌ی ((اعطیتُ زیداً))^(۴)، وه وه‌کو

^(۱) پوخته‌ی مانای نه‌م دێره‌ی نه‌لقیه: دروسته حذف کردنی ووشه‌ی نا کۆله‌که_واتا ووشه‌یه‌ک که پرسته‌که به‌بی بوونی نه‌ویش دروست ده‌بی_ به‌مه‌رجی زیانی نه‌بی بۆ مانای پرسته‌که، وه‌کو نه‌وه‌ی وه‌لامی پرسیار بی یان چه‌صرکراو بی_واتا: له دوو کاته‌دا دروست نیه حذف کری.
^(۲) نه‌و ووشانه‌ی پرسته ((الجملة)) پیک دینن له زمانی عه‌ره‌بیدا دوو به‌شن: به‌شی سه‌ره‌کی وبنه‌په‌تی پرسته‌که که زانا‌یانی نحو به ((عمدة)) ناوی ده‌بن، نه‌ویش بریتیه له فعل وفاعل له جمله‌ی فعلی، وه مبتداو خبر له جمله‌ی اسمی، به‌شی ناسه‌ره‌کی زیاده: نه‌م به‌شه مانای پرسته‌که ته‌واو ده‌کن به‌لام نه‌شین پرسته‌که دروست ده‌بی، وه‌کو {مفعوله‌کان، جارو مجرور، حال، تمییز، ظرفه‌کان... هتد}، نحو زانان نه‌م به‌شه به ((فضلة)) ناو ده‌بن.

^(۳) نایه‌تی ژماره (۵) سی سوره‌تی ((اللیل))، یه، و کورته‌ی مانا که ی {جا نه‌و که سه‌ی (مال) بیه‌خشی و له‌خوا بترسی و پارێزکار بی...}، {إعرابه‌که‌ی : فَأَمَّا / ف: حسب ما قبلها . أمّا: حرف شرط وتفصيل مبني على السكون . من/ اسم موصول مبني على السكون في محل رفع مبتدا . اعطى/ فعل ماض مبني على الفتح المقدر على الالف للتعذر، وفاعله ضمير مستتر فيه جوازاً تقديره (هو)، وجملة ((اعطى)) لامحل لها من الاعراب لأنها صلة الموصول . واتقى/ و: حرف عطف . اتقى: جملة معطوفة على جملة ((اعطى))، وإعرابها مثل إعرابها . الشاهد في هذه الآية: حذف الفضلة (مفعول به) للفعل اعطى واتقى، وذلك جائز .

^(۴) واتا: مفعولی دووهم حذف ده‌کری.

فهرمودهی خوای گهوره ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾^(۱)، ههروهها دهلیی ﴿اعطیتُ درهما﴾^(۲)، وه وهکو فهرمودهی خوای گهوره ﴿حَتَّىٰ يُعْطُوا الْجِزْيَةَ﴾^(۳)، تقدیری نهم نایهته_والله اعلم_حتى يعطوكم الجزية، جا نهگهر حذف کردنی فُضلة که زیانی ههبوو بو مانای پرسته که نهوه دروست نیه، وهکو نهوهی مفعول به ببیته وهلامی پرسیاریک، وهکو نهوهی بوتری ﴿مَنْ ضَرَبْتَ؟﴾ توش دهلیی ﴿ضربتُ زیداً﴾، یان نهگهر مفعول به حصرکراو بی، وهکو ﴿ما ضربتُ إلا زیداً﴾ لهم دوو جینگهیه دا دروست نیه ﴿زیداً﴾ حذف

(۱) نایهتی ژماره (۵) سی سوره تی ((الضحی)) یه، کورتهی ماناکهی {سویند به خوا له مهولا پهروه ردگارت نه وهندهت پی ده به خشی که رازی بیت.}، إعرابه کهی : و/حسب ما قبلها . لسوف/لام القسم . سوف/ حرف استقبال . يعطيك/ فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة على الياء للثقل . ك/ ضمير متصل مبني على الفتح في محل نصب مفعول به ليعطى الذي يتعدى إلى مفعولين، وحذف أحدهما والتقدير (ولسوف يعطيك ربك ما تريده). ربك/ فاعل مرفوع، وهو مضاف، ك/ ضمير متصل مبني على الفتح في محل جر مضاف إليه. فترضى/ ف: حرف عطف . ترضى: فعل مضارع مرفوع وعلامة رفعه الضمة المقدرة على الالف للتعذر، وفاعله ضمير مستتر تقديره (انت)، وجملة ((ترضى)) معطوفة على (يعطيك). الشاهد في هذه الآية: حذف المفعول الثاني ل(يعطي)، وذلك سائغ جائز في اللغة العربية.

(۲) واتا: مفعولی یه که م حذف ده کری.

(۳) نهم پرسته قورئانیه به شیکه له نایهتی ژماره ((۲۹)) سی سوره تی ((التوبة))، پوختهی ماناکهی : {ههتا باج وسهرانه ددهن ، سهرانه (الجزية): بریتیه لهو مالهی که سی بی باوهر سالانه دهیداته دهولته ودهسه لاتی ئیسلامی له بهرامبهر پاراستنی سهرومانی}. إعرابه کهی : حتى/ حرف جرّ وغایة مبني على السكون . يعطوا/ فعل مضارع منصوب بـ(أن) المضمرة بعد (حتى)، وعلامة نصبه حذف النون لأنه من الأفعال الخمسة، والواو/ ضمير متصل مبني في محل رفع فاعل . الجزية/ مفعول به ثانٍ ل(يعطوا). الشاهد فيها: حذف المفعول الأول ل(يعطوا)، وإبقاء المفعول الثاني، وقد جاز حذفه لأنه فُضلة.

کری، چونکه له یه که میاندا^(۱) وه لآمی پرسیاره که دهست ناکه وی، وه له دوو میشدا^(۲) قسه که ده بیته نه فی کردنی ره ها ((النفي المطلق)) له کاتیکدا مه بهست نه وه یه نه فی لیدان له جگه له ((زید)) بکری، که واتا نه گهر ((زیدا)) حذف کری مه بهسته که نایاته دی.

* * *

* حذف کردنی عاملی مفعول.. *

۲۷۷- وَيُحذف النَّاصِبُ إِذَا عَلِمَ وَقَدْ يَكُونُ حذْفُهُ مُتَرَمًا.^(۳)

دروسته حذف کردنی ناصب ((عامل)) سی فضله نه گهر به لگه هه بی له سه ری، وه کو نه وه ی بوتری ((مَنْ ضَرِبْتَ؟)) توش بلیی ((زیدا)) لی ره دا ((ضربت)) حرّف ده کری، له به ره وه ی پیشتر باسکراوه، جا ئه م حذف کردنه دروست ((جائز)) ه، وه ده کری هندی جار پیویست ((واجب)) بی وه کو رابورد له باسی ((الاشتغال)) دا، نمونه ی ((زیداً ضربه)) تقدیره که ی ((ضربت زیداً ضربه)) لی ره دا ((ضربت)) حذف کراوه به واجبی وه کو پیشتر باسکرا، والله اعلم.

^(۱) واتا: له نمونه ی ((مَنْ ضَرِبْتَ؟)) و وه لآمه که ی ((ضربت زیداً)).

^(۲) واتا: له نمونه ی: ((ما ضربت إلا زیداً)).

^(۳) پوخته ی مانا ی ئه م دپیره ی نه لقیه: هندی جار ناصب ((عامل)) سی مفعول به _ که بریتیه له فعل یان هاوشیوه ی فعل _ باس ناکری و حذف ده کری نه گهر مانا و مه بهستی دیارو زانراوی، وه هندی جاریش حذف کردنی پیویست و واجبه.

التنازع فی العمل^(۱)

۲۷۸ - **إِنْ عَامِلَانِ اقْتَضَيَا فِي اسْمِ عَمَلٍ قَبْلُ فَلِلْوَاحِدِ مِنْهُمَا الْعَمَلُ**
 ۲۷۹ - **وَالثَّانِ أَوْلَىٰ عِنْدَ أَهْلِ الْبَصْرَةِ وَأَخْتَارَ عَكْسًا غَيْرُهُمْ ذَا أَسْرَةٍ.**^(۲)
 تنازع بریتیه له وهی دوو عامل پرووده که نه یهک معمول، وهکو ((ضربتُ
 واکرمتُ زیداً)) لیبره دا هه ریه که له فعلی ((ضربتُ)) و ((اکرمتُ)) داوای
 ((زیداً)) ده که ن بۆ مفعول به بویان ئه مه بوو مانای ووتهی: ((إِنْ عَامِلَانِ -
 تا کو تایی)).

وه ووتهی ((قَبْلُ)) مانای وایه که دوو عامله که ده بی له پیش معموله که وه
 بن وهکو نمونه مان هی نایه وه، که واتا ئه گه ر عامله کان دوا که و تن له
 معموله که ئه وه بابه تی تنازع نیه . هه روه ها ووتهی ((فَلِلْوَاحِدِ مِنْهُمَا
 الْعَمَلُ)) مانای ئه وه یه که یه کی که له دوو عامله عه مه ل له و ناوه ئاشکرایه
 ده کات، وئهو ی تریان عه مه ل له م ناوه ناکات به لکو عه مه ل له
 جینا و ((ضمیر)) که که ی ده کات، وهکو له مه و دوا باسی ده کات.

^(۱) ووشه ی ((التنازع)) له پرووی زمانه وانیه وه: جاوگ (مصدر)ه ویه واتای مملانی
 وکیشمه کیشم دی، وه له زانستی خودا وهکو ابن عقیل پیناسه ی ده کات: بریتیه له
 مملانی دوو عامل له یهک معمول، واتا: دوو فعل یان هاوشیوه ی فعل به هه ردو وکیان
 پرو له یهک معمول بکه ن، به چند مه رجیکی تایبته که باس ده کری، جا ئیمه له
 شه رحه که دا هه ر ووشه ی تنازع به کار دینین.

^(۲) پوخته ی مانای نهم دوو دپرس نه لقیه: ۲۷۸- ئه گه ر دوو عامل که فعلن یان
 هاوشیوه ی فعلن داخوازی عه مه ل کردنیان کرد له ناویکی دوا ی خو یان، واتا: دوو
 عامل ویهک معمول هیه، ئه وه تنها یه کیکیان عه مه ل ده کات. ۲۷۹- لای به صرئکان
 عاملی دووه م له پیشتره بۆ عه مه له که، به لام لای ده سته یهک که کوفیکانن_ پیچه وانیه یان
 هه لبرژاردوه واتا عاملی یه که م له پیشتره بۆ عه مه ل کردن.

جا هیچ پراجیایهك نیه له نیوان به صرئكان و كوفئكان له وهی كه دروسته ههركام له و دوو عامله عه مهل له ناوه كه دا بكن، به لام پریان جیایه له وهی كامیان له پیشتره، به صرئكان پییان وایه دووم له پیشتره، له بهر ئه وهی نزیکتره له ناوه كه وه^(۱)، وه كو فئكان پییان وایه یه كه م له پیشتره له بهر ئه وهی له پیشتره یه.

* * *

۲۸۰- وَأَعْمَلِ الْمُهْمَلِ فِي ضَمِيرِ مَا تَنَازَعَاهُ وَالْتَرَمَ مَا التَّرِمَا

۲۸۱- كَيْحُسْنَانَ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ وَقَدْ بَغَىٰ وَاعْتَدِيَا عَبْدَاكَ.^(۲)

واتا: ئه گهر عه مهلت دا بهیه کی له دوو عامله كه له ناوئاشكرا ((الظاهر)) به كه ویه کیکیانت له کارخست لهو ناوه، ئه وه ئه و له کارخراوه عه مهل پی بکه له جیناوی ئه و ناوه ئاشکرایه، وه پیویسته په یوه ست بی به دانای ئه و جیناوه له کاتی کدا كه عامله كه پیویستی پییه تی و نابی حذف کری، وه كو فاعل، ئه مهش وه كو نمونه ی ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ)) لیره دا هه ریه ك له فعلی ((يُحْسِنُ)) و ((يُسِيءُ)) داخوازی ناوی ((ابنك)) بو فاعل بوونده كهن، جا ئه گهر عه مهل به ی به فعلی دووم ئه وه پیویسته فعلی یه كه م عه مهل له جیناوه كه ییدا^(۳) بکات و بیکاته

^(۱) واتا: معموله كه.

^(۲) پوخته سی مانای نهم دوو دپیره سی نه لقیه: ۲۸۰- عه مهلی عامله له کارخراوه كه بده به جیناوی ئه و ناوه ی له سه ری مشت و مریانه، وه په یوه ست به به وهی بویان پیویسته- له وهی ئه گهر ناوه كه چۆن بی جیناوه كه شی وا ده بی- ۲۸۱- وه كو نمونه ی ((يُحْسِنَانَ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ)) واتا: چا كه و خراپه ده كهن دوو كوره كه ی تو له م نمونه یه دا فعلی ((يُسِيءُ)) عه مهلی له ناوی ((ابنك)) كردووه، و فعلی ((يُحْسِنُ)) عه مهلی له جیناوی ((ابنك)) كردووه، هه روه ها وه كو نمونه ی ((وَقَدْ بَغَىٰ وَاعْتَدِيَا عَبْدَاكَ)) واتا: ده ست درئزیان كرد دوو بهنده كه ی تو.

^(۳) واتا: جیناوی ((ابنك)) ه.

فاعل، که و ابوو ده لئی ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ))، ههروهه ها نه گهر عه مهل بهی به فعلی یه که م ئه وه پیو یسته فعلی دو وه میش عه مهل بکات له جینا وه که ی، ئه و کات ده لئی ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ))، ههروهه ها نمونه ی ((بَغَى وَاعْتَدَى عَبْدَاكَ)) وایه، نه گهر له م نمونه یه دا عه مهل بهی به فعلی دو وه م ده لئی ((بَغَى وَاعْتَدَى عَبْدَاكَ))، وه به هیچ شیوه یه ک دروست نیه واز له دانانی جینا وه که بهینری، که و اتا دروست نیه بلئی ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ))، وه ناوتری ((بَغَى وَاعْتَدَى عَبْدَاكَ))، چونکه وازهینان ودانه نانی جینا وه ده بیته هوی حذف کردنی فاعل، فاعلیش ده بی هه میشه باسکری و نابی حذف کری، وه پیشه و کسائی به دروستی ده زانی حذف کردنی، چونکه کسائی بوچوونی وایه دروسته فاعل حذف کری، ههروهه ها پیشه و فهرا به دروستی ده زانی له بهر ئه وه ی فهرا بوچوونی وایه دروسته هه ردو و عامله که یه ک معمولیان هه بی که بریتیه له ناوه ئاشکراکه، ئه مهش له سه ر بوچوونی هه ردو و پیشه و که پییان وایه کاتی فعلی دو م عه مهلی کرد ئه وه دروست نیه یه که م جیناوی بو دانری، که و ابوو نوتری: ((يُحْسِنُ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ))، ئه مه ی باسما ن کرد له بوچوونی ئه و دو پیشه وایه با ووبلا وه لئیانه وه له م بابه ته دا.

* * *

۲۸۲- وَلَا تَجِيْ مَعِ اَوَّلِ قَدِّ اَهْمَلًا بِمُضْمَرٍ لِّغَيْرِ رَفْعِ اُوْهَلَا
 ۲۸۳- بَلْ حَذَفَهُ الرَّمْ اِنْ يَكُنْ غَيْرَ حَبْرٍ وَاخْرَجْتُهُ اِنْ يَكُنْ هُوَ الْخَبْرُ.^(۱)

^(۱) پوختهس مانای له م دوو دپرس نه لقیه: ۲۸۲- مهینه له گهل عاملی یه که م که له کار خراوه جیناوی حالتهی جگه له رفع و اتا نصب و جر، و اتا: نه گهر عه مهل درا به دووم ئه وه یه که م پیو یستی به جینا و نیه مادام ئه و جینا وه بو حالتهی رفع نیه.

پیشتر رابورد که ئەگەر یهکیک له دوو عامله که عمهلی کرد له ناوه ئاشکراکه
 وئەوی تریان له کارخرا لیتی ئەوه دەبی عمهل له جیناوه کهی بکات، جا دانانی
 جینا و پیویسته ئەگەر داخوازی ئەو عامله پیویست بی باسکری: وهکو ئەوهی فاعل
 ،یان نائب فاعل بی، جا جیاوازی نیه دانانی ئەم جیناوه بۆ عاملی یهکه م بی یان
 دووهم، دهلیی ((يُحْسِنَانِ وَيُسِيءُ ابْنَاكَ، يُحْسِنُ وَيَسِيئَانِ ابْنَاكَ)).

لیره شدا باسی ئەوه دهکات که ئەگەر داخوازی فعله له کارخرا و
 ((المهمل)) که حاله تی رفع نه بوو، ئەوه به دەر نیه له وهی: یان کۆله که
 ((عمده)) یه له بنه رهدا - که ئەویش مفعولی ((ظن)) و هاوشیوه کانیتی،
 چونکه له بنه رهدا مبتدا یان خبره، ئەمه یه مه بهست له ووتهی ((إِنْ يَكُنْ هُوَ
 الْخَبْرُ)) -، یان کۆله که نیه، جا ئەگەر کۆله که نه بوو: ئەوه یان عاملی یهکه م
 داخوازی دهکات، یان دووهم، جا ئەگەر عاملی یهکه م داخوازی کرد ئەوه
 دروست نیه جینا و بیی، که و ابوو دهلیی ((ضربتُ وضربني زيد^(۱)))، و مررتُ
 ومَرَّ بي زيد^(۲)))، وه هندی جار له هونراوه دا هاتووه، وهکو ووتهی:

۲۸۳- به لکو پیویسته ئەو جیناوه حذف کری به مارجی خبر نه بی، جا ئەگەر خبر بوو
 ئەوه نابی حذف کری به لکو پیویسته باسکری له دواوه، و اتا نابی پیش کهوی.
 (۱) لهم پرسته یه دا هەر دوو فعلی ((ضربتُ)) و ((ضربني)) داخوازی ناوی ((زيد))، دهکه ن،
 یه که میان داوای دهکات بۆ مفعولی چونکه خۆی فعل و فاعله، دووهمیش داوای دهکات
 بۆ فاعلی، جا دراوه به دووهم و یه که میش عمهلی له جیناوه کهی نه کردووه چونکه
 جیناوه که ده بیته مفعول بۆ یه که م و مفعولیش له پرسته دا کۆله که نیه.
 (۲) لهم پرسته یه شدا هەر دوو فعلی ((مررتُ)) و ((مرَّ بي))، داوای ناوی ((زيد))، دهکه ن
 یه که میان داوای دهکات بۆ اسمی مجرور، و دووهمیش داوای دهکات بۆ فاعلی، دیاره
 دراوه به دووهم، و یه که میش عمهلی نه کردووه له جیناوی ((زيد))، چونکه جیناوه که بۆ
 حاله تی ((جن)) له وله پرسته دا کۆله که نیه.

ش ۱۶۰ / إِذَا كُنْتُ تُرْضِيهِ وَيُرْضِيكَ صَاحِبٌ جَهَارًا فَكُنْ فِي الْغَيْبِ أَخْفَظَ لِلْعَهْدِ
والغ احاديث الوشاة فقلما يُحاولُ واشٍ غيرَ هجرانِ ذي ودٍ.^(۱)
وههنگه عاملی دووهم داخوازی دهکرد ئهوه دانانی جیناو
پیویسته، که وابوو دهئیی ((ضربنی و ضربته زیدٌ “ و مرّ بی و مررتُ به
زیدٌ)) وه دروست نیه جیناوه که حذف کری، که وابوو نالیی ((ضربنی
و ضربتُ زیدٌ “ و مرّ بی و مررتُ زیدٌ))، به لام له شعردا هاتووه، وه کو ووتهی:
ش ۱۶۱ / بَعَاظَ يُعْشِي النَّاطِرِينَ إِذَا هُمْ لَمَحُوا شَعَاعَهُ.^(۲)
وه ئه صلّه کهی ((لَمَحُوهُ)) هه جیناوه کهی له بهر زهروره تی شعری^(۳) حذف
بووه، ئه مهش پیچه وانهی یاسایه، ههروه کو چۆن پیچه وانهی یاسایه عه مهل
کردنی عاملی یه کهم له جیناوی مفعولیک که کۆله که نه بی له پرسته دا.

^(۱) ماناوبه لگه ی ئه م دوو دپره: ئه گه تۆ له هاوړیکهت پازیت وئهویش له تۆ پازیبه به ناشکرا
هه ولده له په نهان و نیهنیشدا ئه م په یمان و خوشه ویستیه بیاریزه، وه هیچ کات گوئی له ووتهی
دووزمانان مه گره چونکه دوو زمان ته نها تیکدانی خوشه ویستی و هاوړیبه تی دهوی.
به لگه کهی: ((تُرْضِيهِ وَيُرْضِيكَ صَاحِبٌ)) لیره دا ههردو فعلی ((تُرْضِيهِ)) و ((يُرْضِيكَ)) داوای
ناوی ((صاحب)) ده کهن یه که میان داوای ده کات بۆ مفعولی، و دووه میس داوای ده کات بۆ
فاعلی، و دراوه به دووهم و یه که میس عه مهلی له جیناوه کهی کردووه، زۆر بهی زانایان پینان وایه
پیویست به جیناو ناکا بۆ فعلی یه کهم چونکه ئه و جیناوه له پرسته که دا کۆله که (عمده) نیه.

^(۲) ماناوبه لگه ی ئه م دپره: له بازارپی (عُكَاظٌ) دا- تیشکی شمشیره کانمان- کز ده کات
چاوی بینهرانی، کاتیک پروانن بوی. به لگه کهی: ((يُعْشِي ... لَمَحُوا شَعَاعَهُ)) لیره دا
ههروو فعلی ((يُعْشِي)) و ((لَمَحُوا)) داوای ناوی ((شَعَاعَهُ)) ده کهن یه که میان بۆ فاعلی،
و دووه میس بۆ مفعولی، و دراوه به یه کهم و دووه میس عه مهلی له جیناوه که یدا کردووه
و دواتر جیناوه کهش حذف کراوه له بهر زهروره تی شعری، و اتا ئه صلّه که ((لَمَحُوهُ))
بووه، ئه مهش به لای زۆرینه ی زانایانه وه دروست نیه مه گه بۆ زهروره تی شعری.

^(۳) مه بهست له زهروره تی شعری: ئه وه یه که هه موو شعریک کیش ((وزن)) بی تایبه تی خوئی هه یه،
جا بۆ ئه وه ی ئه و کیشه تیک نه چی ده بیت حرفیک یان زیاتر حذف کری.

ئەمەى باسکرا ھەمووی بۆ ئەوھێه کە جیناوەکەى حالەتى رفع کۆلەکە ((عمدە)) نەبى له بنەرەتدا، جا ئەگەر جیناوەکە کۆلەکەبوو له بنەرەتدا ئەو بە دەرنیە لەوھى: یان عاملی یەکەم داخوازی دەکات، یان عاملی دووھم، جا ئەگەر عاملی یەکەم داخوازی بکات ئەوھ دانانى جیناوی پێویستە^(۱)، دەلێى ((ظَنَّي وَظَنَنْتُ زِيداً قَائِماً إِيَّاهُ))^(۲)، وەئەگەر عاملی دووھم داخوازی بکات ئەوھ جیناوی بۆ دادەنری: جیناوەکە لکاو بى، یان سەر بەخۆ، کە وابوو دەلێى ((ظَنَنْتُ وَظَنَنْتِيهِ زِيداً قَائِماً ، وَظَنَنْتُ وَظَنَنْتِي إِيَّاهُ زِيداً قَائِماً)).

وھمانای دوو دیپرەکە^(۳)، ئەگەر عاملی یەکەم له کارخست ئەوھ جیناوی حالەتى نصب و جەپرى بۆ ناھینى، دروست نیە بلێى ((ضَرَبْتُهُ وَضَرَبْتِي زِيداً ، وَلا مَرَرْتُ بِهِ وَمَرَّ بِي زِيداً)) بەلکو پێویستە حذف کری، کە وابوو دەلێى ((ضَرَبْتُ وَضَرَبْتِي زِيداً ، وَ مَرَرْتُ وَمَرَّ بِي زِيداً))، مەگەر مفعولەکە له بنەرەتدا خبر بى، ئەوھ لەو کاتەدا دروست نیە حذف کری، بەلکو پێویستە باسکری له کۆتای پرستەکەوھ، کە وابوو دەلێى ((ظَنَّي وَظَنَنْتُ زِيداً قَائِماً إِيَّاهُ)).

ھەرودھا ناوھ پۆکی قسەکەى ئەوھى لی دەفامریتەوھ کە عاملی دووھم جیناوی بۆ دەھینری بە پەھای: لە حالەتى رفع، و نصب، و جر، کۆلکە بى له بنەرەتدا، یان کۆلکە نەبى.

* * *

(۱) واتا: دانانى جیناوی بۆ عاملە لە کارخراوھە.

(۲) لەم پرستە یەدا فعلی یەکەم ((ظَنَّي)) لە کارخراوھ لە ھەردوو مفعولى ((زِيداً قَائِماً))،

وعمەلى کردووھ لە جیناوەکە، کە جیناوی سەر بەخۆى ((إِيَّاهُ))

(۳) واتا: دیپری ۲۸۲ و ۲۸۲ى ئەلفیە، کە رابورد.

۲۸۴ - وَأَظْهَرَ إِنْ يَكُنْ ضَمِيرٌ خَبْرًا لِعَلَّامٍ مَا يُطَابِقُ الْمُفْسِّرًا

۲۸۵ - نَحْوُ أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ فِي الرَّخَا. (۴)

واتا: پیویسته مفعولی فعله له کارخراوه که بهینری به ناوی ئاشکرا ((ظاهر))
 ئه گهر دروست ده بوو له جینا و بوونی نه گونجان و هاوتا نه بوونی له گهل
 ئه و ناوهی ته فسیری ده کات، له بهر ئه وهی له بنه پرتدا خبره بۆ شتیک که
 گونجا و هاوتا نیه له گهل ته فسیرکار ((مفسر)) له که، وه کو ئه وهی ئه و ناوه
 له بنه پرتدا خبر بی بۆ ناویکی تاک (مفرد) و ته فسیرکاره که ی دووان
 (مثنی) بی، وه کو نمونه ی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا
 أَخَوَيْنِ)) لییره دا ((زیداً)): مفعول به یه که مه بۆ فعلی (أَظُنُّ)، وه (عَمْرًا): معطوفه بۆ
 سه ر ناوی (زید)، وه (أَخَوَيْنِ): مفعول به دوو مه بۆ فعلی (أَظُنُّ)، وه
 جیناوی (ی) (۱): مفعول به یه که مه بۆ فعلی (يُظَنُّانِي)، وه ئه م فعله پیویستی به
 مفعول به دوو مه، جا ئه گهر مفعولی دوو مه ی به جیناوی بۆ بیینی
 و بیینی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي إِيَاهُ زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ)) له م کاته دا جیناوی
 ((ایاه)) هاوتای جیناوی ((ی))، له و پروو وه وهی هه ردووکیان تاک (مفرد) ن، به لام
 هاوتای ئه و ناوه نین که بۆی ده گه پرتته وه که بریتیه له ناوی (أَخَوَيْنِ)، له بهر
 ئه وهی جیناوه که تاکه، و (أَخَوَيْنِ) دووانه، له م کاته دا هاوتای نیه له نیوان
 ته فسیرکار و ته فسیرکراو، ئه مه ش دروست نیه، وه ئه گهر بیینی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي
 إِيَاهُمَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ)) له م کاته دا ته فسیرکار و ته فسیرکراو

(۱) پوخته ی سانا ی ئه م دوو دیرمه ی نه لقیه: ۲۸۴- جیناوه که بکه به ناوی ئاشکرا ئه گهر
 ئه و جیناوه له بنه پرتدا خبر بوو بۆ ناویکی که هاوتای یه کتر نه بوون وه کو ئه وهی
 یه کیکیان مفرد بی و ئه وهی تریان مثنی بی ۲۸۵- وه کو نمونه ی ((أَظُنُّ وَيُظَنُّانِي أَخَا
 زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ فِي الرَّخَا)) واتا: من گومانم وایه و ئه و دووانه ش گومانیان وایه که
 زید و عه مر بران له خوشیدا.

(۲) واتا: جیناوی (ی) لکاو به فعلی ((يُظَنُّانِي)).

هاوتان، چونکه جیناوی (ایهما) دووانه، و ناوی (اخوین) یش دووانه، به لام لیڤه‌دا هاوتای مفعولی دووه‌م که له‌بنه‌په‌تدا خبره له‌گه‌ل مفعولی یه‌که‌م که له‌بنه‌په‌تدا مبتدایه نامیڤنی، چونکه مفعولی یه‌که‌م مفرده، که بریتیه له‌جیناوی یا، وه مفعولی دووه‌م مفرد نیه، که بریتیه له ((ایهما))، بیڤگومان ده‌بی مبتدا و خبر هاوتای یه‌ک بن، جا کاتی هاوتابوون له‌گه‌ل جیناودا نیه پیویسته ناوه‌که به ناشکرای بی، که و ابوو ده‌لیی ((أظنُّ ویظنُّانی أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ))، لیڤه‌دا ((زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ))، ده‌بنه دوو مفعولی فعلی ((أظنُّ))، وه جیناوی (یا) مفعولی یه‌که‌می ((یظنُّانی))، یه، وه ناوی ((أخَا)) ده‌بیته مفعولی دووه‌می، لیڤه‌شدا ئه‌م بابه‌ته^(۱)، نابیته باسی تنازع، چونکه هه‌ردوو عامله‌که عه‌لیان له ناوی ناشکرا ((ظاهر)) کردووه، ئه‌مه‌ش بوچوونی به‌صریکانه.

به‌لام کوفیکان به‌دروستی ده‌زانن هینانی به جینا و به‌په‌چا و کردنی لایه‌نی خبر لیڤه‌راو، که و ابوو ده‌لیی ((أظنُّ ویظنُّانی إیاه زیداً وعمراً اخوین))، هه‌روه‌ها به‌دروستی ده‌زانن حذف کردنی، که و ابوو ده‌لیی ((أظنُّ ویظنُّانی زیداً وعمراً اخوین)).

* * *

لیڤه‌دا کو‌تای به‌بابه‌تی ((التنازع)) هات ، و به‌کو‌تای هینانی، کو‌تای به‌به‌رگی دووه‌می کتیبه‌دینین، و به‌رگی سییه‌مان بریتیه له ((المنصوبات)) و به‌که‌م باسی بریتیه له ((الافعال المطلق)) . إنشاء الله.

^(۱) و اتا: بابته‌تی ((أظنُّ ویظنُّانی أَخَا زَيْدًا وَعَمْرًا أَخَوَيْنِ)).

ئامادەيە بۇ چاپ

خويىنەرى بەرئىز:

ئەم كىتەپ بە كىكە ئەمە وسوعە
 قەورەكانى زانستى رېزىمانى
 قەرهەبى، و ئەجىهانى
 ئىسلامىدا بە ناوبانگە و
 وەرگىپراوتە سەر زۆرىك
 ئەزىمانەكان، بۇيە بەندەش
 بە پىويىستم زاننى دەقى
 كىتەپكە دوو بەشەو ئەئقىيە
 بن مالك، شەرح و پاقەكەي
 (ابن عقىل) وەكو خۇي
 وەرگىپرەمە سەر زىمانى كوردى،
 ئەگەن دانانى پەراوئىزو
 بوونكردەنەوى زىاتر ئەكات و
 شوئىنى پىويىست ئە پەراوئىزى
 ھەموو لا پەرەكاندا، توى
 بەرئىزىش پىويىستە بەوردى
 بىخويىنەتەو ھەوئ دەى ئىنى
 حائى بى، بۇ سوودمەنبوون
 ئىنى.

خوای گەورە بەختەو ھەرو

سەر فرىزى دونىاو دواپۇرژمان

بىكات